DIMITRIJE BJELICA

VELEMAJSTORI IZBLIZA

ZAVOD ZA IZDAVANJE UDŽBENIKA — SARAJEVO
1969.

Dimitrije Bjelica:
VELEMAJSTORI IZBLIZA, II dopunjeno izdanje 1969.

Naslovna strana:
Željko Marjanović

Redaktor:
Miro Lasić

Tehnički urednik:
Divna Lubura

Izdavač:
Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo

Za izdavača:
Slobodan Stojnić

Štampa:
»Grafičar«, Tuzla

Za štampariju:
Obrad Jakšić

NENI I ISIDORI

PREDGOVOR

Mnogi šahisti se »igraju« žurnalistike. Nekima to polazi za rukom bolje, nekima gore. Ali u jednom smo svi slični: veoma često šahovski novinar, pričajući o onome šta je bilo, u najboljem slučaju kaže šta je moglo biti. A šta u najgorem slučaju — to ne znam. U ovome griješe i mnogi jugoslovenski novinari. Ali kao novinar koji u susretima sa Dimitrijem Bjelicom uvijek »igram« crnim figurama, mogu sa sigurnošću reći da sam već nekoliko dana poslije našeg poznanstva shvatio da ne moram od njega tražiti naš intervju da bih provjerio podatke.

Kada sam pročitao Bjeličinu knjigu, a posebno onaj dio sa kojim mi je bila dužnost da se upoznam, jer se radilo o meni, još više sam učvrstio svoje mišljenje. Dimitrije piše samo ono što je zaista bilo. Možda će neko reći da to pogoršava reportažu. Ja mislim da je obrnuto. Nije riječ o tome da šahisti nisu normalni ljudi, nego u izvjesnom smislu njihova mišljenja imaju svoju boju. I da bi se pokazala ta autonomija velemajstora ne uklanjajući se ni centimetar od istine potrebno je vrlo visoko majstorstvo. To majstorstvo je pokazao autor knjige u svojoj »novinarskoj disertaciji«.

Kao jedan od »heroja« priča Dimitrija Bjelice mogu autoru učiniti kompliment zato što je pisao veoma mnogo. Onih »koji su izgubili« u knjizi je 20, a čitalaca koji su pobijedili je sto puta više.

Zaboravivši na trenutak da sam velemajstor, kao čitalac knjige »Velemajstori izbliza« poručujem autoru:

»Hvala mnogo, piši još.«

I savjetujem svojim kolegama:

»Pročitaj i predaj prijatelju.«

Mihail Talj

MIHAIL MOJSEJEVIČ BOTVINIK

Rođen je 17. avgusta 1911. godine u selu Kuokala, u blizini Lenjingrada. Otac zubni tehničar, majka zubni ljekar. Šah naučio u 12. godini. Svoju prvu turnirsku pobjedu izvojevao u proljeće 1924. na prvenstvu škole. Kada mu je bilo 14 godina pobijedio je Kapablanku na jednoj simultanci, što je izazvalo veliku senzaciju. Majstor postao u 16, velemajstor u 22. godini. Doktor i inženjer elektrotehnike.

Prvi put postao šampion SSSR 1931. godine, zatim 1933. godine. Na velikom turniru u Moskvi 1935. podijelio prvo mjesto sa Florom ispred Laskera i Kapablanke. Drugi na turniru u Lenjingradu 1935. godine, prvi i drugi u Notingemu 1936, treći na velikom AVRO turniru u Holandiji 1938, ponovo šampion SSSR 1939. godine u Lenjingradu. Pobjednik turnira šestorice najboljih igrača SSSR 1940. godine. Prvo mjesto na prvenstvu Moskve 1943. Prvak SSSR i 1944. i 1945. godine. Prva nagrada na velikom turniru u Groningenu 1946. Pobjednik Čigorinovog spomen turnira 1947. Podijelio prvo mjesto na Aljehinovom spomen turniru 1956. Sa Gelerom prvi u Bevervajku 1969.

Na meč turniru za prvenstvo svijeta 1948. nadmoćno pobijedio i postao šampion svijeta. Titulu držao do 1957. godine kada ga je pobijedio Smislov (+3 —6 =13). Ali već iduće godine povratio titulu u revanš meču (+7 —5 =11). U meču sa Taljem 1960. opet izgubio titulu (+2 —6 =13), a u revanšu 1961. ponovo postao prvak svijeta (+10 —5 =6). Titulu izgubio 1963. u meču sa Petrosjanom (+2 —5 =15). Odlikovan je Ordenom Lenjina 1957. za dostignuća u šahu.

— Ima mnogo susreta koji bi se mogli nazvati mojom partijom života, — rekao mi je Botvinik. — Ali među njima posebno mjesto zauzima pobjeda protiv Kapablanke na AVRO turniru. Čini mi se da mi je to najdraža pobjeda.

BOTVINIK — KAPABLANKA

(AVRO turnir, Holandija, 1938)

1. d4, Sf6; 2. c4, e6; 3. Sc3, Lb4; 4. e3 (Ovim potezom bijeli se stremi učvršćenju centra i nada se da će u središnjici taj centar biti veoma jak) **4... d5** (Potez preporučuje teorija, ali naša partija je pokazala da ima izvjesne minuse. Ako 4... 0—0, bijelom može biti neugodna varijanta 5. a3, Lc3:+; 6. bc: zbog slabosti pješaka c4. A sada bijeli može poći na taj nastavak, jer pješaka c4 uvijek može izmijeniti). **5. a3, Lc3:+** (Ako 5... Le7, onda 6. Sf3 i nastaje jedan od sistema daminog gambita sa potezom (a3) više u bijelog). **6. bc:, c5** (Najbolje. Osnovni plan bijeloga je igrati dalje f3, e4 i probiti se u centru. Taj plan neće biti lako sprovesti, ako crni organizuje pritisak na pješaka d4, što mu služi i ovaj odigrani potez). **7. cd:, ed:** (Sporno pitanje čime uzeti na d5. Crni se odlučio da uzme pješakom da bi onemogućio potez e4).

8. Ld3, 0—0; 9. Se2 (Do ovog momenta partija podsjeća na susret Lilijental — Ragozin (Moskva, 1935. godine) iako je tamo pješak već u otvaranju pokrenut na f3. Najneprijatnija figura za crnog je bijeli lovac na d3 i treba ga mijenjati) **9... b6; 10. 0—0, La6; 11. La6:** (Možda je trebalo sačuvati lovca i vratiti se na c2. Ali i crni lovac na a6 ne stoji loše. Ako se lovci već mijenjaju, onda je najbolje ovako kao u partiji, jer će skakaču biti teško da dođe na najbolje polje c4). Čitava ova varijanta poslije naše partije je provjeravana u praksi sa promjenljivim uspjehom).

11... Sa6:, 12. Lb2 (Igrano pasivno. Naravno, pravilno je bilo 12. Dd3 prinuđujući crnoga na potez Dc8). **12... Dd7!, 13. a4** (Bijelome je teško da ispravi nepreciznost načinjenu u prethodnom potezu. Na 13. Dd3 išlo bi Da4!, zato je bilo neophodno pripremiti potez 14. Dd3).

13... Tfe8 (Čudnovata greška za H. R. Kapablanku. Sasvim lako je bilo naći nastavak 13... cd: i poslije 14. cd:, Tfc8 u bijelom taboru ima teškoća po c liniji. Ali bi bijeli vjerovatno raspolagao sa dovoljno zaliha u odbrani). **14. Dd3, c4** (To je već ozbiljna poziciona greška. Crni je, očevidno, mislio da bijeli ne može pomoći e pješaka, a na daminom krilu crni ima prednost. Kapablanka je imao u vidu manevar Sa6—b8—c6—a5—b3, poslije čega je pješaka a4 teško braniti. Ali prednost crnoga na daminom krilu za sada nema većeg značaja, a prodor sa e4 pokazuje se neizbježnim. Neophodno je bilo zadovoljiti se skromnom odbranom 14... Db7).

15. Dc2, Sb8; 16. Tae1 (Psihološki razumljivo. Bijeli hoće da pokaže da se ne priprema da brani pješaka a4. A on se lako mogao odbraniti putem 16. La3, Sc6; 17. Lb4 i igra bi bila izjednačena **16... Sc6** (Crni pogrešno misli da se borba završava dobitkom pješaka na a4. Inače bi obavezno igrao 16... Sh5 (Ovaj potez je predložio P. Romanovski) i igra bi bila komplikovana. Na primjer 17. h3, f5; 18. Lc1, Sc6; 19. f3, Sa5; 20. g4, fg:; 21. hg:) **17. Sg3, Sa5; 18. f3, Sb3; 19. e4, Da4:; 20. e5, Sd7** (Na 20... Sc5, 21. Te2 vodi dobitku figure) **21. Df2** (iznuđeno zbog prijetnje 21... Sbc5, ali prebacivanje dame na kraljevo krilo ulazi u plan bijeloga. Sada crni mora da se brani kako od Sg3—f5—d6 tako i od napredovanja f pješaka. Crne figurne ne mogu brzo doći u odbranu svome kralju, a da se iskoristi višak pješaka još je prilično rano. Sljedećim manevrom Kapablanka vjeruje da uprošćavanje igre ide u korist crnog.

21... g6, 22. f4, f5; 23. ef: (Jedinstveni način da se napad nastavi) **23... Sf6:; 24. f5, Te1:; 25. Te1:, Te8** (Da li se potezom 25... Tf8 mogla spasti partija? Čini se da nije. Na primjer 25... Tf8; 26. Df4!, Da2; 27. fg:, Db2: (27... hg:; 28. Dg5) 28. g7:, Kg7:; 29. Sf5+, Kh8; 30. Dd6, što je pokazao A. Fedorov 1953). Ako umjesto 26... Da2 crni igra Dd7; 27. Te6, Sa5 (ili 27... Se4; 28. De5, Sg3:; 29. Te7) 28. La3, Tf7; 29. Dg5. Druga varijanta je bolja, ali crni vjerovatno ne bi spasio partiju).

26. Te6!, Te6:; 27. fe:, Kg7; 28. Df4!, De8; 29. De5, De7 (Na 29... Sa5; 30. Lc1 (prijeti 31. Lh6+ ili 31. Dc7 st sljedećim Lh6 crni bi bio prinuđen da igra 30... De7 i bijeli bi sproveo istu kombinaciju kao u partiji) **30. La3!!, Da3:** (Razumije se da na 30... De8 ide 31. Dc7+, Kg8; 32. Le7, Sg4; 33. Dd7) **31. Sh5+, gh:** (Slabo je Kh6, 32. Sf6:, Dc1+; 33. Kf2, Dd2+; 34. Kg3, Dc3:+; 35. Kh4, Dd4:; 36. Sg4).

32. Dg5+, Kf8; 33. Df6:+, Kg8; 34. e7, Dc1+; 35. Kf2, Dc2+; 36. Kg3, Dd3+; 37. Kh4, De4+; 38. Kh5:, De2+; 39. Kh4, De4+; 40. g4, De1+; 41. Kh5 Crni predaje. (Komentar Mihail Botvinik)

Evo i jedne od najdražih Botvinikovih pobjeda. To je bio trenutak kada je prepuna dvorana moskovske »Estrade« očekivala remi u 21. partiji meča Botvinik — Talj, posljednjih pola poena Mihaila Mojsejeviča da ponovo vrati titulu šampiona. On nije postigao remi, nego pobjedu, a to je značilo 13 : 8, kraj meča i velike ovacije Botviniku. Posljednja pobjeda je uvijek najdraža...

BOTVINIK — TALJ

(21. partija meča, Moskva, 1961)

Nimcoindijka

1. d4, Sf6; 2. c4, g6; 3. Sc3, Lg7; 4. e4, d6; 5. f3, Sd7 (Ovo je peti puta da se nimcoindijka igra u ovome meču) **6. Le3, e5; 7. Se2, 0—0; 8. d5, Sh5; 9. Dd2, f5; 10. 0—0—0, a6; 11. Kb1, S7f6** (inače bijeli bi igrao 12. g4, na 11... b5 išlo bi 12. cb:, ab:; 13. Sb5:, La6; 14. Sc1 i bijeli zadržava pješaka više) **12. ef:, gf:; 13. Sg3:, De8; 14. Ld3, Sg3:; 15. hg3:, c5; 16. Lh6!, Dg6; 17. g4, b5; 18. Lg7:, Kg7:; 19. Th4!, bc; 20. Lc2, h6; 21. T1h1, Dg5** (Talj nudi razmjenu dama da bi olakšao odbranu. Mnogi majstori u novinarskoj sobi su u tome trenutku spomenuli psihološku pobjedu u ovoj partiji. Botvinik je igrao mirno, kao da je čekao veliki trenutak kada će uletjeti na pozornicu fotoreporteri, navijači...). **22. Dg5:+, hg:; 23. Th6, fg:; 24. fg:!, Lg4:** (Na 24... Sg4; 25. Tg6+, Kf7; 26. Th7+, Ke8; 27. La4+...) **25. Tg6+; Kf7; 26. Tf1, Ke7; 27. Tg7+, Ke8; 28. Se4, Sd7; 29. Sd6+, Kd8; 30. Tf8+,**

Sf8:; **31. Sc4:, Ld7; 32. Tf7, Kc7** (posljednji Taljev potez u ulozi svjetskog prvaka) **33. d6+** crni predaje. U »Estradi« nastaje prava bura ovacija. Botvinik je ponovo na prestolju . . .

KAPABLANKA — BOTVINIK

(Simultanka u Lenjingradu, 1925)

Damin gambit

Simultanka Kapablanke ostaće kao divno sjećanje na mladost. Tu partiju Botvinik nikada neće zaboraviti.

— Majka mi je kupila svečanu košulju za tu priliku, — pričao je Botvinik. — U sali Lenjingradske filharmonije bilo je teško naći slobodno mjesto. Ali dva poznanika, šahisti druge kategorije, koji su sjedili na jednoj stolici ljubazno su me primili u svoje društvo. Kapablanka odmah nije shvatio ko igra za mojom pločom. Kada bi odigrao potez nečija ruka sa strane bi odjednom pokrenula figuru. Prvak svijeta je bio samouvjeren i bio je divna pojava. Nakon pozdrava počela je simultanka.

1. d4, d5; 2. c4, e6; 3. Sc3, Sf6; 4. Lg5, Sd7; 5. e3, Lb4 (Izboru otvaranja nema šta da se čudimo. Tada su se tek pojavila otvaranja kao Nimcoindijka, Grinfeldovka. Ja sam se odlučio za manje poznatu varijantu koja je dvije godine kasnije dobila ime vestfalska varijanta).

6. cd:, ed:; 7. Db3 (Bolje je 7. Ld3). **7. . . c5; 8. dc:, Da5; 9. Lf6:, Sf6:; 10. 0—0—0** (Ovakav potez Kapablanka je mogao odigrati na simultanci. Jednaku igru je obećavalo 10. a3, a sada će bijeli kralj doći u opasan položaj). **10. . . 0—0; 11. Sf3** (Naravno poslije 11. Sd5, Sd5:; 12. Dd5:, Le6 bijelom se ne bi dobro pisalo) **11. . . Le6; 12. Sd4, Tac8; 13. c6, Lc3:; 14. Dc3:, Da2:; 15. Ld3, bc:; 16. Kc2, c5; 17. Se6:** (Naravno ne 17. Ta1 zbog cd:) **17. . . Da4+**. (Ovo je crni morao imati u vidu još prilikom 14-og poteza).

18. b3, Da2+; 19. Db2, Db2:; 20. Kb2:, fe:; 21. f3 (Inače Sg4). **21. . . Tc7; 22. Ta1, c4; 23. bc:, dc:; 24. Lc2, Tb8+; 25. Kc1, Sd5; 26. Te1, c3** (Glavna prijetnja crnog je doći topom na drugi red) **27. Ta3, Sb4** (Prijeti 28. . . Sc2:; 29. Kc2:, Tb2+).

28. Te2, Td8; 29. e4, Tc6 (Partija je završena. Pošto je prijetnja Tc3: likvidirana crni top dolazi na drugi red i bijeli lovac će biti izgubljen) **30. Te3, Td2; 31. Tec3:, Tc2+; 32. Tc2:, Tc2:+** Bijeli predaje. (Partija od koje ne treba da se stide oba protivnika, jer Kapablanka je igrao istovremeno protiv 30 učesnika simultanke, a meni se tada navršilo tek 14 godina). **(Komentar M. Botvinik)**.

MIHAIL MOJSEJEVIČ ODLAZI

Dok je išao od jednog do drugog stola Kapablanka sigurno nije ni slutio da će baš on otkriti veliki talenat 14-godišnjeg mladića, koji će kasnije postati čitava šahovska legenda. Kapablanka bi se uvijek duže zadržao ispred stola za kojim je sjedio taj mladić. Mihail Botvinik je tek prije dvije godine naučio kako se kreću šahovske figure, ali, eto, sada izvodi majstorske poteze.

Veliki šampion je poslije duge borbe stao još jednom kod ploče mladog Mihaila Mojsejevića, pružio mu je ruku u znak predaje i zadivljenim posmatračima rekao: »Sjajno je igrao . . . Ovaj dječak će daleko stići«.

Naravno, veliki šampioni se rijetko varaju u svojoj ocjeni. Prošle su još samo dvije godine, a taj mladić za koga se govorilo da podsjeća na Laskera, jer se bori kao Lasker, došao je do finala sovjetskog šampionata. Opet se borio svim srcem i uspio je da podijeli peto mjesto i da osvoji titulu majstora. Bila je to velika senzacija. Majstor sa 16 godina, nakon svega četiri godine igranja šaha.

Taj mladi majstor je imao još jednu veliku želju. Da uspije na studijama i da jednog dana postane inženjer elektrotehnike. I kao da za njega nije bilo prepreka. Kažu da je za vrijeme turnira u Notingemu 1936. godine rekao o Vidmaru:

— Ja bih želio da postignem u elektrotehnici ono što je on postigao.

Vidmar je odgovorio:

— A ja bih želio postići u šahu ono što je postigao Mihail Botvinik.

Botvinika je u šahu ipak bilo teško stići. Dobijao je mnoge turnire a 1931. godine došla je divna šansa — sovjetski šampionat. Nije bilo lako, ali je uspio. Postao je šampion svoje zemlje u 20. godini života. Tada su govorili da je imao sreću i kao da su zaboravili one Kapablankine riječi da sreća uvijek prati dobre igrače.

Sovjetski šampionat, veliki međunarodni turniri Moskva, Notingem . . . To su Botvinikovi veliki uspjesi. Mladić koji je zadivio i samog Kapablanku penjao se u vrhove svjetskog šaha.

Došle su teške ratne godine. Botvinik ponovo dobija sovjetski šampionat 1944. i 1945, zatim veliki turnir u Groningenu. Još tri godine i Botvinik će doći na sami vrh. Postaće šampion svijeta . . .

— Mihail Mojsejevič, traže vas jugoslovenski novinari, — saopštio je naš dolazak Salo Flor, jedan od šefova čuvene analizatorske mašine SSSR-a. U foajeu hotela »Metropol« u Minhenu, 1958. godine, u vrijeme održavanja Trinaeste šahovske olimpijade, nalazili su se pored Botvinika još Talj, Bronštajn, Keres i drugi članovi pobjedničke ekipe.

Iako još nije bio kraj olimpijskih borbi znalo se da će sovjetski šampioni sačuvati zlatnu medalju i da će Jugosloveni prema tradiciji biti drugi.

PARTIJA ŽIVOTA

— Sve je bilo već ranije odlučeno, pa je i olimpijsko finale prošlo nekako tiho, gotovo nezapaženo, — rekao je Botvinik.

Ovo je bio moj prvi susret sa Mihailom Mojsejevičem. Izgledao je dostojanstveno kao pravi šampion. Govorio je lagano, sjećao se divnih pobjeda i poraza. Sjetio se i one partije sa Kapablankom na simultanci 1925. i onda kada se govorilo o partiji života, opet je spomenuo Kapablanku. On će spomenuti tog velikog šampiona i osam godina kasnije u Moskvi kad sam ga upitao ko je, za njega, od svih svjetskih prvaka igrao najbolje.

— Pobjeda protiv Kapablanke na AVRO turniru 1938. je možda moja partija života, iako ih ima mnogo i teško se tu odlučiti.

Upitao sam Botvinika ko će pobijediti na Turniru kandidata:

— Pobijediće fizički najspremniji, jer će taj turnir biti veoma naporan.

Keres, koji je igrao brzopotezne partije sa Petrosjanom, samo je dodao:

— Prema tome, jedan moj poznanik, bokserski šampion, zamijeniće me na turniru i postaće prvak.

— Da, ali uz to mora da igra šah bar kao Keres, — dodao je šampion.

Botvinik se zamislio kada smo ga upitali ko će biti njegov sljedeći protivnik u meču za titulu svjetskog prvaka.

— Bio bih vam zahvalan kada biste mi rekli ime moga budućeg protivnika, — nasmijao se Botvinik. Tada bih se bar mogao dobro pripremiti za meč.

Uvijek sam želio da saznam kako se, zapravo, Botvinik priprema za turnire, kakav je njegov turnirski režim.

— To nikada nije bila tajna, — rekao je šampion. — Svoj metod priprema opisao sam u knjizi »Meč Flor — Botvinik«. Jednom sam o tome držao i predavanje šahistima prve kategorije u Lenjingradu, ali se tu, na žalost, našlo 15 slušalaca.

— Samo sa dobrim zdravljem možemo računati na uspjeh. Potrebno je pred turnir provesti 15—20 dana na svježem vazduhu u šumi. Šahovske pripreme počinjem izučavanjem teorije tamo gdje sam ranije stao. To je neophodno da bih se upoznao sa novim varijantama. Izučavam sve partije mojih budućih protivnika i spremam otvaranja koja

mislim da igram. Naravno šahista ne može i ne mora poznavati sva otvaranja. Za turnir je dovoljno 3—4 otvaranja sa bijelim i isto toliko sa crnim figurama. Ali ona se moraju dobro proučiti. Ako majstor ne raspolaže sa tolikim brojem otvaranja teško da će uspjeti.

— Moramo se spremati i za borbu protiv cajtnota. Moj savjet je veoma jednostavan. Potrebno je igrati trening partije ne vodeći računa o kvalitetu, samo o časovniku. I tako treba igrati sve dok se ne priviknemo da raspoređujemo vrijeme. Ovim metodom se može izliječiti 90 odsto igrača koji zapadaju u cajtnot, a ostali su — neizlječivi.

— I još jedno važno pravilo. Oko pet dana prije početka turnira treba odbaciti sve vezano sa šahom. Tako ćemo se odmoriti i nećemo biti zasićeni šahom.

— Moj šahovski dan za vrijeme turnira izgleda ovako: Poslije doručka obavezna šetnja jedan sat, zatim pola sata pripreme za partiju i poslije toga odmor. Ranije mi se događalo da sam na dugim turnirima gubio snagu i između 12. i 15. kola kao po pravilu sam bilježio nule u tabelu. Na XI. sovjetskom šampionatu sam nastojao da rasporedim snagu. Mnogo partija sam remizirao, ali nijednu nisam izgubio. Pred partiju sam ležao jedan sat, i to je korisno jer se osjećam svježim. A poslije odmora pješke u turnirsku salu! Pred spavanje nikada ne treba analizirati, jer se izgubi san. Analize su najbolje poslije jutarnje šetnje i na dan doigravanja prekinutih partija.

Dvije godine su prošle od ovog susreta sa Botvinikom. On je saznao da će mu izazivač biti Mihail Talj, 23-godišnji velemajstor koji je u jednom naletu osvojio šahovski svijet.

SVRGNUTI VLADAR

Rijetko je koji događaj u šahovskoi istoriji pobudio takvo interesovanje kao meč između Botvinika i Talja, 1960. godine... Skoro puna dva mjeseca navijači su živjeli u psihozi tog velikog duela. Sve ulaznice bile su rasprodane na početku meča. I bronzana figura velikog pjesnika kao da je sa zavišću gledala kolone ljudi koji su svakog dana odlazili u Puškinovo pozorište govoreći čudnovatim jezikom šahovskih šifri.

Milicionari su toliko puta pokušavali zavesti red, a pošto im to obično nije polazilo za rukom i oni su skretali pogled na veliku demonstracionu ploču pred dvoranom i pitali zašto je Talj žrtvovao skakača na e6, kako je Botvinik previdio pješaka... I tako do u kasne sate. Talj i Botvinik su odlazili u svoje hotelske sobe i pretraživali do kasnih sati sve mogućnosti, a boljeljšćiki (navijači), među kojima su bili najpoznatiji umjetnici, muzičari, došljaci sa Urala, Sibira i drugih krajeva, diskutovali su do mile volje... U osmoj partiji Talj je izgubio pješaka. Neizvjesno je da li je to bila žrtva ili previd, ali njegova pozicija je bila tako loša da je u oba slučaja to bilo posljednje sredstvo za kontra-šanse.

Poslije devete partije, kada se Botvinik uspio da oporavi, stekao se utisak da je šampion »pročitao« svog partnera.

Talj se u tom trenutku pokazao u novom svjetlu. Izvukao je pouke iz ranijih susreta i promijenio repertoar, što je neugodno djelovalo na igrača koji se već duže ne pojavljuje na turnirima. Ostatak meča Talj je igrao taktički vrlo dobro. On je bio spreman da remizira, kada je trebalo i da ponešto žrtvuje, a to je sve pomalo nerviralo Botvinika. Konačni slom došao je u 17. partiji, a posljednje formalnosti izvršene su 7. maja 1960. godine, kada je mladić iz Rige sakupio potrebnih 12,5 poena za titulu šampiona svijeta.

Tako je Miša Botvinik još jednom tužno napustio bojište. Iskreno je čestitao novom šampionu i rekao poslije meča: »Vjerovatno moja forma nije bila sasvim dobra. Da sam igrao sa bilo kojim drugim protivnikom osim Talja... Za njega je, slažem se, moja forma bila slaba, Talj je bio sposoban za takvu igru, koja je onemogućila da razvijem većinu svojih kvaliteta. Novi svjetski prvak prosto mi nije dozvolio da igram dobro. On je izvrstan...«

Botviniku je ostala posljednja utjeha: revanš meč.

PONOVO NA PRIJESTOLJU...

Mihail Mojsejevič je strpljivo čekao revanš meč u Moskvi. Dugo se pripremao u tišinama svoje vile u Podmoskovlju. Kada sam došao u Moskvu, 1961. godine, na početak revanša između njega i Talja, zamolio sam ga za prognozu. On nije želio davati izjave, ali se nije osvrtao ni na ono što su predvidjeli pojedini majstori. Botvinik je samo igrao i čekao svoj veliki trenutak. To je ona šahovska psihologija prekaljenog borca koji je svoju veličinu pokazao baš onda kada je većina prognozera odmahivala rukom i govorila: »Botvinik nema šta da traži u revanšu«.

Da je i on imao mnogo navijača uvjerio sam se za ona dva mjeseca provedena u Moskvi, koliko je trajao taj veliki duel. Poslije svake njegove pobjede čuli su se burni aplauzi i povici starom šampionu. A on je to primao mirno, na njegovom licu se nije vidio osmijeh. Njegov pogled, za razliku od Taljevog, nikada nije skrenuo prema gledalištu. To je onaj mirni velemajstor koji, čini se, nije promijenio izraz lica još od vremena kada je postao prvak svijeta.

Silna želja za osvetom, želja za vraćanjem izgubljenog, pretvorila se u trijumf. Njegov uspjeh u revanšu naslućivao se već po prvim akordima, od večeri kada su počeli ratovati i kada se vrlo dobro vidjelo da je stariji spreman da smijeni mlađeg vladara.

Samo jednom, poslije druge partije, rezultat je bio izjednačen. I, možda samo jednom, nakon osme partije, moglo se vjerovati u Taljev preporod. Sve ostalo proteklo je pod znamenjem Botvinikove velike igre i velike razlike u poenima koja se nije mogla nadoknaditi. Bilo je, naravno, i malih propusta, kada se izvlačio već dotučeni partner, ali u maratonskom meču gdje se susreću dva sasvim suprotna stila sa jednom željom — to je i razumljivo. To je bio Botvinik iz svojih najboljih dana...

Botvinik, koji se znao boriti za pobjedu pred samim ciljem, kada bi mnogi drugi mirno remizirali.

Još je u sjećanju ona nezaboravna dvadeseta partija u posljednjim trenucima bitke. Igrali su je tri nastavnika, 14 sati i 20 minuta i povukli 121 potez. Nije tu uračunato vrijeme provedeno u dugim analizama, ali se na licu dvojice velemajstora vidjelo da je to bila možda najnapornija partija u njihovoj šahovskoj karijeri. Botvinik je tada spasio remi i rezultat je bio 12:8. On je dobio sljedeći susret i sa 13:8 pobijedio Talja u revanšu i po treći put se popeo na šahovski prijesto.

OBEĆANI INTERVJU

Prije posljednje partije kada su ga već svi smatrali za novog šampiona, zamolio sam ga za intervju.

— Vrlo rado, — rekao je Botvinik. — Stojim vam na raspoloženju, ali naravno poslije meča. Još nije kraj, meč treba doigrati.

I Botvinik je progovorio kada je već spuštena zavjesa na pozornici »Estrade«. On mi je dao svoj obećani intervju.

— Mislim da se Talj nije dobro pripremio za ovaj susret. Taljeve osobine su svima dobro poznate i u kombinatornim partijama on nema premca, ali ja sam pokušao nametnuti igru sa uprošćavanjem pozicija.

— Zašto niste uzeli sekundanta?

— Majstor Goldberg mi je otkazao, a sa njim sam se ranije pripremao. Sekundantu je svakako teže nego igraču. Mora se dugo analizirati. U mladosti sam igrao bez pomoći sekundanta, pa sam to odlučio i sada. Eto, dobro je ispalo. Ali, zbog slabe analize izgubio sam drugu i devetnaestu partiju.

— Šta mislite o Karo-Kanu?

— Mislim da to otvaranje ograničava mogućnosti bijeloga. Na primjer, protiv sicilijanke ima znatno više odgovora. Pored toga, Karo-Kan je osobito dobar za mečeve, jer tu igrač sa bijelim figurama nastoji da dobije, a crni u ovom otvaranju ima sigurniju poziciju.

— O fizičkim pripremama?

— Moskovska zima je bila jaka, te se zato ne može govoriti o velikim fizičkim pripremama, ali naravno ja sam primjenjivao jutarnje vježbe i šetnje. To sam radio i u toku meča.

— Najbolje partije iz dva meča?

— Ove godine bila je neobično interesantna dvadeseta partija. Istina, bilo je tu i grešaka. Ja sam prilikom prekida bio totalno izgubljen, ali sam uspio da se izvučem nakon velike borbe.

— Ko će igrati sa vama 1963. godine?

— Možda ja neću ni igrati taj meč, a može nastupiti svako ko pobijedi na turniru kandidata. A tamo, opet, može pobijediti svaki od osmorice učesnika. Od igrača izvan SSSR-a dolaze u obzir samo dvojica: Amerikanac Bobi Fišer i Jugosloven Svetozar Gligorić.

Talj je prije početka borbe predložio da igraju revanš u Rigi.

— Ne, — kazao je Botvinik, — to mora biti repriza prošlogodišnjeg susreta.

Naravno da nije mislio da će se ta reprizna predstava završiti kao i premijera.

Kako se Botvinik spremio za Talja možda će najbolje da pokaže jedan detalj zabilježen iza pozornice. Talj je u prvim partijama pušio iza kulisa arene, jer kao fer borac nije želio da smeta svome partneru. Kasnije se nije mogao uzdržati i pitao je Botvinika da li može pušiti za stolom.

— Samo izvolite, jer ja sam u okviru priprema igrao sa majstorima koji su desetak puta veći pušači nego vi, — rekao je Botvinik.

Mnogi su se iznenadili kada je u Taljevom vremenskom škripcu ponavljao poteze.

Upitan zašto to čini, jer tako pomaže protivniku, Botvinik je mirno odgovorio:

— Znate, ja želim da mu pokažem da ne igram na njegov cajtnot...

SUSRET U STOKHOLMU

Prema već ustaljenoj tradiciji šahovski turniri počinju govorima kad majstori samo prividno prate pozdravne besjede i čitanje turnirskog pravilnika. Oni su to ko zna koliko puta prije slušali i zato u tim trenucima razmišljaju o nečem sasvim desetom. Kada je u Stokholmu 1962. godine, otvoren međuzonski turnir za prvenstvo svijeta sve je proteklo pod znamenjem svjetskog prvaka.

On se našao na počasnom podijumu, a kad je kasnije izlazio iz arene ostavljajući majstore da ratuju drvenim figurama i moćima svoje fantazije, svi foto-reporteri i snimatelji koji su se ovdje zatekli pojurili su za njim. U tom se trenutku vidjelo da i oni znaju ko je šahovski vladar i zašto će se ovdje žrtvovati pješaci i figure čitavih 40 dana.

Znao sam da Mihail Mojsejevič nerado odgovara novinarima u trenutku kada je sva pažnja posvećena turnirskoj borbi.

On je, istina, i u Stokholmu igrao simultanke i kratke turnire i jednu partiju sa majstorom Lundinom, koju je preko televizijskih ekrana posmatralo pet večeri nekoliko miliona Šveđana, ali...

— Mihaile Mojsejeviču, da li možete odvojiti jedan sat za razgovor?

Svjetski prvak je izvadio bilježnicu sa ispisanim programom za posljednjih pet dana boravka u Skandinaviji: Helsinki, Geteborg, Oslo... Ipak, sutradan u salonu stoklohmskog hotela »Eden« počeo sam razgovor sa Botvinikom.

— Ovdje ne nastupaju Spaski, Reševski, Smislov, Lombardi. Ko bi od njih imao najveće šanse. Ili, bolje reći, osjeća li se ovdje njihovo odsustvo?

— Treba zaista požaliti što nisu ovdje, jer ovaj sistem takmičenja za svjetsko prvenstvo ne okuplja najbolje. Moramo uzeti u obzir i uspjehe postignute u izvjesnom vremenskom periodu, a ne samo na jednom turniru.

— Samo šestorica dobijaju vizu sa Kirosao, gdje se igra turnir kandidata. Ko će to biti po vašem mišljenju?

— Među šestoricom treba da budu sovjetski velemajstori, zatim Fišer, Gligorić i... drugo se ništa ne zna.

Čim je Botvinik pomenuo Fišerovo ime, sjetio sam se jedne bledske večeri kada je taj mladi velemajstor napravio senzacionalan podvig, koji je, izražen brojkama, glasio 3,5:0,5 protiv Rusa. Bobi je tada glasno razmišljao: »Kako li će to Botvinik sve prokomentarisati«? Zato je iduće pitanje glasilo:

— Šta ste rekli u trenutku kada ste čuli za onaj rekord na Bledu?

— Rekao sam ono što sam i prije govorio: »Bobi je veliki talenat, ali je takav rezultat ipak slučajnost. Zahvaljujući turnirskom žrijebu, on je sa svim sovjetskim velemajstorima imao bijele figure, a to mnogo znači.«

Botvinik je zastao kao da se nečega prisjeća. Onaj njegov smireni pogled je podsjećao na Botvinika za šahovskom pločom. Kao da je želio da upotpuni izlaganje o Fišeru:

— Teško je predvidjeti šta će dalje biti, ali su sadašnje Bobijeve perspektive zaista blistave.

Kad sam polazio na ovaj razgovor, upitao sam Fišera šta bi želio da sazna od Botvinika. Mladić je odmah odgovorio: »Neka kaže nešto o Karo-Kanu.

Poslije ovih riječi Botvinik se nasmijao:

— Možda je s Fišerom opasno igrati Karo-Kan...

— Na turniru kandidata, pored šestorice iz Stokholma, nastupiće Talj i Keres. Kome vi dajete najveće šanse?

— Treba ipak sačekati da se završi ovaj turnir, ali... U svojoj šahovskoj karijeri Talj je uvijek osvajao prvo mjesto onda kada je morao. Ne znam da li će tako biti i na turniru kandidata.

— U Sovjetskom Savezu postoje tri mlada šahovska genija: Talj, Korčnoj i Spaski. Recite nešto o svakom od njih.

— Nepravda sadašnjeg sistema takmičenja za svjetsko prvenstvo odražava se u primjeru Borisa Spaskog. Njemu možda nedostaje borbenost ostale dvojice, ali je on mnogostrani talenat. Korčnoj je danas od njih najkompletniji. On podjednako dobro vodi sve faze partije, a Talj nema Korčnojeve univerzalnosti. Ali kad se partija odvija po cijeloj ploči, Talj je fenomenalan, njemu nema ravnog.

— Koje mjesto zauzima jugoslovenski šah u svijetu?

— U Evropi odmah iza Sovjetskog Saveza. U susretu na deset ploča mislim da bi Jugosloveni pobijedili Amerikance, a na četiri ploče je neizvjesno.

O SISTEMU TAKMIČENJA...

— Šta mislite o sistemu takmičenja za svjetsko prvenstvo?

— U principu sistem je pravilan. Ali izmjene koje su s vremenom donesene umjesto da ga poboljšaju imale su protivan efekat. Nepravilno je, na primjer, da se na turniru kandidata igra 28 partija. Ili, pak, da bivši prvak svijeta ne može igrati na međuzonskom turniru. Ima još nepravilnosti, ali... Po mom mišljenju trebalo bi da se sastanu vrhunski

velemajstori, da pronađu sistem takmičenja i da Šahovska federacija čuje mišljenje zainteresovanih. Do 1947. godine Šahovska federacija nije imala vlast nad sistemom takmičenja. To su diktirali svjetski prvaci. Znači da je postojala lična zainteresovanost. Ovaj sistem toga nema, ali je veliki nedostatak što se ignoriše mišljenje najboljih šahista.

Već je protekao čitav sat u razgovoru. Iz susjednog salona došao je Botvinikov saputnik Salo Flor. Ostalo je malo vremena do njihovog polaska na simultanku u Oslu. Ipak, Botvinik je strpljivo odgovarao i u »cajtnotu«.

— Imali ste mnogo turnira i mečeva, bezbroj partija. Možda imate neki svoj najsretniji i najtužniji trenutak u šahovskoj karijeri?

— To je, naravno, teško reći. Toliko je bilo turnira da im se ni broj ne zna. Ali posljednjih godina bio sam najsrećniji kada sam u meču pobijedio Mihaila Talja.

— Da li je, možda, nekada neprijatno nositi zvanje svjetskog prvaka?

— Uvijek je to teška obaveza, ali ne treba misliti o tome i onda je sve lako.

Posljednja scena iz moskovskog pozorišta »Estrade«. Svi su posmatrači ustali. Uz uzvike himne Botviniku stavljaju lovorov vijenac svjetskog prvaka oko vrata. Njegov pogled je usmjeren negdje daleko, a Talj razmišlja o nečem u tim tužnim trenucima. Nisam mogao a da ga kasnije ne upitam o čemu je zapravo mislio. Rekao je: »Pomalo sam zavidio Botviniku, a pomalo ga i žalio. Znao sam da je njemu teže, jer je postao kralj, a ja revolucionar«.

— Šta ste tada vi mislili, Mihaile Mojsejeviču?

— Nisam ništa mislio. Radovao sam se što se tako završio jedan veliki posao.

RAZGOVOR UZ OBALU CRNOG MORA...

Sedam mjeseci kasnije opet sam sreo Mihaila Botvinika, na olimpijadi u Zlatnim Pijescima u septembru 1962. godine. Ovdje, na obali Crnog mora, Botvinik je bio centralna ličnost među 250 igrača iz svih krajeva svijeta. Kraj njegovog stola u turnirskoj areni teško se moglo proći. Lovci na autograme progonili su ga i u hotelu, i u turnirskoj dvorani, i na plaži, gdje je svjetski prvak provodio najveći dio slobodnog vremena. Na pjeskovitoj obali čudesno lijepog mora zabilježio sam još jedan razgovor sa Botvinikom.

Postoji mišljenje da Sovjetskom Savezu nedostaju mlade šahovske zvijezde.

— To je tačno, ali Spaski ima tek 25 godina.

— Mislite li da bi Keres ili neki drugi velemajstor bio opasniji u meču nego Petrosjan?

— Moj najteži protivnik sam ja. Ako se dobro ne spremim i slabo igram, nije važno ko mi je partner.

Razgovarali smo, zatim, o turniru kandidata u Kirosau, gdje su Talj i Fišer doživjeli neuspjeh. Botvinik kaže da je pregledao veći broj partija, da je bilo lijepih ostvarenja, ali i mnogo neborbenih remija.

— Teško je igrati turnir sa 28 kola i da svi igrači budu borbeni. Osim toga, taj je turnir bio sasvim pogrešno postavljen. Zamislite samo — osam sjevernjaka igra na ekvatoru dva mjeseca bez publike, daleko od šahovskog svijeta. To je bila slaba propaganda za šah...

— Koga ste prije početka turnira smatrali favoritom?

— Svi su prognozirali pobjedu Talja i Fišera. Ja sam vjerovao da Korčnoj može napraviti iznenađenje.

— Da li ste možda čitali Fišerove optužbe u američkoj štampi, gdje je napao sovjetske igrače da su se dogovarali na turniru kandidata i da mu je bilo onemogućeno da bude pobjednik.

— Nisam čitao, ali su mi drugi o tome pričali. Fišer nije mogao biti prvi, a što su naši velemajstori mnogo remizirali međusobno, mislim da je to zapravo bila jedina Fišerova šansa. Jer, ako jedan pobjeđuje, ko će ga onda stići. Fišer je još mlad, ima 19 godina, i neka se ne ljuti što mora čekati. Šta bi rekao Keres kome je 45 godina. Prirodno je da Fišer želi meč sa svjetskim prvakom, on je ambiciozan. To mnogi žele, ali treba doći do meča. On svakako hoće da bude ispred ostalih.

Poželio sam tada Botviniku da ipak zaigra meč protiv Petrosjana i da postigne uspjeh. On je igrao 1963. ali je izgubio titulu. Na pozornicu je stupio novi šampion.

ODLAZAK ŠAMPIONA

I tako, Botvinik odlazi...

Dostojanstveno i mirno kao svi veliki šampioni, bez prava na revanš, bez šansi da se ponovo vrati. Kažem da odlazi, jer bi teško bilo vjerovati da će se u ovim godinama više ikada vratiti na šampionski prijesto. A ako bi uspio, onda bi se prognozer poslužio onom poznatom izrekom Vinstona Čerčila »o političarima koji imaju sposobnost da proreknu šta će se u budućnosti dogoditi, a da kasnije objasne zašto se to nije dogodilo«.

Na pozornici »Estrade« 1961. stotine navijača, reportera i snimatelja okupljalo se oko Botvinika, a Talj je stajao usamljen u uglu i posmatrao oko sebe. Kao što bi rekla Isidora Sekulić: »Malo je dva oka, jedno pamćenje i skromno pero da to sve opiše«.

I Botvinik je doživio tu neprijatnu Taljevu scenu: stajao je i on usamljen, i gledao, ne bez tuge, u novog šampiona Tigrana Vartanoviča Petrosjana okruženog, opet, stotinama navijača, reportera i snimatelja. Sudbine se mijenjaju...

Lakše je, naravno, opisivati trijumf i radost pobjednika nego tugu poraženog, ali Mihail Mojsejevič, najsjajnija zvijezda u šahovskoj galaksiji, zaslužio je da se njemu uputi aplauz i u trenutku kada odlazi. Jer, on je jedini u istoriji drevne igre uspio da dva puta vrati izgubljenu titulu i da za petnaestak godina koliko se nalazio na šahovskom Olimpu, bude uvijek dosljedan sebi i svom stilu.

U pamćenje se duboko urezao taj lik dostojanstvenog šampiona koji je uvijek znao šta hoće. A on je želio, ljudski, da neporažen napu-

sti šahovski prijesto. Borio se i u toj silnoj želji da dobije došla je i ona fatalna osamnaesta partija, koja je značila — dovidenja šampionatu svijeta.

Sjetim se uvijek Botvinika iz olimpijskih arena u Minhenu, Lajpcigu, Varni. On je u tim skupovima šahista bio centralna ličnost. Oko njegovog stola stotine znatiželjnih gledalaca su željeli da vide kako igra šampion svijeta. Treba priznati, željeli su često da ga vide poraženog, jer to je u ljudskoj prirodi, to je, uostalom, poručio i Ibzen: »Treba kamenovati svakoga ko se iznad drugih izdigne«.

Sjećam se i Botvinika iz njegove vile u Podmoskovlju, gdje se mjesecima spremao za susrete sa Bronštajnom, i Smislovom, i Taljem, i Petrosjanom, i cijelim šahovskim svijetom, koji se, tražeći šampiona, borio protiv njega. Botvinik je odolijevao napadima. Naravno, ne može se uvijek biti na vrhu. I kao što svemu dođe kraj tako odlazi i šampionska titula.

A on je ponosno stajao na vrhu, inženjer i doktor elektrotehničkih nauka se borio, padao i dizao. I zato njegovi vjerni navijači mogu doviknuti: Bravo, Mihailu Mojsejeviču, iako ste poraženi.

I tako, Botvinik odlazi . . .

On sa pedeset i nekoliko godina neće više igrati u glomaznom sistemu takmičenja za najvišu titulu. A da se bori za nešto niže od toga on nije navikao, nije u njegovom stilu. To mu, uostalom, nije ni do sada trebalo, jer kako je napisao jedan Šekspirov savremenik u tragediji »Edvard II«: »Što bi ljudi sa Arktika voljeli svjetlost zvijezda kada njima sija sunce i danju i noću« . . .

Tel Aviv 1964. . . U olimpijskom šarenilu nacija sreo sam opet Mihaila Botvinika. Dvije godine su prohujale od posljednjeg susreta u Varni. Tamo je Botvinik igrao na prvoj ploči, a sada u Tel Avivu ispred njega je bio Petrosjan.

U slobodnom olimpijskom danu pošli smo na izlet autobusom u Nazaret. Za vrijeme dugačke vožnje sa bivšim šampionom mnogo šta se vraćalo u sjećanje iz ranijih razgovora, ali uvijek mi se činilo da se Botvinik godinama ne mijenja, da uvijek odgovara lagano sa pogledom uperenim negdje daleko.

— Mihaile Mojsejeviču, recite iskreno čemu se nadate na turniru kandidata i u prvom meču sa Smislovom?

— Još se nisam odlučio da li ću igrati na turniru kandidata. Moje je pravo da razmislim i da saopštim odluku pred početak turnira.

Ovaj odgovor svrgnutog šampiona bio je iznenađenje.

JEZIK MAJAKOVSKOG, GORKOG I — KOTOVA . . .

Naš autobus je jurio prema Galileji na sjever »Svete zemlje« u gradove što imaju dušu jednog dalekog vremena. I u gradove legendi koji su se sporo mijenjali pa zato i sada u sebi nose dah minulih vijekova. Botvinik je svojom kamerom hvatao svaki trenutak ove neobične i lijepe zemlje.

U manastiru Marija Magdalena, na putu za Nazaret, stara Ruskinja nam je pokazala izvore na kojima se valjda i Magdalena kupala i ispričala nam desetine legendi. Starica je bila srećna što na svom maternjem jeziku razgovara sa Botvinikom, Smislovom, Štajnom. Kamere filmskih snimatelja bile su neprestano uperene na Mihaila Mojsejeviča. On je bio centar ovog šahovskog karavana koji je išao u turističke pohode. I svi su željeli da se sa njim fotografišu i da tako dobiju dragi suvenir iz daleke zemlje.

— Kako sam izgubio sa Gligorićem? Ponovilo mi se nešto slično kao sa Gligorićem u Hestingsu prije tri godine. Kada sam bio blizu pobjede, nakon mnogo muka, pogriješio sam i »Gliga« se izvukao. Sada poslije toliko sati igre bio sam blizu remija i onda sam opet napravio grešku. Da sam uzeo pješaka na h6 bio bi čist remi. Geler me je zbog toga kritikovao na — hebrejskom jeziku.

Na završnoj svečanosti Olimpijade bivši premijer Izraela Gurion na ruskom jeziku je pozdravio ekipu šampiona. Mihail Botvinik se kasnije popeo na podijum i počeo da govori:

— Žao mi je što ne mogu da odgovorim Benu Gurionu na hebrejskom jeziku, ali ja ću govoriti na jeziku Majakovskog, Gorkog, Ljermontova i — Kotova . . .

U ovoj maloj šali bilo je mnogo istine. Sovjetski kapiten Kotov bio je i za velikog Botvinika »pretpostavljeni starješina«. I on je uvijek poštovao kapitenova naređenja, bio je među najdisciplinovanijim, iako je na šahovskom olimpu proveo toliko godina, čitav jedan život . . .

Desetak dana pred početak mečeva na turniru kandidata javljeno je iz Moskve:

»Bivši prvak svijeta Mihail Botvinik otkazao je učešće na turniru kandidata. Umjesto njega u meču protiv Smislova igraće Geler«.

— Meni se ne sviđa politika Svjetske šahovske organizacije u pogledu ukidanja prava poraženog šampiona na revanš meč, — rekao je Botvinik.

Znači, ipak, Mihail Mojsejevič odlazi . . .

NA GOGOLJEVOM BULEVARU

Moskva, april, 1966 . . . Mihail Botvinik, bivši šampion svijeta, jedan od najvećih velemajstora šahovske istorije, još se nijednom nije navratio u turnirsku dvoranu gdje Spaski i Petrosjan igraju meč za titulu prvaka. Botvinik radi u neposrednoj blizini pozorišta »Estrade«, gdje se igra meč, a gledaoci ga uzaludno čekaju u »Estradi«.

Kad je završena 11. partija meča, telefonirao sam Botviniku i dogovorili smo se za sastanak u Centralnom šahovskom klubu, na Gogoljevom bulevaru.

Botvinik je došao tačno u zakazano vrijeme.

Pitao sam ga zašto se odrekao borbe za titulu svjetskog prvaka?

— Za mene je bilo zaista teško da se odlučim na taj korak ali sam morao. Ako se uzme u obzir da do toga najvećeg meča moram odigrati toliki broj teških partija, onda se, naravno, nije bilo teško od-

lučiti. Izgubio bih mnogo vremena da sam opet pokušao sudjelovati u borbi za titulu.

— Smatrate li da je dosadašnji sistem takmičenja za svjetsko prvenstvo nepravilan? Ako je tako, što vi predlažete?

— Ja smatram da mečevi na turniru kandidata ne odgovaraju svrsi. Ovaj sistem nije pravedan. A što se tiče predloga, ja sam još 1949. godine predložio na Kongresu šahovske federacije da se igraju turniri sa po šestoricom učesnika po četiri partije. To je bilo uzeto u obzir, ali se toga niko nije pridržavao.

— Da li ste očekivali ovakav rezultat poslije 11 odigranih partija u meču Spaski — Petrosjan?

— Nisam očekivao, ali nije samo stvar u rezultatu.

— Šta vas je do sada najviše iznenadilo u ovom meču?

— Iskreno da kažem, nisam očekivao da će Petrosjan tako uspješno izbjegavati borbu kao što je dosad činio. On je bio vrlo vješt da se ukloni od borbe i Spaski nije ništa mogao.

— A šta će dalje biti?

— Ja vjerujem da se neće nastaviti kao što se meč dosad odvijao. Spaski mora naći samog sebe i treba uskoro da počne prava borba. O krajnjem rezultatu sada ne mogu govoriti. Ali znam da i u odnosu na ranije mečeve prava borba počinje kao po nekom pravilu od 10. do 20. partije. I od tog perioda borbe treba mnogo očekivati.

Kažem Botviniku da su mnogi velemajstori prigovarali da u ovom meču ima isuviše mnogo remija. Pitam ga šta on o tome misli.

— Nije samo stvar u remijima. I u ostalim mečevima bilo je mnogo remija. Ali je stvar u tome što je ovog puta bilo mnogo partija u kojima nismo vidjeli prave borbe. To se ranije nije dešavalo.

TEŽE JE GLEDATI

— Ko je kriv za to?

— Možda je to Petrosjanov stil igre, jer svjetski prvak kad hoće da ne igra, smatra da ima pravo da ne igra. Zato nastoji da brzo remizira. To mu je do sad dobro polazilo za rukom.

— Recite iskreno zašto se još ni jedanput niste navratili u pozorište »Estrade« da vidite Petrosjana i Spaskog na djelu?

Poslije ovog pitanja Botvinik se nasmijao. Rekao je:

— U prvom redu, ja ne volim biti posmatrač. Mnogo mi je teže kad gledam takvu borbu nego kad igram. Jednostavnije je sjediti kod kuće i preko telefona saznati poteze. Za dvadesetak minuta vidim kako je tekla partija i mislim da to nije velik gubitak vremena, ali da dolazim u turnirsku dvoranu, izgubio bih čitavo veče.

— Je li Bronštajn prorekao šahovsku budućnost, napomenuvši da će u sljedećih 12 godina šampioni biti Spaski, Fišer, Korčnoj i Larsen. Šta vi mislite o tim Bronštajnovim predviđanjima i kako će izgledati šahovski svijet u idućih 12 godina?

— Možda se Bronštajn šalio. I on se sam uvjerio da poslije devet godina (to je broj kojim on operiše) nije mogao postati prvak svijeta.

Teško je reći ko će od ovih mladih velemajstora, koje je Bronštajn spomenuo, osvojiti titulu prvaka. To zavisi od raznih okolnosti i sumnjam da iko može predvidjeti šahovsku budućnost u idućih 12 godina.

— A da li će za to vrijeme titula svjetskog prvaka ostati ovdje, u SSSR-u?

— Ipak vjerujem da će doći vrijeme da se titula svjetskog prvaka preseli iz Sovjetskog Saveza. Osim Talja i Spaskog mi u ovom trenutku nemamo više mladih talenata sposobnih da održe tu titulu.

— Ko će biti taj novi šampion izvan SSSR-a?

— Najviše nade ima Bobi Fišer.

— Znači, vi predviđate da će Fišer ipak postati šampion svijeta?

— To nisam rekao, ali kažem da on ima najviše mogućnosti od igrača izvan SSSR-a.

— Da li Jugoslavija na predstojećoj Olimpijadi u Havani ima realne mogućnosti za drugo mjesto?

— Možda ne samo za drugo, nego i za prvo, jer će naš tim nastupiti podmlađen.

— U susretima s dosadašnjim šampionima svijeta, koji je od njih na vas ostavio najbolji utisak?

— Teško je reći koji je najbolje igrao, ali mi se u ličnom susretu činilo da je najveći prirodni talenat Hoze Raul Kapablanka. Ali on je malo vremena posvećivao šahu, i to je prava šteta.

— Budući da ste vi šahovski velemajstor i bivši šampion svijeta, te doktor elektrotehnike, možete li reći čemu ste više vremena posvetili i šta više volite?

— Nisam tačno računao koliko sam gdje vremena proveo, ali približno, polovinu sam vremena posvetio šahu, a polovinu elektrotehnici. Mogu još reći da mi je u šahu bilo lakše, volim i jedno i drugo i kad naporno radim, onda se pomoću šaha odmorim, i obratno . . .

Pri kraju razgovora došao je Mihail Talj. Botvinik i Talj su se srdačno pozdravili i počeli razgovor. Oni su prije pet godina ovdje igrali najveći meč. Sada su ih zamijenili Petrosjan i Spaski. Poslije toliko godina Botvinik prvi put ne igra na pozornici gdje se rješava sudbina šahovskog šampiona. On je, ipak, ostao jedan od najvećih igrača u istoriji šaha.

ŠAHOVSKA MAŠINA — ŠAMPION SVIJETA!

Veliki turnir u španskom ljetovalištu Palmi de Majorci 1967. bio je završen. Divno sunčano vrijeme izmamilo je velemajstore da se još jednom prošetaju uz morsku obalu. Iako je bio kraj decembra, moglo se uživati u ljetnim radostima. Na jednoj od tih šetnji zabilježen je i ovaj razgovor s Mihailom Botvinikom. On je počeo da igra sve češće na velikim turnirima.

Trebalo je vidjeti njegovu partiju s Larsenom ovdje u Majorci. Veliki šampion protiv mladića, koji juriša na tu titulu, strašnog mladića, kojem je dodijeljeno laskavo zvanje najboljeg igrača 1967. godine. Ali i sada u 56. godine života taj veliki Botvinik nalazi snage da pobijedi Larsena i da turniru donese veliku dramatiku.

— Igrali ste izvrsno, Mihaile Mojsejeviču, pobijedili ste i Larsena — počinjemo naš razgovor, a onaj smireni pogled ispod naočara za trenutak kao da je iznenađen. Botvinik nevoljno odmahuje rukom i govori:

— Ne, moram iskreno priznati slabo sam igrao. Larsen je s lakoćom mogao biti prvi.

— Već godinama niste igrali na turniru s više od deset igrača. Prošlo je čak desetak godina otkako ste sudjelovali na većem turniru. Zašto?

— Prije svega, teško se pripremati za tako naporne turnire, čovjek mora imati izvrsnu kondiciju. Nije to lako u mojim godinama. Zatim, otkriću vam i jednu malu tajnu: čitavih pet godina radio sam na jednoj knjizi koja mi je oduzimala najviše vremena. To je moja oblast, šahovske mašine. Završio sam je i sad sam slobodniji, zato sam i nastupio u Španiji.

Kad smo već kod šahovskih mašina, zanimljivo je čuti šta o njima misli vjerovatno najveći svjetski stručnjak u toj oblasti doktor i inženjer elektrotehnike Mihail Botvinik. Njegov me odgovor iznenadio, jer je gotovo senzacionalan:

— Da, ja sam uvjeren u to da će šahovske mašine uskoro pobjeđivati i velemajstore.

— A da li takva mašina može postati šampion svijeta?

— Može i to, ali je neizvjesno koliko će još vremena proći do toga dostignuća. Neizvjesna je sposobnost savremenih mašina u rješavanju zadataka.

— Ali po meču između američkih i sovjetskih elektronskih računara ne bi se mogla iznijeti takva optimistička predviđanja.

— To je bio meč programista, slabija mašina je pobijedila jaku. To znači da je bolji programist pobijedio slabijeg.

Botvinik je želio još da upozori svoje velemajstorske kolege da se ne plaše mašina, jer . . .

— Kad šahovske mašine počnu dobro igrati, interes za šah još će više porasti. Uvjeren sam da će šah time dobiti, ali i velemajstori.

— Znači da velemajstori neće ostati bez posla?

— Sadašnji je položaj velemajstora težak, nesiguran. A kad mašine s uspjehom budu igrale, onda će cijena velemajstora porasti.

— Na svijetu ima isuviše velemajstora, množe se neprekidno, zar ne?

— Da, ali je tome kriva neshvatljiva politika Svjetske šahovske organizacije.

— Šta da se radi, da se možda uvedu neki nazivi veći od velemajstorske titule?

— Ja zaista više ne mogu davati savjete FIDI, jer je ona nesposobna da ih prihvati. Veliki vojskovođa Suvorov lijepo je rekao: ne ratuje se brojem vojnika, nego umijećem. To FIDE zaboravlja.

S prizvukom tuge u glasu i s gorčinom šahovskog ratnika Botvinik je govorio o mnogim nepravdama i u sistemu takmičenja za svjetsko prvenstvo.

— Zar je pravedno da, na primjer, Smislov poslije izgubljene titule svjetskog prvaka počinje od zonskog turnira? A eto, to mu se desilo i više nije uspio. Ili, uzmite mečeve na turniru kandidata. Po tom sistemu veoma se lako može dogoditi da najbolji igrač ne dođe do cilja. Turnir na kojem se svi kandidati susreću mnogo je bolji. Ja sam još 1949. godine predložio da izazivač ne gubi sva prava, ali taj moj predlog ni do danas nije prihvaćen zato što se ljudi koji odlučuju o sistemu takmičenja ne razumiju u šah.

Nije samo taj sistem velika pogreška FIDE, po Botvinikovu mišljenju, nego i zaštita interesa velemajstora. On dodaje:

FIŠER U PRAVU . . .

— Šahovska federacija ne misli o profesionalnim interesima velemajstora. Mi nemamo svoju organizaciju u kojoj bi se okupili velemajstori kao što se, na primjer, pisci okupljaju oko PEN-klubova. I zbog toga mladi više neće da idu nesigurnim liticama šahovske slave. Ja potpuno shvaćam Fišera kad traži svoja prava. Svaka mu čast! Ali, na žalost Fišer je jedini. Mislim da bi i drugi velemajstori morali slijediti njegov primjer, ali se boje. FIDE ne samo da ne zaštićuje velemajstore, nego istupa protiv njih i siječe grane na kojima sjedi.

To su riječi čovjeka koji je čitav život posvetio šahu, ali je uz šahovske pobjede postigao velike uspjehe i na naučnom polju. Kao naučnik on je sebi osigurao egzistenciju, ali on daje glas za one velemajstore kojima je šah jedini izvor prihoda. Ostavimo sada te sumorne strofe o kojima bi morala razmisliti šahovska organizacija. Da čujemo šta Botvinik misli o sadašnjem trenutku svjetskog šaha, o istupanju Bobija Fišera sa međuzonskog turnira, o Larsenovim pobjedama, o slabim rezultatima svjetskoga prvaka Petrosjana.

O svemu tome Botvinik govori s analitičkim pristupom.

— Pitate o Fišerovu slučaju? Moram vam odmah reći ono što sam vam i prije govorio. Fišer je velik igrač i velik talenat, kao šahista stekao je veliku popularnost i simpatije. On je imao neke svoje razloge da istupi, i to treba žaliti. On je učinio veliku grešku. S njim bi predstojeći mečevi bili mnogo interesantniji, pa i onaj turnir u Susu, koji po mom mišljenju nije bio osobito jak, jer mnogima nije bilo mjesto na takvom turniru. Ali je Fišer oštetio ne samo sebe nego i svjetski šah . . .

— Vjerujete li da je nastavio turnir da bi mogao postati šampion svijeta?

— Ja znam da bi on, bez obzira na dva poraza bez borbe, ušao na turnir kandidata, a poslije . . . Ni za koga ne mogu reći da bi postao šampion, ali je sigurno da je Bobi jedan od 10 igrača od kojih svaki ima šansu da bude prvak svijeta. I ja smatram da je tačno ono što vam je rekao Petrosjan: »Šampion svijeta samo je prvi među jednakima«.

— Larsen? Da, on je silan praktičar. Vi pitate ko je bolji, on ili Fišer? Meni je Fišerov talenat važniji faktor. Ko je bolji, to je teško reći, ali su njih dvojica potpuno ravni s najboljim sovjetskim velemajstorima.

Objašnjavam Botviniku da je Larsen nedavno izjavio da vjeruje upravo kako će on postati sljedeći šampion svijeta. Na Botvinikovu licu je zaigrao blag osmijeh. Kao da ga je iznenadila takva smjela izjava šahovskog »vikinga«.

— Larsen ipak ne smije zaboraviti da su turniri jedno, a mečevi drugo. On je dosad izvojevao pobjede samo u dva ozbiljnija meča protiv Ivkova i Gelera. I zato... Botvinik nije završio svoju misao, ali se osjetilo da on ipak ne vjeruje da bi opasni Danac mogao ostvariti svoju prognozu.

PETROSJAN MALO RADI NA ŠAHU

Leonid Štajn za Botvinika je bio najveće iznenađenje na međuzonskom turniru, zapravo jedino što ga je iznenadilo, jer kaže da to niko nije očekivao, bez obzira na to što je vjerovao da će se Štajn naknadno plasirati na turnir kandidata.

— Da, tačno je da je Petrosjan postigao nekoliko slabijih rezultata — dodaje Botvinik. Ja imam utisak da je on prestao izučavati šah. On je svestran veliki talenat, ali njegovu slabu formu na posljednjim turnirima mogu objasniti jedino time što malo radi na šahu.

Mihail Botvinik je možda najbolje mogao usporediti šahovska vremena Kapablanke i Aljehina sa ovim vremenom, a njegov odgovor opet je bio malo iznenađenje:

— Logičke sposobnosti čovjeka neprestano rastu. Mislim da bi Kapablanka i Aljehin u dobroj formi i sada zauzimali prva mjesta na velikim turnirima. Oni bi bili među prvom desetoricom velemajstora.

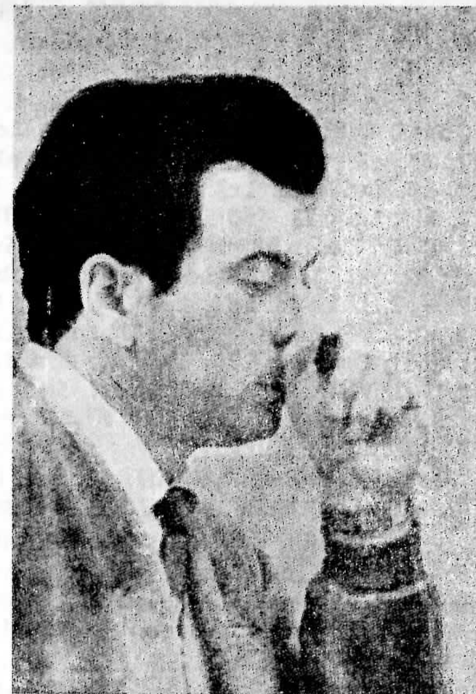
U 1967. godini sovjetski velemajstori dobili su malo turnira. Larsen i Fišer pobjeđivali su gdje su god igrali. Ostavljali su za sobom igrače prve šahovske nacije svijeta. Što se to događa? Podsjećam Botvinika na ono što mi je rekao u vrijeme meča Petrosjan — Spaski, da će titula šampiona, po njegovom mišljenju, otići iz SSSR-a u bliskoj budućnosti.

— Ja i sada to vjerujem, ali neuspjesi sovjetskih igrača u proteklој godini nisu odraz neke posebne stagnacije naših šahista. Sjetimo se da je Fišer još 1962. sa dva i po poena prednosti ispred naših igrača dobio međuzonski turnir, a onda su ga opet naši pretekli. Rezultati se mijenjaju. I Larsen i Fišer dobijali su mješovite turnire. Ali sovjetski velemajstori između 30. i 45. godine života veoma su jaki. Nama nedostaju mlađe snage. I zato nam budućnost ne ide u prilog, iako su se u posljednje vrijeme počeli pojavljivati mlađi talenti.

— Volite li šah, Mihaile Mojsejeviču, i da li ste možda nekada požalili što ste ga počeli igrati?

Na njegovom licu opet blagi osmijeh. Znam da Botvinik želi da kaže čemu takvo pitanje, kad mu je šah donio toliko radosti.

— Naravno da nikad nisam požalio. Najveće je zadovoljstvo kad čovjek osjeti da glava dobro radi, a to se pomoću šaha može najbolje provjeriti...

PAL BENKE

Rođen je 15. jula 1928. godine u Amijenu (Francuska). Šah je naučio u osmoj godini, a u četrnaestoj je postizao uspjehe na raznim turnirima u Budimpešti. Majstor je postao 1945. godine, a internacionalni majstor 1950. godine. Titula velemajstora mu je priznata 1958. godine na međuzonskom turniru u Portorožu, kada je osvojio treće i četvrto mjesto i plasirao se za turnir kandidata. Po završetku studentske Olimpijade na Islandu 1957. godine otputovao je u SAD i tamo se stalno nastanio.

Memory for Dimitrij he was all time strongest opponent. Pal Benko

Najveći uspjesi: pobjeda na prvenstvu Mađarske 1948. najuspješniji igrač reprezentacije Budimpešte u dvokružnom meču protiv Moskve 1948. godine; drugi na međunarodnom turniru u Bukureštu 1950; treći na šampionatu Mađarske 1951; na zonskom turniru u Marijanskim Laznima 1951. podijelio peto i šesto mjesto; na zonskom turniru u Dablinu 1957. sa Gligorićem bio drugi i treći; dioba trećeg mjesta u Portorožu i plasman za turnir kandidata je njegov veliki uspjeh, ali je na turniru kandidata u Jugoslaviji osvojio osmo, posljednje mjesto. Na međuzonskom turniru u Stokholmu 1962. plasirao se za turnir kandidata nakon tromeča sa Gligorićem i Štajnom. Na otvorenim prvenstvima SAD 1961. bio prvi, a 1959. i 1960. drugi i treći.

BENKE — SMISLOV
(Turnir kandidata, Bled 1959)

1. e4, c5; 2. Sf3, e6; 3. d4, cd4; 4. Sd4:, a6; 5. c4, Sf6; 6. Ld3, Sc6; 7. Sc6:, dc6:; 8. 0—0, e5; 9. Dc2, Lc5; 10. Sd2, Le6; 11. Sb3, La7; 12. c5, a5; 13. Ld2, a4; 14. Sa5, De7; 15. b4, ab3:; 16. ab:, 0—0; 17. b4, Tad8; 18. Lc3, Lb8; 19. Tfd1, Sh5; 20. g3, Lc8; 21. Sc4, Dg5; 22. Lf1, Lg4; 23. Td8:, Td8:; 24. Ta8, Tf8; 25. Db2, Lf3; 26. Le5:, Le5:; 27. De5:, De5:; 28. Tf8:+, Kf8:; 29. Se5:, Le4:; 30. Sc4, Sf6; 31. Sd6, Lf3; 32. Lc4, Sd5; 33. Ld5:, Ld5:; 34. Sb7:, Ke7; 35. f4, Ke6; 36. Kf2, f6; 37. Ke3, Lh1; 38. Sd6, Lg2; 39. Kd4, Lh3; 40. Sc4, Lg2; 41. Sd6, Lf1; 42. Kc3, g5; 43. Kd4, gf4:; 44. gf4:, La6; 45. f5+, Kd7; 46. Sc4, Lb5; 47. Kc3, La6; 48. Kb3, Lb5; 49. Sd6, Le2; 50. Kc3, Ke7; 51. Sc4, Kd7; 52. Se3, Ke7; 53. Sc2, Kd7; 54. Sd4, Lf1; 55. Kd2, Lc4; 56. Ke3, Lf7; 57. Kf4, Lc4; 58. Kg4, Lf7; 59. Kh4, Kc7; 60. Se6+, Kd7; 61. Sf8+, Ke7; 62. Sh7:, Lg8; 63. Sg5, fg5:+; 64. Kg5:, Kf7; 65. h4, Kg7; 66. f6+, Kf8; 67. h5, Lc4; 68. Kf4, Kf7; 68. Ke5, Ld3; 70. h6, Kg6; 71. Ke6, Lc4+; ;72. Ke7, Ld5; 73. f7, Lf7:; 74. h7 crni predaje.

Ovu partiju je Benke izabrao za svoju partiju života. Benkeov 15. potez je bio veoma dobar. Zatvorio je crnog lovca i preuzeo vlast na daminom krilu. Zato treba smatrati neuspjelom zamisao crnoga koju je započeo ostvarivati u 12. potezu.

Na 16... Lc5, 17. Sc6:!, Ta1: i sada je dobro kako 18. Se7:, Tf1:; 19. Kf1:, Le7:; 20. Lb5+ tako i 18. Ta1:, bc:; 19. Ta8+.

Odbrana pješaka sa 25... f6 bila bi loša, jer slijedi 26. b5, cb:; 27. Db5:, Dc1; 28. Lb2, Db1; 29. Db7: i crni strada. (Primjedbe: Vjačeslav Ragozin).

ČOVJEK BEZ ZASTAVE...

Onaj, prvi, portoroški, susret sa Palom Benkeom, čovjekom bez domovine, ostao je najviše u sjećanju. Jedne tihe i tople večeri u šetnji uz obalu govorio je o sebi, o svom bijegu iz domovine. Još kao mladić od 17 godina bio je među najboljim igračima Mađarske. Došla mu je jednog dana i misao da napusti svoju domovinu, koju su njegovi roditelji već davno napustili.

— Dospio sam tako iza rešetaka i čitavu godinu dana moje ime niste mogli pročitati ni u jednoj šahovskoj rubrici.

ODLAZAK U »DRUGU DOMOVINU«

Ostatak te njegove životne priče bio je da je mlada nada mađarskog šaha Pal Benke pušten na slobodu, da se kao mađarski predstavnik plasirao na zonski turnir u Dablinu, gdje je iznenadio šahovski svijet. Sa studentske Olimpijade u Rejkjaviku uputio se daleko preko Okeana da bi tamo našao drugu domovinu, da bi igrao na šahovskim turnirima i radio u njujorškom Volstritu.

Još po nečem se duboko urezao u sjećanje taj prvi susret sa Palom Benkeom, jedinim igračem na čijem stolu tada nije bilo zastave. Uvijek ste, razgovarajući sa njim, mogli zaključiti da ga nagriza neka sumnja i nepovjerenje da se niko ne raduje njegovim uspjesima. Činilo se da je to mala tajna jednog mađarskog emigranta.

Prekinuo je partiju sa čehoslovačkim velemajstorom Filipom. Pošto se Benkeov nastavak sa Matanovićem odužio u nedogled, sudija turnira Golombek rekao je Filipu da može otići iz dvorane. Matanović je ubrzo potpisao predaju, a onda se dogodilo ono što su šahovski izvještači čuvali kao poseban kuriozitet.

Benke je tražio da se odmah igra i partija sa Filipom i stvoren je čitav — slučaj. Jer — tvrdio je Benke — Filip će imati mnogo vremena za analize. A to je učinjeno zbog toga »što ja nemam nikoga ko bi me podržao«.

Ali, on je ipak uspio. Plasirao se za turnir kandidata, iako mu niko nije davao šanse prije početka.

Kad sam ga sreo na minhenskoj Olimpijadi, opet mi se činilo da ne pripada nikome, jer je često šetao arenom usamljen. On se nije osjećao Amerikancem, niti su ga Amerikanci tako gledali. Još

manje je mogao da se pridruži Mađarima, jer je emigrirao iz Mađarske.

Došao je na divno Bledsko jezero. Prognozeri su ga stavljali u autsajdere, ali on se nije mnogo obazirao na njih. Nije se plašio ni zvučnih titula. Izgledao je opet pomalo zamišljen i kao da je čeznuo za nečim dalekim. Nikada neću zaboraviti njegove riječi zabilježene kada je kandidatska bitka počela da se rasplamsava:

— Ja živim u Americi, ali nisam američki državljanin. Mađar sam, a bez mađarskog državljanstva. Samo za mojim stolom, u bledskoj Kasini nema zastave. Čini mi se da ne mogu da se približim ljudima. I dalje:

— Doputovao sam na Bled iz uzavrelih njujorških ulica. Ja ovdje igram svoj najteži i najvažniji turnir u životu. Neki su već rekli da sam autsajder, a oni koji me poznaju kažu da sam — čovjek iznenađenja.

Često smo lutali obalom Bledskog jezera, a kasnije ulicama Zagreba i Sarajeva. Znali smo da sjednemo u neki gradski bar i do u kasne sate slušamo mađarske pjesme koje je on poručivao. I slušao sam njegove iskrene strofe, ispovijesti čovjeka bez zvijezde.

Činilo mi se da ga uvijek nešto tišti, a on je govorio da nije imao vremena za odmor i da je taj svoj odmor proveo na Bledu igrajući najteži turnir.

Malo je ko među gostima onog sarajevskog lokala znao šta muči čovjeka za koga je orkestar najavljivao pjesmu iz filma »Samrtno proljeće«. A on je slušao i sa svojim mislima se vraćao na bezbrižno djetinjstvo u mađarskoj metropoli.

Sreo sam ga i na velikom turniru u Beogradu 1964. U ruci je držao primjerak mađarskog sportskog lista i posljednji broj »Njujork tajmsa«. Ovo je već na prvi pogled otkrilo da je pred nama čovjek koji igra šah pod američkom zastavom, ali on još nije zaboravio svoju zadomovinu Mađarsku. Prvi put, nakon sedam godina, velemajstor Pal Benke uputio se u Budimpeštu, dobio je mađarsku vizu, i vrijeme prije Olimpijade u Izraelu proveo je u svojoj domovini.

VJEČITA BORBA SA SATOM

Ima nešto zbog čega je Pal Benke u šahovskom svijetu zauzimao uvijek posebno mjesto. On vječito ratuje sa šahovskim satom. Zbog vremenske oskudice izgubio je toliko dragocjenih poena da je teško povjerovati kako je on jedan od najboljih brzopoteznih igrača svijeta i kako je jednom na tom polju pretekao u Americi sve zvijezde, pa čak i nenadmašnog Bobija Fišera.

Zanimljivo je saslušati tu malu ispovijest o čudnom fenomenu borbe sa vremenom.

— Ova moja navika vjerovatno dolazi zbog toga što sam po prirodi veoma neodlučan. Kada, na primjer, vidim dva dobra poteza, nikako ne mogu da se odlučim koji da odigram. Šahovska partija je čitav lanac raznih mogućnosti i varijanti, i taj problem da se čovjek

odluči na nešto počinje već sa prvim potezom. Vidjeli ste šta se događa sa Davidom Bronštajnom, koji veoma često troši i po dvadeset i više minuta da bi odigrao svoj prvi potez. On to čini da bi se skoncentrisao i spremio odgovor za sve varijante koje će mu protivnik servirati. Tako je šahovska partija vječita borba sa satom. I mala šahovska ploča, kao i život, ima svoje Hamlete...

— Često su me ljudi pitali zašto sam se oženio tek 1968. Moje oklijevanje je i tu, kao i u šahu, došlo do izražaja. Kamo sreće da na svijetu postoji samo jedna žena, tada sigurno ne bih oklijevao. A šahovska partija ima hiljadu varijanti i mogućnosti. Ja uvijek nastojim da izaberem najbolji put kojim treba ići.

— Da, događa se da i čuveni velemajstor dođe u »cajtnot« u susretu sa nekim nepoznatim igračem. Vjerujte da taj velemajstor uvijek računa na najbolje odgovore protivnika, iako se obično dešava da te najbolje poteze slabiji igrač i ne primjećuje. Toliko puta sam uvidio, kada nakon završetka partije analiziram sa protivnikom, da on često nije vidio ni polovinu varijanti koje su se meni vrzmale po glavi. Tada sam obično razmišljao: »Zašto nisam nastavio da igram po započetom planu, bilo bi mnogo lakše«.

— Jeste, u tim velikim vremenskim oskudicama meni su se događali takvi »kolosalni« previdi da je to prosto nevjerovatno, a u blic partijama koje traju pet minuta ja rijetko kada napravim veću grešku. Uvijek sam se pomalo divio Olafsonu i Reševskom kako oni ostaju relativno hladnokrvni i igraju najbolje poteze u »cajtnotu«. Ali, naravno, ne vjerujem da iko igra bolje u vremenskoj oskudici nego onda kad ima još dovoljno vremena za razmišljanje. Petrosjan je, na primjer, rekao: »Benke uvijek dolazi u »cajtnot«. Ovo je njegova i slabost i snaga. Činjenica je da on u posljednjih nekoliko sekundi pokazuje stvarnu jačinu. U tim trenucima on mnogo vidi i izvrsno igra«.

— Čudnovato je da je to rekao baš Petrosjan, igrač koji je zahvaljujući mojim greškama u »cajtnotu« uspio ne jednom da spasi pola poena. Mislim da mi se nikada ne bi dogodile onakve greške u normalnoj igri. Pored toga, ja sam često i prekoračio dozvoljeno vrijeme, što je značilo gubitak čitavog boda, iako bih stajao izvrsno.

— Dovoljno je da spomenem svoju partiju sa Gelerom na turniru kandidata u Kirosau. U jednakoj poziciji Geler mi je ponudio remi, ja sam odbio jer je to bio rijedak slučaj da moj protivnik ima manje vremena za razmišljanje od mene. Postavio sam mu zamku u koju je on upao i dobitak u nastavku je bila samo stvar tehnike. Ali, šta se dogodilo? Želeći da izbjegnem remi, ja sam utrošio mnogo vremena za razmišljanje i pala mi je zastavica u boljem, ako ne i u dobijenom položaju.

Velemajstor Pal Benke je toliko puta pokušao da pobijedi samog sebe i svog najvećeg protivnika — cajtnot. Ali, na svakom turniru ponavlja se ranija priča i njegova vječita borba sa sekundama...

DAVID JONOVIČ BRONŠTAJN

Rođen je 19. februara 1924. godine u Bijeloj Crkvi (Ukrajinska SSSR). Šahom se počeo baviti u 13. godini, a već u 16. godini dobio titulu majstora. Bio je pobjednik srednjoškolskog prvenstva Kijeva 1938, a deset godina kasnije poslije pobjede na međuzonskom turniru u Salčebadenu priznata mu je titula velemajstora.

И, кто, знает, возможно за эти годы (1967-1972) я сумею сделать кое-что и для шахматного искусства.

16.6.67. Бронштейн

Najveći uspjesi: imao je veliki broj rezultata svjetske vrijednosti, kao pobjede na međuzonskim turnirima 1948. i 1955. godine; prvo mjesto na turniru kandidata 1950. godine koje mu je dalo pravo da igra meč sa Botvinikom 1951. godine za titulu svjetskog šampiona. (Ovaj susret je završen neriješeno 12:12, te je Botvinik zadržao titulu.) Na turniru kandidata u Cirihu 1953. podijelio II—IV mjesto sa Keresom i Reševskim, a u Amsterdamu 1956. treće do sedmo sa Gelerom, Petrosjanom, Spaskim i Saboom; pobijedio je na međunarodnom turniru u Beogradu 1954; prvi na turniru u Goti 1957; podijelio prvo i drugo mjesto u Hestingsu 1953/54, kao i na turniru u Liverpulu 1952. Bio je član ekipe na gotovo svim poslijeratnim olimpijadama i imao je dva puta najbolji rezultat na svojoj ploči. Šampionat Moskve osvojio je 1957, a dva puta je bio pobjednik sovjetskog šampionata (1948. i 1949). Doživio neuspjeh na međuzonskom turniru u Portorožu 1958. kada je neočekivano izgubio posljednju partiju i tako podijelio 7—11. mjesto. Na međuzonskom turniru u Amsterdamu podijelio šesto mjesto, ali se nije plasirao za turnir kandidata, jer su ispred njega bila tri sovjetska predstavnika.

Podijelio prvo mjesto na prvenstvu Moskve 1968. sa Petrosjanom, prvi u Istočnom Berlinu 1968.

KARDOSO — BRONŠTAJN

(Portorož, 1958.)
Pirčeva odbrana

1. e4, d6; 2. d4, g6; 3. Lc4, Lg7; 4. Se2, Sf6; 5. Sbc3, Sbd7; 6. f3, c6; 7. a4, a5; 8. Lb3, 0—0; 9. Le3, e6; 10. Dd2, Tb8; 11. Sd1, b6; 12, Sf2, La6; 13. g4, c5; 14. h4, h5; 15. Sg3, hg:; 16. fg:, d5; 17. h5, c4; 18. La2, c3. 19. bc:; Dc7. 20. e5, Sh7; 21. Sd3, g5; 22. h6, Lh8; 23. Sh5, Tbc8; 24. Tc1, Dc3:; 25. Dc3:, Tc3:; 26. Ld2, Ta3; 27. Lb1, Ta4:; 28. c3, f6; 29. Sg7, Ta1; 30. Sf2, Tb1:; 31. Tb1:, fe:; 32. Se6:, Tc8; 33. Th3, ed:; 34. Sd4:, Ld4:; 35. cd:, Tc6; 36. T1b3, Kf7; 37. Tbe3, Sdf6; 38. Te5, Te6; 39. Te6:, Ke6:; 40. Tb3, Sd7; 41. Sh3, Kf6; 42. Sg5: Crni predaje.

Sljedeća partija odigrana je u vrijeme kada je Bronštajn smatran za najvećeg igrača svijeta. Sastao se sa Botvinikom i dobro ga uzdrmao. Vodio je u tome meču, ali je krajnjim naporom šampion održao 12:12 i tako sačuvao titulu. Rijetko se u šahovskim arenama događalo da Mihail Botvinik potpiše poraz sa bijelim figurama prije četrdeset poteza.

BOTVINIK — BRONŠTAJN

(17. partija meča)
Moskva, 1951.
Nimcoindijka

1. d4, Sf6; 2. c4, e6; 3. Sc3, Lb4; 4. e3, b6; 5. Se2, La6:; 6. a3, Le7; 7. Sg3, d5; 8. cd:, Lf1:; 9. Sf1:, ed:; 10. Sg3, Dd7 (Crni je u deset poteza postigao mnogo, Botvinik će osjetiti nedostatak bjelopoljnog lovca). **11. Df3, Sc6; 12. 0—0** (na 12. e4, Sd4: a na 12. Sf5, Lf8) **12... g6; 13. Ld2, 0—0; 14. Sce2, h5; 15. Tfc1, h4; 16. Sf1, Se4; 17. Sf4, a5!; 18. Tc2, Ld8!; 19. Tac1, Se7; 20. De2!;** (Greška od koje se bijeli neće oporaviti. Najbolje šanse je davalo 20. Sd2 sa prinudom izmjene skakača) **20... Sd6; 21. f3, g5; 22. Sd3, De6; 23. a4, Sg6; 24. h3, f5; 25. Lc3, Lf6; 26. Te1, Tae8. 27. Dd1, Tf7; 28. b3, Tfe7; 29. Lb2, f4** (Divna zamisao. Ako na 30. ef:; De1:; 31. Sd1, Td1:; 32. Dd2, Sf4: sa prijetnjama na cijeloj ploči) **30. Se5, Le5:; 31. de:, Sf7; 32. ef:, Sf4:; 33. Sh2, c5; 34. Sg4, d4; 35. Sf6+!** (fatalna greška). Iako bi bijeli vjerovatno na kraju izgubio bilo je nade sa 35. Lc1) **35... Df6:!.** Bijeli predaje, jer slijedi 36. Te1 + (Primjedbe Rjubena Fajna).

TUŽNO VEČE U »LUCI RUŽA«

Veliki David će pamtiti ovo portoroško veče, pamtiće ga, svakako, i Rodolfo Tan Kardoso, simpatični momak sa dalekih Filipina koji je imao najviše udjela u Bronštajnovoj šahovskoj tragediji.

I taj susret u Portorožu ostao mi je u sjećanju najviše zbog te fatalne partije.

... Igralo se posljednje kolo. Malo je ko i obraćao pažnju na partiju Kardoso — Bronštajn. Svi su vjerovali da Filipinac nema šta da traži izuzev eventualno remi koji bi za Bronštajna bio dovoljan za naknadni meč i učešće na turniru kandidata. Pažnja posmatrača je bila usmjerena na važne derbi susrete. Ali, u tome duelu između dvojice nejednakih partnera odvijala se čitava drama. Možda bi svaki velemajstor na Bronštajnovom mjestu remizirao u onoj poziciji, ali ne i on. Jer, David je šahovski umjetnik, koji u jednoj partiji vidi nešto više od obične borbe.

TAKO PROLAZI SLAVA ...

A šta li je bio uzrok ovoga poraza sa Kardosom? Da li 60 brzopoteznih partija koje je Bronštajn igrao sa Mihailom Taljem, pred posljednje portoroško veče. Ili, možda, zamor od maratonskog turnira? Kako li je Bronštajn samo izgledao kada su se igrali posljednji potezi partije De Grajf — Olafson. Taj susret mu je pružao još zračak nade, jer bi u slučaju remija igrao u eliminatornom meču šestorice i imao bi velike šanse da bude pobjednik. Gledajući ga kako sa tužnim izrazom na licu traži neku nadu u propaloj poziciji De Grajfa jedan gledalac nije mogao da ne uzdahne: »Sic transit glorija mundi ...«

Završila se i ta posljednja partija Portoroža 1958. godine. A on je šetao, tužno, usamljen pored obale. Šetao je kao i ranijih večeri, ali se prije nije zaustavljao po nekoliko puta pred velikom turnirskom tabelom. Šta li je tada razmišljao posmatrajući brojke koje su govorile da se on prvi put ne nalazi među kandidatima za titulu svjetskog prvaka. Kao da ni sam nije vjerovao šta znači ona jedna nula od 70 partija međuzonskih, koliko ih je igrao na tri turnira.

Teško se, u tom trenutku, odlučiti da se postavi pitanje o uzrocima tragedije iz posljednjeg kola. To smo ostavili za završni banket kada svi majstori iskreno iznose svoje misli. Prišao sam tada crnookom mladiću sa Filipina Kardosu, koji je, vjerovali ili ne, najviše žalio Bronštajna.

— Vidite, taj »debeli« poen sa Bronštajnom više me rastužio nego ijedan poraz na turniru. Bronštajn je moj idol. Otkad igram šah, njegove partije su mi bile...

Kardoso nije završio svoju misao. Dodao je još samo:

— Takav je šah. Šta sam ja mogao učiniti. A onda je pokazao na veselu grupu mladića koja je bučno proslavljala uspjeh Islanđanina Olafsona. Uvijek je tako. Svaka drama ima svoje junake, vesele i tužne...

GOVORI ISTINSKI UMJETNIK

— Davide Jonoviču, zaboravite za trenutak šahovske misli. Kaisa je ovoga puta bila naklonjena mlađima — tješili su ga drugovi za vrijeme završnog banketa.

— Ah, — tužno je odmahnuo rukom. — Znam ja to vrlo dobro. Ali, zar da mi ne dojade ovi turniri na kojima se uvijek mora kvalifikovati za nešto. Izgleda mi da ih igram gotovo čitav život.

Tako govori istinski umjetnik kome smeta onaj prokleti strah da se na turnirima za svjetsko prvenstvo ne smije mnogo rizikovati. Tu možda i treba tražiti uzroke neuspjeha, jer sa svojim stilom prefinjenog taktičara nije mogao izdržati napetu atmosferu iščekivanja u posljednjem kolu.

— To je bio previd zbog nedovoljne koncentracije, — kaže Bronštajn. — Nestalo je svjetla u turnirskoj dvorani zbog oluje i sve se odigralo u magnovenju.

Čudnovato, te večeri Bronštajn je bio okružen novinarima isto kao i ranije kada je slavio pobjede na međuzonskim turnirima. Tada sam i započeo bilježiti njegovu šahovsku dramu i nastavio je na minhenskoj olimpijadi. Zapisao sam da je već u šesnaestoj godini postao majstor, da je dva puta bez poraza osvajao šampionat Sovjetskog Saveza i isto tako bilježio pobjede na međuzonskim turnirima u Salčebadenu i Geteborgu...

Najviše od svega govori onaj meč za titulu šampiona svijeta sa Botvinikom 1951. Bronštajn je dugo vodio. Došao je uzbudljiv finiš u kome je Botvinik jedva izjednačio na 12:12 i prema pravilima zadržao titulu. A David, veliki David, imao je utjehu, opšte priznanje da je nadigrao šampiona. Mnogi su ga tada smatrali za najvećeg igrača svijeta. Rekli su da je nenadmašan u brzopoteznom šahu. A on je redovno dolazio u »cajtnot«. Ne zbog toga da bi pokazao svoju veliku snagu. Često je razmišljao i za prvi potez po dvadesetak minuta, slično velikom Laskeru.

— On je dolazio u vremensku oskudicu zato što je za pločom uvijek nastojao da pronađe strašne poteze — rekao mi je jednom Mihail Talj.

Na minhenskoj olimpijadi Bronštajn je zaostao iza Gligorića i Talja, najuspješnijih igrača. Ali i tada je bio atrakcija za novinare. Opet je do u kasnu noć šahirao, jer je za njega, kažu, šah religija. On je iznad svega zavolio crno-bijele daske koje, često kao i one pozorišne, čitav život znače...

Sreo sam ga, jednog martovskog dana 1961. u Centralnom šahovskom klubu u Moskvi. Igrao je partiju za svoju ekipu sa gotovo nepoznatim majstorom.

Nekada, desetak godina prije ovog susreta, David Bronštajn se borio sa Botvinikom za titulu svjetskog prvaka i, svi se slažu, bio je toliko blizu cilja. A sada kao da se nije oporavio još od toga udarca. Bio je u sjenci Botvinika i Talja i njihovog velikog meča.

David voli da se bori, da igra šah i zato je valjda rekao da mu je dosadilo čekati i da svi protiv njega igraju na remi. Ali ko se osvrtao na tužnog junaka šahovske arene u trenucima kada su u Moskvi postojala samo dva velika imena: Botvinik i Talj. Upito sam ga, ipak, šta misli o tom meču, a David je sa onom svojom poslovičnom srdačnošću govorio:

— Godine starosti... Da, neki šahisti kada se približe četvrtoj deceniji dolaze u krizu, ali tu spadaju oni koji su nemilice trošili svoju snagu i stalno igrali na teškim turnirima. Vidjeli ste šta se meni dogodilo još u mladosti. Ali, uzmite na primjer, starog Emanuela Laskera. Sa 50 godina potukao je kompletnu velemajstorsku gardu i omladinu, a kada mu je bilo 55 osvojio je prvo mjesto u Njujorku ispred Kapablanke, Aljehina i Maršala.

— Potražite analogiju i u drugim poljima života. David Ojstrah je virtuoz, pa Aram Hačaturijan i drugi. Oni su stariji od Botvinika. Taljeva prošlogodišnja pobjeda bila je veliki događaj u šahovskoj istoriji, blijesak njegovog velikog talenta. Dozvolite mi, ipak, jednu primjedbu. Čini mi se da Botvinik nije razvio svoju pravu snagu. Taj sam utisak stekao kasnije kad sam analizirao njihove partije. Preimućstvo novog stila nije bilo dokazano prošle godine, pa ni na prošlogodišnjem našem šampionatu, gdje je pobijedio Petrosjan, po mom mišljenju izazivač u narednom meču. I ja vjerujem da će u našeg starog Botvinika biti dovoljno snage da povrati izgubljenu titulu...

BOL I GORČINA VELIKOG RATNIKA

»Teško je, vrlo teško, ići svojim šahovskim putem. Prošlo je šest godina, a poslije Portoroža ja sam uspio da se podignem samo za jedan centimetar više na tablici međuzonskih turnira...

Ovo su bile prve riječi koje mi je David Jonovič upisao u spomenar. U ovim redovima osjetio sam prizvuk bola i gorčine velikog ratnika i prizvuk šahovske tuge za svim onim što je prohujalo. A prohujalo je zbog ćudi šahovskih turnira, i nepravde. Zbog sistema takmičenja za svjetsko prvenstvo. I zbog jedinstvenog slučaja da on, David Bronštajn, jedan od najvećih igrača svijeta, već toliko godina ne igra na turniru kandidata, iako mu je, svi se slažu, mjesto u tom društvu.

Čitam dalje redove onoga što mi je napisao Bronštajn:

»Ako se uzme u obzir da prva šestorica sa međuzonskog turnira idu dalje, onda ja ne bih imao osnova da tugujem. Ali to se već ponavlja godinama. Ono što se dogodilo sa Štajnom na dva posljednja

međuzonska turnira predstavlja čitavu priču, čudnovatu priču o igraču kome se sreća nije mogla osmijehnuti. To se isto ponavlja godinama i sa mnom«.

Ovako je govorio Bronštajn u posljednjim trenucima amsterdamske šahovske drame, 1964:

— Ja ne zaboravljam da u svojih 40 godina nisam uspio da preskočim sve maratonske prepreke FIDE. Ovdje, u Amsterdamu, sve do finiša igrao sam izvrsno, a onda u opštoj nervozi čekanja šta će dalje biti počeo sam da gubim živce. Ipak bio sam među prvom šestoricom, ali samo otpao za djelić sekunde zbog propozicija nepravednog sistema.

U ovim trenucima sjećam se i jednog izleta za vrijeme amsterdamskog turnira kada smo posjetili čuveni »Delta plan«. Na palubi broda sjedio je zadubljen u džepni šah i pretraživao sve one dugačke varijante izgubljene partije sa Larsenom. Možda je poneki turista sa našeg broda pomislio da je taj čovjek šahovski fanatik koji se ne divi ljepotama holandskih pejsaža, nego uporno premješta figure.

David Bronštajn je umjetnik koji je mnogu gorku čašu ispio. Udario ga je čudni bič sudbine, ali on se ne predaje. On sa otvorenim pismom šalje Šahovskoj federaciji svoje iskrene strofe pune bola i gorčine. U njima govori o nepravdi postojećeg sistema i predlaže da se turnir kandidata proširi.

Posljednje riječi koje je David upisao u šahovski spomenar bile su:

»Do susreta na normalnom turniru u Beogradu«.

SAMO LJUDI...

Došao je, naravno, i taj »normalni« turnir u Beogradu 1964. Ali David Bronštajn opet nije imao sreće. Izgledao je nekako kao čovjek koga je sreća napustila...

— Pogledajte ovaj turnir. Nigdje nijedne žrtve pješaka, a kamo li figure. Svi igraju po preporukama iz knjiga, niko ne želi da rizikuje. Ja ne volim takav šah. On sputava umjetnika, stvaraoca...

Pregršt ovih misli zabilježio sam uz posljednje trenutke beogradskog turnira. Govorio je opet David Bronštajn. Govorio je kao u monologu, nije mu ni trebalo postavljati pitanja. Bilo je u njegovim riječima tihih uzdaha za onim što je otišlo...

— Zamislite šta mi se dogodilo. Igrao sam partiju protiv Saboa, dobro smo obojica igrali, ali činilo mi se da naš susret niko ne gleda. Mi smo, možda, već stari velemajstori, mi nismo bili na vrhu tabele, publika je gledala partije favorita.

— Da, slažem se, Spaski je igrao najbolje, Spaski juriša na titulu svjetskog prvaka. A recite da li ja mogu jurišati sa svojih četrdeset i nekoliko godina. Naravno ne, jer uvijek treba da čekam nove tri godine, ako se propusti šansa. Ja je, u stvari, nisam propustio zbog igre nego zbog nepravde postojećeg sistema. Folke Rogard mi je nedavno javio da će se o mojoj žalbi diskutovati na predstojećem kongresu Šahovske ferderacije u Tel Avivu, ali to će biti formalnost...

— Vi ste vidjeli da ja često razmišljam i po petnaest minuta za prvi potez. Publika se možda pita zar je i to moguće. Ali ja tako igram. Stvaram i radim kao što slikar radi svoje djelo...

Igralo se posljednje kolo u Beogradu. Reflektori filmskih snimatelja su bili usmjereni na Bronštajnovu partiju protiv Benkea. Nakon desetak minuta Bronštajn je ustao, požalio se sudiji da mu smeta svjetlost. Veliki borac nije mogao da stvara. On je za svaku partiju ulagao svu snagu. Vječito se borio, posrtao i dizao.

— U Beogradu mi je bilo lijepo, ali ja ne volim ovakav turnirski tempo sa neprestanim igranjem. Ko može igrati teške partije uveče, a ujutro nastavak. Velemajstori nisu mašine, i mi se zamaramo, i mi smo ljudi...

U onim nemirnim očima koje su gledale negdje daleko, čini mi se da sam vidio zamor velikog turnira. David, tužni i veliki David je dobro rekao: »I mi smo samo ljudi...«

Kao da je ovo pravilo potvrđeno i na zagrebačkom »Turniru mira«. Silno je želio da bude prvi, ali nije uspio.

— Ovaj turnir je bio divni prilog drugarstvu, miru i saradnji među ljudima, — govorio je David na završnoj svečanosti turnira. — I drago mi je što pobjednički trofej statua »Konjanik mira« ostaje u Zagrebu.

Znači, za pet godina ja imam šanse da ga osvojim.

To je rekao veliki šahovski borac koji se vječito bori svim srcem i vječito se nada da će na idućem turniru biti bolje...

MAKS EVE

Rođen je 20. maja 1901. godine u predgrađu Amsterdama. Njegova šahovska karijera počela je veoma rano. Kada mu je bilo 10 godina pobijedio je na jednodnevnom turniru u Amsterdamu. Titulu šampiona Holandije osvojio je u 20. godini života (1921. godine). Doktor matematike postao 1926. godine, a velemajstor 1950. (kada je uvedena ta titula).

Dear Sir,
At last I am able to send you what you had asked me in your letter of 30-11-59. I hope I am not too late. I am writing about the game Euwe-Najdorf, Candidates T., Zürich 1953 and I assume you have the score and my notes from the Tournament book (Schachelite im Kampf;
Kind regards
(Please write me whether this is what you meant)

Njegov životni uspjeh je pobjeda u meču protiv Aljehina 1935. godine, kada je postao šampion svijeta. Rezultat od 15,5:14,5 u korist Evea odjeknuo je u šahovskom svijetu kao najveća senzacija. Eveovi odlični turnirski rezultati su: u Kisingenu 1928. — treće i četvrto mjesto; u Hestingsu 1930. — prvo mjesto (ispred Kapablanke); u Bernu 1932. drugi i treći; u Cirihu 1934. drugi i treći; u Zandvortu 1936. drugi; u Notingemu 1936. 3—5; na četvornom turniru u Njemačkoj 1935. prvi (ispred Aljehina); u Amsterdamu 1938. četvrti do šesti; u Brodmenutu 1939. prvi; u Groningemu 1947. drugi. Poslije dvije godine vladavine na šahovskom prijestolju Eve je izgubio drugi meč sa Aljehinom (1937) sa 9,5:15,5 dozvolivši bivšem šampionu da vrati titulu.

EVE — ALJEHIN

(26. partija meča, Amsterdam 1935)

1. d4, e6; 2. c4, f5; 3. g3, Lb4; Ld2, Le7; 5. Lg2, Sf6; 6. Sc3, 0—0; 7. Sf3, Se4; 8. 0—0, b6; 9. Dc2, Lb7; 10. Se5, Sc3:; 11. Lc3:, Lg2:; 12. Kg2:, Dc8; 13. d5, d6; 14. Sd3, e5; 15. Kh1, c6; 16. Db3, Kh8, 17. f4, e4;

18. Sb4, c5; 19. Sc2, Sd7; 20. Se3, Lf6; 21. Sf5:, Lc3:; 22. Sd6:, Db8; 23. Se4:, Lf6; 24. Sd2, g5; 25. e4, gf:; 26. gf:, Ld4; 27. e5, De8; 28. e6, Tg8; 29. Sf3, Dg6; 30. Tg1, Lg1:; 31. Tg1:, Df6; 32. Sg5, Tg7; 33. e:d, Td7:; 34. De3, Te7; 35. Se6, Tf8; 36. De5, De5:; 37. fe:, Tf5; 38. Te1, h6; 39. Sd8, Tf2; 40. e6, Td2; 41. Sc6, Te8; 42. e7, b5; 43. Sd8, Kg7; 44. Sb7, Kf6; 45. Te6+, Kg5; 46. Sd6, Te7:; 47. Se4+ Crni predaje.

POTEZI PARTIJE I POTEZI ŽIVOTA ...

Bila je to vjerovatno jedna od najvećih senzacija šahovske istorije. Skromni i tihi profesor matematike na liceju u Amsterdamu zadivio je čitav svijet 1935. godine pobjedom u meču nad velikim Aljehinom. Šahovski stručnjaci su pisali tada je »demon turnirskih arena« poražen od igrača koji je po snazi iza Aljehina, Kapablanke, Bogoljubova i Flora i sve se to nekako svodilo na slom bivšeg svjetskog šampiona Aleksandra Aljehina, iako je u »ferpleju« red da se najprije »opjeva slava Ahilova, a onda tek da se nađu uzroci sloma Hektorova«. Za ovaj meč koji je rješavao pitanje svjetskog šampiona mnogi su rekli da se »Hektor« samo spotakao.

SJEĆANJE NA MEČ SA ALJEHINOM

Prije prvog susreta sa Eveom mislio sam na taj veliki meč i činilo mi se da je holandski profesor nezasluženo došao do prijestolja i bio samo jedan međučin u Aljehinovoj vladavini. Ali, kada sam za vrijeme Olimpijade u Minhenu 1958. godine započeo bilježiti priču o Maksu Eveu, da bih je završio u njegovoj domovini Holandiji, pred mojim očima je stvoren jedan sasvim novi lik šahovskog velikana i velemajstora koji je na svim poljima i izvan šahovske arene znao šta hoće i koji je uvijek igrao »najbolje poteze partije i poteze života«.

Za vrijeme dvadesetdrugog festivala u Bevervajku 1960. rekao sam mu da bih želio saznati nešto više o tome meču koji je gotovo i danas nešto neprevaziđeno. On je počeo priču, sjećajući se te velike borbe. Ali, kao da je želio da pronađe uzroke Aljehinovog poraza, ne navodeći ni u jednom trenutku da je to bio Eveov veliki trijumf.

— Znao sam vrlo dobro kakav blistav turnirski rezultat ima Aljehin, ali isto tako kao mali zračak nade bio je naš međusobni rezultat prije meča koji je glasio — 7:7. I ja sam se hrabro uhvatio u koštac.

A taj senzacionalni meč počeo je normalno, jer je Aljehin iz četiri partije postigao tri pobjede. Mnogi su tada pomislili, a vjerovatno i sam Aljehin, da će Holanđanin biti glatko poražen. Poslije devete partije Aljehin je vodio sa 6:3, ali je onda došao kritični trenutak i nakon 14 odigranih susreta iz Holandije je javljeno ostalom svijetu da je rezultat u meču za titulu svjetskog šampiona između Aljehina i Evea senzacionalan 7:7. Krajnjim naporima Aljehin je ponovo prešao u vođstvo.

Poslije 19. partije vodio je čak sa dva poena razlike i svi su vjerovali da je ostatak samo stvar tehnike i vremena.

Eveu niko nije davao ni »dva novčića nade«, jer je iz preostalih 11 partija morao osvojiti čitavih sedam poena do titule šampiona. Čak se i stari Lasker uputio iz Holandije u Rusiju. Mislio je da ostatak meča neće biti interesantan. Ali, dogodilo se nešto neočekivano, upravo senzacionalno: Eve je izjednačio rezultat i prvi put prešao u vođstvo poslije 25. partije. Aljehin je bio demoralisan i izgubio je 26. partiju da bi se podigao i pobijedio u sljedećem susretu. Ali, kako je to divno rekao Lasker, »svjetski šampion je ličio na demoralisanu vojsku, koja se u divljem bijegu ne služi više svojim oružjem«.

Aljehin se zarekao da će prestati da pije za vrijeme meča, jer bolesno srce je stezalo. Ljekar je često morao da prekida igru i da mu pomaže. Ali za vrijeme 20. partije veliki Aleksandar nije mogao odoljeti. Ustajao je od stola i dva puta pio konjak. Topovska završnica je obećavala remi, a onda je šampion svijeta počeo da griješi, pa je doživio zasluženi poraz. I sljedeća partija je završena isto tako. Slom šampiona je bio na pomolu. To je bila velika senzacija. Prisutni gledaoci su govorili da je na Aljehina djelovalo sve: i porodične prilike, i tuga što je usamljen, jer je Eve imao čitav štab pomoćnika.

Dva sljedeća susreta donose dva remija nakon mirne igre. A onda 24. susret. Maks Eve izjednačuje rezultat i odmah zatim prelazi u vodstvo. Još jedan bod prednosti za Evea. Sa dva razlike četiri partije prije kraja Aljehin više nema nade. U 27. partiji šampion uspijeva da savlada sve prepreke i izvede pravo remek djelo. To je vanredni blijesak šampiona. Još dva remija i odluka će pasti u posljednjoj 30. partiji. Poslije dva mjeseca teške borbe odlučiće jedan jedini susret. Eve ima poen prednosti. Dovoljan mu je remi, a Aljehin mora pobijediti da bi sačuvao titulu.

»JA SAM VAŠ CAR«

Mnogo svijeta se sakupilo da vidi veliki trenutak šahovske istorije. Aleksandar Aljehin se probio kroz masu ljudi. Bio je obučen kao za najsvečaniju priliku. Crni frak, bijeli prsluk, leptir-mašna. Rekao je da je to u čast Evea. Kažu da je Aljehin bio riješen da u slučaju poraza tugu podnese svečano u crnom fraku. Možda je slutio da je kraj sada u 30. partiji, ali nada je još postojala da će odbraniti titulu.

Eve je bio nervozan. Povukao je prvi potez pješakom ispred kraljice i njegov kralj se srušio. Popravio je figure i tiho rekao Aljehinu:

— U svakom trenutku pristajem na remi...

Remi za Evea je bio ravan pobjedi. Partija je počela, bijele figure su počele da napadaju. Hladnokrvni Holanđanin zaustavlja jedan Aljehinov napad, zatim osvaja pješaka. Pozicija šampiona je postajala sve tužnija. On je nervoznom rukom pokazao ljekaru da mu treba sredstvo za umirenje. Ali nije se mogao smiriti.

Velemajstor Kotov opisujući ove trenutke je zabilježio:

Aljehin je tada razmišljao: Svi čekaju moju propast. I niko nije za mene. Šta mi drugo preostaje — da se predam? Ja sam vaš car — sjetio se predsmrtnog uzvika Šaljapina u »Borisu Godunovu« i nehotice podigao glavu. Skrstivši ruke na prsima šampion je počeo grozničavo tražiti izlaz u figurama razmještenim po ploči.

Aljehin je bio grogirani bokser. I on je sam znao da više nema nikakvih nada čak ni za remi. Ali, Aljehin je u tom trenutku odbio ponudu remija u totalno propaloj poziciji sa dva pješaka manje.

U toj amsterdamskoj noći, koju će pamtiti dugo Maks Eve ljudi su stajali napolju i čekali. Policajci na konjima su morali održavati red. Kraljice su izmijenjene, Eve je matematičkom tačnošću stezao obruč. Svaki potez mogao je da bude sudbonosan. Prolazile su posljednje minute Aljehinove vladavine. A ovaj trenutak izgledao je za Evea kao vječnost. Punih pet sati je isteklo. Sudija sa kovertom u ruci stajao je pored stola i sam se pitao hoće li to Aljehin predati bez nastavka ili će ipak prekinuti.

Šampion svijeta je tužno pogledao u Evea i rekao mu:

— Pristajem na remi.

HURA ZA NOVOG ŠAMPIONA

Čvrsti stisak ruke. Remi. Dvorana je zbunjena. Aljehin prikuplja snagu da uputi čestitku novom šahovskom vladaru. On ustaje i uzvikuje sa puno bola, ali iskreno:

— Ura za novog šampiona svijeta. Živjeli holandski šahisti.

U dvorani, u Amsterdamu, u čitavoj Holandiji nastalo je slavlje. Gledaoci su preskakali ogradu i uskočili na podijum da zagrle svog zemljaka. Podigli su ga na ramena i nosili.

Na rukama navijača i na opojnim talasima šahovske slave Eve je donesen u kuću pred kojom je bila masa svijeta. Radosni navijači su uzvikivali da izađe na balkon i tihi, skromni profesor je izlazio sa suprugom sa tri kćerke, zahvaljivao se ljudima i dijelio sa njima radost.

— Živio naš Eve, šampion svijeta! — Ovi povici su se prenijeli iz dvorane na amsterdamske ulice.

Kao što to u šahu i životu biva, pobiednik je slavljen uz sve počasti. A poraženi vladar Aleksandar Aljehin? U trenutku velikog Eveovog slavlja sjeo je za sudijski sto i sve to gledao sa bolom u duši. On više nije bio prvak. U jednoj noći izgubio je sve što je za njega značilo gotovo život, ali mu je malu ljudsku radost davalo saznanje da je dostojanstveno čestitao protivniku. Ustao je i lutao ulicama usnulog grada. Kiša je neprestano padala. Ali ovaj čovjek u crnom fraku što je noćas izgubio nešto tako drago nije ni osjećao kišu. On je samo čuo uzvike sa ulica: »Živio novi šampion! Živio Eve«.

Jedna stranica šahovske istorije je okrenuta. Na prijesto se popeo Maks Eve i šahovski stručnjaci su pisali: »Njegova pobjeda je zaslužena, mada je Aljehin došao na meč upravo sa simultane turneje po Baltiku«.

A Eve je bio u naponu snage, u 34. godini života. I pisali su još da je Aljehin učinio sve što je bilo potrebno da oslabi svoje izglede u meču.

Prošle su dvije godine. Aljehin je strpljivo čekao revanš-meč. Kada je opet došao u Holandiju okupljenim novinarima na željezničkoj stanici je rekao:

— Dosad smo Eve i ja odigrali 50 partija, svaki je dobio po 14, a ostale su bile remi.

Veliki meč je počeo u koncertnoj dvorani u Harlemu. U ovom gradu cvijeća vodila se bitka između dva čovjeka koji su željeli jedno — titulu šampiona. Aljehin dobija sedmu i osmu partiju, vodi sa dva poena prednosti, ali teško je slomiti odbranu Evea.

Na redu je nastavak 22. partije. U prvom redu sjede Tartakover, Maroci, Flor, Fajn, Grinfeld i Lasker. Aljehin ima malu prednost, ali on uspijeva da virtuoznom igrom zabilježi još jednu pobjedu. Sada se ponavlja slika iz prvog meča, ali sa izmijenjenim ulogama. Aljehin prima čestitke. I veliki Lasker mu prilazi i govori:

— Divim vam se Aleksandre Aleksandroviču.

Bio je 7. decembra 1937. godine, osam sati uveče. Maks Eve je zaustavio časovnik i čestitao starom i novom šampionu. Holandski profesor nije zaboravio divni Aljehinov gest iz prvog meča i on je sada uzvratio istom mjerom. Po ustaljenoj tradiciji održani su govori na raznim jezicima. Zvuci francuske i holandske himne (Aljehin je imao francusko državljanstvo) i svečana ceremonija je prenošena preko radio talasa čitavom svijetu.

— Učinio sam sve što sam mogao, — rekao je Eve, — ali Aljehin je igrao bolje. On je najbolji šahista na svijetu. Izražavam najveće divljenje majstorstvu najvećeg šahiste svih vremena...

Ovaj meč za Evea je sada daleka prošlost. On je svojoj maloj zemlji donio titulu šampiona svijeta i postao neka vrsta nacionalnog heroja. I nakon što je sišao sa prijestolja Eve je postizao uspjehe.

Eve je rijetko nastupao na tradicionalnom turniru u Bevervajku zbog zauzetosti u svom poslu, ali je uvijek nalazio malo vremena da bar za trenutak posjeti turnirsku arenu.

Mislio sam da je njegova životna partija sigurno neka pobjeda u meču sa Aljehinom. Zato sam ga zamolio da je opiše i prokomentariše. Obećao je da će poslati opis te svoje životne partije i ispunio je obećanje.

Iznenadio sam se kada sam počeo čitati prve redove njegovog pisma:

»Pišem o partiji EVE — NAJDORF, turnir kandidata 1953. godine u Cirihu. Pobijedio sam Tajmanova u subotu veče. 12. septembra. Bio sam zadovoljan postignutim rezultatom: četvrto mjesto zajedno sa Najdorfom. Nekim slučajem u nedjelju sam morao da igram protiv Najdorfa, i to u 14 sati. Premjestili smo se iz Nojhauzena u Cirih. Vrijeme za odmor je bilo vrlo kratko i te noći nisam dobro spavao. Bio sam miroljubivo raspoložen i spreman na podjelu poena.

Ukoliko bi Najdorf pokazivao znake pitomosti, kao što ponekad ima običaj, odlučio sam da mirno gradim poziciju i da imam remi u ruci, iako sam igrao sa bijelim figurama. Ali, Najdorf nije nudio remi, a nije igrao ni agresivno. Ipak, njegov šesti potez je bio veoma oštar pa sam morao veoma dugo da razmišljam. Htio, ne htio, partija se morala igrati. Evo, uostalom kako je to teklo:

EVE — NAJDORF
(Kraljeva indijka)

1. d4, Sf6; 2. c4, g6; 3. g3, Lg7; 4. Lg2, 0—0; 5. Sc3, c5; 6. d5, e5; 7. Lg5, h6; 8. Lf6:, Df6:; 9. d6, Sc6 (I moj deveti potez bio je prilično oštar, igrao sam ga, jer sam se plašio da neću postići brz razvoj ako to ne odigram. Imao sam povjerenja u taj potez. Znao sam, moj pješak na d6 može postati slab, ali sam očekivao da nađem kompenzaciju ako crni izgubi vrijeme da bi ga osvojio. Potez mi je davao mnogo taktičkih šansi: polje d5 za lovca ili skakača, napadačke mogućnosti na crnog kralja prije nego što crni završi razvoj i organizuje odbranu). **10. e3, b6; 11. Ld5, Kh8; 12. Se4, Dd8; 13. h4, f5; 14. Sg5, Lb7; 15. g4, e4; 16. Se2, Lb2:; 17. Sf4, Df6; 18. gf5:, La1:; 29. Sg6:+, Kg7; 20. Se4:, Lc3+; 21. Kf1, Df5:; 22. Sf4, Kh8; 23. Sc3:, Tae8; 24. Sce2, Tg8; 25. h5, Tg5; 26. Sg3, Tg3:; 27. fg3:, Te3:; 28. Kf2, Te8; 29. Te1, Te1:; 30. De1:, Kg7; 31. De8, Dc2+; 32. Kg1, Dd1+; 33. Kh2, Dc2+; 34. Sg2, Df5; 35. Dg8+, Kf6; 36. Dh8+, Kg5; 37. Dg7+** Crni predaje.

Bilo mi je neobično drago što je Najdorf propustio u desetom potezu najbolji nastavak 10... Kh8 i tako sam stekao mogućnost da izgradim jak centar. Na 10... Kh8 ne bi bio moguć moj sljedeći potez Ld5. Poslije ove greške moga protivnika povjerovao sam da imam dobre šanse da igram na pobjedu. Sljedeći potezi su išli prema mojim očekivanjima. Ali to ne znači da se nisam razočarao kada sam vidio da ne mogu osvojiti kvalitet u 15. potezu. (15. Sf7?, Tf7; 16. Lf7:, Sb4 sa kontra igrom). Umjesto toga ja sam pronašao novi način da produžim napad. Najdorfov 15. potez značio je olakšicu za mene, dao mi je polje f4 bez kompenzacije. Tako sam ja mislio. U stvari, protiv-šanse crnoga na dijagonali g7—b2 nisu bile opasne... Ja sam već vidio svoja dva skakača na g5 i f4 prijeteći Sg6 mat. Tako nisam davao veliku pažnju sljedećim protivnikovim potezima. Bio sam spreman da žrtvujem topa ili kvalitet zbog bržeg prebacivanja mog drugog skakača do f4. Nije me mnogo plašilo ako crni uzme topa, ali poslije partije u analizi sam vidio da je ovo bila njegova najbolja šansa. Crni je uzeo topa jedan potez kasnije. Počeo sam da računam što dalje sam mogao, ponekad šest do sedam poteza unaprijed. To nije bilo naročito teško. Sve moje figure su bile usmjerene na slabo zaštićenog crnog kralja. Osjećao sam, po intuiciji, da moj protivnik ne može održati partiju ako pažljivo nastavim.

Vidio sam 22. Sf4 četiri poteza unaprijed i znao sam da ću konja postaviti na c3 pošto sam istovremeno prijetio 23. Sg3. Ohrabrujuća

činjenica za mene je bila da 23... Sa5 ne bi crnome ništa pomoglo jer 24. Tg1, L:d5; 25. S:d5 itd... Moram, međutim, napomenuti da sam dva poteza kasnije bio malo razočaran dok nisam našao 25. h5, ni uzimanje topa, ni Sg3 nisu mi davali mnogo utjehe.

Poslije partije Najdorf i ja počeli smo da analiziramo... Najdorf nije bio zadovoljan, mislio je da moj napad nije bio tako opasan... U početku sam ga brzo ubjeđivao u suprotno, ali kada smo došli do 17. L:f7 stvari su se pokazale veoma komplikovane (kao što se u šahu obično dešava). Ipak, ja i sada osjećam da sam ovu partiju igrao dobro i da Najdorf nije igrao slabo.

Eto, zašto sam izabrao ovu partiju da odgovorim na vaše pitanje koja je moja partija života...

Srdačni pozdrav Maks Eve«

BOBI FIŠER

Rođen je 9. marta 1943. godine u Čikagu. Šah je naučio u šestoj godini, prvi značajni uspjeh je pobjeda na omladinskom šampionatu SAD 1956. godine. Na tom šampionatu pobijedio je i sljedeće godine, kao i na otvorenom prvenstvu Amerike 1957. godine. Titulu internacionalnog majstora osvojio 1952.

My variation against the caro-kann is good but I have been a little unlucky with it

B Fischer

Osam puta je bio šampion SAD. Pored toga, na šampionatu 1964. godine dobio je sve partije. Na međuzonskom turniru u Portorožu 1958. godine podijelio je peto i šesto mjesto i plasirao se za turnir kandidata. Ovim rezultatom postao je najmlađi velemajstor u istoriji šaha. Dobio je naziv »najveće šahovsko čudo«. Na turniru u Cirihu 1959, kao

i na turniru u Mar del Plati iste godine podijelio treće i četvrto mjesto. Na turniru kandidata u Jugoslaviji 1959. podijelio peto i šesto mjesto sa Gligorićem. Prvi i drugi sa Spaskim na turniru u Mar del Plati 1960. godine. Odnio ubjedljivu pobjedu na međuzonskom turniru u Stokholmu 1962. godine, kada je za 2,5 poena ostavio iza sebe svoje konkurente. Drugi iza Talja 1961. godine na velikom turniru na Bledu gdje je postigao senzacionalan rezultat protiv sovjetskih igrača (3,5:0,5).

Na turniru kandidata u Kirosau osvojio četvrto mjesto. Poslije toga turnira odrekao se borbe za titulu svjetskog šampiona. Podijelio drugo, treće i četvrto mjesto na velikom turniru u Havani 1965. godine. Drugi na velemajstorskom turniru »Kup Pjatigorski« u Santa Moniki 1966. (u drugom krugu dobio 6 partija i 3 remizirao). Prvi u Monte Karlu 1967, u Skoplju 1967, u Nataniji i Vinkovcima 1968. Istupio sa međuzonskog turnira u Susu 1967.

FIŠER — KERES
(Cirih, 1959)
Španska partija

1. e4, e5; 2. Sf3, Sc6; 3. Lb5, a6; 4. La4, Sf6; 5. 0—0, Le7; 6. Te1, b5; 7. Lb3, 0—0; 8. c3, d6; 9. h3, Sa5; 10. Lc2, c5; 11. d4, Dc7; 12. Sbd2, cd4:; 13. cd4:, Lb7; 14. Sf1, Tac8; 15. Ld3, Sc6; 16. Se3, Tfe8; 17. Sf5, Lf8; 18. Lg5, Sd7; 19. Tc1, Db8; 20. Lb1, Sd4:; 21. S3d4, Tc1:; 22. Lc1:, ed4:; 23. Sh6+, gh6:; 24. Dg4+, Kh8; 25. Dd7:, Ld5; 26. Df5, Te5; 27. Df3, f5; 28. Lf4, Te8; 29. Dh5, Le4:; 30. f3, Lc6; 31. Tc1, Ld7; 32. Lh6:, Te6; 33. Lf8:, Df8:; 34. Dh4, Df6: 35. Df6:, Tf6:; 36. Kf2, Kg7; 37. Tc7, Tf7; 38. Ke2, f4; 39. Ta7, Kf6; 40. Ta6:, Te7+; 41. Kf2, Le6; 42. Td6:, Ke5; 43. Tc6:, Ld5; 44. Th6, Tc7; 45. Kh5+, Kd6; 46. Th6+, Kc5; 47. Th5, Kd6; 48. Tf5, Tc1; 49. Ld3, Td1; 50. Ke2, Tg1; 51. Kf2, Td1; 52. Ke2, Tg1; 53. Tg5, La2:; 54. Lb5:, Tb1; 55. Kd3, h6; 56. Th5, Tb2:; 57. Kd4:, Tg2:; 58. Th6:+, Ke7; 59. Ke4, Tg5; 60. La6, Lf7; 61. Lc8, Tg6; 62. Th7, Kf8; 63. Lg4, Tg7; 64. Th6, Tg6; 65. Tg6:, Lg6:+; 66. Kf4:, Kg7; 67. Kg5, Ld3; 68. f4, Le4; 69. h4, Ld3; 70. h5, Le4; 71. h6+, Kh8; 72. Lf5, Ld5; 73. Lg6, Le6; 74. Kf6, Lc4; 75. Kg5, Le6; 76. Lh5, Kh7: 77. Lg4, Lc4; 78. f5, Lf7; 79. Lh5, Lc4; 80. Lg6+, Kg8; 81. f6 Crni predaje.

Kada sam pitao Bobija za njegovu partiju života, on je odgovorio da zna koja mu je najljepša partija. To je njegova pobjeda protiv Donalda Berna na Rozenvold turniru 1956. za koju je dobio nagradu za ljepotu... Hans Kmoh je ovu briljanciju 13-godišnjeg dječaka nazvao partijom stoljeća. Već tada su Bobija počeli porediti sa Kapablankom.

D. BERN — FIŠER
(Rosenvald turnir, Njujork, 1956)
Grinfeldova odbrana

1. Sf3, Sf6; 2. c4, g6; 3. Sc3, Lg7; 4. d4, 0—0; 5. Lf4, d5; 6. Db3, dc:; 7. Dc4:, c6; 8. e4, Sbd7; 9. Td1, Sb6; 10. Dc5 (nepotrebno izazivanje

sudbine. Prirodnije je bilo Db3) **10... Lg4, 11. Lg5!** (iako je još nerazvijen bijeli nepotrebno pomiče figure koje su dobro stajale) **11... Sa4;** (prvi grom iz vedra neba koji dolazi zbog slabog položaja bijele dame i njene vojske) **12. Da3** (ako 12. Sa4: onda ide Se4:; 14. Db4, Sg5:; 15. Sg5:, Ld1: uz Ld4: i bijeli je sasvim razbijen) **16... Sc3:, 13. bc3, Se4:** (ovo je drugi Bobijev grom jer ostavlja nebranjenog pješaka na e7 i kvalitet, ali nebo je već mutno) **14. Le7:, Db6; 15. Lc4** (bijeli bi se slabo proveo uzimanjem topa, jer bi onda crni lovac došao do izražaja i na svaki potez damom crni bi uzeo skakačem na c3 spremajući ubitačno Lb4) **15... Sc3:, 16. Lc5** (inače, crni bi odigrao Te8) **16... Tfe8, 17. Kf1, Le6!** (dakako najljepši potez ne samo ove partije nego čitavog turnira i jedan od najljepših koje je Bobi odigrao do sada. Takoreći iz čista mira žrtvuje kraljicu) **18. Lb6:** (u vječna lovišta vodi i 18. Le6:, Db5+ kao i 18. Dc3:, Dc5:) **18... Lc4+, 19. Kg1, Se2+; 20. Kf1, Sd4:+; 21. Kg1, Se2+; 22. Kf1, Sc3+; 23. Kg1** (mora da je kralju dosadno šetati samo na dva polja dok skakač izvodi svoje vragolije) **23... ab6:, 24. Db4, Ta4; 25. Db6:, Sd1:; 26. h3, Ta2:; 27. Kh2, Sf2:; 28. Te1, Te1:; 29. Dd8+, Lf8; 30. Se1:, Ld5; 31. Sf3, Se4; 32. Db8, b5; 33. h4, h5; 34. Se5, Kg7; 35. Kg1, Lc5+; 36. Kf1, Sg3+; 37. Ke1, Lb4+; 38. Kd1, Lb3+; 39. Kc1, Se2+; 40. Kb1** (bijeli kralj ovdje više liči na »turistu« nego na njegovo veličanstvo) **40... Sc3+, 41. Kc1, Tc2 mat.**

PRIČA SA OGLASNE STRANE

Portorož 1958. godine. Petnaestogodišnji dječak sa šarenim džemperom prolazio je onim svojim karakterističnim dugačkim koracima kratki put od hotela do turnirske dvorane. A poslije odigrane partije on se opet zatvarao u svijet drvenih figura i preoravao po šahovskoj ploči do kasnih noćnih sati. Nisu ga uznemiravali zvuci džeza sa terase hotela »Palas«. On tamo nikada nije navraćao.

Sreli smo se prvi put u portoroškoj pošti. Tada je Bobi Fišer, junak ove priče, slao telegram majci u Njujork. Na njegovom licu kao da nikako nije bilo osmijeha. Da li zato što je prvi put u svojoj karijeri došao u Evropu i što se kao petnaestogodišnjak našao u velikoj borbi sa starijim iskusnim velemajstorima? Imao je sekundanta Viljema Lombardija. Ali, taj Lombardi je stalno sjedio u prvom redu, čitao kriminalne romane i u onom bijelom sakou više je podsjećao na banjskog ljekara nego na šahovskog sekundanta.

Vraćali smo se sa pošte u hotel i dječak je tada otvorio srce. Pričao mi je dugo o svojim prvim koracima u šahovskoj areni, o pobjedi na omladinskom prvenstvu Amerike 1956. godine. O sestri Džoani koja mu je pokazala prve poteze i svojoj majci Regini Fišer koja je dala oglas u jednom listu u Bruklinu: »Tražim šahovskog učitelja koji će igrati sa mojim sinom«.

Tragom ove male vijesti Robert Džems Fišer je dospio do Menhetn šah-kluba. Tako je započela karijera najveće zagonetke u istoriji šaha.

NAJMLAĐI VELEMAJSTOR

U ranoj mladosti ništa ga drugo nije zanimalo osim šaha. Pohađao je uzgred »gramar skul« u Bruklinu, ali je napustio nakon završena tri razreda.

— Tačno je da sam brzo pobjeđivao svog šahovskog učitelja, ali nisam stalno igrao šah kao što mi to neki pripisuju, — govorio mi je Bobi u Portorožu. — U klubu sam želio da igram na brzopoteznom turniru... Rekli su mi: »Još si ti mlad«. Mislim da su se kasnije pokajali. Nisam tražio izvinjenje. Samo sam želio da igram šah.

Često sam navraćao u Bobijevu hotelsku sobu u Portorožu. Do u kasnu noć analizirao je partije, pripremao se za susret. Spavao je do 12 sati i rijetko kada izlazio iz svoje sobe. Ali nizao je pobjede. Uspio je da postane najmlađi velemajstor u istoriji šaha i da se plasira za turnir kandidata.

— Jeste, vjerovao sam u svoj uspjeh, ali nije bilo lako. Srećan sam što ću igrati na turniru kandidata. A kako ću tamo proći... Možda četvrti ili peti.

Mladi šahovski genije je sigurno osjećao u dnu duše da se može bolje plasirati, ali je želio da bude skroman u trenutku kada je ostvarena njegova velika želja i kada je jedini u šahovskoj istoriji dobio velemajstorsku titulu u svojoj petnaestoj godini.

Kada sam ga sreo u Cirihu 1959. izgledalo je da se promijenio. Stalno je šetao obalom jezera, listao američke i engleske novine i tražio šahovske rubrike. Ni u Cirihu nije mario mnogo za spoljne efekte. Posljednje večeri bio je priređen banket u turnirskoj areni. Otišao sam sa njim daleko u šetnju i zbog toga smo zakasnili 20 minuta. Kada smo stigli u dvoranu publika sa balkona je znatiželjno gledala u Bobija. Fotoreporteri su prilazili da ga slikaju, a njega je to sve pomalo nerviralo.

Sjećam se njegove partije sa Keresom. Prije ovog susreta Bobi mi je povjerljivo rekao: »Moram ga smrviti«. I nije se prevario. Tu partiju je igrao izvanredno. Keres je došao u vremensku oskudicu, ali je opet to bio onaj mirni, poslovično staloženi Paul. Bilježio je poteze laganim pokretima ruke, a Bobi je nervozno lupao po satu, gledao i u ploču i u časovnik i u publiku. Dobio je partiju i bio srećniji nego ikada, jer za njega je Keres oduvijek predstavljao pojam šahovske snage.

U HOTELU »BELVI«

Završna svečanost turnira. Među elegantnim velemajstorima našao se i ovaj 16-godišnjak sa šarenim džemperom. Samo, on je te večeri držao u rukama dragocjene nagrade. Ipak, nije bio zadovoljan svojim plasmanom. Vjerovao je da će biti prvi.

Jedan navijač mu je stidljivo prišao i predao na poklon knjigu sa posvetom »Budućem šampionu svijeta«...

Svi majstori su otišli kućama nakon završenog turnira na kome je trijumfovao Mihail Talj ispred našeg Gligorića. Bobi je ostao da se odmori. U izlogu jedne radnje ugledao je šahovski sto i odmah zatražio da se i njemu tako nešto napravi — po mjeri.

Jedno poslije podne proveli smo u Bobijevoj sobi u hotelu »Belvi« na obali Ciriškog jezera. Sve je to podsjećalo na sobu nekog marljivog učenika koji će sutra polagati teški ispit iz ruskog jezika. Na stolu časopisi iz Sovjetskog Saveza, na krevetu knjiga »Ruska šahovska škola«, zatim Aljehinove izabrane partije, bilteni sovjetskih polufinala. I telegrami na sve strane...

Pokazao mi je jedan telegram u kome je pisalo: »Navijamo za tebe — Maršal šah-klub, Njujork«. Otvorio je zatim pismo iz Hestinga. Pozivaju ga da igra na njihovom turniru...

Obećao je da će doći da me posjeti u Sarajevo. Bobi je održao obećanje. Došao je u Sarajevo i odmah po izlasku iz aviona rekao da

neće učestvovati na šahovskim priredbama. Ali već prve večeri obišli smo sve sarajevske knjižare. Tada je kupio gomilu šahovskih knjiga koje nije imao u svojoj biblioteci. U njegovim koferima i nije bilo ništa drugo osim knjiga, jednog odijela i šarene majice. Kada smo odlazili na izlete na Ilidžu ili Trebević, Bobi je uvijek u rukama držao šahovske knjige. Prevrtao je i listao, gledao u šahovske brojke i povremeno bi me zamolio da mu prevedem neki komentar. Rekao je da mu se Sarajevo sviđa, ali je postajao nervozan kada bi u hotelima morao da dugo čeka dok ga posluže.

Trebalo je da pođe na jedan prijem, ali je on to ljubazno odbio i umjesto prijema dao mi je zaduženje da mu pronađem sve biltene jugoslovenskih šampionata na kojim je igrao Gligorić.

NEDAĆE NA BLEDU

Bled 1959... Osam šahovskih ratnika su došli da na turniru kandidata izaberu Botvinikovog protivnika. Među njima je i Bobi Fišer, 16-godišnje šahovsko čudo od djeteta. Izjavio je da će biti prvi, a njegov sekundant Larsen u to nije vjerovao. Bobi se borio, hrabro je igrao sa svima. Najteže mu je bilo kada je doživio poraz sa Taljem. Vjerovao je da će se revanširati, ali Talj je u šali rekao da će pobijediti ne samo njega nego još i Benkea i Olafsona sa po 4 : 0.

Druga partija sa Taljem i drugi poraz. Bobi je liutito ustao, bio je i tužan. Rekao mi je da Talj mora izgubiti ostale dvije partije. Čekao je revanš protiv Talja. Istorija ovoga turnira je poznata. Bobi je doživio još dva poraza od svog velikog konkurenta i uspio je da mu se revanšira tek tri godine kasnije na Bledu, kada je Talj u drugom kolu velikog turnira morao da potpiše poraz.

Došao je u Zagreb na drugi dio turnira kandidata sa velikom željom da se revanšira ne samo Talju nego i Gligoriću i Benkeu. Radovao se nakon svake pobjede i tugovao poslije poraza. Dobio je Keresa i bio srećniji nego ikada. Tada je opet spomenuo Talja i nesrećne poraze — ali ostao je još Beograd, posljednja Bobijeva nada. Jer, i u Zagrebu se priča ponovila. Možda je Bobi stajao povoljnije u toj nesrećnoj partiji, ali nije uspio. Proklinjao je sudbinu i čekao Beograd.

A ta beogradska partija sa Taljem imala je svoju veliku istoriju. Bobi je rekao da će pobijediti Talja i tako mu osporiti prvo mjesto. Talj je na to samo odmahivao rukom. I kada su počeli da igraju čitava dvorana je preživljavala svaki potez te legendarne partije. Fišer napada, Talj se brani. Fišer je došao u dobijenu poziciju. U prepunoj dvorani Doma sindikata nastao je tajac. Svi su očekivali brzu Bobijevu pobjedu, jer su Taljeve figure stajale gotovo tužno. Još samo jedan potez topom i doći će veliki revanš. Ali...

Fišer nije odigrao taj potez. Talj mi je kasnije ispričao da je i on vidio taj strašni potez, ali da se pravio kao da se ništa ne dešava. Sačuvao je hladnokrvnost i ostavio Bobija da razmišlja. I ovdje se zna kraj. Iz četiri susreta sa Taljem Bobi je doživio četiri teška poraza. A on se jadao da je čak moglo da bude obratno.

Prije posljednjeg kola pošli smo u bioskop da vidimo film »Žeđ za životom« gdje Kirk Daglas u ulozi Van Goga u jednoj sceni sebi otkidao uho. Bobi mi je tiho rekao:

— Ako sutra ne pobijedim Smislova i ja ću sebi otkinuti uho.

I čudnovato dječak je zabilježio efektnu pobjedu, iako je u krajnjem plasmanu podijelio tek peto mjesto.

VELIKI BOBIJEV HOBI

Godinu dana poslije ovog turnira nisam sreo Fišera. Nakon pobjede na američkom šampionatu poslao mi je opširno pismo u kome objašnjava kako je dobio pojedine partije.

Sreo sam ga na Olimpijadi u Lajpcigu 1960. godine. I odmah je izjavio da će Amerikanci osvojiti drugo, a možda i prvo mjesto. Doputovao je sa šest elegantnih odijela i više to nije bio onaj dječak sa šarenim džemperom i miki-majicom. Tada je počinjao da sakuplja odijela, i to će mu kasnije postati velika pasija.

Bobi je gubio poneku partiju. Bila je to velika senzacija kada ga je pobijedio gotovo nepoznati igrač Munjoz iz Ekvadora. Nakon poraza mirno je ustao i nije tugovao. Rekao je samo:

— U šahu je sve moguće.

Ali, čekao je susret sa Taljem i vjerovao da bi po računu vjerovatnoće morao doći revanš. Spremao se za tu partiju možda više nego za sve ostale susrete. Ipak, nije pobijedio. Bio je to borbeni remi poslije koga je Fišer priznao Talju »da ne igra loše«.

— A da me je nekim slučajem pobijedio, vjerujem da bi rekao da igram genijalno, — komentarisao je to Talj.

I rivalstvo između dva mlada šahovska genija je nastavljeno. Na banketu Olimpijade bili su zajedno. Bobi je pričao, smijao se, davao prognoze. Bio je neobično veseo. U jednom trenutku zamolio je Talja da mu »pogleda u dlan«. Talj je pružio ruku i Fišer je počeo »da čita njegovu sudbinu«.

— Vi ste veoma dobar igrač, čak vidim da imate titulu svjetskog prvaka, ali, evo, vidim da ćete je izgubiti u susretu sa jednim mladim velemajstorom iz Amerike, — »prorekao« je Fišer, naravno, misleći na sebe.

Talj je u tome trenutku pružio ruku Lombardiju i rekao: — Čestitam Viljem, ti ćeš, znači, biti novi šampion svijeta.

Pored Talja, Fišer je imao još mnogo starih računa sa velemajstorima. Posebno je bio ljut na Najdorfa. Želio je da mu se osveti. A Bobi se obično sveti pobjedama. Sjeo je za partiju protiv starog Argentinca i došao u dobijenu poziciju. Lukavi Najdorf je uspio da se nekako izvuče i da u nastavku spasi remi, Bobi je bio ljut, porušio je figure, a Najdorf je mirno na to rekao:

— Više nećeš igrati u Južnoj Americi...

Bobi je dva mjeseca ranije rezervisao istu sobu u bledskom hotelu »Toplice« u kojoj je stanovao za vrijeme turnira kandidata. Došao je septembra 1961... Šahovska elita svijeta ponovo odmjerava snage.

I već prilikom izvlačenja brojeva Bobi se pitao kada će igrati sa Taljem. Nekom igrom slučaja taj veliki susret bio je na redu u drugom kolu. Bobi je bio nervozan, govorio je da mu se mora osvetiti. Pojavio se u turnirskoj areni u najljepšem odijelu. Kao da je želio da svojom svečanom odorom obilježi pobjedu koju je toliko očekivao.

Već u šestom potezu Talj je napravio grešku i na njegovom licu vidjeli smo izraz sličan kao u posljednjim partijama sa Botvinikom. Talj je šetao arenom i govorio da je izgubljen. Prilazio je stolu i pušio cigarete jednu za drugom. Najzad je morao doći revanš. U 47. potezu sa osmijehom na licu pružio je ruku Fišeru, prvi put mu je čestitao na pobjedi.

Bobi je bio srećniji nego ikada. To je bila Bobijeva osveta svom velikom rivalu i fantastični rezultat od 3,5 : 0,5 protiv sovjetskih igrača. Jer, osim Talja, Fišer je savladao i Petrosjana i Gelera, a Keres je jedini, jedva, remizirao.

Činilo se da je na Bledu bio veoma duhovit i veseo kada se govorilo o šahu i velemajstorima. Svakodnevno je primao desetine pisama. Rekao mi je u jednom trenutku da bi volio da igra sa Botvinikom, ali da Botvinik nije želio da doputuje na Bled. Iznenadilo me kada je ovaj mladi velemajstor objasnio kako bi on mogao da bude isto tako dobar pjevač kao što je šahista. I jedne večeri ispunjena je njegova želja. Popeo se na podijum u bledskoj »Kasini« i počeo da pjeva svoju omiljenu melodiju »Kad sveci marširaju«. Najdorf je glasno uzviknuo: »Bravo, Bobi«, a nakon ove svoje tačke Fišer je stidljivo primijetio da je i Smislov u njemu otkrio talenat za pjevanje.

»FIŠER ZOVE BOTVINIKA«

Veliki turnir je bio završen Taljevom pobjedom. A Bobi Fišer uz svoje drugo mjesto imao je divnu utjehu što je potukao sovjetske velemajstore. Pošli smo u Zagreb. Nakon napornog turnira Bobi je želio da se odmori jedan dan u hotelu »Palas«, da bismo sutradan nastavili turneju po Bosni.

Pokušali smo zajedno da napravimo razgovor sa Botvinikom. Pozvali smo Moskvu iz hotela »Palas« i Bobiju sam dao spremna pitanja. Zamišljao sam kako će to biti vanredna reportaža »Fišer zove Botvinika«. A Bobi je govorio da sa šampionom svijeta još nije igrao nijednu partiju. Bio je nestrpljiv i pitao se da li će Botvinika pronaći kod kuće. Poslije 15 minuta čekanja iz kuće u Podmoskovlju javila se Botvinikova kćerka, Mihail Mojsejevič je već bio otišao.

Zvali smo i sutradan, ali je rezultat bio isti. Bobiju je pomalo bilo krivo što nije čuo šampionovo mišljenje o sjajnom rezultatu na Bledu.

Čitav dan smo proveli lutajući od jednog do drugog zagrebačkog krojača. Bobi je uz 800 dolara nagrade dobio na Bledu i 300 hiljada dinara i sve je želio da potroši za nabavljanje odijela. Naš dalji program predviđao je simultanku u Ljubiji. Zakasnili smo na voz i pošli taksijem. Poslije naporne vožnje, u ovom malom mjestu dočekali su

nas znatiželjni navijači. Svi su željeli da vide Fišera i radovali se što se odazvao molbi da nastupi protiv mjesne reprezentacije.

Ali, Bobi se razbolio. Dobio je napad slijepog crijeva i nije mogao da igra. Bolovi su postajali sve veći, simultanka je odložena i mi smo kolima hitne pomoći odjurili u Banju Luku. U tim trenucima vidio sam kakva je to velika ljubav prema šahu. Bobi se jednom rukom držao za stomak, a u drugoj je imao Keresovu knjigu »Moje najbolje partije«. Kada smo stigli u banjalučku bolnicu, doktor Ravlić je rekao: »Velemajstore moramo izvršiti operaciju slijepog crijeva«. Simpatično osoblje ove bolnice odmah je pronašlo zasebnu sobu za čuvenog velemajstora, a Bobi je nastavio da lista Keresovu knjigu.

On nije htio na operaciju. Prolazilo je vrijeme u bolnici, stalno smo igrali slobodne partije. Bobi je jedva čekao kada će da izađe. Rekao mi je da nikome ne javljam o njegovoj bolesti, jer će novinari od toga napraviti senzaciju. I sve se dobro završilo, operacija nije izvršena. Mladi velemajstor je bio spreman da poslije tri dana provedena u bolnici pođe na put. Zahvalio se pismeno osoblju bolnice i srdačno se oprostio sa svima.

NOVI TRIJUMF U STOKHOLMU

Razgovaram sa Bobijem u vrijeme kada je nizao pobjede na međuzonskom turniru u Stokholmu. U njegovoj sobi, na petom spratu hotela »Apolonija«, on prevrće primjerke Taljevog časopisa »Šahs« koji izlazi u Rigi. I čita Taljev članak o turniru na Bledu koji počinje riječima: »Ako upitate nekog dječaka koji se bar malo razumije u šah, da li je čuo za Bled odgovoriće: — Kako da ne, tamo je Aljehin još 1931. godine odnio ubjedljivu pobjedu«.

— Čudan je Talj, — kaže Bobi. — On uvijek nađe nešto interesantno, ali mislim da nije najbolji u Sovjetskom Savezu. Bolji su Spaski, Keres i Korčnoj . . .

U slobodnim časovima Fišer je često igrao bilijar. Bila je to nova pasija, uz sakupljanje odijela. A u turnirskoj dvorani je bio nenadmašan. Pobjeđivao je sve redom. Vođa i sekundant sovjetskih igrača Kotov bilježio je svake večeri sve Bobijeve poteze, ali ni to nije pomoglo. Ubjedljivo je osvojio prvo mjesto sa 2,5 poena prednosti ispred Petrosjana, Gelera, Korčnoja itd. Bio je neobično srećan. Put za turnir kandidata u Kirosau je obezbijeđen. A on je ovdje dokazao da je u velikoj formi. Satima je igrao brzopotezne partije i kao da nije imao dostojnog protivnika.

Često smo odlazili u plesnu dvoranu. Jedne večeri kada smo došli na ples Bobi se upoznao sa plavokosom Šveđankom. Upitao sam tu djevojku da li je ranije čula za Bobija Fišera. Ona je iskreno odgovorila da nije, a on ju je ljutito pogledao i rekao: »Onda ste sigurno nepismeni«.

Doputovao je u Kirosao sa željom da osvoji prvo mjesto, ali je već na startu izgubio sa Benkeom i nije se podigao od toga udarca.

Bili su to teški trenuci za mladića koji je navikao da pobjeđuje. Bobi je bio ljut i napisao je članak u kome je napao sovjetske velemajstore da su brzo remizirali i da su se dogovarali za vrijeme partija. On je spominjao kako su Keres i Petrosjan remizirali gotovo bez borbe prve tri partije, ali su u četvrtoj napravili »previd« i remizirali kada je bilo jasno da Petrosjan ima dobitak. I spominjao je još mnogo optužbi.

Prije početka ovog turnira poslao mi je pismo u kome kaže da će se boriti svim srcem za prvo mjesto, ali da je neizvjesno kako će se plasirati.

Sljedeći susret sa Bobijem bio je na Olimpijadi u Zlatnim Pijescima na Crnom moru. Sreli smo se na beogradskoj željezničkoj stanici i putovali zajedno. Bobi je sada ispričao mnogo detalja sa turnira kandidata. Iznenadio me kad je rekao da više neće igrati na takvim turnirima.

Na Olimpijadi je opet bio u centru pažnje. Čekao je svoju partiju sa Botvinikom. I nalazio se na domaku pobjede. Fišer opet nije imao sreće, Botvinik je jedva remizirao.

Pred susret sa Donerom otišli smo iz Zlatnih Pijesaka u Varnu, 17 kilometara daleko od turnirske dvorane. Bobi je želio da obiđe krojače da bi i iz Bugarske imao za uspomenu jedno odijelo. Zbog ovog lutanja zakasnio je na partiju sa Donerom i možda zbog toga izgubio.

Tada nisam ni slutio da se dugo poslije ove Olimpijade neće pojavljivati na turnirima. I dalje smo ostali dobri prijatelji. Poslao mi je pismo 1963. sa opširnim novostima iz šahovskog svijeta. U tome pismu je rekao da je pregledao sve partije meča Botvinik — Petrosjan, ali da mu se gotovo nijedna nije svidjela.

»Znao sam da će Botvinik izgubiti«, piše Bobi. »Ali, iznenadio me i Petrosjan koji je igrao isuviše bojažljivo, pa je meč bio veoma dosadan«.

Bobi je rekao da ne želi da igra na turnirima koje organizuje Šahovska federacija, ali je zaigrao na američkom šampionatu i postigao valjda najveću pobjedu šahovske istorije. Dobio je sve partije na turniru gdje su nastupili i Reševski i Benke i Evans, ukupno šest velemajstora. Svijet je bio zadivljen. Stručnjaci su analizirali njegove pobjede, pronalazili greške Bobijevih partnera, ali niko nije osporavao veliki podvig najmlađeg velemajstora svijeta.

I poslije blještave pobjede Fišer je i dalje ostao pri svojoj odluci da ne igra na međuzonskim turnirima. Neki su govorili da će se možda predomisliti, ali je Amsterdam 1964. počeo bez jednog od velikih favorita, jer je Bobi bio dosljedan svojoj izjavi. Nije došao ni na Olimpijadu u Tel Aviv.

ZAR IMA NEŠTO VAŽNIJE?

Jedna vijest poslana iz Njujorka posljednjih avgustovskih dana 1965. iznenadila je šahovski svijet. Bobi Fišer je prihvatio poziv da igra na velikom turniru u Havani. A zatim slijede kao na filmskom platnu događaji i buka oko Fišerovog odlaska. Stejt department mu ne daje vizu za Kubu, jer Bobi ne spada ni u jednu od tri profesije kojima se može odobriti odlazak na ovo ostrvo. Bobi, ipak, želi da igra...

Talj kaže:

— Eto, sada kad prvi put hoće da igra, drugi mu ne daju.

Fišer se ne predaje, on poručuje: »Igraću telefonski«. Slijedi još i razmjena telegrama sa Fidelom Kastrom.

Turnir u Havani počinje. Umjesto Bobija Fišera broj izvlači sin nekadašnjeg šampiona svijeta Hoze Raula Kapablanke. To se događa u Salonu ambasadora u hotelu »Habana libre«, a 1.500 milja daleko, u jednoj tihoj sobi Maršal šah-kluba, sjedi Bobi Fišer i šalje svoje poteze teleprinterom.

Znači, on ipak igra poslije čitave dvije godine odsustva na šahovskim turnirima. I dobro je da igra i da je poslušao Taljevu poruku — »Vraćaj se šahu«. To Bobijevo igranje na velikoj daljini privlači posebnu pažnju svijeta, on u drugom kolu dobija i Vasju Smislova i juriša na prvo mjesto.

Ostaće on dugo među vodećim, sve do finiša kada gubi maratonsku partiju protiv Gelera, a odmah zatim i protiv Holmova. To je odlučilo da se Bobi oprosti sa prvim mjestom. On stiže na cilj drugi, treći i četvrti sa Ivkovom i Gelerom. Ponovo dokazuje da je među najboljima na svijetu. Bobijev povratak šahu i turnirima obradovao je njegove brojne navijače širom svijeta. Prihvatio je poziv da brani titulu američkog šampiona, osvojenu u sjajnom stilu, šesti put, sa 11 pobjeda iz 11 susreta. Ali sada, sedma pobjeda nije bila tako glatka i ona je još jednom pokazala da je prethodni rezultat ipak neponovljiv.

Četiri kola prije kraja Bobi je na čelu sa jednim i po poenom prednosti. Tada dolazi neočekivana senzacija. U tome burnom osmom kolu jedini neporaženi igrači Fišer i Reševski doživljavaju neuspjeh. Dva velemajstora i dva vječita rivala koji su progovorili međusobno tek na ovom turniru imali su zajedno tužno veče. Svoj drugi poraz na sedam američkih šampionata Bobi je potpisao nakon što je u 12. potezu previdio malu kombinaciju Roberta Berna i ostao bez kvaliteta, dok je Reševski stradao u vremenskoj oskudici sa dr-om Sejdijem.

Sljedeće kolo donosi još nešto neočekivano što dramatizuje turnir koji je do toga trenutka izgledao gotovo monoton zbog sigurnog Bobijevog vođstva. Stari Sami Reševski dobija divnu utjehu, koju je toliko čekao, pobjeđuje Fišera i približuje mu se na svega pola poena razlike. To se rastojanje odmah zatim povećava, jer Bobi dobija Rosolima, a Sami remizira sa autsajderom Bergerom. I najzad u posljednjoj rundi Fišeru je dovoljan i remi da sedmi put postane šampion. Svako bi valjda na njegovom mjestu brzo remizirao, sa posljednjim igračem na tabeli, i tako izbjegao sve neugodnosti u trci za titulu. Svako, ali ne i Bobi Fišer, koji kao od šale dobija tu posljednju partiju i za poen ostavlja Reševskog i Berna postavši po sedmi put američki šampion.

Robert Džems Fišer tako još jednom stiče pravo da igra na međuzonskom turniru, ali on javno ne govori da li će igrati. Komentatori pišu na sve strane: Bila bi šteta i za njega i za šahovski svijet ako ponovo

odustane od borbe za titulu, jer je njemu mjesto među najboljima. On pripada šahu i on će vam poput Taraša reći:

— Zar ima nešto važnije od šaha.

SUSRET U HAVANI

Četiri godine su prošle od posljednjeg susreta sa Bobijem na olimpijadi u Varni. Uzaludno sam ga čekao u Amsterdamu, Tel Avivu i na ostalim turnirima. I eto, u Havani za vrijeme olimpijade, krajem 1966. godine u njegovoj sobi na 17. spratu hotela »Habana Libre« ponovo ga srećem. Ovaj susret je otkrio mnogo. Bobi je sada srdačniji, razgovorljiviji.

U sobi tri šahovske ploče, nekoliko šahovskih knjiga na ruskom i španskom jeziku. Bobi sasvim dobro čita na ovim jezicima. Svakodnevno prima iz Moskve list »Sovjetski sport«, a španski je učio u školi.

Ima mnogo stvari koje bih želio da ga upitam, ali on sam najprije objašnjava da više ne sakuplja odijela, i da ih ima samo 15. Nova pasija su gramofonske ploče i pomalo automobil.

U njegovoj sobi se stalno čuju zvuci melodija, a kada izađe napolje ponese mali tranzistorski radio i jednu šahovsku knjigu da na njoj sakuplja autograme velemajstora. Pokazuje mi svoju knjigu: »Fišer vas uči šah«. Jedan primjerak sa posvetom dao je i Fidel Kastru.

— Štampana je u 30 hiljada primjeraka, objašnjava Bobi a honorar — 10 hiljada dolara.

Prelazimo na pravi šahovski razgovor. Svakako je najvažnije pitanje da li će igrati na sljedećem međuzonskom turniru.

— Igrao bih da je Šahovska federacija prihvatila moje predloge za izmjenu sistema natjecanja u okviru prvenstva svijeta, a ovako, neću igrati.

Poslije ovih riječi Bobi je počeo da na primjerima dokazuje da je u pravu:

— Na međuzonskom turniru u Stokholmu 1962. godine, igrao sam punih šest nedjelja. To je težak posao. Osvojio sam ubjedljivo prvo mjesto i nagradu od svega 750 dolara. Takav honorar dobijem obično za dvije simultanke koje traju po nekoliko časova. Ja sam predložio da se pobjednik tako velikog turnira nagradi sa pet hiljada dolara.

— A da je predlog prihvaćen?

— Naravno da bih igrao. Moram još reći da nisam iznosio predloge da bih zaradio velike pare, nego zbog svih profesionalnih igrača na svijetu.

— Šta još ne valja u svjetskom šahu.

— Sistem mečeva, takođe, nije dobar. Igrač koji prvi dobije partiju ima veliku prednost. Pored toga u meču za titulu šampiona uvijek ima mnogo remija. Mislim da bi bilo bolje da šampion postane onaj koji u tom meču prvi dobije šest partija.

— Kad smo već kod dvoboja za najveću titulu, je li vas iznenadio susret Petrosjan — Spaski?

— Kako da nije. Vjerovao sam da će Spaski postati šampion poslije onako sjajnih pobjeda protiv Keresa, Gelera i Talja. U odlučnom trenutku njegovi živci nisu izdržali.

— Ko je, zapravo, sada najbolji igrač na svijetu?

— Jednom ranije sam već rekao da od savremenih velemajstora u deset najboljih šahista istorije spadaju Talj, Spaski i Reševski. Ali, Reševski je sada već star.

— Znači, Talj i Spaski?

— Poslije ovih riječi Bobi je samo tiho rekao: »Obojica igraju izvrsno«.

— Kažem Fišeru kako ga je Botvinik proglasio za najboljeg igrača izvan SSSR, a pored toga je rekao da će i titula šampiona u budućnosti otići iz Sovjetskog Saveza.

Mladi velemajstor se samo nasmijao, a onda je pomalo tužno rekao: »I sljedeći šampion će biti Rus«.

— Koga od šampiona, sadašnjih i bivših, nije pobijedio Fišer?

— Samo Botvinika.

— A Petrosjana?

— I njega sam pobjeđivao, ali sa njim i Taljem imam negativan rezultat. Žao mi je što Petrosjan nije igrao protiv mene, ali to sam mogao i pretpostaviti.

U ŠETNJI PORED ATLANTIKA

Izašli smo kasnije iz sobe, jer je Bobi želio da prošetamo uz obalu Atlantika. Kao i ranije nosio je mali radio i pokušao da uhvati američke stanice. I sada je imao dugački, gotovo nezgrapni korak, i teško ga je bilo stizati, makar i u šetnji. Prošli smo pored šahovskog kluba koji nosi Kapablankino ime. Šahisti su ga odmah prepoznali i počeli uzvikivati: »Fićer, Fićer«. Tako Kubanci izgovaraju njegovo ime, ali on nije želio da se zadržavamo u klubu. Bio je centralna figura olimpijade. Svi su tražili njegov autogram. Ljudi su mu aplaudirali, divili se njegovim pobjedama.

Dok smo šetali u toploj kubanskoj noći Bobi je ispričao da se još nije sasvim nastanio u Santa Moniki. O svom premještaju iz Njujorka nije želio da govori, ali sam znao da ta selidba spada u vjerske razloge.

Kad smo razgovarali o proteklim turnirima Bobi se sa malim prizvukom tuge sjećao Havane i Santa Monike:

— Oba puta sam ispustio prvo mjesto.

— Kakav je to osjećaj igrati uz pomoć teleprintera?

— Sjedio sam u maloj sobi u Njujorku, a moji protivnici u Havani. Nisam ih vidio, niti sam osjećao turnirsku atmosferu, a to mnogo znači. No, i pored velikog hendikepa podijelio sam drugo mjesto. Bio bih prvi da zbog zamora nisam izgubio uzastopno dvije partije.

— A u Santa Moniki?

— To je bio izvanredan turnir sa dobrim nagradama. Šahovskom svijetu nedostaju takvi turniri, jer ako se pravi umjetnici dobro nagrađuju, za svoja djela, zašto tako ne bi bilo i sa velemajstorima. U početku sam imao nedaća, a u drugom krugu sam došao u formu i pobjednik Spaski mi je priznao da sam lako mogao biti prvi.

— Zašto se Petrosjan plasirao tako slabo?

— On je bio umoran od meča sa Spaskim. Pored toga on je specijalista za mečeve, ali na turnirima je teže. To i on sam zna.

Satima sam sjedio u olimpijskoj areni, u blizini Bobijevog stola i gledao ovog 23-godišnjaka kako igra i pobjeđuje. Kad igra počne on izgleda kao izgubljen za šahovsku okolinu. Ako se čuje neki šum u publici samo se okrene i ljutito pogleda. Ponekad ustane, ali ne ide dalje od susjednog stola. A, kada dobije partiju onda mu se na licu vidi mali, gotovo skriveni osmijeh. Još jednom namjesti figure i počinje da objašnjava protivniku gdje je pogriješio. I najzad, kada izlazi iz arene onda stotine navijača jure za njim i uzvikuju njegovo ime. Ova ogromna popularnost je počela od onog trenutka kada je Fišer pristao da igra uz pomoć teleprintera na turniru u Havani, iako nije dobio vizu od svojih vlasti.

U jednom razgovoru mi se iskreno povjerio: »Ja najviše volim da uveče sjednem u kola i da se vozim širokim bulevarima Havane i da slušam muziku.«

ŠAHOVSKA LEGENDA

Fišer je pravi stručnjak u ocjeni pojedinih šampiona. Za Petrosjana kaže da je isuviše miroljubiv. I da to nije tip šampiona kao što je bio Talj, koga su voljele široke šahovske mase, jer Talj uvijek igra u svom stilu. Cijeni i Botvinika iako ga nije stavio na listu deset najboljih igrača u istoriji. Za njega je Morfi jedan od najvećih šampiona i Bobi smatra da bi u današnje doba Morfi pobjeđivao u mečevima, a o Aljehinu kaže: »To je igrač koga stvarno nikada ne mogu razumjeti. Njegova igra je bila veoma komplikovana«.

Bila je subota, jevrejski sabat, kada se zabranjuje rad do zalaska sunca, Bobi je krišom izišao u mali restoran u kome se inače nisu hranili šahisti. Sjedili smo tu jedan sat i Bobi je rekao da ga sačekam poslije 18 časova jer mora otići da se odmara. Znao sam da u to vrijeme ne izlazi iz sobe niti čak odgovara na telefonske pozive. A kada zađe sunce on se opet pojavi u turnirskoj areni i sve oči su uprte u njegovu partiju. On tada pobjeđuje u svom, fišerovskom stilu, sa lakoćom koja mnogo podsjeća na Kapablanku.

Robert Bobi Fišer. To je već mala šahovska legenda, o igraču koji je sa 15 godina postao velemajstor i koji u 23-godini života pobjeđuje kao od šale sve na prvoj ploči olimpijade. Govorili su da i on kao i gotovo sve čuvene zvijezde ima svoje mane. Ali, mora se znati da su na njegovo formiranje uticali razni faktori. Rano je ostao bez oca. Gerard Fišer, fizičar, rodom iz Njemačke i Regina Fišer,

bolničarka, rodom iz Švajcarske, razveli su se kada je njihov sin Bobi imao svega dvije godine. Majka se kasnije udala i otišla u London. A, on je ostao sam sa svojim malim šahovskim figurama i sa pobjedama. Kažu da život, kao i šah, voli pobjede. Fišer ih je imao mnogo, veoma mnogo. Još samo nije imao titulu šampiona svijeta. I zato nisam mogao a da ga ne upitam da li ipak vjeruje da će jednog dana postati šampion.

Bobi se samo nasmiješio i u svom stilu samouvjereno rekao: »Ja se nadam«.

TAJNA SOBE 206

Čitalac će možda reći: kakva soba i kakva tajna, kada se ne radi o uzbudljivom filmu, nego o šahovskom velemajstoru, jednom od najboljih igrača svijeta. Ali tajna ipak postoji. Oktobra 1967. u tihom kutku sobe 206, beogradskog hotela »Palas«, ovaj mladić je boravio dvadeset i nekoliko dana, gotovo i neprimijećen od novinara i ostalih radoznalaca, spremao je ubojite varijante za predstojeći međuzonski turnir u Tunisu, na kome je bio najveći favorit.

Proveo sam nekoliko dana sa Bobijem u toj sobi i u tom hotelu i shvatio sam zašto je američki šampion postao strah za sve one koji pomiču šahovske figure na turnirima. U toj maloj sobi, za koju Bobi kaže da je tiha i zato idealna, nalazi se šahovska ploča i na njoj su uvijek razmještene figure. Na stolu bilteni posljednjih velikih turnira, okolo razbacane strane šahovske knjige. Izuzev »Guliverovih putovanja« na uporednom engleskom i našem jeziku i dva udžbenika našeg jezika, sve ostalo je samo šah. Naravno, tu je i obavezni tranzistorski radio-aparat na kome stalno sluša šta se događa u svijetu.

Dok mi pokazuje svoje pobjede iz Skoplja, pitam ga zašto se odlučio da igra na međuzonskom turniru.

— Razgovarao sam telefonski sa američkom šahovskom federacijom. Oni su odlučili da me podrže i ja ću igrati.

Bobi nije htio da kaže koliki mu je honorar dala njegova federacija za ovo učešće, a kad sam ga upitao da li će biti prvi, na njegovom licu se vidio mali osmijeh. Prije nego što je počeo odgovarati, pokazao je na ploči kako je dobio Holmova u Skoplju. I ove analize, bolje od svega govore šta sve vidi u komplikovanoj poziciji i kako igra taj mladi šahovski genije.

— Ja vjerujem da ću se plasirati za turnir kandidata, kaže Bobi, ali ovaj turnir u Tunisu biće jači od svih koji su dosada odigrani, to je upravo nevjerovatno izjednačena konkurencija . . .

Mnogi čuveni velemajstori su i veliki usamljenici. I Bobi je tako u stanju da ovdje satima i danima sam pretražuje sve moguće varijante i da izbjegava svijet koji ga okružuje. Ali on u dubini duše vjeruje da će doći do svjetskog prvaka. Šah nije sam djelovao na tu

usamljenost, jer je ovaj mladić veoma rano stekao samostalnost.

Kažem mu da će u Tunisu biti opasna četiri Rusa na čelu sa Štajnom i Korčnojem, a on odmah dodaje i Gelerovo ime, i pokazuje posljednje partije koje je izgubio sa Gelerom. Ali za Tunis Bobi je i za Gelera spremio nešto novo.

— Mene nisu pozvali u Havanu, jada se Bobi, nisu me zvali ni u Moskvu, izgleda da se ne isplati dobro igrati. A za Larsena su poslije pobjede u Havani neki napisali da je najbolji igrač izvan SSSR-a. To se ne može reći na osnovu jednog turnira.

Šahovske knjige — to je sada njegova najveća pasija. On telefonom zove velemajstora Šmita u Zapadnoj Njemačkoj i javlja mu da mu pošalje neke stare knjige, a poslije toga razgovora, kaže da bi možda bilo bolje da ode tamo na jedan dan i da pronađe sve knjige koje još nema. A kada pođemo u šetnju do Novog Beograda on uvijek u ruci drži šahovske knjige, i uzgred gleda po neku partiju, koja je već davno zaboravljena.

— Šta će dalje biti na turniru kandidata?

— Ne želim da prognoziram.

— Talj će u finalu igrati sa Fišerom, pomažem mu da nađe odgovor, a on kaže:

— A šta, ako se nas dvojica sastanemo u prvom kolu.

I po ovom zaključujem da Talja smatra najopasnijim na putu do Petrosjana. A kada je u pitanju sistem takmičenja, on iskreno odgovara:

— Naravno da je bolji ovakav sistem mečeva na turniru kandidata, nego turnir svako sa svakim, jer bi to odgovaralo sovjetskim igračima.

— Šta ne valja na međuzonskom?

— To što su igrači iz SSSR-a na tabeli poređani jedan iza drugog, pa se ostali itekako zamore kada naiđu na tu sovjetsku četvorku.

SEKUNDANT MI NIJE POTREBAN

Uz šahovske razgovore Bobi stalno zapitkuje kako se zove onaj zagrebački krojač koji mu je sašio tri odijela 1961. godine, ponovo ga je zahvatila ta stara pasija odijela, a sada pasija ima više. Prije svega tenis, i to poslije podne odlazimo na teniski teren, ali on ne ide zbog tenisa nego zbog priprema za međuzonski turnir, jer želi da stekne potrebnu kondiciju.

Poslije treninga govori mi zabrinuto:

— Gligorić ima izvrsnu kondiciju, a to je neobično važno.

— Kako će se plasirati Jugosloveni?

— Neko od njih bi morao da se plasira, možda Gligorić.

Pitam ga zašto nema sekundanta.

— Nije mi potreban, meni je samo važno da dođem tri dana pred početak turnira. Znači 12. oktobra moram biti u Tunisu.

Poslije ovih riječi on ponovo postavlja figure na ploču i pokazuje partiju sa majstorskim kandidatom Ničevskim. Kakve divne finese krije

ta partija i kakve poteze o kojima nije ni slutio njegov protivnik, ali Fišer je igrao kao da je njegov protivnik imao titulu velemajstora.

Kada smo prolazili ulicama Beograda, on je u izlozima tražio šahovske knjige, listao je novine da vidi šta je napisano o šahu. Pogledao je u »VUS«-u fotografiju šestogodišnje njemačke djevojke kako igra simultanku i povjerljivo mi rekao:

— Prosto nevjerovatno, nisam ranije čuo za nju. Moram je upoznati.

Otišli smo na sajam knjiga i bilo mu je drago kada je tamo ugledao knjigu o sebi, »Bobi Fišer ante portas«. Iznenadilo ga je da ga ljudi rijetko prepoznaju, ali tako je bio mirniji.

Ponovo sam u sobi 206, i on nije skrivao svoje tajne šta će igrati u Tunisu. On se posebno ne priprema za svakog protivnika, jednostavno pregleda partije i traži pojačanje, pa tako kasnije — servira svoje novosti.

Pitam ga da li i on kao Matulović zna napamet hiljadu partija, a on odmahuje rukom i govori da to nije važno i da ih zna malo napamet. Od turnira u Skoplju nije odigrao ni jednu slobodnu partiju. Nudili su mu 500 hiljada dinara za samo jednu simultanku, ali on je to odbio bez razmišljanja, jer ne želi da se zamara. Nisu ga mogli nagovoriti ni za obične partije, a on je govorio da igra samo ozbiljne susrete.

Ali umjesto šahovskih partija on zna napamet riječi desetine zabavnih melodija i on ih lijepo recituje. Nije ih učio, nego je samo slušao te riječi na svome radiju.

Tako se pripremao Bobi Fišer, da poslije duge pauze ponovo zaigra za titulu svjetskog prvaka. On je vjerovao da će uspjeti, ali . . .

DRAMA U SUSU

Međuzonski turnir u Susu, 1967. godine ostaće poznat u šahovskoj istoriji zbog slučaja Bobija Fišera. Vodeći igrač sa tabele nije završio ni polovinu turnira i napustio je takmičenje. To je bio prvi slučaj u borbi za svjetsko prvenstvo da jedan velemajstor i kandidat za titulu šampiona ode sa turnira i da se zbog toga uznemire duhovi.

Počelo je sa partijom protiv Gipslisa. Prije početka te partije Bobi mi je rekao da neće nastaviti turnir ukoliko organizatori ne promijene svoju odluku da on mora igrati četiri partije uzastopno. Ali to sam shvatio samo kao Bobijevu prijetnju organizatorima. Nisam vjerovao da bi on, koji je željan borbe za svjetsko, prvenstvo tako lako istupio sa turnira.

Partije su počele, časovnici su pušteni u pokret. Bobijev sat je radio već desetak minuta dok je Gipslis nervozno čekao šta će se dogoditi. Izašao sam iz dvorane i tada me u predvorju hotela »Sus Palas«, gdje se igrao i turnir i gdje su svi igrači bili smješteni, sreo Bobi i pozvao da idemo u šetnju. Kao da se nije uzbuđivao što njegovo vrijeme na časovniku protiv Gipslisa neumoljivo radi . . .

Pošli smo kao i svakoga dana u šetnju uz obalu mora. Bio je novembar, ali sunce je bilo jako. Toga istoga dana prije podne proveli smo dva sata na plaži, trčali smo pored obale, a Bobi se dogovarao sa Gligorićem da igraju tenis. Na plaži je bio neobično srdačan, satima je mogao da priča o šahu, i nikada se nije ljutio na zadirkivanja velemajstorskih kolega. Na toj plaži smo igrali i fudbal, a Bobi je uvijek želio da bude u odbrani. Njegovi potezi sa loptom nisu bili tako spretni kao oni za šahovskom pločom, ali bio je veoma požrtvovan.

Ali sada, dok šetamo primjećujem nervozu na njegovom licu, sada se zaboravlja i plaža i plavo mediteransko nebo. Jedna misao progoni Bobija Fišera, napustiti turnir. On govori kao u monologu:

— Ja moram učiniti ovako jer su organizatori protiv mene. Oni čekaju da izgubim partiju, ali ja mogu izgubiti samo bez borbe... Kada sam igrao protiv Kvelara sudija turnira Đakonesku nije želio da mi premjesti sto zbog slabog svjetla, pa sam to sam morao učiniti uz pomoć svog protivnika. Nekoliko sam puta tražio da se promijeni svjetlo u turnirskoj dvorani, ali sve je bilo uzaludno... Tako ja ne mogu igrati četiri partije uzastopne, i ne mogu čekati deset dana da igram protiv Gelera. Želio sam sa njim igrati ranije.

ODLAZIM I OSTAVLJAM »PACERE«

Primjećivao sam po njegovom glasu da postaje sve tužniji, da je ljut. Pokušao sam da ga ubijedim da mora da nastavi turnir, jer je to jedini put koji vodi do Petrosjana. Upitao sam ga ko će, onda, igrati sa šampionom svijeta, ako on ode iz Tunisa, a Bobi je tiho odgovorio: Ja sam ovdje pobijedio Štajna, a Štajn je bio pobjednik moskovskog turnira. Dokazao sam da sam najbolji. Poslije toga novog poraza Štajn je izgubio nekoliko partija.

— Ko je kriv za sve ovo?

— Naravno organizatori. Ja bih bolje organizovao ovaj turnir nego svi oni. I zbog svega toga ja odlazim i ostavljam ove »pacere« da se bore...

Bobi je ovu riječ »paceri« izgovorio u ljutnji i uz mali tužni osmijeh. On se šalio, ali nije mu bilo do šale.

Vraćali smo se prema hotelu. Prošao je čitav sat u šetnji, Bobi je otišao u svoju sobu, a ja sam povirio u turnirsku dvoranu da vidim šta se dogodilo. Na demonstracionoj ploči se vidio prvi rezultat Gipslis 1, — Fišer 0. Bez aplauza i bez uzdaha malobrojnih gledalaca dočekan je taj prvi Fišerov poraz, postignut izvan šahovske ploče. Prošlo je još 45 minuta i na recepciji hotela Bobi Fišer je plaćao svoje račune. Napolju ga je čekao automobil, Bobi se, znači, nije šalio. Obukao je najljepše odijelo. U ruci je držao teniski reket i jedan šahovski trofej dobijen u Skoplju. Slučajni prolaznici, gledajući u toga dječaka nisu ni znali da se u njemu odvija čitava drama. Jedan šampion je napuštao trku, i ostavljao svoje protivnike da se bore ko će se plasirati na turnir kandidata.

— Zar ćeš ti ostati i dalje na turniru, upitao me Bobi sasvim iskreno, dodajući još: Zar je turnir bez mene interesantan za štampu. Upitao me još kako ću njegov slučaj opisati u »Njujork tajmsu«. »Ja sam dostojno reprezentovao američki šah ovdje, ali su me onemogućili da igram dalje.

Nisam mogao poći sa Fišerom te večeri u Tunis jer su me očekivali turnirski izvještaji. Pozdravili smo se sa doviđenja na idućem turniru, kao da je ovdje sve već gotovo.

POVRATAK U SUS...

Bobi je otišao, a majstori i velemajstori su nastavili da igraju i da pričaju o Bobijevom slučaju. Prošao je dan i noć. Znalo se da je Bobi odsjeo u jednom hotelu u gradu Tunisu, ali niko više nije vjerovao da će se vratiti. A onda kao grom iz vedra neba došla je vijest — Bobi se vratio. Telefonirao mi je da se nalazi u svojoj hotelskoj sobi u Susu. Bio sam iznenađen, a to iznenađenje je bilo još veće kada sam poslije nekoliko minuta ušao u njegovu sobu. On je ležao na krevetu. Na sebi je imao svečano odijelo. Upitao me koliko mu je minuta još ostalo za razmišljanje u partiji protiv Reševskog. Rekao sam: Još samo deset, on je odmahnuo rukom i nastavio da se odmara...

Nisam vjerovao svojim očima i jedino što mi je ostalo da ga upitam bilo je zašto se vratio.

— Predsjednik Šahovske federacije Tunisa Belkadi mi je obećao da će mi dati slobodan dan i evo ja sam stigao.

Prošlo je pet minuta i mi smo išli zajedno prema turnirskoj dvorani, koja se nalazi na drugoj strani hotela i odakle je najljepši pogled na more. Kada se pojavio u areni nije bilo aplauza. Sve se odigralo tiho kao da se ništa nije dogodilo. Ali u tim trenucima trebalo je gledati samo zadivljena lica velemajstora. Reševski je izgledao kao ošamućen, Štajnovo lice je odavalo izraz zaprepašćenja. Zbog toga neočekivanog dolaska Štajn je u ovome kolu remizirao sa najslabijim igračem turnira Boazisom. A ostali Bobijevi konkurenti su igrali kao ošamućeni. Dobro je tada rekao Gligorić: »Bobi se pojavio kao duh. Niko ga nije očekivao«...

Fišer se mirno rukovao sa Reševskim. Svi pogledi su za trenutak bili usmjereni na tu partiju.

Ali šta se dogodilo sa starim, dobrim, Samijem Reševskim? Za tridesetak minuta nesrećni Sami je bio potpuno izgubljen! On je nastavio da igra i dogurao je do prekida ali u potpuno propalom položaju. Kada je prošao peti sat, Sami je kovertirao potez, ustao od stola bez riječi i izašao iz dvorane. Na izlazu je pozvao organizatore i ljutito rekao da ulaže oštar protest zbog svega ovoga što se dogodilo. Sami je napisao taj protest u kome je stajalo »da je izgubio partiju jer nije ni očekivao da će igrati sa Fišerom«. Bio je iznenađen njegovim neočekivanim povratkom.

Dolazi sljedeće kolo. Fišerova važna partija sa Korčnojem. Njih dvojica igraju jedini u dvorani, ali to je veliki duel. Fišer još u otva-

ranju žrtvuje kvalitet i igra na pobjedu. Ipak, partija se završava remi. U sljedećem kolu Bobi efektno dobija Berna, zatim slobodan dan i... drama se ponovo nastavlja.

I PONOVO ODLAZAK...

Bilo je to prije Bobijeve partije protiv Horta. Tada mi je rekao: »Dobio sam pismo od turnirskog komiteta u kome me obavještavaju da ostaje na snazi moja bez borbe izgubljena partija protiv Gipslisa. Ne znam kako su me mogli kontumacirati kada u to vrijeme nisam nastupao na turniru. Ja znam da bih bio prvi i sa tim porazom, ali to je moj princip, i ja definitivno napuštam turnir.

Ponovo su časovnici postavljeni u pokret. Hort čeka da li će se Fišer pojaviti, ali njega nema u dvorani. Stojim sa njim ispred hotela »Sus Palas« i on kaže: »Moja definitivna odluka je — odlazim«. Odigrao sam toliko turnira i znam da me nisu mogli kontomacirati, ali oni su to učinili. Ponovo smo se pozdravili, ali sjećajući se šta se dogodilo ranije vjerovao sam da će se vratiti.

Hort je naravno dobio bez borbe tu partiju sa Fišerom, a sljedeći dan je bio slobodan, niko nije igrao. Zatim je došao petak kada Bobi inače ne igra do zalaska sunca. Pozvao me telefonom iz Tunisa i rekao da će možda nastaviti turnir. Njegov odlazak i ova najnovija izjava opet su unijeli nemir među velemastore, posebno konkurente za ulazak na turnir kandidata. Turnirski odbor je organizovao poseban sastanak sa igračima zbog Fišerovog slučaja. Reševski je zahtijevao da se Bobiju uopšte ne dozvoli da više igra na turniru, jer je, kako reče Sami, Fišer pokvario ovaj turnir, i od njega napravio komediju.

— To je komedija u Molijerovom stilu, rekao je Ivkov.

Na sastanku je odlučeno da Fišer može nastaviti turnir jedino pod uslovom ako potpiše da bez borbe gubi one dvije partije protiv Gipslisa i Horta, i takođe mora potpisati da više neće napuštati takmičenje...

Tačno u 18 sati toga petka nazvao me Fišer iz Tunisa. Kolo je bilo već počelo, ali pošto sunce zalazi u 19 sati njegov časovnik u susretu sa Larsenom će se tada pustiti u pokret.

— Ja želim da igram, rekao mi je Bobi, ali je nezgoda u tome kako da stignem u Sus do 20 sati.

Dok sunce ne zađe Bobi ne smije ni da putuje, pa je zbog toga odjednom došao na ideju da negdje nađe helikopter! Kao da se radilo o nekom zamršenom romanu Agate Kristi, mladi velemajstor je smišljao kako preći tu razdaljinu od 150 kilometara za jedan sat. Rekao je tada:

— Organizatori turnira su mi poslali pismo u kome stoji da moram potpisati sljedeće: »Ja Bobi Fišer izjavljujem da sam bez borbe izgubio dvije partije... Reci im da ja nisam kriminalac i da tako nešto ne bih napisao ni za milion dolara!

Pokušao sam mu objasniti da mora doći ako želi da se bori za svjetsko prvenstvo, a on je tada nastavio da čeka zalazak sunca.

Nešto poslije sedam sati Bobi me ponovo pozvao iz Tunisa i rekao da bi on želio da igra i da će potpisati ona dva poraza ako je to u duhu pravila FIDE.

Na ovu njegovu poruku odgovorio je turnirski komitet u 19,40. U odluci komiteta donesenoj poslije kraćeg sastanka je stajalo: »Fišer može nastaviti turnir ukoliko stigne do 20 sati. Pošto Bobi nije imao svoj lični avion on naravno nije mogao stići za 20 minuta u Sus i to je bio tužni kraj ove priče. Larsen je u 19 sati odigrao svoj prvi potez Sf3, ali to je bio i jedini potez te partije, koju je dobio bez borbe. To je značilo da je Robert, Bobi Fišer, izgubio bez borbe tri partije i da je izbrisan iz turnirske tabele jer nije odigrao polovinu turnira.

Kada sam Fišeru prenio odluku turnirskog komiteta on je samo tužno rekao:

— Onemogućili su me da nastavim turnir.

Bobi je kasnije odletio u Ameriku, a u turnirskoj areni u Susu je nastavljena borba za prvih šest mjesta koji su davali pravo učešća na turniru kandidata...

VINKOVCI — LUGANO 1968...

Desetak godina srećem Bobija po turnirima, ali se čini da on uvijek izgleda drugačije. Ipak promjene nikad nisu bile tako velike kao kada sam ga sreo u Vinkovcima 1968. i ona dva dana na Olimpijadi u Luganu. Bio je pristupačan, razgovorljiv i vedar. Ali opet je iznenadio šahovski svijet nezadovoljan svjetlom i uslovima za igru u turnirskoj areni u Luganu, napustio je olimpijadu i svoj tim koji je zbog toga na kraju osvojio tek četvrto mjesto.

Ovaj razgovor smo vodili prije njegovog misterioznog odlaska iz Lugana, između dva zalaska sunca. Zbog toga me Bobi upozorio da zvanični intervju možemo početi tek uveče oko 18 sati, poslije zalaska sunca. Tako smo prvi dio razgovora proveli u nezvaničnom pričanju o šahu.

Prije svega, zanimalo me šta on misli o mečevima turnira kandidata, da li ga je iznenadila pobjeda Spaskog protiv Korčnoja.

— Ne bi me iznenadilo da je Korčnoj pobijedio. Zapravo, da je on dobio taj duel vjerujem da bi postao prvak svijeta.

— Jesi li pregledao njihove partije?

— Jesam samo nekoliko. Nisu igrali loše. Jednu partiju sam gledao bez dubljih analiza, napamet, iz novina.

— Da li će Petrosjan sačuvati titulu svjetskog prvaka u meču sa Spaskim?

— Sudeći po njihovom posljednjem meču mislim da će Petrosjan pobijediti. Spaski je slabo izgledao u tom prvom susretu...

— Ali Fišer kaže da Petrosjan nema rezultate nego samo titulu svjetskog prvaka?

— Nije baš tako: Petrosjan je opasniji u mečevima nego na turniru.

Fišer iznenađuje svojim određenim odgovorima, više se ne ustručava da kaže ni ko je najjači na svijetu. Davno je prošlo vrijeme kada je on odgovarao samo sa da i ne. U razgovoru sa njim odmah shvatate da je on svjestan svoje velike šahovske snage. On to ne krije.

Jedna od najljepših vrlina ovog šampiona je vječita borba. Nikad se nije dogodilo da Fišer potpiše remi nakon malog broja poteza. On se uvijek bori do kraja, pa i onda kad mu je u posljednjem kolu dovoljan remi i kad bi ga poraz izbacio sa prvog mjesta. On igra na pobjedu bez obzira da li mu je protivnik prvak svijeta ili neki nepoznati majstor. I da li ima crne ili bijele figure.

On je nekrunisani šahovski kralj. Na jednoj strani je čitav šahovski svijet sa svojim zvaničnim prvakom, a na drugoj usamljeni Fišer bez titule ali sa vanrednim rezultatima i sa kapricima zbog kojih on sam najviše strada. Tako je zbog napuštanja olimpijade izgubio čitavih šest hiljada dolara, ali je ostao vjeran sebi i svojim principima. On ni za koji iznos ne bi želio da igra u dvorani gdje se ne može sav posvetiti šahu i dovoljno koncentrisati.

Ljudi ga osuđuju, ali malo ko shvata da je Fišer u posljednjih 36 partija odigranih na raznim turnirima zabilježio samo desetak remija, a sve ostalo pobjede bez ijednog poraza. On čuva taj rezultat i po cijenu gubitka šest hiljada dolara. Ali nastavimo dalje sa pitanjima.

— Bobi, ko su osim Fišera najbolji igrači svijeta?

— Nekoliko Rusa i Larsen.

— Koji bi meč u ovom vremenu bio najinteresantniji za šahovski svijet?

— Između Fišera i još nekoga . . .

— Kad bi te Petrosjan pozvao da odigrate nezvanični meč od deset partija kakve bi uslove postavio?

— Rekao bih da igramo ko prvi postigne šest pobjeda, a da se ne igra određeni broj partija. Rado bih igrao taj meč ako bi to Petrosjan želio.

KAPABLANKA I RUSKA ŠKOLA

Poslije ovih riječi Bobi se nasmijao i pomalo tužno rekao: ne vjerujem da bi on igrao.

— A vjeruješ li da bi Fišer bio osam puta šampion Sovjetskog Saveza, koliko je uspio da bude šampion SAD, jer niko u SSSR-u nije bio više od četiri puta prvak svoje zemlje?

— Ne znam da li bih bio osam puta prvak da živim u Moskvi, ali znam da isto tako niko nije osvojio američko prvenstvo osam puta osim mene.

— Botvinik kaže da će Fišer biti prvak svijeta, da je bolji od Larsena i da ima potpuno pravo da traži ekstra honorare za nastupe na turnirima. Je li Botvinik u pravu?

— Valjda jeste.

— Koliko vremena dnevno posvećuješ šahu?

— Kako kada. Mnogo razmišljam o šahu, ponekad i sanjam o šahu. Često analiziram napamet partije dok sjedim za ručkom ili dok šetam.

— Od koga si najviše naučio šah?

— Najviše iz partija Kapablanke i od ruske šahovske škole.

— Kad smo kod ruske škole, da li će se u budućnosti zadržati premoć sovjetskih igrača?

— Ta premoć je sve manja i manja. Ona je bila zaista velika jer su ruski igrači imali najbolje uslove.

— Kakva je budućnost šaha?

— Izvanredna. Biće još više turnira i više šahovskih knjiga, ali u mnogome zavisi i od šahovskih mašina. Možda će i mašine igrati na turnirima.

— Bojiš li se toga, da li bi pristao da odigraš meč protiv šahovske mašine?

— Rado bih igrao, ne bojim se mašina.

— Koga se onda bojiš?

— Jedino novinara.

— Kad je tako, evo jedno tipično novinarsko pitanje: što je za tebe šah kada gubiš, a šta kada dobijaš?

— To je uvijek šah, jer šah je šah.

— Ljuti li te poraz?

— Ponekad se ljutim na sebe, ali nikad na protivnika.

— Znači nisi bio ljut na Talja u ono vrijeme kad te je pobijedio 4:0 na turniru kandidata.

— Ne, bio sam ljut na sebe, jer je rezultat mogao biti obrnut.

— Kako kao 25-godišnjak vidiš razlike između Amerike i Evrope?

— Evropa je održala više tradicija od Amerike.

Ispratio sam Fišera i poželio mu da ostvari jedinu neostvarenu želju, da postane prvak svijeta.

EFIM PETROVIČ GELER

Rođen je 8. marta 1925. godine u Odesi, ekonomista. U ranoj mladosti postigao je veliki broj zapaženih rezultata. Titulu majstora osvojio je 1949. godine. Šampion SSSR-a postao je 1955. godine kada je nakon diobe prvog mjesta pobijedio u meču Smislova (+1=6).

Поэтому я очень рад, что могу еще раз сразиться на самом „высоком" шахматном уровне.

Геллер

Učestvovao je na pet turnira kandidata: U Cirihu 1953. godine podijelio je šesto i sedmo mjesto sa Najdorfom, u Amsterdamu 1956. treće do sedmo, u Kirosau 1962. godine drugo i treće. Na velikom turniru u Budimpešti 1952. godine bio je drugi. Iste godine postao je velemajstor. Ščavno Zroj 1957. — prvi, Drezden 1959. — prvi i drugi, Stokholm 1962. (međuzonski) 2—3. Pobijedio Smislova u prvom kolu tur-

nira kandidata 1965, u drugom izgubio protiv Spaskog. Dijelio drugo mjesto na turniru u Havani 1965. godine sa Ivkovom i Fišerom.

Na Međuzonskom turniru u Susu 1967. podijelio 2—4 mjesto i plasirao se za turnir kandidata, ali je izgubio meč sa Spaskim (2,5:5,5), 1968. Podijelio prvo mjesto sa Botvinikom u Bevervajku 1969.

GELER — SMISLOV
(Peta partija meča, 1965)
Grinfeldova odbrana

1. d4, Sf6; 2. c4, g6; 3. Sc3, d5; 4. cd:, Sd5:; 5. e4, Sc3:; 6. bc3:, Lg7; 7. Lc4, c5; 8. Se2, 0—0; 9. 0—0, Sc6; 10. Le3, Dc7; 11. Tc1, Td8; 12. f4, e6; 13. Kh1, b6; 14. f5, Sa5; 15. Ld3, ef5:; 16. ef5:, Lb7; 17. Dd2, Te8; 18. Sg3, Dc6; 19. Tf2, Tad8; 20. Lh6, Lh8; 21. Df4, Td7; 22. Se4, c4!; 23. Lc2, Tde7; 24. Tcf1:, Te4:; 25. fg6:, f6; 26. Dg5, Dd7; 27. Kg1, Lg7; 28. Tf6:, Tg4; 29. gh7:+, Kh8; 30. Lg7:+, Dg7:; 31. Dg4: Crni predaje.

Nagradu za ljepotu dobio je Geler na 17. prvenstvu SSSR. Njegova pobjeda protiv Kotova proglašena je najljepšom partijom turnira. Ovo je jedna od Gelerovih životnih partija, izvojevana u velikom stilu, sa crnim figurama.

KOTOV — GELER
(17. prvenstvo SSSR, 1949)
Kraljeva indijka

1. d4, Sf6; 2. c4, g6; 3. Sc3, Lg7; 4. g3, 0—0; 5. Lg2, d6; 6. Sf3, Sbd7; 7. 0—0, e5; 8. e4, ed:; 9. Sd4:, Sc5; 10. f3, Sfd7; 11. Le3, c6; 12. Dd2, a5; 13. Tad1, Se5; 14. b3, a4; 15. Sde2 (Pravilno je bilo 15. f4, a sada slijedi neočekivana žrtva figure). **15... ab:!, 16. Lc5:, Sc4:; 17. Dc1, ba:** (Još bolje je 17... b2, 18. Dc2, dc:; 19. Td8:, Td8:) **18. Sa2:, Da5; 19. Dc4:, Le6; 20. Dc1, dc:; 21. Sac3, b5; 22. Sb1, b4; 23. Sf4, Lb3; 24. Td6, c4; 25. Tc6:, c3; 26. Sd5, Ld5:; 27. ed:, Dd5:; 28. f4, Dd4+; 29. Kh1, Ta2; 30. Lf3, Tb2!; 31. f5, Le5; 32. De1, Td8; 33. Le4, Kg7; 34. f6+, Kg8; 35. Ta6, h5; 36. Ta5, h4; 37. Lg6:, Th2:+; 38. Kh2:, Lg3:+; 39. Dg3:, hg:+; 40. Kh3, fg:** Bijeli predaje.

SVA ODESA JE ČEKALA...

Bila je to jedna od najvećih senzacija stokholmske arene. Prvo kolo međuzonskog turnira... Efim Geler, veliki favorit, igra protiv Gačarne Kvelara iz daleke Kolumbije. Ovaj crnomanjasti profesor je došao na turnir da nešto nauči od čuvenih igrača. Ali, on tu svoju prvu partiju igra kolosalno. Geler gotovo nikada nije nervozan za partijom, a sada samo prevrće cigaretu u rukama i brzo vuče poteze. On se zamislio duboko. Njegova pozicija je teška. Kvelar na opšte iznenađenje igra svaki potez odlično. Geler je izgubljen i predaje. Čestita protivniku, ali on ne tuguje. Tako podnose poraze veliki šampioni. Efim Geler je navikao i da dobija protiv velikih i da gubi protiv gotovo nepoznatih majstora...

TREĆI PUT — KANDIDAT

Šta znači ovakav poraz na samom početku turnira gdje se grozničavo bori da se plasira, to je naravno znao i Geler. Ali on je nastavio turnir kao da se ništa nije dogodilo. Samo dva dana kasnije efektno je savladao Štajna. Najzad, on je jedini imao šansu da dobije pobjednika Fišera... Geler je opet igrao u velikom stilu. Podijelio je drugo mjesto sa Petrosjanom, iako nakon prve runde niko nije vjerovao da će uspjeti.

Na završnoj svečanosti u malom restoranu »Tri krune« na periferiji Stokholma, Efim Geler mi je pričao da je sada srećniji nego ikada, jer je uspio da se podigne nakon slabog starta. On je po običaju bio veseo i srdačan. Hvalio je Bobija Fišera i stalno mu govorio da je on — dobar dječak... Zamolio sam ga da napiše nekoliko riječi u šahovski spomenar i Geler je upisao sljedeće redove:

»Učestvovao sam na turnirima kandidata 1953. i 1956. godine, ali za turnir u Jugoslaviji 1959. godine nisam se plasirao. Zato se osjećam srećnim što sam ponovo u samom vrhu svjetskog šaha, među osmoricom kandidata«.

Otišao je u Kirosao, na turnir kandidata, pun nade i optimizma. Uspio je da u toj velikoj trci stigne drugi i treći na cilj zajedno sa Keresom. Njihov duel za drugo mjesto je čitava priča o jednoj Gelerovoj grešci koja je mogla da bude kobna...

Meč se završio neriješeno i u sljedećoj partiji, u produžetku, Geler je samo zbog jedne greške izgubio.

Onda slijedi nova, još tužnija scena. Geler propušta nekoliko dobijenih pozicija na sovjetskom zonskom turniru i prvi put u karijeri zauzima, posljednje, sedmo, mjesto. Ali, veliki borac je čekao i nadao se. I on je čvrsto vjerovao u sebe, jer takav je Geler, igrač kod koga sve podsjeća na čelik, njegova mornarska muskulatura, njegovi nervi, njegova agresivnost. Takav je velemajstor, koji sve partije igra na pobjedu, sve rizikuje i ne štedi snagu... Čini se da on igra šah tek tako da bi nešto igrao. Bez nervoze i bez velikih priprema za turnir...

Gledao sam ga na velikom bledskom turniru i kasnije u Stokholmu, Varni, Amsterdamu, Tel Avivu. On je uvijek putovao ili kao igrač ili kao sekundant. Njegove analize pomogle su sovjetskom timu, njegov veliki optimizam ulijevao je povjerenje. Uvijek se činilo da bi on žrtvovao pješaka ili figuru kada god bi se moglo žrtvovati. Njegova fantazija i moć kombinovanja mogu se porediti valjda još jedino sa Mihailom Taljem.

Dogodilo mu se jednom na sovjetskom šampionatu da je izgubio čak pet partija, ali mu to nije smetalo da ipak na kraju osvoji prvo mjesto, ispred Petrosjana koji nije izgubio ni jednu.

Simpatični velemajstor iz Odese je, inače, malog rasta, sav od mišića i energije. Kako reče Gligorić, on više podsjeća na igrača keč ez keč kena, nego na šahovskog velemajstora.

On ne razmišlja mnogo za pločom. Samo za trenutak prevrće cigaretu u ustima ili se poigrava šibicom. A onda povuče potez nekako nespretno da biste rekli kao da ga savršeno ništa ne zanima...

Posmatrajte Gelera kada gubi partiju. Ni trunka srdžbe na njegovom licu... On i dalje prevrće cigaretu, mirno analizira partiju i odlazi iz arene kao da se ništa neprijatno nije dogodilo. Za ovo će vječiti primjer ostati već spomenuta partija sa Kvelarom. Kada sam ga upitao kako se sve to moglo dogoditi, on je samo odmahnuo rukom i rekao:

— Takaja žizn...

Ili, pak, treba vidjeti Gelera u velikom cajtnotu. On se ne žuri i ne uzbuđuje. Kao da igra neku nevažnu partiju sa kraljicom prednosti. I završavao je uvijek sa tajanstvenim osmijehom koji lebdi na njegovim usnama. On je pobjeđivao gotovo sve najveće velemajstore svijeta. Samo, trebalo je vidjeti kako ih je pobjeđivao, u svome stilu, sa lakoćom.

SMISLOV JE NOKAUTIRAN

Najdorf je neke njegove pobjede nazvao simfonijama. Možda se on tada sjetio legendarnog duela iz Geteborga kada su tri Argentinca igrala sa trojicom sovjetskih velemajstora Keresom, Gelerom i Spaskim. »Fima«, kako tepaju Geleru, tada je najbrže proanalizirao poteze za pločom. Čitava dvorana je posmatrala šta će se dogoditi. Sovjetski velemajstori su dobili sve partije...

Kada gledate toga velikana za pločom možda je najljepša ona scena: Efim Geler prilazi stolu i još stojeći žrtvuje figuru i dobija...

Pitao sam ga u Tel Avivu da li se nada da će zaigrati u meču protiv Smislova na turniru kandidata. On je tiho rekao:

— To zavisi od Botvinika, ja bih i te kako želio da igram, ali...

Geler nije igrao na olimpijadi, pomagao je u analizama svojim drugovima, ali je on bio ponovo među najinteresantnijim velemajstorima za ljubitelje drevne igre. Neumorno je morao da dijeli autograme. I on je igrao »blic partije« do kasno u noć. Teško je bilo naći protivnika ovome igraču koji je, slično Talju i Fišeru, za ciglih pet minuta, koliko traje ta brza partija izvodio pravi vatromet na ploči...

Najzad sreća mu se osmijehnula. Mihail Botvinik se desetak dana pred početak svoga meča sa Smislovom odlučio da odustane. Umjesto njega nastupio je Geler. I opet je on zadivio svijet. U jednom naletu prosto je nokautirao Vasju koji se u čudu nije mogao snaći. On je čekao Botvinika, a zaigrao protiv drugačijeg velemajstora, eksplozivnog napadača. Geler je dobio taj meč brže nego što je iko očekivao. Put do vrha bio je otvoren. Sljedeća prepreka bio je Boris Vasiljevič Spaski, teška prepreka, ali se Geler nikada nije plašio imena ni titula. Uvijek je igrao na pobjedu. On je tako navikao da igra, on tako shvata šah kao veliku borbu, kao Lasker, kao Talj... Takvi igrači i takve karijere uvijek su imali najviše pristalica... I zato je njegova Odesa čekala svaki potez protiv Smislova, protiv Spaskog...

KOŠARKA, PLIVANJE, ŠAH

Ali Geler nije uspio protiv Spaskog. Po nekoj čudnoj igri slučaja Spaski je dva puta u dva ciklusa takmičenja za svjetsko prvenstvo eliminisao Gelera, a on je onda počinjao sve iznova. To je bila neobična Gelerova sudbina u mečevima turnira kandidata, kao što je pomalo neobična i njegova šahovska karijera.

U mladosti je igrao košarku i volio je plivanje. Nije ni pomišljao da će jednog dana postati čuveni velemajstor. Tek kada je počeo da studira ekonomiju, šah ga je sve više privlačio. Imao je titulu majstorskog kandidata 1948. godine, a već sljedeće godine igra u finalu sovjetskog prvenstva i tu pravi veliki podvig. Vodio je sve do posljednjeg kola, ali je doživio poraz protiv Holmova i tako dozvolio Smislovu i Bronštajnu da ga prestignu.

Taj sovjetski šampionat bio je pravi početak blistave šahovske karijere asistenta Ekonomskog fakulteta iz Odese Efima Gelera. A kasnije... Na turniru kandidata u Cirihu 1953. on je šest kola prije kraja bio pretposljednji, četrnaesti, na turnirskoj tabeli. To mu nije smetalo da završi na šestom mjestu. Tada je velemajstor Eve dobro primijetio: »Geler podsjeća po fizičkom izgledu na boksera, a još više kada zaigra partiju i počne da dijeli udarce.«

Geler je jednom odgovorio na pitanje zašto već nije postao šampion svijeta:

— Pred očima su mi uvijek bili Čigorin, Aljehin, Botvinik i Bronštajn. Za svoj uspon najviše zahvaljujem njima i svome radu. Oni koji žele da uđu u red najboljih igrača svijeta moraju se sasvim posvetiti

šahu. Lako je izračunati koliko jedan velemajstor provede vremena igrajući na turnirima i u pripremama. Takav igrač nema mogućnosti da se bavi i drugim poslom. Naravno postoje izuzeci, ali oni su rijetki, na primjer, Botvinik. Što se mene tiče još nikad nisam našao toliko vremena da se pripremim kako treba za svjetsko prvenstvo...

Za vrijeme olimpijade u Luganu 1968. gledajući Gelerove pobjede sjetio sam se mnogih ranijih turnira. Kao da se ništa nije izmijenilo, a godine su mnoge prošle. Opet je igrao kao i ranije sa lakoćom, gotovo stojeći pored ploče. Opet je na licu imao vječiti blagi osmijeh. Upitao sam ga, poslije jedne olimpijske pobjede, ko je za njega najbolji igrač u šahovskoj istoriji a on je bez oklijevanja rekao — Botvinik i objasnio je zatim da niko izuzev Botvinika nije ostao toliko dugo među najboljima, čitav jedan šahovski vijek.

USPOMENE SA BOTVINIKOM

Sa Botvinikom ga vežu i mnoge prijatne uspomene. Na sovjetskom šampionatu 1951. godine igrali su njih dvojica i došli do pozicije koju su svi smatrali sigurnim remijem. Tako je naravno mislio i Botvinik pa je ponudio podjelu boda. Geler je postupio kao rijetko ko i rekao je »igrajmo još malo«. On je, gledajući poziciju, vidio neke skrivene finese i odbio je ponudu. To je toliko zbunilo Botvinika da je počeo da griješi i bila je dovoljna mala nepažnja pa da na kraju izgubi.

Ili onaj nezaboravni slučaj sa Olimpijade u Varni 1962. godine. Tada je došlo do dugo očekivanog susreta Botvinik — Fišer, do jedine partije koju su njih dvojica međusobno odigrali. Ali junak te partije ipak je bio Efim Geler. Fišer je prekinuo sa pješakom više i velikim šansama na pobjedu. Šanse su bile toliko velike da je Fišer samouvjereno rekao kako će tu partiju dobiti spavajući. Botvinik se pomirio sa sudbinom. Satima je analizirao u restoranu hotela, ali spasa nije bilo. U srećni čas je naišao Geler i zatražio da pogleda poziciju. Slijedile su analize i Geler je našao najskriveniji potez koji spasava propao položaj. Taj problemski nastavak nije vidio niko od mnogobrojnih analitičara izuzev Gelera, pa je Fišer bio zaprepašten kako mu je u nastavku izmakla sigurna pobjeda.

U izvještajima o toj partiji reporteri su pisali u velikoj odbrani Mihaila Botvinika, a tihi, skromni, velemajstor iz Odese je ostao neznani junak. Takav on uvijek želi da ostane.

Je li tako Efime Petroviču?

SVETOZAR GLIGORIĆ

Rođen je 2. februara 1923. godine u Beogradu, novinar. Titulu majstora osvojio na amaterskom turniru u Zagrebu 1939. godine. Ratne godine su prekinule njegov razvoj. Titulu velemajstora osvojio je 1951. godine.

Sve prolazi. Svetozar Gligorić

Bio je šampion Jugoslavije, sam ili u društvu — jedanaest puta, pobjednik turnira u Varšavi 1947. godine, na turniru u Mar del Plati 1950. i 1953. godine, na zonskom turniru u Bad Pirmontu 1951. godine, na Stauntonovom spomen-turniru 1951. godine, u Hestingsu 1952, 1960. i 1961. godine; dijelio je prvo mjesto sa Reševskim u Dalasu 1957; četvrti na Aljehinovom spomen-turniru u Moskvi 1956, ispred Bronštajna, Najdorfa, Keresa itd.; drugi u Portorožu 1958. i Cirihu 1959; učestvovao na svim poslijeratnim olimpijadama; na olimpijadi u Minhenu 1958. postigao najbolji uspjeh na prvoj ploči, a u meču protiv SSSR u Lenjingradu 1957. osvojio za jugoslovensku ekipu šest poena iz osam partija.

Prvi i drugi u Sarajevu 1961. i 1962, pobijedio u meču Štalberga 1949. (+2—1=9), izgubio sa Reševskim 1952. (+1—2=7), tri puta igrao na turniru kandidata 1953. 13, 1959. — 5—6, 1968. kad je izgubio prvi meč sa Taljem (4:6) ,na međuzonskom turniru u Susu 1967. podijelio sa Korčnojem i Gelerom II—IV mjesto.

TALJ — GLIGORIĆ
Cirih 1959.
(Španska partija)

1. e4, e5; 2. Sf3, Sc6; 3. Lb5, a6; 4. La4, d6; 5. c3, Sf6; 6. d4, Ld7; 7. 0—0, Le7; 8. Sbd2, 0—0; 9. Te1, Te8; 10. a3, Lf8; 11. b4, d5; 12. Lc6:, Lc6:; 13. Se5:, Se4:; 14. Se4:, de4:; 15. Dg4, Ld5; 16. Dg3, b5; 17. Lf4, Tc8; 18. f3, ef3; 19. Sg4, Kh8; 20. gf3:, f6; 21. h4, Dd7; 22. Se3, Lf7; 23. Kf2, c6; 24. h5, Lh5:;25. Th1, Df7; 26. Dh3, Lg6; 27. Dg4, Kg8; 28. Dg1, De6; 29. Dc1, Ld6; 30. Sg2, Tcd8; 31. Ld6:, Dd6:; 32. Sf4, Lf7; 33. Dd2, Te7; 34. Tag1, Tde8; 35. Dd3, g6; 36. Df5, Kf8; 37. Dg4, g5; 38. Sd3, Te2+; 39. Kf1, Lg6; 40. Sf2, De7; 41. Dg3, h5; 42. Kg2, h4. Bijeli predaje.

Varšava 1947. Najdraže sjećanje Svetozara Gligorića. Početak blistave karijere, turnir na kome je zadivio šahovski svijet. Pobjeda sa dva poena prednosti ispred čuvenih velemajstora Smislova i Boleslavskog. Mladi Jugosloven dozvolio je samo dva remija, a sve ostalo bile su pobjede. Najdraža, naravno, protiv Smislova. Tu partiju Gligorić nikada neće zaboraviti. Možda je ovo i njegova partija života . . .

SMISLOV — GLIGORIĆ
Međunarodni turnir, Varšava 1947.
Katalonsko otvaranje

1. Sf3, Sf6; 2. c4, e6; 3. g3, d5; 4. Lg2, Le7; 5. d4, 0—0; 6. 0—0, dc:; 7. Dc2, a6; 8. Dc4: (Učinilo mi se za vrijeme partije da bi bilo još jače Sbd2. Ali kako je naveo i Pirc u jednoj analizi, on je u turnirskoj partiji stekao prednost kao crni poslije 8. Sbd2, b5; 9. Se5, Sd5. Ako poslije 8. . . b5 umjesto 9. Se5 bijeli igra 9. b3 onda su dobri odgovori za crnog 9. . . Lb7 ili 9. . . c3) **8. . . b5; 9. Dc2, Lb7; 10. Lf4** (bijeli želi da zauzme polje c5 svojim figurama, ali dalji tok partije pokazuje da crni ima dovoljno snaga da to parira. Bolje je bilo nastaviti normalno 10. Td1; 11. Sc3 itd.) **10. . . Ld6; 11. Sbd2, Sbd7; 12. Sb3, Le4; 13. Dc1, Tc8; 14. a4;** (ne daje ništa ni 14. Sc5, Sc5:; 15. dc:, Lf4:; 16. Df4:, Dd5; 17. b4, Tfd8; 18. a4, a5 iako ab:, ab: ili ba:, b4 itd.) **14. . . De7; 15. ab:, ab:; 16. Ta7, Lf4:; 17. Df4:, Db4:** (Završetak plana započetog u 14. potezu) **18. Sbd2, Lf3:; 19. Lf3:** (Jedino. Na Sf3: ili Df3: pada b odnosno d pješak) **19. . . c5** (crni se riješio jedine slabosti. Na 19. . . Db2: bijeli bi vratio pješaka putem Tb1 i stajao bi bolje.) **20. dc:, Dc5:; 21. Tfa1, g5!;** (iznenadni udar pješaka koji donosi prekretnicu. Crni iznuđuje izmjenu dama i ulazi u nadmoćnu završnicu) **22. De3:, De3:; 23. fe:, Tc2; 24. Se4, g4!; 25. Lg4:, Sg4:; 26. Td7:, Te2:; 27. Td2, Td2: 28. Sd2:, Se3:; 29. Ta3, Sc4; 30. Sc4:, bc:; 31. Tc3, Tb8; 32. Tc2, h6; 33. Kf2, Tb3; 34. h3, Kg7; 35. Tc4:, Tb2:+; 36. Kf3, Tb3+; 37. Kf4** (U vremenskoj oskudici Smislov pravi grešku i olakšava mi dobitak. Međutim i poslije 37. Kf2 završnica je dobijena za crnog) **37. . . h5; 38. h4, f6; 39. Tc6, Kf7; 40. Kc7+, Kg6; 41. Tc8, e5+; 42. Ke4, Tb4+; 43. Kf3, Kf5; 44. Th8, e4+!; 45. Kg2, Tb2+; 46. Kh3, Kg6; 47. Te8, Te2; 48. Te7, f5; 49. Te6+, Kg7; 50. Ta6, Tf2; 51. Te6, Kf7; 52. Te5, Kf6; 53. Te8, Td2; 54. Tf8+, Ke5; 55. Te8+** i bijeli ujedno predaje (Primjedbe Svetozara Gligorića).

JEDANAEST ŠAMPIONSKIH TITULA

Dječak je satima gledao kroz izlog kavane na Zelenom vencu u Beogradu kako ljudi pomiču šahovske figure. I on je želio da igra tu čudnu igru. Dvanaestogodišnji Svetozar Gligorić nagovorio je svog susjeda da odigraju nekoliko partija. Ali kako da igraju kad »Gliga«, kako su ga zvali vršnjaci, ne zna kako se pomiču figure, a i nema šaha.

Ništa ne mari, komšija će na svom šahu pokazati poteze i oni će igrati. I učenik će pobjeđivati učitelja.

Otišao je mladić sa lijepim šahom, ali ostala je želja, silna želja da se vode ratovi u tom malom svijetu drvenih figura.

Voditi ratove bez vojske? Sinula mu je ideja — napraviće figure od plute. I tako je satima sjedio u sobi dječak koji je ostavio poljanče i fudbal, a sada je želio da napravi kralja od plute i da taj kralj upravlja svojom vojskom. Ovakav šah ne smiju vidjeti drugovi. Oni bi se smijali kralju od plute i malom skakaču.

U nižim razredima Prve muške gimnazije u Beogradu, 1935. godine počinje pravi šahovski turnir. Svetozar Gligorić prvi put upisuje svoje ime u turnirsku tabelu. On pobjeđuje iz kola u kolo, ali nije prvi. I drugo mjesto je uspjeh.

VRAĆENI POTEZ

— Imao sam 14 godina kada sam igrao na omladinskom prvenstvu Beograda, — priča »Gliga«. — Turnir se igrao po grupama. Dobijao sam sve partije u svojoj grupi i na kraju je došlo do susreta sa dječakom koji je takođe sve dobio. Matirao sam ga, ali me je dječak, pogledao plačnim očima. Ja sam mu vratio potez i izgubio sam partiju! Bilo mi je žao, jer sam vjerovao da ću postati prvak. Ovako, sve je propalo. Ali, sudija turnira je vidio da je potez vraćen, a to je protivno pravilima, pustili su nas obojicu u finale i — osvojio sam prvo mjesto.

Tako je počinjala šahovska karijera velemajstora koji će kasnije sa šahovskom pločom prokrstariti svijet i dobijati velike turnire u Varšavi, u Hestingsu, u Dalasu. Karijera čuvenog šahiste koji će pored šaha neobično voljeti i svoje novinarstvo i skijanje, fudbal i vožnje automobilom i gramofonske ploče koje će donositi sa svih turnira.

Put do slave bio je težak, dalek. Kako je to sve izgledalo 1939. godine kada je prvi put pošao na državno prvenstvo. Najprije je trebalo ubijediti majku da ga pusti na put u Zagreb. Govorio joj je da

će biti prvi, pokazivao je sliku iz novina.

— Sada je i školski raspust, a šesti razred sam završio sa odličnim uspjehom, — govorio je »Gliga«.

Majka je popustila, Svetozar Gligorić je izvadio uvjerenje o siromašnom stanju da bi mu šahovski klub u Zagrebu platio troškove boravka i voza.

Veliki turniri počinju obično pozdravnim govorima. Stari, poznati šahisti došli su u Obrtnički dom, odjeveni u najsvečanija odijela. Samo je jedan švrća u miki majici i sa kupaćim gaćicama u ruci zakasnio. Malo se ko osvrće na njega, jer tu su Gabrovšek, Rajković, Rabar, Šubarić.

»Zar i taj švrća igra«, pitali su se posjetioci.

Vedri dječak je pobjeđivao. Novine pišu da je 16-godišnji Beograđanin u četvrtom kolu dobio favorita, iako je zakasnio na partiju. Došao je opet sa kupanja, kosa mu je bila mokra.

Iskusni igrači su često potpisivali poraze. On je pobjednik, novi jugoslovenski majstor. Zagrebačke »Novosti« čitavu stranicu posvećuju dječaku koji je potukao najbolje amatere Jugoslavije.

»Šta će reći majka«, razmišljao je »Gliga«. »A drugovi iz škole? Od nagrade ću kupiti knjige za sedmi razred i novi šah. Ostaće i za druge stvari, veliko je 1.500 dinara. A šta ću sa šahom od plute?«

Šahovska partija je prekinuta. Nije to sada onaj trenutak kada se potez stavi u koverat i sutra se partija nastavlja. Ovaj prekid je mnogo teži, tužniji. Rat počinje svoje smrtonosne rokade. Ostao je bez majke. Aprila 1941. Nijemci bombarduju Beograd. I onu kavanu na Zelenom vencu gdje je čeznutljivo gledao kako se vode bitke, između šahovskih armija. Jedan dobri čovjek doktor Niko Miljanić vodi Gligorića sa svojom porodicom u crnogorsko selo Dubočke . . .

U teškim danima rata misli na šah su se morale zaboraviti. Bio je septembar 1943. godine. Nedaleko od sela nalazila se Peta crnogorska brigada. Šahovski majstor je obilazio četničke zasjede, došao je u partizane. Borac streljačke čete, a kasnije vođa odjeljenja teških bacača prateće čete Svetozar Gligorić učestvuje u pravim borbama, a šahovske figure su ostale kod kuće.

I kasnije kada su umukli topovi i Gligorić se ponovo vratio svojim malim figurama listovi u Brazilu i Argentini će napisati opširne reportaže poslije pobjede u Mar del Plati o Titovom partizanu, šahovskom šampionu, o medalji za hrabrost, o figurama od plute. Turniri će se smjenjivati jedan za drugim i pobjede, pobjede . . .

VARŠAVA, MOSKVA, STOKHOLM

Varšava, 1947. godine. Prvi put Svetozar Gligorić igra u društvu čuvenih sovjetskih velemajstora. On vjeruje da će biti prvi, kao što je vjerovao za vrijeme onog ljetnog raspusta kada je iz gimnazijskih klupa odlazio na državno prvenstvo u Zagreb.

Igralo se drugo kolo. Boleslavski protiv Gligorića. Sovjetski velemajstor se bori za remi, Gligorić stoji bolje. Ipak — remi. Turnir je

ulazio u finiš. Gligorić dobija Smislova! U svim izvještajima opisuje se velika senzacija, mladi jugoslovenski majstor savladao velikog Vasju Smislova koji nije napravio nijednu veću grešku. Gligorić postaje ljubimac publike zbog svoje beskompromisne borbe.

Devet partija, osam poena. Svetozar Gligorić je nadmoćno prvi sa dva poena prednosti ispred ostalih. Gligorić počinje svoj uzlet u šahovske visine poput meteora. Turniri i putovanja . . .

Novembarsko jutro 1947. godine. Putnički avion čeka na beogradskom aerodromu dvojicu jugoslovenskih šahista Trifunovića i Gligorića. Dan je tmuran, kišovit, avion leti u Moskvu, tamo će uskoro početi veliki Čigorinov spomen turnir. Znači, prvi put protiv Botvinika.

»Da, danas igram sa Mihailom Mojsejevičem. Na ploči nastaje oštra pozicija, borimo se za pobjedu obojica«.

Dok je prepuna dvorana proživljavala svaki potez te partije, Gligorić je razmišljao. Prekid. Gligorić stoji nešto bolje. Teške analize sa Trifunovićem pokazuju da to nije dovoljno za pobjedu pa je dat remi bez nastavka. Mladi Jugosloven, jedan od predvodnika velike šahovske plejade svoje zemlje, uspio je da tako na početku svog šahovskog puta remizira ne samo sa velikim Botvinikom, nego i sa Keresom, Smislovom, Boleslavskim. Smislov je svim srcem igrao da se revanšira za Varšavu, ali nije uspio.

Teško je igrati poslije poraza, to znaju svi šahisti. A tek poslije dva poraza u prva dva kola. Da, to se događa i velikim igračima. Dogodilo se i Gligoriću na četvrtom šampionatu Jugoslavije. To je bila šansa da prvi put poslije oslobođenja postane državni prvak, ali on gubi dvije partije, na samom startu. Svi bi se već pomirili sa titulom, ali ne i Gligorić, veliki borac i veliki šahovski ratnik.

A onda počinju pobjede jedna za drugom i kao u nekom filmu sa srećnim završetkom on je na kraju prvi zajedno sa Pircom.

Svetozar Gligorić će osvajati titule kao od šale, 11 šampionskih titula . . .

ODLOMAK IZ DNEVNIKA

U dnevniku šahovskog majstora Svetozara Gligorića pisalo je:

»Stokholm, juli 1948. godine, prvi put igram na međuzonskom turniru. Izvukao sam broj 13, ali nisam sujevjeran. Stojim dobro na turnirskoj tabeli. Samo me zabrinjava poraz protiv Saboa. Zar ja zaista ne znam da igram protiv njega. Sa njim stalno gubim. Ali takav je šah. Dijelim 11. mjesto, nije to dobro, vjerovao sam da će biti bolje«.

Listamo stranice dnevnika. Mar del Plata, 1950. godine.

»Prvi put idem na turnir u tom čuvenom šahovskom gradu. U avionu kompanije »Al Italia« stjuardesa je nazdravila šampanjcem u čast moje pobjede. A kad sam došao u Mar del Platu iznenadio me veliki naslov u novinama: »Titov partizan favorit turnira«.

U dvorani čuvenog »Kazina« odvijala se šahovska drama, Roseto i Gligorić vode veliku borbu. Opklade u po stotine pezosa se sklapaju, više njih tipuje na Argentinca. Gligorić je prvi, on dobija i Roseta, ljubimca domaće publike.

Mar del Plata, Amsterdam, Hestings, Bad Pirmont. Pobjede, pobjede. Od dječaka iz Lomine ulice u Beogradu koji juri sa krpenjačom, postao je 1951. godine velemajstor, jedan od desetak najboljih igrača svijeta.

On je uvijek u centru pažnje novinara, on je srdačan, pristupačan, on osvaja sagovornike. Reporteri mu posvećuju najviše prostora. U Stokholmu jedan novinar traži Gligorićevu sliku sa petokrakom na kapi, u Mar del Plati reporter uskače kroz prozor i pravi intervju, pita ga koliko zarađuje u Jugoslaviji.

Turnir kandidata za prvaka svijeta, Cirih 1953... Uz obalu divnog jezera Gligorić šeta sa prijateljima poslije napornih turnirskih partija i jada se da ne ide, nema pobjeda. A on je toliko želio da opet uspije. Porazi, umor, nervoza. Dolazi na pomisao da ostavi šah.

U svaku partiju ulaže maksimum, on odigra potez, onda šeta arenom, ali kao da ništa drugo ne vidi, kao da ne čuje žagor publike. I njemu se dogodi kao svakom šahovskom velemajstoru da se zanese, da postane rasijan i da poslije šetnje po areni sjedne za drugi sto. Tako je u posljednjem kolu međuzonskog turnira u Portorožu sjeo pogrešno za Bronštajnov sto. Sovjetski velemajstor se nasmijao, pružio mu je ruku. Ovo su trenuci kad igrač doživljava svaki potez kada je odsutan za spoljni svijet.

Teško se odlučiti koji susret da se izdvoji od toliko razgovora sa višestrukim šampionom Jugoslavije.

DOBITNIK »ZLATNOG LAVA«

Najprije, ipak, susret na olimpijadi u Minhenu, gdje je on bio najbolji i gdje je pobrao aplauze za izvrsnu igru. Dakle, bio je najbolji iako su na prvoj ploči igrali Botvinik, Reševski, Unciker... Sjećam se da je sovjetska velemajstorska ekipa dugo odlučivala ko će igrati sa Gligorićem. A na kraju, »Gliga« je dobio nagradu, figuru lava. Igrao je u stilu svoje nagrade.

Kragujevac, 1959. godine... Dvojica velemajstora Gligorić i Matanović, dva dobra prijatelja, vodili su borbu za naslov prvaka i čitav turnir protekao je u znaku te borbe. Sastali su se u četvrtom kolu i možda biste pomislili da će nerazdvojni drugovi i sobne kolege brzo remizirati, jer bi poraz na početku turnira za svakog od njih značio težak trenutak.

Ali ne, oni su igrali punih pet sati, borili su se. Toliko puta smo vidjeli Gligorića kako analizira partije svom prijatelju do u kasne noćne sate, iako je znao da na taj način igra protiv samog sebe. To je bio onaj poznati Gligorićev fer-plej, zbog koga je stekao toliku popularnost.

Posmatrajući u Cirihu tihe Švajcarce kako mu aplaudiraju i čestitaju na pobjedama, pomislio sam tada da on i nije stekao toliko simpatija samo svojom igrom. On je zapravo poslovično susretljiv i ljubazan sa svima. On dobro govori engleski, njemački, španski, francuski, ruski i valjda je zbog toga najviše vremena od svih ciriških ratnika provodio u razgovorima sa ljubiteljima šaha.

Jedan razgovor s njim vođen na Ciriškom jezeru 1959. godine otkrio je nešto od njegovih šahovskih osobina. On je osjećao uoči susreta sa Taljem da mora pobijediti, da se mora odužiti svojim prijateljima.

— To je bio ispit za Bled, — pričao je »Gliga«. — Čvrsto sam odlučio da ne izgubim tu partiju. Talj je po običaju igrao brzo, a ja sam odgovorio njegovim brzopoteznim oružjem, što ga je razljutilo. Zatim sam hrabro odbio remi i dobio sam.

Poslije dva kruga na turniru kandidata 1959. Gligorić se našao tamo gdje su ga prognozeri stavili, u gornjoj kući, a onda u Zagrebu, ponovo je počeo da posrće. Vrhunac svega bila su dva uzostopna poraza sa Smislovom i Keresom.

— Ja ne preživljavam krizu govorio je Gligorić, ali dogodilo mi se nešto što ću teško zaboraviti. Sa Smislovom sam grubo pogriješio u remi poziciji. Pokušavao sam da spasim što se moglo spasiti. Činilo se da pronalazim puteve do remija, ali to su bile samo halucinacije. Došla je nova partija, susret sa Keresom, i opet jedan previd zbog neprospavane noći pa sam već u 18. potezu bio izgubljen. Ostalo je još osam kola i vjerujem da ću sve nadoknaditi u Beogradu.

Najzad, posljednja stanica — Beograd, svi su očekivali da će Svetozar Gligorić, ovdje među svojim sugrađanima početi preporod, ali je opet došlo razočarenje. Gligorić je samo tiho rekao:

— Pet puta sam izgubio u pozicijama gdje nikako ni bih smio izgubiti. U Portorožu sam se čuvao prekinutih partija, a ovdje psihoza neprekidnog igranja i analiziranja za mene je bila ubitačna.

Možda bi Gligorić prošao bolje na ovom turniru da se nije igralo u Jugoslaviji. Ovdje je bio stalno okružen stotinama svojih navijača koji su od njega očekivali suviše mnogo. On je, naravno, želio da uspije, da ne razočara svoje brojne simpatizere. U toj silnoj želji je zaboravio na odmor, provodio je čitave noći u analizama...

JUNI U MADRIDU

Trebalo je, znači, početi sve iznova: zonski, međuzonski, turnir kandidata.

Našao sam se zajedno sa Gligorićem u Madridu 1960. u vrijeme zonskog turnira kada su španski listovi pisali da je on favorit »numero uno«. Kažu da je Madrid u junu najljepši. Madrid u vrijeme čuvenih fijesta »San Isidro«. Madrid sa svojim »koridama de toros«. Ali ovaj lijepi grad sa svojim atrakcijama i ludostima nije bio isto za turiste i šahovske majstore koji su ovamo doputovali da se bore u okviru napornog sistema takmičenja za svjetsko prvenstvo. U to smo se mogli najbolje uvjeriti za vrijeme izleta u stari španski grad Toledo i Eskorijal, grobnicu španskih kraljeva i u »Dolinu palih« kada su velemajstori sa uzdahom govorili kako je naporno igrati u Madridu za vrijeme fijesta, korida i najljepše sezone za kupanje.

Gligorić je odlično startovao. Dobio je prve tri partije, a onda odjednom — senzacionalni poraz protiv Nijemca Piča. Kako se to dogodilo ispričao mi je Gligorić u jednoj od redovnih šetnji madridskim ulicama.

— Tu partiju smo igrali prije podne. Prethodne večeri dugo nisam mogao zaspati. Bila je to jedna od onih nadaleko poznatih španskih noći kada su ulice Madrida prepune šetača i u dva sata poslije pola noći. Kada sam došao ujutro na partiju, bio sam umoran. Pozicija mi je bila izgubljena već u otvaranju.

— Ne, ništa se tu nije moglo spasiti. A poraz sa Portišem je posebna priča. Mogao sam da remiziram tu partiju, ali sam želio, silno sam želio, da pobijedim, htio sam da nadoknadim ranije poraze. Žrtvovao sam figuru za dva pješaka i u prekidu čak stajao povoljnije. Ali, nisam dobro analizirao. Jedan slab potez bio je dovoljan da dođem u propalu poziciju.

Čini mi se da nikada ranije nisam vidio Svetozara Gligorića tako zabrinutog kao jedne tople madridske večeri kada je uporno pokušavao da dobije Lemana, ali se morao zadovoljiti remijem što je gotovo bilo ravno porazu.

— Moje šanse da se plasiram za međuzonski su sada minimalne. Moram igrati sve na pobjedu. Nešto nije u redu sa mnom. Odbio sam remi, ali kasnije nisam mogao postići ništa.

— Možda je trebalo forsirati. Ali, ne. Da sam ovu partiju izgubio propale bi sve šanse. Ovako još uvijek ima nade.

I ta Gligorićeva nada je bila opravdana. Savladao je u velikom stilu Penroza, vratilo mu se samopouzdanje. Uspio je da u posljednjim metrima naporne trke stigne zajedno na cilj sa Donerom, Pomarom i Portišem.

Kada su se trojica šahovskih putnika spremila da iz Madrida polete za Buenos Aires, pravili smo prognoze o krajnjem ishodu tog velikog turnira koji je predstojao u Južnoj Americi. Gligorić je tipovao na Korčnoja. Pahman i Vejd su se složili sa njim, ali su dodali da Gligorić nije opravdao prognozu u Buenos Airesu. Plasirao se ispod očekivanja na deseto mjesto. I kao da je iz Madrida ponio nervozu i nesigurnost. Sjećajući se Madrida tada su mnoge stvari bile jasnije. On je bio veoma umoran i nervozniji nego ikada ranije. Pred odlučnu madridsku partiju sa Nejkirhom toliko puta je ponovio rečenicu:

— Kako da ga pobijedim.

Pitali smo se tada gdje je onaj Gligorićev poslovični optimizam. On se čitave sate pripremao za pojedine susrete, želio je da nadoknadi ranije propušteno i umoran je dolazio u turnirsku arenu. A kasnije su se čuli glasovi da se Gligoriću pričinjavaju halucinacije za vrijeme partija. Pravi uzrok neuspjeha u Argentini je bio zamor.

STOKHOLMSKA DRAMA

Stokholm, 1962. godine. Posljednje kolo međuzonskog turnira zapravo tri posljednje, prekinute, partije. U velikom holu Gradske kuće

nalaze se nesuđeni učesnici turnira kandidata. Nema mnogo posmatrača jer glavna bitka je već završena, ali ovo sada izgleda još dramatičnije i nervoznije.

— Ja ne mogu dobiti protiv Bolboćana, — rekao je Gligorić nakon nekoliko poteza. — Pozicija je bila objektivno remi. Sada su sve nade Benkeova partija protiv Barce, jer ako Benke slučajno izgubi, ja ću se plasirati. Ili da bar samo remizira, pa neka odluči meč...

Ali, Barca je pogriješio. Njegov položaj je veoma slab. Gligorić to sve više ne može da gleda, nema živaca. Pokušava nekoliko puta da ode iz dvorane, ali ne odlazi.

— Sve je gotovo, — kaže »Gliga«.

On sjedi usamljen pored turnirske tabele i gleda, slično Davidu Bronštajnu, kada je u gluvo doba noći gledao u Portorožu tabelu na kojoj se on nije nalazio među šestoricom srećnika.

Benke je u cajtnotu previdio jednu protivnikovu žrtvu. Nade Svetozara Gligorića se polako vraćaju. On nije više tako nervozan. Stalno stoji na jednom mjestu i posmatra... Kaže nam da Benke može remizirati.

Prošao je stoti potez. Remi je izgledao siguran, jer je nastala pozicija koju je nemoguće dobiti. Barca ustaje i govori nam: »Umoran sam, ali je to totalni remi. Bojao sam se da negdje ne pogriješim i da mi kasnije prigovore, jer, znate, i Benke je Mađar...«

Remi. Gligorićeve nade nisu propale. Čekamo tromeč sa Štajnom i Benkeom... Čestitamo Gligoriću.

Stokholm, sedam dana kasnije. U jednoj maloj dvorani na periferiji grada sve je tiho i pomalo tužno za nekoliko Jugoslovena koji su došli da vide da li će Gligorić uspjeti da nakon dva poraza u tromeču dobije dva preostala susreta i da se ipak plasira... Štajn i Gligorić igraju svoju treću stokholmsku partiju. U uglu dvorane Isak Boleslavski, Štajnov sekundant, čita neku debelu knjigu i kao da ga tromeč ne zanima. Gligorićeva pozicija je izvanredna. Pomišljamo već na sutrašnji susret sa Benkeom koji bi mogao da donese veliku radost. Gligorić ima kvalitet više, izašao je iz vremenske oskudice...

ZBOGOM KIROSAO!

Gligorić počinje da igra neshvatljivo brzo. Uzeo je jednog pješaka i izgubio čitavu figuru! On još uvijek gleda u ploču i izgleda da ne shvata šta se to događa. Štajn ustaje od stola i kao da se pravda da on nije kriv za takve šahovske nesreće i nepravde. On mi govori da je juče uzaludno igrao na pobjedu protiv Benkea da bi pomogao Gligoriću, ali kao da se sve zareklo protiv našeg velemajstora. Gligorić još razmišlja. Možda se sjeća kako je imao divne pozicije ne samo sa Štajnom, nego i sa Benkeom. I sada ostaje samo kao tužna činjenica da je ovdje igrao tri partije sa Štajnom i evo potpisaće i treći poraz!

Naravno, posljednji udarac je uvijek najteži i valjda zbog toga Gligorić prekida poziciju koju bi sigurno u drugim okolnostima odmah

predao. On se nada da se može dogoditi čudo. Igrao je sve do 52. poteza, a onda potpisao treći poraz u tromeču gdje se igraju četiri partije. To je ujedno značilo da Benke putuje na turnir kandidata, da je Štajn prva rezerva za sovjetske velemajstore i — zbogom Kirosao za Svetozara Gligorića.

Nakon 50 dana ratovanja zar da se završi sve tako tužno... Gligorić nikada u svojoj karijeri nije pravio takve previde i doživljavao tako gorke trenutke. Kako se moglo dogoditi da izgubi sve tri partije sa Štajnom u kojima je mogao osvojiti dva i po poena. Ili kako je izgubio sa Benkeom u tromeču kada je stajao tako nadmoćno i u Benkeovom vremenskom tjesnacu igrao opet brzo. Gligorić je pokušao da mi objasni šta se to dešavalo sa njim...

— Večeras sam previdio figuru i sve što sam stvarao u minulih 50 dana bilo je izgubljeno...

— Da, ja sam potpuno iscrpljen od maratonskog turnira. Zbog toga zamora sam i pravio grube greške. Možda ni to ne bi bilo tako tragično da sam mirno prežalio prvi poraz i odmarao se za partiju sa Benkeom. Ali nakon toga početnog neuspjeha protiv Štajna nisam spavao čitavu noć. To mi se i osvetilo, došao je i drugi poraz, a onda i treći. Sve je tako prohujalo sa vihorom...

TRI TUŽNA ČINA U AMSTERDAMU...

Iako kažu da se istorija u ljudskom životu rijetko ponavlja, gotovo da se nešto slično dogodilo Gligoriću dvije godine kasnije, takođe na međuzonskom turniru, u Amsterdamu. Naporna trka i dugi časovi analiza i igranja uticali su na našu veliku nadu Svetozara Gligorića. Jer, inače, kako objasniti činjenicu da prvi put u svojoj karijeri tri puta uzastopno potpisuje poraze sa sovjetskim velemajstorima.

Trebalo je vidjeti Gligorića u svakom od ova tri susreta. On je više podsjećao na grogiranog, umornog, bokserskog asa u časovima kada se jedva drži za konopce, nego na šahovskog velemajstora. Bila su to tri tužna čina koja su ga podsjećala na Stokholm i slične nedaće. Utrošio je dvadesetak sati u te tri fatalne partije sa Štajnom, Smislovom i Spaskim. Ako se tome dodaju časovi analiza, zatim priprema za ove susrete, dobiće se zbir koji bi uzdrmao i atletskog šampiona.

Ni nakon trećeg poraza Gligorić nije očajavao. On je to sve shvatio kao neki čudan udes koji se svakome može dogoditi.

— Toliku energiju utrošim do petog sata kada dolazi zamor i greške, — tužio nam se Gligorić i prisjećao se sličnih sudbina sa ranijih turnira. Sjećao se možda i Ciriha 1953. godine kada mu ništa nije polazilo za rukom i kada je prvi put u životu došao na čudnu pomisao da ostavi šah...

Mogao je mirno da igra na remi sa Štajnom i sigurno bi uspio. Ali on se sjećao Stokholma 1962. godine. On je, kako je kasnije i sam ispričao, vidio forsirani remi protiv Spaskog, ali njega remi nije interesovao.

Ostala je još mala nada. I ona se lagano pretvarala u stvarnost sve do partije sa Samijem Reševskim koja je bila totalno dobijena za Gligorića, ali... Kako se dogodilo da Sami ipak, remizira, nije bilo jasno ni američkom velemajstoru koji je nakon završenog susreta u čudu govorio ostalima: »Ipak sam remizirao sa Gligorićem. Ni sam ne znam kako«. I kada je završena ta fatalna partija Gligorić je samo tužno gledao u poziciju ne govoreći ništa. Svi su u dvorani vidjeli dobitak, to je bilo tako jednostavno, ali sve je bilo uzaludno. Ostalo je da ponovo uzdahne: »Zbogom turnir kandidata«.

... I SAMO TRI POBJEDE U ZAGREBU

Još jednom je Gligorić bio tužan. Na zagrebačkom »Turniru mira« 1965. godine dobio je samo tri partije...

— Ja nisam igrao tako slabo, ali dešavalo mi se kao rijetko kada da gubim dobijene partije.

Jedan veliki borac je doživljavao teške trenutke. Izgarao je u svakoj partiji, ali, kako reče Ivkov, ne može ni Gligorić uvijek pobjeđivati. Mi smo, zapravo, nekako navikli da on pobjeđuje, da nas uvijek prijatno iznenadi. Zbog toga i nisam opisivao susrete sa Gligorićem u Portorožu 1958. godine, na Bledu 1961. godine i drugim turnirima gdje je igrao izvrsno.

Bio je na pobjedničkim postoljima na 20 i nekoliko turnira. Igrao je, putovao i pobjeđivao širom svijeta, ali ni oni najveći nisu mogli uvijek da pobjeđuju. A on je dobijao i velike šampione kao što je Botvinik.

Bilo je to jedno od onih olimpijskih kola u Tel Avivu koja su gledaocima donosila uzbuđenja. U jednom kraju prostrane dvorane igrali su naši majstori protiv višestrukih šampiona — SSSR.

»Gligorić na prvoj ploči protiv Botvinika ima veliku prednost«, šaputalo se kroz dvoranu i mnogi od onih 200 igrača navraćali su da vide taj susret. Botvinik nije ustajao od stola. Kao da je u onim mirnim očima bivšeg šampiona svijeta bilo i malo tuge što je poraz tu, veoma blizu, prvi poraz na olimpijadi.

Botvinik se branio. Prekid i mnoge analize...

— Pobjeda me posebno raduje, jer je to Mihail Botvinik, — rekao je Gligorić kada su se utišali aplauzi u areni. — Ali, Botvinik je u nekoliko navrata ispustio remi.

Kada se završila ta partija, kao i nakon ostalih susreta, Gligorić je htio da pomogne u analizama svojim drugovima iz ekipe. On je neumorno pretražio sve pozicije, borio se kao za svoje pobjede... Takav je Gligorić.

A dvije godine kasnije, takođe na olimpijadi, u Havani 1966. Gligorić nije bilježio takve velike pobjede. Prije dvoboja sa Gligorićem, velemajstor Fišer mi je rekao: »To će mi biti veoma težak susret.« Ali, Gligorić je izgubio brže nego što je iko očekivao. Bobi je radosno ustao od stola, a naš šampion je izgledao kao ošamućeni bokser. Otišli smo kasnije na 25. sprat velikog hotela »Habana Libre«. Tu

se u salonu »Sijera Maestre« prikazivao naš kratki film o Svetozaru Gligoriću »Dama g6«. Velemajstor koji je prije nekoliko trenutaka izgubio tako važnu partiju, gledao je prvi put taj film i gotovo ga i nije vidio, jer su njegove misli bile prikovane za taj susret sa Fišerom.

Želio je kasnije da zaigra protiv Petrosjana, ali kapiten ga nije stavio u ekipu.

— Ja znam da ovdje ne igram kao na ranijim olimpijadama, nikada nisam dosada izgubio toliko partija, rekao mi je Gligorić prije tog nesuđenog susreta sa šampionom svijeta. Želio sam da se iskupim za sve poraze, da igram sa Petrosjanom.

Bio je to iskreni uzdah velikog borca, izrečen u divnoj kubanskoj noći.

Gdje su sada one velike pobjede i trijumfi na olimpijadama? Prvi put poslije rata Jugosloveni nisu osvojili nijednu medalju.

PODVIG U SUSU

Prijatno je razgovarati sa velemajstorom nakon uspjeha. Posebno kada je taj velemajstor kao i uvijek srdačan i pristupačan. Na međuzonskom turniru u Susu 1967. godine je bilo sve završeno. Igrači su pakovali kofere za povratak kući i čekali završnu ceremoniju proglašenja pobjednika. Kao i uvijek bilo je veselih i tužnih junaka. Svetozar Gligorić je imao razloga da se raduje, jer je postigao veliki uspjeh, ostao je jedini neporažen. Plasirao se poslije šest godina čekanja ponovo za turnir kandidata. Želio sam da poslije tog uspjeha čujem šta on misli o minulom turniru, o svojoj igri, o pobjedniku Larsenu.

A Gligorić je pričao sa zadovoljstvom i radovao se što je tako sve završeno, što mu je šah opet donio radost.

— Ja sam zaista zadovoljan svojom igrom, kaže »Gliga«. Tačno je da sam isuviše bojažljivo pristupao partijama, zato imam mnogo remija, ali je važno da sam se plasirao.

Turnir je bio neobično težak ali i kvalitetan. Trebalo je imati gvozdene nerve da se to sve izdrži.

— Najteže partije?

— Protiv Barcaia i Berna. U obje sam u početku stajao odlično nalazio se pred pobjedom, ali oba sam puta morao da se borim za remi.

Za trenutak prekidam Gligorića da kaže o svom sekundantu, koliko mu je on pomogao i zašto je baš izabrao Velimirovića za sekundanta.

— Moj izbor nije bio slučajan i odmah da kažem to je moj najbolji sekundant, njega ću naravno uzeti i za turnir kandidata njega i nikoga više. Igrali smo zajedno na zonskom turniru i tada sam vidio da mi Velimirović može dobro pomoći. Zamolio sam ga da mi pomogne i on je pristao.

— Ali vi ste po stilu igre sasvim različiti, da li to smeta?

— Naprotiv to je dobro. Velimirović me bodri, on mi ne dozvoljava da remiziram kada se može igrati na pobjedu. Mi se odlično dopunjujemo.

— O ostalim Jugoslovenima?

— Ivkov nije bio dovoljno mudar da remijima obezbjeđuje plasman i na kraju je doživio tri poraza uzastopno. Njemu se dogodilo nešto slično kao što se meni događalo ranije. Matulović je bio veoma borben i on je imao šansu, a Matanović se isuviše rano pomirio sa činjenicom da se ne može plasirati.

MINHEN 1958. — NAJVEĆI USPJEH

— Očekivali ste ovakav uspjeh?

— Da budem iskren ja sam očekivao da ću se plasirati, ali nisam znao da će biti tako lako...

— Kada biste poredili ovaj uspjeh sa Portorožom...?

— Mislim da sam na istom ovakvom turniru u Portorožu 1958. igrao sa više ambicija i igrao sam bolje nego sada.

— A koji je vaš dosad najveći uspjeh?

— Ipak Olimpijada u Minhenu 1958. i pobjeda u Mar del Plati 1953.

— Možete li poslije ovog velikog uspjeha opisati sebe u jednoj rečenici?

— Da, ja sam čovjek bez dovoljno ambicija.

— Da li su vam dosadili turniri i neprestana putovanja?

— Nisu mi dosadili. Jedino što mi je dosadilo to je što se kod nas prave razne rang-liste i na jednoj takvoj rang-listi ja sam bio na petom mjestu...

— Da pređemo na Fišerov slučaj. Šta mislite o svemu tome?

— Njegov slučaj je sasvim jasan. Bobi je shvatio da je napravio grešku. On se pokajao i želio je da igra, kada je već bilo kasno. On je sigurno najnesrećniji učesnik ovog turnira.

— Može li ipak Fišer biti prvak svijeta?

— Može, ali on nema nerve kao na primjer Larsen.

— Postoji li u svijetu neki velemajstor kome ste se divili?

— Da, to su prije svega Fišer i Larsen. Divio sam se i Talju i Bronštajnu i Smislovu, ali oni su se zamorili od šaha brže nego Fišer i Larsen.

— Da li možete nabrojati deset najboljih igrača u istoriji?

— Nikad nisam studirao pažljivo sve velikane iz prošlosti. Bolje je zato da kažem najbolje savremene igrače.

— U redu?

— To su: Larsen, jer uvijek igra dobro i zato nije »human«, zatim Fišer koji je humaniji, jer je nervozan i svjetski šampioni Botvinik, Smislov, Talj, Petrosjan i najzad, Reševski, Bronštajn, Boleslavski, Spaski i Keres?

— Ko će po vašem mišljenju igrati protiv Petrosjana i koga biste željeli u prvom kolu za protivnika?

— Svejedno mi je sa kim ću igrati, ali sudeći po onome što je rekao Larsen, zna se ko će igrati sa Petrosjanom neka tako i bude. Ja bih želio da to bude Larsen...

Ovaj razgovor smo vodili u kasnu noć u baru hotela »Sus — Palas«. Sa nama je bio i Larsen, pa je možda zbog toga ovo i rekao Gligorić.

— Vi biste sigurno nešto rado posudili od čuvenih velemajstora, ali šta?

— Od Larsena bih rado uzeo njegove gvozdene nerve, od Fišera njegove varijante, jer ne volim da mnogo razmišljam, a Bobi često zna sve do mata, od Talja bih uzeo njegovu fantaziju.

PORAZ U MEČU SA TALJEM

Počeli su mečevi turnira kandidata, 1968...

Pred dvoranom Doma sindikata u Beogradu traži se karta više za jednu šahovsku partiju. Navijači čekaju da vide šta su dva velemajstora, Talj i Gligorić, povukli za šahovskom pločom. To pomalo podsjeća na moskovske dvoboje za naslov svjetskoga prvaka. Dvorana je uvijek ispunjena do posljednjeg mjesta. Jedna demonstraciona ploča na desnoj strani, u blizini nje sudijski sto gdje sjedi glavni sudija dvoboja, Lav Abramov, i njegov pomoćnik Miloš Petronić. Na sredini, na malom podiju, Mihail Talj i Svetozar Gligorić igraju na specijalnom šahovskom stolu, koji je za vrijeme šahovske Olimpijade u Havani poklonio Fidel Kastro našem šahovskom savezu. Isti takvi stolovi poklonjeni su mnogim šahovskim federacijama i svjetskom prvaku Petrosjanu.

Gligorić ili Talj? Pobjednik ulazi među četiri posljednja kandidata za naslov svjetskog prvaka, a poraženi se opršta za tri godine od borbe za najveći naslov.

Proveo sam sa njima trideset dana, i stalno im postavljao pitanja,

Recite prije svega koliko ste vremena proveli u pripremama za ovaj dvoboj i da li znate koliko ste partija pregledali za vrijeme priprema?

TALJ: Pripremam se od sredine januara, poslije turnira u Bevervajku. Moj sekundant Koblenc kaže da smo pregledali 2675 partija, ali mislim da je ipak bila jedna partija manje.

GLIGORIĆ: Moje pripreme traju od povratka iz Španije, krajem 1967. godine, s malim prekidima za vrijeme gostovanja na Filipinima i u Holandiji, ali sam se i tamo pripremao, posebno zatvorene sisteme. Što se tiče broja partija, znam da ih nije bilo više od stotinu, jer sam mnogo vremena morao utrošiti na pregledanje raznih varijanti.

Stručnjaci se razilaze kad je u pitanju vaš dosadašnji rezultat. Vodite li vi o tome statistiku?

TALJ: Ne vodim, kad mi ustreba, pozovem u pomoć štampu.

GLIGORIĆ: Nemam pojma. Neko kaže da je prije našeg susreta Talj vodio sa 6:1 uz osam remija, drugi spominju 5:1 ...

Šta ste rekli, ili pomislili u trenutku kad su u Tunisu izvučeni parovi turnira kandidata i kad ste saznali da igrate vas dvojica?

TALJ: Kad sam saznao da igram s Gligorićem, odmah sam se pitao: a ko su ostali parovi?

GLIGORIĆ: Rekao sam: svejedno mi je s kime igram. Radovao sam se što je Talj favorit.

NISAM OČEKIVAO TOLIKE GREŠKE

Prva je partija sve iznenadila. Jeste li očekivali tako nešto?

TALJ: Da kažem da sam je namjerno izgubio, zar će mi ko vjerovati?

GLIGORIĆ: Mogao sam naravno očekivati, ali nisam očekivao da ćemo i Talj i ja toliko griješiti.

Imate li običaj da poslije partije dugo analizirate šta je sve bilo i da li se slažete s analizatorima koji kažu da je Talj mogao dobiti prvu partiju, da je umjesto poteza kraljicom na h5 igrao skakačem na b3.

TALJ: Da. Obavezno analiziram proteklu partiju, a ako velemajstori kažu da je bio dobitak oni su u pravu.

GLIGORIĆ: Naravno, da analiziram, jer me u sljedećoj partiji može zadesiti isto otvaranje. Na žalost, u pravu su velemajstori, Talj je imao dobitak, ali je to bio skriven put koji ni Talj ni ja nismo vidjeli za pločom.

U drugoj partiji bilo je obostranih grešaka. Kako to tumačite?

TALJ: Nisam uvjeren da će druga partija biti rekorder, grešaka će biti i dalje.

GLIGORIĆ: Bilo je grešaka i u prvoj partiji, ali ne zaboravite da ih je bilo i u meču Talj — Larsen, kao i u nedavnom završenom susretu Spaski — Geler. Sve je to normalna stvar. To su i suviše teške pozicije, a mi smo obični smrtnici. Ne igramo dovoljno jako da bi sve bilo tačno.

Recite iskreno kako vam izgleda protivnik kad sjedi zamišljen nasuprot vas na podiju u Domu sindikata?

TALJ: Ne izgleda mi strašno Gligorić nego njegovi potezi.

GLIGORIĆ: Uopšte ne gledam u Talja za vrijeme partije. Nikad nemam običaj da gledam u protivnika, osim ako se to ne dogodi slučajno.

Larsen mi je jasno i samouvjereno rekao da će on biti prvak svijeta. Može li se to zaista dogoditi?

TALJ: Može, ako dobije sva tri susreta turnira kandidata, a kasnije pobijedi i Petrosjana. On će stvarno tada postati prvak.

GLIGORIĆ: Svaki od kandidata može biti prvak, a pogotovu Larsen.

Kako biste opisali svog protivnika u jednoj rečenici?

TALJ: Gligorić je divan čovjek, neugodan protivnik.

GLIGORIĆ: Talj je šahovska legenda, jedna od najprivlačnijih šahovskih ličnosti današnjice i meni je čast da igram sa njime.

Da se malo odmorimo od meča, recite da li možda vjerujete da će jednog dana biti besmisleno da ljudi igraju šah, jer Botvinik priprema mašine za koje kaže da će pobjeđivati velemajstore?

TALJ: U naše vrijeme neće biti bojazni od toga. Više se plašim velemajstora Botvinika nego inženjera Botvinika.

GLIGORIĆ: Ne vjerujem da će biti ikad besmisleno da ljudi igraju šah, više vjerujem u ljude velemajstore, nego u mašine.

Neko će od vas dvojice na ljeto igrati polufinalni susret turnira kandidata sa strašnim Korčnojem. Radujete li se tome?

TALJ: Bolje je izgubiti ljeti, nego u proljeće.

GLIGORIĆ: Ja bih se radovao da igram bilo s kime, u drugom kolu.

Za koga, iskreno, navijate u dvoboju Reševski — Korčnoj?

TALJ: Zavisi o ishodu meča Gligorić — Talj.

GLIGORIĆ: Za onog ko bude bolje igrao. Svi znaju da je Korčnoj teži protivnik, ali ako čovjek igra s prvakom svijeta, onda treba da zaista igra s najjačim.

Mislite li da je teže proći tri kandidatska meča nego pobijediti svjetskog prvaka u dvoboju od 24 partije?

TALJ: Broj tri uvijek je bio veći od broja jedan, to znači da su mnogo teža tri kandidatska meča.

GLIGORIĆ: Naravno, lakše je pobijediti Petrosjana u meču nego doći do njega.

Ovaj dvoboj igra se na Gligorićevom terenu, zapravo preko puta njegove kuće. Utiče li to na vas?

TALJ: To je dobro za mene, jer Gligorić ima manji put za šetnju prije početka partije nego ja.

GLIGORIĆ: Uopšte ne utiče. Isto mi je kao da igram na nekom turniru daleko od kuće.

A, da li čujete publiku i ono što se događa u dvorani za vrijeme partije?

TALJ: Radnik u fabrici navikao je na šum mašina, i to mi ne smeta.

GLIGORIĆ: Nikad ne znam šta se dešava u dvorani, ne znam čak ni to da li je puna ili poluprazna. Nikoga oko sebe ne primjećujem.

Gligorić se hrabro borio sa jednim od najvećih velemajstora svih vremena. Vodio je u prvoj polovini, ali je dostojanstveno na kraju podnio poraz.

BORA IVKOV

Rođen je 12. novembra 1933. godine u Beogradu. Šah je naučio u osmoj godini u osnovnoj školi. Titulu majstora osvojio je 1949, internacionalnog majstora 1954, a velemajstora 1955. godine. Prvi uspjeh zabilježio 1947. godine kada je sa Fudererom pobijedio na omladinskom prvenstvu Jugoslavije. Tada je počinjala da blista čuvena omladinska trojka Ivkov, Matanović, Fuderer.

Igrao sam manje loše od ostalih

B. Ivkov

U Birmingenu 1951. godine na prvom omladinskom šampionatu svijeta osvojio je titulu prvaka. Na ovom turniru igrali su Olafson, Larsen i drugi daroviti igrači. Dvije godine kasnije, u Kopenhagenu 1953. godine, titulu mu je preuzeo Argentinac Oskar Pano.

Velike uspjehe postigao je u Argentini 1955. godine kada je uzastopno pobijedio na dva velemajstorska turnira, u Buenos Airesu i Mar del Plati. Nakon pobjedonosnog pohoda u Argentini dijelio je drugo i treće mjesto na velikom turniru u Zagrebu 1955. godine. Pobijedio na šampionatu Jugoslavije 1958. godine sa Gligorićem i 1963. godine sa Udovčićem, pobjednik je u Santjagu i Limi 1959. godine i na beogradskom festivalu iste godine. Na međuzonskom turniru u Amsterdamu 1964. godine plasirao se za turnir kandidata, na »Turniru mira« u Zagrebu 1965. godine podijelio prvo i drugo mjesto, a u Havani iste godine drugo i četvrto mjesto. Izgubio meč na turniru kandidata protiv Larsena (2,5 : 5,5). Podijelio prvo mjesto sa Štajnom u Sarajevu 1967.

IVKOV — BRONŠTAJN
»Turnir mira«, Zagreb, 1965. godine
Kraljeva indijka

1. d4, Sf6; 2. Sf3, g6; 3. g3, Lg7; 4. Lg2, 0—0; 5. 0—0, d6; 6. c4, c6; 7. Sc3, Da5!; 8. d5!, Db4; 9. Sd2, cd:; 10. a3, Db6; 11. cd:, a5; 12. b3, Sfd7; 13. Lb2, Sc5; 14. b4, ab; 15. Sc4, Dc7; 16. Sb5, Dd7; 17. Lg7:, Kg7:; 18. ab:, Ta1; 19. Da1:+, Kg8; 20. Sa7, Sa4; 21. b5, Sc5; 22. Sb6, Dc7; 23. Sbc8:, Tc8:; 24. Sc8:, Dc8:; 25. Da8, f5; 26. Tc1, Kf7; 27. h4, h5; 28. Kh2, b6; 29. e4, f4; 30. Lh3, fg:+; 31. fg:, Dc7; 32. Da1, Sbd7; 33. Le6+, Ke8; 34. Dh8+, Sf8; 35. Lf7+, Kf7:; 36. Tf1+, Ke8; 37. Tf8:+, Kd7; 38. Ta8 Crni predaje.

— Moja partija života, ako se tako može reći, jeste susret sa Najdorfom u Mar del Plati, 1955. godine, — rekao mi je Ivkov. — Želio sam da remijem obezbijedim prvo mjesto. Nekoliko dana ranije dobio sam veoma jak turnir u Buenos Airesu. Ali, Najdorf je želio pobjedu. Igrali smo, žrtvovao sam figuru i tako forsirao remi. Za šahovsku publiku biće, ipak, interesantnija moja partija sa Donerom na turniru u Havani. Zabilježio sam efektnu pobjedu...

IVKOV — DONER
Havana, 1965.
(Španska partija)

1. e4, e5; 2. Sf3, Sc6; 3. Lb5, a6; 4. La4, Sf6; 5. 0—0, Se4:; 6. d4, b5; 7. Lb3, d5; 8. de:, Le6; 9. De2, Sc5; 10. Td1, Sb3:; 11. cb:, Le7; 12. Sc3 (Ovako je Ivkov igrao protiv Tota, na šampionatu u Somboru 1957. a kasnije i protiv Suetina u meču protiv SSSR, 1963) **12... 0—0; 13.Le3, Sa5; 14. Tac1** (Protiv Suetina Ivkov je nastavio sa 14. Td2) **14... Sb7; 15. Se4, Lg4; 16. h3!** (Ovo izgleda, Doner nije očekivao) **16... Lf3:; 17. Df3:, c6** (Na 17... de: ide 18. Td8:, ef!; 19. Ta8, Ta8:; 20. Tc7: i bijeli vraća figuru sa dobijenom pozicijom). **18. Sg3, Tc8; 19. Sf5, g6!; 20. Td5!** (Rješavajući potez, jer na uzimanje topa pješakom slijedi Tc8: i ako uzme damom na c8 crni gubi damu zbog Se7+) **20... De8; 21. Lh6** Crni predaje.

JUNAK LATINSKIH ARENA

Posmatrajte ga za pločom. Gotovo da ima Smislovljevu mirnoću Benkeove pokrete u vremenskoj oskudici i svoj, Ivkovljev način pomjeranja figura. Kada protivnik razmišlja, Bora obično šeta, ali, za razliku od Talja, njegov pogled ne skreće daleko od sopstvene pozicije.

Na amsterdamskom međuzonskom turniru prvi put se plasirao među devet zvanično najjačih igrača svijeta. I u tome gradu sam zabilježio jedan od brojnih razgovora sa igračem koji je poznat po dubokim šahovskim zamislima, po svojoj pristupačnosti i srdačnosti i po onom čuvenom pohodu u Južnoj Americi kada je dobio dva velika turnira.

— Čvrsto sam vjerovao nakon prve polovine turnira, nadao sam se prije početka da ću uspjeti u Amsterdamu. A kada je već došlo posljednje kolo bilo mi je sve jasno.

POSLJEDNJA NOĆ U AMSTERDAMU

Ovaj turnir sa ubitačnim tempom donosio je neminovno nervozu i poraze. Ostala su u sjećanju dva tužna Ivkovljeva trenutka. Darga i Štajn, dva jedina poraza. Da li je nekad pomislio da je sve propalo...

— Nikada. Poslije partije sa Štainom govorio sam samom sebi — ništa nije izgubljeno, treba izdržati do kraja.

I Bora je izdržao. U posljednjoj amsterdamskoj noći, on je ubrzo, poslije Mihaila Talja, postao kandidat za budućeg šampiona svijeta. U susjednoj dvorani bio je okružen poznanicima i prijateljima. Dvojica argentinskih reportera su mu uporno postavljali pitanja. Prevodilac je bila Olga Ivkov, njegova supruga, nekadašnja mis Mar del Plate. Reporter ga je upitao kakvi su sada njegovi planovi. Olga je, umjesto njega, odgovorila:

— Sada će odvojiti malo vremena za sina i porodicu. Šta'no turniri, putovanja...

— Odmah počinjem pripreme sa svojim sekundantom. Sačekaću da se riješi status šahovskih velemajstora.

Junaci amsterdamskog turnira različito su prilazili svojim partijama i pripremama. Ivkov je imao razrađen plan. Svakog jutra u 10 sati mogli ste ga vidjeti sa sekundantom Smederevcem kako odlazi u

obaveznu šetnju. Pred svaku partiju — pripreme. Za Štajna se spremao čitava dva dana, a za vrijeme susreta, slično Botviniku, on je u trenucima zamora otvarao termos bocu sa kafom koju je spremao sekundant.

— Sa Smederevcem se poznajem još od mladićkih dana iz Pančeva. On je izvanredan pomoćnik. Da li ću ga ponovo izabrati? Tim koji dobija ne mijenja se...

Počeo je da igra u dvanaestoj godini, kada mu je otac pokazao prve tajne šaha. Kao 16-godišnjak bio je već majstor. Iz gimnazijskih klupa je otišao 1951. godine da osvoji omladinsko prvenstvo svijeta. Uz ovaj golemi uspjeh uvijek je pisan i pobjedonosni pohod u Južnu Ameriku odakle se vratio sa dvije brilijantne pobjede i sa senjorom Ivkov. A sada? Amsterdam 1964. godine označava novo poglavlje u karijeri velemajstora. Juriš na najveću titulu. Prva prepreka je Larsen, ako je preskoči onda Talj. Šta li će biti?

— Znam da će sa Larsenom biti borben i zanimljiv meč. Od sedam susreta samo smo jedanput remizirali, imali smo podjednako sreće. Ja se, ipak, nadam.

Često sam razmišljao kakav je, zapravo, Ivkovljev stil igre. Možda je to sinteza i pozicionog i napadačkog.

— Obično svoj stil usklađujem sa pozicijom. Ako treba igrati poziciono, onda se pretvaram u mirnog igrača. Želio bih, veoma često, da igram Taljevim stilom. Možda zato što Talja smatram za najvećeg među šmpionima. Ali, eto, baš taj moj idol me očekuje u meču, ako pobijedim Larsena.

TALJ, TALJ...

Kako Ivkov u superlativima ocjenjuje igru četvorice mladih šahovskih genija: Talja, Fišera, Korčnoja i Spaskog?

— Najgenijalniji je Talj, najtalentovaniji — Talj, najduhovitiji — Talj i naisvestraniji — Talj.

— Zašto ste to rekli?

— To uvijek osjećam poslije svake partije sa Taljem.

— A kada ste ga pobijedili na turniru u Havani, šta je Talj rekao?

— Nasmijao se, čestitao je i onda sam u analizi vidio desetine novih varijanti. Talj je, na primjer, pripremio jednu efektnu žrtvu dame, što ja nisam ni primijetio.

— Koji biste šahovski meč željeli vidjeti i zašto?

— Želio bih da vidim susret od desetak partija Petrosjan — Gligorić. Zato što Gligorić sa njim dobro prolazi, a Petrosjan je prvak svijeta. Mislim da bi to bio interesantniji meč nego Petrosjan — Botvinik.

— Opišite Gligorića u jednoj rečenici?

— Jedan od najvećih turnirskih boraca na svijetu, a kod nas, bez sumnje, najveći.

— Da li ste nekada pomislili da napustite šah?

— Da, poslije turnira u Sarajevu 1962. godine kada sam se vratio sa odsluženja vojnog roka. Uspio sam da dobijem samo Rejfiža.

— Čije me partije oduševljavaju? Nemam određenog šahovskog uzora. Oduševljava me Talj, a Gligorić uvijek pokazuje kako se treba boriti.

— Koje su tri osobine, po vašem mišljenju, najvažnije za dobrog šahistu?

— Talenat, neustrašivost i radne navike.

— Da li ponekada zavidite uspjesima drugih?

— Možda mi se to činilo ranije, ali sada mi izgleda da su uspjesi mojih kolega ujedno i moji.

— Koji se šahovski velemajstor ne plaši nikoga?

— Korčnoj i Talj.

Fišer je jednom rekao: »Ivkov je dobar igrač, ali stalno dolazi u vremensku oskudicu«. Šta Ivkov kaže za Fišera?

— Fišer je dobar igrač i nikada ne dolazi u vremensku oskudicu.

— Kada ste 1955. godine postigli one nezaboravne uspjehe u Južnoj Americi, da li ste možda predviđali kako će se nastaviti vaša šahovska karijera?

— Možda sam više očekivao...

MUZIKA — SKRIVENA ŽELJA...

— Zašto, po vašem mišljenju, Fuderer više ne igra šah?

— Ne znam, mora da on ima neke svoje filozofske razloge. Znam samo da je Fuderer poslije Talja najkompletnija ličnost od svih šahista svijeta.

— Kad ne biste igrali šah?

— Žao mi je što se nisam bavio muzikom. Čini mi se, da ne igram šah, bio bih muzičar.

— Kako biste prošli sa prvakom svijeta?

— Sa Petrosjanom vodim 1 : 0, uz tri remija, ali svakako bi me on ubjedljivo pobijedio u meču.

— Pretpostavimo da se igra meč protiv neke druge planete, a vi ste »savezni kapiten svijeta«, koju desetoricu biste odabrali za to »gostovanje«?

— Keres, Geler, Talj, Korčnoj, Petrosjan, Spaski, Botvinik, Gligorić, Fišer i Najdorf. To je redoslijed desetorice najboljih igrača svijeta, po mom mišljenju.

— A koje biste tri stvari najradije ponijeli u tom eventualnom letu u svemir?

— Znam samo da među njima ne bi bio šah.

— Kakva je razlika između Talja i Spaskog?

— Spaski je, mislim, isto tako veliki talenat, ali mu nešto nedostaje. Nije toliko predan šahu kao Talj. Najdorf je jednom rekao: »Spaski bi mogao biti prvak svijeta, ali to neće postati, jer suviše voli život.«

— Toliko puta na raznim turnirima sam primijetio da Ivkov razmišlja čitav sat za jedan potez. Šta on onda misli?

— Zavisi u kakvoj sam poziciji. Ako sam izgubljen sve moguće mi dolazi na pamet.

Posljednje kolo »Turnira mira« u Zagrebu. Bora Ivkov sa lakoćom dobija Damjanovića. Dvoranom odjekuje aplauz. Naš velemajstor ustaje od stola, zahvaljuje se. Čeka se još Ulmanova partija sa Larsenom. Ako Ulman dobije, onda prvo mjesto zajednički dijele Ivkov i Ulman. Sve ostalo bi značilo da statua »Konjanika mira« pripadne Ivkovu. Ulman stoji bolje, ali...

Ivkov prima čestitke i prvi buket cvijeća od navijača iz Sarajeva. On je nervozan... Izašao je iz arene i samo gleda u tu partiju. On sada želi uspjeh svom budućem partneru u meču na turniru kandidata. Dolaze posljednji minuti... Larsen je izgubljen i Ulman dobija aplauz. Ivkov i Ulman su prvi i drugi ispred svjetskog prvaka Petrosjana. To je veliki uspjeh na turniru na kojem je nastupilo 15 velemajstora.

»TURNIR MIRA« — NAJVEĆI USPJEH

Odmah nakon trijumfa našao sam se sa Ivkovom u malom bifeu kod turnirske dvorane. Govorio je o minulom događaju.

— Jeste, ovo je moj do sada najveći uspjeh u karijeri. Ali, ja nisam zadovoljan. Vjerovao sam da Ulman neće dobiti posljednju partiju... Mislim da je, ipak, Portiš igrao najbolje. On je dobio oba pobjednika i Petrosjana i...

— Moje najbolje partije? Mislim sa Bronštajnom i Gligorićem.

Sedam dana prije ove posljednje runde nastupio sam sa Ivkovom na usmenim novinama u Bosanskoj Krupi. I tada je, kao sada, njegova prognoza bila: Talj ili Spaski u meču protiv Petrosjana.

— Znao sam da će Geler dobiti Smislova, jer je Vasja očekivao i spremao se za Botvinika, a onda mu je za ploču sjeo sasvim drugi partner. Pogodio sam i pobjedu Spaskog protiv Keresa...

— A šta će biti u duelima Ivkov — Larsen i Talj — Portiš?

— Ako Larsen bude ovako igrao, biće dobro, ali kod njega se nikada ne zna šta će biti. Vjerujem u pobjedu Talja...

— A onda, u polufinalu, vaš rezultat sa Taljem?

Ivkov se nasmijao:

— Ja nisam rekao da ću sigurno dobiti Larsena, a ako u tome uspijem, onda... više bih volio da igram protiv Portiša nego protiv Talja...

Bled, 1965. godine, Ivkov počinje svoj prvi kandidatski turnir. On je, prema prognozama stručnjaka, favorit protiv Larsena. Petrosjan kaže da su šanse 3 : 1 u korist jugoslovenskog velemajstora. Ali...

Igran je nastavak druge partije. Imao je tri pješaka više i svi su očekivali njegovu pobjedu, ali se ponovila priča iz prve večeri. I tada je Ivkov pogriješio tri poteza prije kraja. Kada smo očekivali da će zbog Larsenovog forsiranja, dobiti tu poziciju koja mu prilikom prekida nije mnogo obećavala, Ivkov je povukao jedan neshvatljiv potez kraljicom i poslije toga je sve bilo gotovo. Larsen je iz propale situacije tako došao do čitavog poena.

— Larsen u nastavku nije izabrao najbolji potez — govorio mi je Ivkov poslije ove tužne partije. — Nije htio da remizira i to je vodilo porazu, ali ja sam u ovoj partiji izgubio dva poena.

Možda je ovaj Ivkovljev propust bio odlučujući u meču. Larsen je tako dobio krila. On je snažno jurišao, vodio je 4,5 : 1,5. Čekao se kraj. A onda je Ivkov iznenada dobio sedmu partiju, donekle je smanjio rezultat.

— Ja više ništa ne vjerujem, nakon tri poraza, — rekao je ovaj veliki borac — ali igram dalje, ne predajem se.

Kad se ukazala mala nada Ivkov je imao bijele figure. Igrao je na pobjedu, toliko je želio da se podigne od zadatih udaraca, ali kao da je to već bio grogirani bokser. Još nekoliko poteza osme partije, Larsen mirno šeta i govori nam da sigurno dobija. Ivkov mora dati kraljicu. Sve je gotovo — 2,5 : 5,5. Prognozeri nisu bili u pravu. Prilazim umornom velemajstoru, pitam ga šta sada može reći. Naravno, nije lako bilo šta reći u tim trenucima, ali Ivkov mirno govori.

— Priznajem, igrao sam slabo. Bio sam umoran, iako sam se spremao za ovaj meč kao rijetko kada. Nije mi ništa išlo od ruke. Takav je šah. Ali ja, ipak, tvrdim da će Talj lako savladati Larsena.

POSLJEDNJE RUNDE U HAVANI

Ivkov je odletio u Havanu septembra 1965. da igra, da pobjeđuje i da se tako utješi za nedaće na Bledu. I, zaista, igrao je izvrsno. Stalno je među vodećim. On dobija i Bobija Fišera, najvećeg favorita turnira. Partija pobuđuje veliko interesovanje, osam sati se svaki potez prenosi preko televizije, jer taj duel ima posebnu draž. Ivkov sjedi u turnirskoj areni u Havani, a Bobi preko teleksa diktira poteze iz jedne male sobe Maršal šah kluba u Desetoj ulici u Njujorku.

Dva kola prije kraja, Ivkova već svi vide na pobjedničkom prijestolju, jer su sa Garsiom i Robačem njemu potrebna samo dva remija pa da bude prvi. On ima kvalitet i tri pješaka više sa Garsiom. I 12 pobjeda protiv 15 Garsijinih nula na tom turniru i glatko dobijenu poziciju. On igra jedini potez koji gubi, pomiče pješaka i upada u mat...

Ostaje nada u posljednje kolo, kada se grijehovi ranijih poraza mogu još nadoknaditi. Bijele figure i Robač, koga je dobio sa lakoćom u meču za ulazak na međuzonski. Ali, nesreća nikada ne dolazi sama. Još jedan poraz i on više nije prvi, Smislov za pola poena ulazi prvi kroz cilj i osvaja nagradu od 2.500 dolara. Ivkov je tek drugi do četvrti sa Fišerom i Gelerom. To se zove šahovska nesreća, tako nešto rijetko se dešava i u arenama šahovskih majstora. Samo jedan potez ga je stajao 1.000 dolara.

Ivkov ne tuguje, on kaže:

— Mogao sam mirno remizirati sa Garsiom, ali zašto kada je on jedanaest partija prije ove uzastopno izgubio, a ja stojim znatno bolje. I onaj fatalni previd i još posljednje kolo...

— Mogao sam i tada remizirati sa Robačem, ali mislim u sebi: »Vodio sam čitavo vrijeme i da sada dijelim prvo mjesto. Ne, igram, makar i izgubio«.

PAUL PETROVIČ KERES

Rođen je 7. januara 1916. godine u Narvi (Estonija). Na šahovskim turnirima počeo je da igra od 1929. godine. Skrenuo je na sebe pažnju izvrsnim rezultatom na olimpijadi u Varšavi 1935. godine kada je igrao na prvoj ploči. Titula velemajstora mu je priznata 1950. godine, a velemajstor SSSR postao 1941.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Teško je pobrojati sve njegove velike uspjehe jer je Keres pobijedio na preko 30 međunarodnih turnira. Od mnogobrojnih blistavih rezultata vrijedno je spomenuti prva mjesta u Semering Badenu (1937), na Avro turniru 1938. zajedno sa Fajnom, ispred Botvinika, Aljehina, Evea, Reševskog, Kapablanke i Flora, u Margotu 1937. godine (sa Fajnom) i 1939, u Budimpešti 1952, Hestingsu 1954/55 (sa Smislovom), 1957/58 i 1964/65, u Mar del Plati 1957. itd.

Bio je pobjednik na tri sovjetska šampionata (1947, 1950. i 1951. godine). Učestvovao je na šest turnira kandidata. Na meč-turniru za prvenstvo svijeta 1948. dijelio je treće i četvrto mjesto. Na turniru kandidata 1950. godine bio je četvrti, 1953. u Cirihu dijelio je drugo do četvrto mjesto, u Amsterdamu 1956. godine drugi je iza Smislova, na četvrtom turniru kandidata u Jugoslaviji opet je drugi iza Talja i

na petom turniru u Viljemstadu drugi i treći iza Petrosjana. Pobijedio je na velikom turniru u Cirihu 1961. godine zabilježio ubjedljivu pobjedu u Bambergu, 1968. sa dva poena prednosti ispred sovjetskog prvaka Petrosjana.

KERES — VINTER
(Olimpijada u Varšavi, 1935. godine)
Sicilijanka

1. e4, c5; 2. Sf3, Sf6; 3. e5, Sd5; 4. Sc3, e6; 5. Sd5:, ed5:; 6. d4, d6; 7. Lg5, Da5+; 8. c3, cd4:; 9. Ld3, dc3:; 10. 0—0, cb2:; 11. Tb1, de5:; 12. Se5:, Ld6; 13. Sf7:, Kf7:; 14. Dh5+, g6; 15. Lg6:+, hg6:; 16. Dh8:, Lf5; 17. Tfe1, Le4; 18. Te4:, de4:; 19. Df6+ Crni predaje.

Vječiti drugi je bio veoma blizu cilja i na turniru kandidata u Kirosau, 1962. Poslije meča sa Gelerom pripalo mu je opet drugo mjesto (+2 —1 =5). Evo jedne divne Keresove pobjede sa toga turnira kandidata.

KERES — BENKE
(Turnir kandidata, Kirosao, 1962)
Sicilijanka

1. e4, c5; 2. Sf3, e6; 3. d4, cd:; 4. Sd4:, a6; 5. Sc3, b5; 6. Ld3, Lb7; 7. 0—0, Dc7; 8. Te1, Lc5; 9. Le3, Sf6; 10. Sdb5:!, ab:; 11. Sb5:, Dc6; 12. Lc5:, Dc5:; 13. e5, Lc6; 14. b4, Db4:; 15. ef:, Sa6; 16. Tb1, Df4; 17. fg:, Tg8; 18. Le4, Tg7:; 19. Dd4, Kf8; 20. g3, Db8; 21. Lc6:, dc:; 22. Sd6, Da7; 23. Df6, Sc5; 24. Tb4, Dc7; 25. Td1, Td8; 26. Tbd4, Td7; 27. Se8:, Ke8:; 28. Dg7: Crni predaje.

ZAGONETNI OSMIJEH »ŠAHOVSKOG PAGANINIJA«

Četvorogodišnji dječak je satima gledao kako njegov otac igra šah. I on je tako naučio tu čudesnu igru. Slično se dogodilo i sa Kapablankom, ali veliki Kubanac je bio stariji godinu dana kad je naučio prve poteze...

Paul Keres je ubrzo dobio i velikog protivnika. To je bio njegov tri godine stariji brat. Njih dvojica su neumorno igrali međusobne mečeve. Ljubav prema šahu se sve više rasplamsavala. Paul je pobjeđivao, želio je da gleda i partije poznatih majstora. Ali u Narvi, tom malom estonskom mjestu, nije bilo ni majstora ni šahovske literature. Ostalo mu je jedino da prepisuje poteze partija do kojih je slučajno dolazio. I tako je ispisao nekoliko velikih svezaka, ukupno 800 partija.

Dječak bi uveče dugo listao te svoje sveske, analizirao partije i sanjao da i on jednoga dana zaigra na turniru. I taj trenutak koji se dugo čekao najzad je došao. Bilo je to 1929. godine u Parnu. Igrao se veliki brzopotezni turnir. Trinaestogodišnji Paul je došao u šahovski klub i prijavio se da igra. Stariji su ga gledali sa nepovjerenjem i odgovorili su mu isto kao što je mnogo godina kasnije rečeno Bobiju Fišeru u Njujorku — on je isuviše mlad da bi igrao sa nama...

Naravno, dječaku je bilo krivo. Govorio je:

— Pustite me samo da odigram nekoliko partija...

I pustili su ga... Ne na turnir, nego na probni meč sa miesnim prvakom. Keres je izazvao pravu senzaciju, jer je uspio da izvuče rezultat 1 : 1, ali još draže mu je bilo što je na osnovu toga rezultata uvršten na takmičenje.

MLAĐANI ORAO...

I kao u nekom romantičnom filmu Paul Keres »čudo od djeteta« iz Narve dobija sve partije na tome turniru i osvaja prvu nagradu. Starije šahovske kolege su se morale izviniti darovitom dječaku.

Tako je počinjala šahovska karijera igrača koji će već sljedeće godine dobiti prvu nagradu na studentskom turniru u Talinu. U 14. godini on je već bio jedan od najboljih igrača Estonije. Počeo je da igra dopisne partije, jer u Estoniji i nije imao tako jakih partnera. Dobijao je sve protivnike. A onda su došle i laskave titule — šampion Estonije, drugi na međuzonskom turniru u Talinu i 19-godišnji mladić odlazi na varšavsku olimpijadu kao prva ploča Estonije. Nekoliko bri-

lijantnih pobjeda i 67 odsto osvojenih poena su prinudili stručnjake da na toj olimpijadi uvrste Keresa u šahovske zvijezde. Početak je bio u znaku velikih pobjeda, a bogata karijera donosiće još mnogo uspjeha, ali još ne i titulu šampiona. Dugo, dugo on će biti drugi, vječito drugi . . .

Posljednji trenuci petog turnira kandidata u Viljemstadu (Kirosao). U nekom čudnom i nemirnom raspoloženju pomiješanih nada i sumnji sjedili su za pločama velemajstori i čekali konačnu odluku. Petrosjan je brzo remizirao sa Filipom, dajući tako šansu Paulu Keresu da ga stigne. Ali ti posljednji potezi koje je vukao veliki Estonac donijeli su mu i mnogo gorčine.

Taj »šahovski Paganini« Paul Keres potpisao je sa Fišerom možda svoj najtužniji remi u životu. To je značilo da Tigran Petrosian igra meč sa Botvinikom, a ovaj šahovski umjetnik, što četvrt vijeka čeka svoju šansu, opet je drugi, vječito drugi, četvrti put uzastopno on je — drugi. A samo pobjednik stiče pravo da igra u najvećem meču.

Ponovo, sa prizvukom tuge, on napušta bojište, je li to sudbina šahovskih junaka koji su bili na domaku cilja, ali su padali da se više nikad ne podignu. Paul Keres, mlađani orao šahovske arene, kako je neko rekao, znao je uvijek da dostojanstveno podnese poraz. Sa istim izrazom na licu kada gubi i kada dobija, kada igra i kada ne igra.

Nikada neću zaboraviti ciriški susret sa Paulom Petrovičem Keresom. I kad god se sjetim toga susreta uvijek vidim onu elegantnu figuru velemajstora sa pomalo zagonetnim osmijehom na licu. Sjetim se i olimpijade u Minhenu kada je Keres šetao između igrača, kao da ga niko od onih 200 učesnika nije ni najmanje interesovao. Neko je tada rekao, gledajući ga kako laganim koracima prolazi pokraj stolova, da taj »estonski orao« šeta samo da bi se šetao, jer mu je tako ugodnije.

Njegov veliki protivnik u Cirihu Bobi Fišer odigrao je potez, a Keresov sat je pokazivao još samo nekoliko minuta za razmišljanje. Bobi je ustao od stola sav radostan što ima nadmoćan položaj. Ali Keres, koji je tada šetao, ni u tom trenutku nije ubrzao svoj lagani hod. Prišao je stolu i upravo kaligrafskim rukopisom zapisao potez i utonuo u duboko razmišljanje. Čudnovati dječak je, valjda u uzbuđenju da će savladati slavnog velemajstora, bio nervozan. Neprestano je ustajao i sjedao, gledao čas u publiku, čas u šahovsku ploču. A Keres je mirno sjedio bez trunka promjene na licu. Vjerovatno zbog toga jedan ga je reporter uporedio sa klavirskim virtuozom kad se ovaj poigrava s dirkama u časovima odmora.

HLADNOKRVNOST VELIKOG KOCKARA

Ko je vidio Keresa da u teškim trenucima pravi grimase na licu? Ili da u cajtnotu lupa po časovniku? Ne znam kako bi neki drugi velemajstor podnio poraz da je bio na njegovom mjestu u finišu ciriške bitke. Svako bi se, bar za trenutak, naljutio. Svako, samo ne Paul Keres, velemajstor koji je shvatio da se i u šahu, kao i u životu, mora dobijati i gubiti.

Dvoranom su odjekivali aplauzi nestašnom dječaku Bobiju, ali se Keresov izraz lica uopšte nije izmijenio. Mirno je pružio ruku u znak predaje, zatim se blago nasmijao i rekao da je ranije imao jači nastavak. Poslije desetak minuta vidio sam ga kako šeta obalom Ciriškog jezera, kao da je osvojio važan bod, ili kao da taj poraz, koji ga je zbacio s vrha, ništa ne znači.

Rekao sam mu tada da je propustio divnu šansu da pobijedi, a on me nekako čudno pogledao i sa onim svojim osmijehom na licu odgovorio:

— Možda sam ja mogao tu partiju dobiti, ali zar nisam toliko puta dobijao remi pozicije. Eto, sreća se okreće.

Tada sam se sjetio našeg majstora Radojčića koji je rekao »da Keres ima hladnokrvnost velikog kockara«. I kada se završio ciriški turnir, na svečanom banketu je za njegovim stolom bilo neobično veselo. Ne zbog njega, jer je on i tu bio tih kao i za šahovskom pločom i izgledao je pomalo zamišljen. Samo s vremena na vrijeme obratio bi se svojoj supruzi ili nasmijao na vesele primjedbe Talja, Larsena i Olafsona. Upitao sam ga tada o šansama na Bledu i on se za trenutak zamislio:

— Teško je to sada reći. Bled je za sve velika šansa. Možda Smislov ili Talj.

Njegovo izlaganje prekinuo je jedan ljubitelj šaha koji je zamolio velikog Estonca da mu se upiše u spomen-knjigu turnira. Keres je opet pisao onim svojim kaligrafskim rukopisom. Upitao sam ga zašto je vremenom promijenio svoj stil igre, jer je nekada bio strah i trepet na svim turnirima.

— Još u dopisnim partijama sam nastojao da što više komplikujem pozicije. Čak i u otvaranju. Često sam se plašio da bi poziciona igra mogla postati dosadna. Ali, vrijeme je učinilo svoje, i stil se izmijenio. Sada komplikujem samo kada se ukaže potreba . . .

Igrao je i na bledskom turniru kandidata i opet bio drugi, on je igrao hrabro kao u najboljim danima. Dugo se nalazio u vrhu, mnogi su rekli da je igrao najbolje. Poslije vanrednog starta prognozeri su mu davali najveće šanse da igra sa Botvinikom i da tako poslije više od dvije decenije uzaludnih pokušaja dođe do najvećeg meča.

Njegov sekundant Mikenas rekao je na Bledu:

— Već pet godina sam stalno sa Keresom, vjerovao sam u njegov uspjeh. Ja i dalje vjerujem da Keres dolazi među šestoricu najboljih igrača svih vremena. Možda poslije Aljehina, Kapablanke, Laskera, Botvinika . . .

Ali Paul Keres je bio vječito drugi. U naknadnom meču poslije Viljemstada dobio je Gelera, i to je značilo da ponovo igra direktno na turniru kandidata. On je čekao tu svoju šansu, strpljivo je čekao . . .

Došao je sa sovjetskim olimpijskim timom u Tel Aviv . . . Opet je to bio onaj veliki, mirni Keres, koga ništa nije moglo uzbuditi i potresti, kao nekada u Cirihu sa Bobijem, tako je i sada igrao dostojanstveno svoju propalu poziciju sa Nijemcem Šmitom. Oko njegovog stola

desetine majstora i posmatrača kao da su tražili promjenu na licu Keresovom zbog neočekivanog poraza. Nisu je našli. On je mirno, na kraju igre, pružio ruku i opet sa skrivenim, zagonetnim osmijehom, govorio partneru šta je, zapravo, trebalo igrati.

Paul Keres je uvijek bio takav. Niko ga nije mogao uzdrmati u njegovoj postojanosti. Kada bi završio kolo u turnirskoj areni, odlazio je na plažu. Ovdje u blizini nije imao teniskog igrališta i nekadašnji teniski as ostajao je tako bez svog velikog hobija.

Čekali smo strpljivo šta će uraditi u prvom meču sa Borisom Spaskim. On po običaju nije htio da daje prognoze kada smo mu pominjali taj duel. Ali Keres nije mogao izdržati napornu borbu sa znatno mlađim protivnikom. Izgubio je meč, Spaski se plasirao u polufinale a Keres je još jednom ostao da čeka pune tri godine.

Da li je to bila, možda, posljednja šansa Paula Keresa . . .

VIKTOR LJVOVIČ KORČNOJ

Rođen je 23. jula 1931. godine u Lenjingradu. Završio je istorijski fakultet Lenjingradskog univerziteta. Majstor je postao 1951. godine, internacionalni majstor 1954, a velemajstor 1956. godine. Prvi put se pojavio na sovjetskom šampionatu 1952. godine kada je osvojio šesto mjesto, postao je tri puta pobjednik sovjetskih prvenstava, u Lenjingradu 1960, u Erevanu 1962, i u Kijevu 1965. godine (2 poena ispred Talja i Bronštajna).

Osvojio je veliki broj prvih nagrada na međunarodnim turnirima, kao na primjer u Bukureštu 1954. godine, Hestingsu 1956. (sa Olafsonom), u Krakovu 1959. u Buenos Airesu 1960. (sa Reševskim), u Havani 1963. godine, u Đuli 1965. sa 5,5 poena ispred ostalih . . . u Ervanu 1965. godine, u Bukureštu 1966, u Sočiju 1966. Na turniru kandidata u Kirosau (Viljemstadu) 1962. godine nalazio se dugo u vođstvu, ali je na kraju osvojio tek peto mjesto.

Pobjednik na turnirima u Bevervajku 1968, Palmi de Majorci 1968.

Podijelio II—IV mjesto sa Gligorićem i Gelerom na međuzonskom turniru u Susu 1967. i plasirao se na turniru kandidata, u prvom meču pobijedio Reševskog 5,5 : 2,5, u drugom Talja 5,5 : 4,5, a u finalu izgubio sa Spaskim (3,5 : 6,5).

KORČNOJ — Dr FILIP
(STOKHOLM, 1962. međuzonski turnir)
Engleska partija

1. c4, Sf6; 2. Sc3, c5; 3. g3, e6; 4. Sf3, b6; 5. Lg2, Lb7; 6. 0—0, Le7; 7. d4, dc4:; 8. Dd4:, 0—0; 9. Td1, Dc8; 10. e4, d6; 11. b3, Sc6; 12. Dd2, Td8; 13. De2, Sd7; 14. La3, Db8; 15. Td2, Sc5; 16. Tad1, e5!; 17. Sd5, Lf8; 18. Lb2, Se6; 19. b4, Te8; 20. a3, Lc8; 21. h4, Db7; 22. h5, h6; 23. Se3, Dc7; 24. Sf5, Td8; 25. Td3, a5; 26. Lc3, ab4:; 27. ab4:, b5:; 28. cb5, Sa7, (bijeli je u velikom cajtnotu), **29. Dd2, Sb5:; 30. Le5:, Lb7:; 31. Tc1, Db8; 32. Lg7:, Lg7:!, 33. Sh6:+, Lh6:; 34. Dh6:, Le4:; 35. Te3, d5; 36. Sg5, De5; 37. Te4:, Dg5:; 38. Te6:, Dh6:; 39. Th6:, Ta4!; 40. Tb6, Sd4; 41. Tc5** Crni predaje.

Efektnu kombinaciju sproveo je Korčnoj u partiji sa Gelerom na 21. prvenstvu Sovjetskog Saveza, 1954. godine.

KORČNOJ — GELER
21. prvenstvo SSSR, 1954.
Sicilijanka

1. e4, c5; 2. Sf3, Sc6; 3. d4, cd:; 4. Sd4:, Sf6; 5. Sc3, d6; 6. Lg5, e6; 7. Dd2, Le7; 8. 0—0—0, 0—0; 9. f4, e5; 10. Sf3, Lg4; 11. h3, Lf3:; 12. gf:, Sd4; (Jače je 12... Sh5) **13. fe:, de:; 14. Tg1, Sf3:!** (pravilno je 14... Tc8) **15. Df2, Db6; 16. Le3, Sd4; 17. Td4:!, ed:; 18. Ld4:, Dd8; 19. Sd5, Se8** (19... Kh8; 20. Se7:, De7:; 21. Tg7:) **20. Dg3, f6; 21. Lc4, Tf7** (na 21... Kh8; 22. Sf4) **22. Sf4!:, Ld6** (22... Dd4:; 23. Lf7+, Kf7:; 24. Db3) **23. Lf7:+, Kf7:; 24. Db3+, Ke7; 25. Lf6+** Crni predaje.

NA SVE ILI NIŠTA...

Igralo se omladinsko prvenstvo SSSR u Lenjingradu 1946. Poslije petog kola Viktor Korčnoj je među vodećim. Zatim gubi partiju, i to ga toliko deprimira da na kraju završava turnir među posljednjima...

Nekoliko godina kasnije na polufinalnom turniru za prvenstvo SSSR taj isti mladić ne uspijeva dobiti nijedan poen. Ili, na 22. svjetskom šampionatu Viktor Korčnoj gubi u prvom kolu protiv Simagina. On je opet tužan i utučen. I taj blistavi talenat koji će kasnije dobijati sve redom zauzima na tome turniru — pretposljednje mjesto...

To mu neće smetati da iduće godine podijeli drugo mjesto i da nastavi svoj proboj u vrh svjetskog šaha.

Nije, znači, Viktor Korčnoj ili kako su mu drugovi tepali »Vita« na svojim prvim turnirima požnjeo uspjehe. On je gubio partije, ali ne i nadu da će sutra biti bolje. I on je stvorio svoj sopstveni stil igre sa kojim je kasnije harao po turnirima.

PROTIVNIK REMIJA

Kakav je to korčnojevski način igranja? O tome je i on sam jednom napisao:

»Još je Emanuel Lasker u svoje vrijeme primijetio da prilikom izjednačene pozicije na ploči partija rijetko kada bude sadržajna i obično se završava remijem. Šahista koji ne voli remije, a ja pripadam toj grupi igrača, dužan je da nekako naruši ravnotežu. Ili da nešto sam žrtvuje i pomoću toga dođe do inicijative ili da dozvoli partneru da napada... Ja ne volim da prvi napadam kao ni da žrtvujem svoje figure i pješake. Meni više leži da protivniku dam mogućnost da počne napadati, da oslabi pješake i da mi nešto žrtvuje i kada dođe trenutak ja mu vratim ono što mi je žrtvovao... Ja volim sumnjive varijante«.

Aljehin je pisao: »Ja sam vaspitavao svoj karakter pomoću šaha«. Tako bi mogao reći i Viktor Korčnoj, velemajstor koji je toliko puta zadivio svijet. Pogledajmo samo turnire i njegove pobjede...

Havana, 1963. godine, ostala je u prijatnoj uspomeni Viktora Korčnoja. Posljednji potezi jedne maratonske partije odlučili su da on bude pobjednik. I jedan veliki događaj u postojbini Kapablanke predat je šahovskoj istoriji. Turnir je dobio Viktor Korčnoj, tada dvostruki šampion Sovjetskog Saveza, jedan od najjačih velemajstora današnjice. To

je onaj Korčnoj za koga se sjećate da je uzgred završio studije istorije, da je pobjeđivao redovno Talja i sve ostale velemajstore, a rijetko kada Keresa.

To je ujedno i mladić kome su u 29. godini života predskazali titulu svjetskog šampiona i koji je već za mnoge najjači na svijetu, ali on ipak nije šampion. To je, najzad, onaj pomalo nervozni igrač koji za pločom često dugo razmišlja i naizgled se muči i vječito dolazi u cajtnot. Ali tek tada on igra u svom stilu i dobija. Iznenadili ste se kako on onako umoran igra sa lakoćom u cajtnotu i redovno pobjeđuje. To je njegov šahovski stil, njegova filozofija. Kao da ga najviše privlači baš »hod po mukama« i kao da tada uživa što je nadigrao protivnika iz slabije pozicije.

»OPTIMIZAM ME SPASAVA . . .«

Ovaj trijumf mladog velemajstora podsjetio me na ranije susrete sa Viktorom Korčnojom. Najprije onaj na prostranoj moskovskoj ulici, kada je došao iz Lenjingrada da vidi meč između Talja i Botvinika i da sutradan otputuje u Budimpeštu i igra za svoj grad na prvoj ploči. Upitao sam ga prvo o onom zagonetnom rezultatu protiv Talja za koji je Mihail Talj rekao da iznosi ukupno 5 : 5, pet Korčnojevih pobjeda i pet remija.

— Talj je ipak pogriješio. On je dobio jednu partiju 1956. godine, pred studentsku olimpijadu, — rekao je Korčnoj.

— O moskovskom meču?

— Kada sam analizirao u Lenjingradu sedmu partiju meča, pomislio sam: »Valjda Talj smatra da se sa Botvinikom može igrati kako hoće. Kasnije sam pogledao osmu partiju i povjerovao da je Botvinik tako mislio za Talja.

Znajući da je Botvinik jedan od Korčnojevih šahovskih idola, upitao sam ga šta misli o igri Mihaila Mojsejeviča.

— Sjećam se da mi je Talj prošle godine poslije 17. partije rekao: »Neće ipak biti lako«. Talju će biti mnogo teže. Botvinik je ovog puta sasvim drugi čovjek, on se dobro pripremio.

— A Talj?

— U svojim susretima sa Botvinikom zaključio sam da on nikada nije trošio mnogo vremena za pronalaženje najboljih pozicionih manevara. Takav stil uprošćavanja pozicije on nameće Talju i zato je teško mladom prvaku.

— Prognoza? Odgovor bih mogao dati sa dvije varijante: najprije — ko bi želio da pobijedi, a druga: moje objektivno mišljenje. Ne mogu reći da posebno navijam za nekoga, ali prošle godine sam izjavio — Botvinik će pobijediti. Znači . . .

Ili susret u Stokholmu, kada je Viktor Korčnoj osigurao učešće na turniru kandidata u dalekom Kirosau. Korčnoj je, uz Fišera, bio najpopularnija ličnost toga međuzonskog turnira. On, istina, nije igrao

onako kao što su prognozirali, ali ipak je uspio. Upitao sam ga da li je nekada pomislio da se neće plasirati za turnir kandidata.

Odgovorio je:

— Mene je spasavao optimizam.

Kao obično, ovakvi turniri mješovitog sastava donose iznenađenja a rijetko kvalitetne partije, — rekao je Korčnoj. — Mislim da je ovaj turnir bio slabiji od bledskog. Pored toga žrijeb koji je primijenjen po mom mišljenju je besmislen zato što se u prvim kolima moraju sastati igrači iz istih zemalja. To ima svojih velikih nedostataka. Svi bi se ti igrači borili međusobno bez obzira na to da li se sastaju na početku ili na kraju. Psihološki djeluje na nekog igrača kad naiđe redom na četiri sovjetska predstavnika. Tako se, na primjer, dogodilo sa Olafsonom na početku turnira. Da je Fišer najprije igrao sa sovjetskim velemajstorima, možda ne bi bio tako samouvjeren.

— O vašim šansama u Kirosau?

— Ako i tamo budem igrao kao ovdje u Stokholmu, onda mi je posljednje mjesto osigurano. Nisam imao sreće na ovom turniru i čudo je da sam se plasirao. Mislim da je lakše bilo Filipu ili Gligoriću da se plasiraju, jer sam ja morao paziti da ne budem četvrti sovjetski predstavnik . . .

— Kako je moguće da pobjednik turnira Fišer osvoji dva i po boda više od ostalih?

— Prema onome što je ovdje pokazao, Fišera smatram jednim od najjačih kandidata u borbi za naslov svjetskog prvaka. On tako reći nema slabosti u svojoj igri. Zato je i moguća tako visoka pobjeda. Jedan razlog je i u tome što sovjetski velemajstori nisu bili u dobroj formi.

DVA NEZABORAVNA TRENUTKA

— Da li bi Fišer sa ovakvom igrom bio opasan za Botvinika i očekujete li možda u skoroj budućnosti njihov dvoboj.

— Vidio sam mnoge susrete za prvenstvo svijeta u kojima je igrao Botvinik. Malo je onih u kojima Botvinik nije mogao izgubiti. Zato ne bi bilo ništa čudno ako bi Fišer svojom prekrasnom igrom zadao Botviniku mnogo neprijatnih trenutaka.

Korčnoj je, zatim, izdvojio dva trenutka koje nikada neće zaboraviti. Bile su to partije sa Portišem i Fišerom na ovom turniru. Izgubljene oba puta u remi pozicijama. A kada sam ga upitao za prognozu turnira kandidata u Kirosau, on je rekao:

— Talj i Fišer, Petrosjan i Keres. Takav će otprilike biti poredak. Botvinik će imati zaista težak posao bez obzira na to da li igra sa Taljem ili Fišerom.

— A da su ovdje igrali Botvinik i Talj?

— Taljev način igre bi vjerovatno bio odlučujući u odnosu na ostale konkurente, a za Botvinika nisam siguran da bi bio prvi. Ovo se odnosi i na turnir kandidata i vjerujem da Talj ima malu prednost pred Fišerom.

Dok je Korčnoj govorio podsjetio sam se na onu scenu iz drugog kola kada su se svi majstori okupili da vide stradanje Viktora Korčnoja u duelu sa autsajderom iz Kolumbije Gačarnom Kvelarom... Nekako baš u tom trenutku našao se u dvorani i Mihail Botvinik... Korčnojev kralj stalno je lutao po ploči, sklanjao se od šahova i Kvelarove teške artiljerije. Još jedan potez i Korčnoj ostaje bez topa. On laganim pokretom ruke igra tek da bi nešto igrao. I najzad sa malim osmijehom na licu pruža protivniku ruku. Još jednom namješta figure i pokazuje gdje je pogriješio. Ovaj veliki borac je pomislio u tome trenutku da bi to možda mogla biti i fatalna partija, ali on nije gubio nadu...

Vjerovao je u sebe, iako je gotovo pred ciljem doživio još mnoge gorke trenutke. Kako da se zaboravi onaj veliki duel sa Bobijem Fišerom u kome niko nije mislio na remi. Sjedajući za sto Bobi je sigurno pomislio u sebi: »Da baš vidim kako igra taj Korčnoj«. Ali se, valjda, uvjerio kako igra kada je Korčnoj u vratolomnom cajtnotu nalazio najbolje poteze. Korčnoj se odlučio da žrtvuje pješaka... Čitava dvorana u Kraljevoj ulici čekala je i preživljavala svaki potez. Fišer je napadao, Korčnoj se branio. On bi samo lagano podigao ruku, a njegov pogled nije skretao sa ploče. Sve se to odigravalo u magnovenju. Izašao je peti sat igre. Korčnoj sa pješakom manje prekida. Ustaje od stola i još koji trenutak gleda u poziciju dok Bobi odlazi da vidi šta su uradili njegovi konkurenti.

Pitam Korčnoja čemu se nada. On pomalo tužno gleda u figure i jada se kako mu se mogao dogoditi previd koji će ga koštati poraza. A ta turnirska tuga mora da bude još veća, jer je protivnik bio Bobi Fišer, igrač koga niko nije uspio da pobijedi i koji je daleko odmakao i ovom pobjedom obezbijedio prvo mjesto.

— Bilo je teško sve vidjeti u cajtnotu, ali remi sam imao, — rekao je Viktor. — Takav je šah. Ja ipak ne gubim nadu, igramo dalje...

U nastavku spasa nije bilo. Korčnojeva utjeha je ipak ostala, nije to bila posljednja partija turnira. Posljednja je bila sa Kanađaninom Janovskim...

NAJBURNIJE VEČE

— Kako je teško igrati te partije gdje odlučuju živci, — rekao je Korčnoj dolazeći na posljednju rundu.

A ta velika drama u kojoj su učestvovali na jednoj strani Štajn protiv Olafsona, a na drugoj Korčnoj protiv Janovskog završena je srećno za Korčnoja. Janovski je stajao bolje, imao je i pješaka više, Bobi Fišer je tvrdio da je to izgubljeno, ali veliki borac se nadao. Čovjek nikada ne gubi nadu. Na njegovom satu ostalo je još samo nekoliko minuta za deset posljednjih poteza. U toj najburnijoj stokholmskoj večeri sreća mu se ipak osmijehnula. Štajn je izgubio, a on u nastavku izborio remi. Put u daleki Kirosao bio je obezbijeđen.

Pogledao sam još jednom, u Korčnoja u trenutku kada je izgledalo da su sve lađe potonule. Možda bi drugi velemajstor na njegovom mjestu nervozno šetao ili proklinjao turnirsku sudbinu, a on je kere-

sovskom mirnoćom vukao poteze kao da se okolo ništa ne dešava. I kao da je vjerovao da se i njemu jednom sreća mora osmijehnuti.

Od jedne partije zavisilo je mnogo, zapravo sve — odlazak na turnir kandidata. Korčnoj je ipak uspio da pobijedi sebe i da remizira sa Janovskim.

U šahovski spomenar upisao mi je sljedeće riječi:

»Samo jednom na ovome turniru sreća mi se osmijehnula. Ali to je bilo u posljednjoj, najvažnijoj partiji. Ipak, ja moram biti zadovoljan...«

A šta se to dogodilo u dalekom Kirosau, na turniru kandidata? Poslije prvog kruga on je na čelu sa pet poena iz sedam partija. U drugom krugu osvaja samo 2,5 poena i nalazi se na četvrtom mjestu. I najzad taj tužni početak trećeg kruga. On gubi redom sa Gelerom, Petrosjanom, Keresom i pozdravlja se sa šampionskim željama. Mnogi su se pitali šta se to događalo sa igračem koji je uvijek bio u stanju »stići i uteći i na strašnom mjestu postojati«. Nije li možda uzrok onaj nesrećni poraz sa Fišerom u drugome krugu kada je u boljoj poziciji jednostavno previdio figuru. Ipak ne, jer je odmah u sljedećem kolu odigrao svoju najbolju partiju protiv Filipa.

U SVOME STILU

Razlog tog pada je ipak nešto drugo. Mladić sa ne tako snažnom kondicijom igrao je svaku partiju na sve ili ništa. A na teškom, maratonskom turniru tako se ipak ne može igrati. Brojke jednostavno govore: Petrosjan, pobjednik turnira, utrošio je na razmišljanje za sve svoje partije 48 sati i 40 minuta, a Viktor Korčnoj, ukupno 72 sata i 10 minuta.

Kada se vratio u Lenjingrad sa jednim gorkim iskustvom više rekao je:

— Ja moram biti prvi na sovjetskom šampionatu.

Tako je govorio ranjeni lav, željan bitke i sjećao se šta je Aljehin pisao: »U šahu se može postići veliko majstorstvo samo onda kada se saznaju svoje greške i nedostaci«. I Korčnoj je dobro shvatio svoje greške u Kirosau... Otišao je u Erevan sa jedinom željom da pobijedi.

»Da, tamo će igrati Talj, Spaski, Tajmanov«, mislio je »Vita«. »Nema Petrosjana i Botvinika. Šteta što ne igraju i oni...«

I počeo je dobijati partije u svome stilu jednu za drugom. On je na čelu, on pobjeđuje, on je drugi put šampion Sovjetskog Saveza. Bila je to slatka utjeha za Kirosao.

Korčnoj je čekao sljedeću šansu i sljedeći turnir kandidata. Nije se plasirao za međuzonski, ali nije tugovao. Vjerovao je, kao i na početku karijere — sutra će biti bolje. Nastavio je da redom dobija turnire. Odletio je u Mađarsku da tamo, u Đuli, dozvoli samo jedan remi i da sa 5,5 poena ispred ostalih osvoji prvo mjesto, da podsjeti na onu čuvenu Aljehinovu pobjedu na Bledu. I da kasnije u Petrosjanovom rodnom mjestu pretekne i samog svjetskog šampiona i kao od

šale osvoji prvo mjesto. I da dobije obje partije protiv Petrosjana u meču Lenjingrad — Moskva.

Ali, za to vrijeme drugi su trčali šahovskom stazom koja vodi do najvećeg meča...

Bila mu je velika utjeha kad se našao u ekipi šampiona za olimpijadu u Havani. Gledao sam ga tada kako je sa lakoćom igrao i dobijao. On je uveče mogao da ostane na plesnom podijumu do kasnih sati, ali to mu nije smetalo da već sutradan izvede briljanciju u dvadesetak poteza. To ne bi bio Korčnoj kada ne bi izgubio i od nekog manje poznatog igrača kao što je ovdje u Havani bio Španac Kalvo. Tada nije tugovao, nego je zajedno sa njim pošao u susjednu dvoranu i pokazao kako je trebalo igrati.

Na redu je bio centralni događaj olimpijade, susret SSSR — SAD. Sovjetska ekipa je čekala u dvorani ambasadora, ali Amerikanci se nisu pojavili u znak protesta što Fišerova partija nije odložena.

Sve se to najprije završilo kontumacijom u korist sovjetske ekipe, a kasnije je to poništeno i odigran drugi meč. Trebalo je vidjeti Korčnoja u tim trenucima. On je samo želio da igra i, kao i njegovom sobnom kolegi Talju, njemu je bilo dosadno bez šaha.

»DVOMEČ« SA LARSENOM I FIŠEROM

Njih trojica: Larsen, Fišer i Korčnoj bili su centralne ličnosti međuzonskog turnira u Susu 1967. Oni su igrali najborbenije, Fišer je istupio sa turnira, a Larsen i Korčnoj su postali kandidati za šampiona. Za vrijeme turnira postavljao im brojna pitanja.

Najprije, što je za vas šah i da li ste kad požalili što ste počeli igrati?

FIŠER: Nikad nisam požalio što igram, ali vjerujem da bih mogao postati isto tako slavan pjevač. A šah je ipak život.

KORČNOJ: Ne učim svoga sina da igra šah, jer ne želim da ga zadesi moja sudbina. Za mene je šah, na kraju krajeva, sport, jer u njemu prevladavaju sportski elementi.

LARSEN: Nikada nisam požalio što igram šah, a što je šah, to je teško objasniti onima koji ga ne igraju, a oni koji ga igraju, već i sami znaju.

Koje se svoje partije najčešće sjećate, koju ste od toliko partija najbolje zapamtili da biste je mogli izdiktirati probuđeni u pola noći?

FIŠER: To je, bez sumnje, moja pobjeda u partiji s Donaldom Bernom na Rosenvold turniru, kad sam imao 13 godina i dobio nagradu za brilijantnu igru.

KORČNOJ: Najbolje sam zapamtio pobjedu nad Gelerom na našem šampionatu 1960. godine u Lenjingradu: dobio sam partiju iako sam imao crne figure, i postao sam prvi put šampion SSSR.

LARSEN: Nikad neću zaboraviti partiju s Gelerom u Kopenhagenu 1966, to je bila dobra partija...

Možete li opisati sebe u jednoj rečenici?

FIŠER: Ne mogu.

KORČNOJ: Da, Viktor Korčnoj posvećuje šahu mnogo vremena i snage i to ga pomalo ograđuje od života.

LARSEN: Ja sam vrlo progresivan buržuj.

Pređimo na delikatniji zadatak. Možete li nabrojati, recimo, 12 najboljih igrača svijeta i trojicu najboljih u SSSR?

Fišer: Tri najbolja sovjetska igrača su Talj, Korčnoj i Štajn. Znam, naravno, i ko je od njih najbolji, ali to neću reći, da taj igrač ne bi dobio suviše samopouzdanja. Što se tiče najbolje dvanaestorice nema mnogo dileme, to će reći Larsen i Korčnoj.

KORČNOJ: Dvanaest najboljih na svijetu jesu, po mojem mišljenju, ona dvanaestorica koju vam je izdiktirao Larsen. Što se tiče trojice najboljih sovjetskih igrača, nemam pravo da se složim s Larsenom, jer smo mi šahisti vojska koja ima svog generala, a taj je general trenutno Petrosjan. Ako je šah umjetnost, onda bih na prvo mjesto stavio Botvinika, po tituli stavljam Petrosjana, a po realiziranju sportskih uspjeha Fišera (u svijetu) i Štajna (u SSSR).

LARSEN: Najbolja dvanaestorica su šest igrača za koje sam rekao da će se plasirati s ovog turnira na turnir kandidata: Fišer, Korčnoj, Larsen, Geler, Štajn i Portiš, zatim Spaski, Talj, Petrosjan, Botvinik, Smislov i Gligorić.

Šta vas je ovdje najviše iznenadilo?

FIŠER: Najviše sam bio iznenađen Štajnovom igrom u prvom dijelu turnira i, naravno, iznenadio sam se zbog raznih nepravdi koje su mi priredili organizatori, zbog slabog svjetla u turnirskoj dvorani, rasporeda po kojem sam morao igrati četiri teške partije i drugih stvari zbog kojih sam napustio turnir.

KORČNOJ: Najviše me iznenadio remi između Štajna i Boazisa.

LARSEN: Iznenadio me Štajn.

IMA LI ŠAHOVSKOG KRALJA?

Petrosjan kaže da trenutno nema šahovskoga kralja. Postoji samo prvi među jednakima. Slažete li se s njim?

FIŠER: Ne slažem se s takvom filozofijom. Na svijetu postoje šahisti koji su najbolji, koji su bolji i slabiji...

KORČNOJ: Kad bi se prvenstvo svijeta igralo naizmjenično po sistemu turnira i mečeva, onaj koji bi na oba načina postao šampion, bio bi zaista najbolji. Inače, Petrosjan je u pravu, a ako se Bobi s tim ne slaže, neka dođe na prvenstvo SSSR i osvoji prvo mjesto.

LARSEN: Isto što je rekao Petrosjan rekao je i Talj, ja se s tim slažem, ali je dobro da imamo svjetsko prvenstvo.

Vratimo se opet prognozama. Ko će, po vašem mišljenju, igrati finalni meč turnira kandidata i ko će biti sljedeći šampion svijeta, Petrosjan ili taj pobjednik kandidatskog turnira?

FIŠER: Da se nisam nadao, ne bih ni igrao, ali su mi onemogućili da igram dalje.

LARSEN: U finalu turnira kandidata sastat ćemo se Talj i ja. Vjerujem da ću pobijediti. Sljedeći šampion svijeta biću ja.

KORČNOJ: Ja bih želio da odgovorim Larsenu. Bićete šampion, samo ako vas žrijeb ne odredi da igrate sa mnom. Ali ja nisam uvjeren da ću postati šampion svijeta, jer sam prije igrao bolje i bio dostojniji meča sa šampionom nego sada. A sada ima nekoliko kandidata koji bi mogli pobijediti Petrosjana. To su, recimo, Štajn, Fišer, Portiš.

Koji šahovski događaj je do sada ostavio na vas najveći utisak?

FIŠER: Da su me pozvali na moskovski turnir, onda bi to vjerovatno bio odgovor na ovo pitanje, ali smatram da nijedan turnir bez mene nije osobito zanimljiv.

NAJVEĆI TURNIR

KORČNOJ: Najveći turnir u istoriji za mene je AVRO turnir u Holandiji 1938. godine.

LARSEN: Olimpijada u Moskvi 1956. ostavila je na mene najjači utisak jer sam prvi put igrao bolje nego što sam očekivao.

Zašto ste sva trojica vječiti optimisti?

FIŠER: To zahtijeva šah.

KORČNOJ: Od poznatih svjetskih šahista čuo sam samo za jednog pesimistu, Šlehtera. Svi su ostali optimisti.

LARSEN: To je dio moje šahovske snage.

Vaši šahovski uzori iz prošlosti i sadašnjosti?

FIŠER: Mislim da je Morfi bio najbolji od sviju.

KORČNOJ: To su četiri velikana o kojima govore šahovske legende: Lasker, Kapablanka, Aljehin i Botvinik.

LARSEN: Moji uzori iz prošlosti jesu Nimcović i Lasker, a od sadašnjih Botvinik, Bronštajn i Talj.

Šta biste pozajmili od pojedinih velikih igrača, na primjer od Botvinika i Talja?

FIŠER: Novac.

KORČNOJ: Moram odgovoriti Fišeru da je on od njih uzeo sve što je mogao. Ja bih od Botvinika posudio strateško razumijevanje pozicije i moć koncentracije na svaku partiju, a od Talja bih rado uzeo njegov optimizam, iz mladih dana.

LARSEN: Ništa osobito ne bih posudio. Mogu još dodati da mnogi velemajstori izvan SSSR precjenjuju sovjetske igrače.

Šta mislite jedan o drugome?

FIŠER: O Korčnoju sam već rekao da spada među tri najbolja sovjetska igrača, a za Larsena mogu reći da se, na osnovu jednoga velikog rezultata kao što je bio posljednji turnir u Havani, ne može reći da je on najbolji izvan SSSR, a neko je to rekao.

KORČNOJ: Fišer je mašina koja je navijena da pobjeđuje, ali mu nedostaje stvaralački element. Sportski on je snažan, jer mašina ne pravi greške. Larsen je svijetla šahovska figura, opasan svakom velemajstoru.

LARSEN: Mislim da Fišer ima slabe živce. Želio bih da se ponaša normalnije i da se ne plaši da ga drugi ne razumiju. Za Korčnoja obično kažem da je dobar igrač.

A kako bi se završili vaši međusobni dvoboji, recimo, od deset partija?

FIŠER: Bez odgovora.

KORČNOJ: Pitanje pobjednika u meču pomalo je i stvar stila. Meni, na primjer, Larsenov stil odgovara. Vjerujem da bih ga pobijedio. Fišerov mi stil ne leži...

LARSEN: Pobijedio bih, vjerujem, obojicu 5,5 : 4,5.

LJUBIMCI IZVAN ŠAHA

Što volite osim šaha? Vaši ljubimci izvan šahovske ploče?

FIŠER: Volim zabavnu muziku, tenis. Moji su ljubimci glumac Alek Ginis i pjevači ansambla »For tops«.

KORČNOJ: Posebnu ljubav gajim prema stranim jezicima. Ne govorim ih dobro, ali na turnirima to mi je razonoda u slobodnom vremenu. Volim i laku muziku.

LARSEN: Zanima me spoljna politika, iako još u njoj nisam aktivno sudjelovao. Naročito volim klasičnu muziku. Nemam posebnih ljubimaca.

Razmišljate li ponekad o ratu i miru; na što se ljutite u svijetu u kojem živimo? Čemu se radujete?

FIŠER: Ja sam za mir. Ljutim se na postupke pojedinih ljudi, kao na primjer ovdje u Susu, zbog čega sam morao napustiti turnir.

KORČNOJ: Mi šahisti imamo mirno zanimanje i zato vjerujemo u mir. Ljutim se na samog sebe kad izgubim partiju. Volim sve radosti ovoga svijeta.

LARSEN: I ja sam za mir. Ljutim se na gluposti, a kad osjetim da glupi ljudi imaju veliku moć, onda me to rastužuje. Mnogim se stvarima radujem.

Da se sada u eri svemirskih podviga prebacimo na Mjesec. Šta mislite ko će se prvi iskrcati na Mjesec? Da li biste vi pošli tamo i šta biste ponijeli?

FIŠER: Zašto da idem na Mjesec kad mi je dovoljno da budem šampion i ove naše obične zemlje. Ako bih ipak pošao, možda bih poveo djevojku. Ne znam ko će prvi tamo stići.

KORČNOJ: Prilično sam skeptičan. Ne vjerujem da će čovjek doći na Mjesec. Možda će malo zaviriti iz svemirskog broda.

LARSEN: Ne želim da idem na Mjesec i nije mi važno ko će prvi stići. A kad bih već morao otići onda napišite da bih poveo svoju suprugu, jer će ona to pročitati.

Kako se osjećate u trenutku kad potpisujete poraz?

FIŠER: Veoma ljuto kad izgubim, kao ovdje, bez borbe. Inače čekam sljedeće kolo.

KORČNOJ: Strašno sam ljut.

LARSEN: Meni je to normalno. Mnogo pobjeđujem pa moram i gubiti. Čovjek se navikne.

Na kraju, da malo razveselimo čitaoce. Ispričajte anegdotu iz šahovskog svijeta koju najviše volite?

FIŠER: Najviše mi se sviđa ona anegdota o Morfiju. Njegov protivnik bio je na potezu i pošto tada nije bilo šahovskog sata, on je uporno razmišljao pet sati. Kao veliki džentlemen, Morfi ga nije htio opominjati. Poslije pet sati ipak je upitao: — Oprostite, ali zašto već nešto ne povučete? Protivnik mu odgovori:

— Pa zar sam ja na potezu...

KORČNOJ: Najbolja anegdota u istoriji šaha jeste dvostruki odlazak Bobija Fišera sa turnira u Susu, način na koji je otišao i jednom se vratio.

LARSEN: To je tako komično da se ne usuđujem ispričati nešto drugo.

U MAJORCI 1968.

Njegovo ime znači: pobjeda. I rezultati u 1968. godini bili su u tome stilu: sve same pobjede, izuzev poraza u meču sa Spaskim.

Godinu je počeo velikom pobjedom u Bevervajku sa tri poena prednosti ispred ostalih, a završio je u Majorci u sličnom stilu ostavljajući iza sebe dva zvanično najbolja igrača svijeta.

Poslije toga trijumfa sjedili smo do tri časa nakon pola noći u salonu hotela »Haime I«, u Majorci i pričali o šahu. Pitao sam se tada je li ovo najkompletniji velemajstor, kao što jednom reče Mihail Botvinik. Ili najveći borac zajedno sa Robertom Fišerom? Da li je to mađioničar odbrane ili čovjek koji više od svega voli da lebdi na zategnutoj žici, i koji prije svega, dobija ono što bi drugi obično predali.

Neki od odgovora na ova pitanja se dobiju ako se malo bolje upozna život Viktora Korčnoja, njegovo djetinjstvo.

— Bilo je to za vrijeme teških ratnih dana — priča Korčnoj.

Nalazio sam se u Lenjingradu 1944. godine i sjećam se: neko mi je predložio da pođemo u Dvorac pionira da igramo šaha. Prije toga, uopšte nisam ni razmišljao o šahu, koji za mene sada znači cijeli život. Volio sam muziku i bio sam član umjetničke sekcije u školi, ali nisam dobro recitovao stihove niti igrao u komadima zato što sam teško izgovarao glas »r«. Porodica je bila veoma siromašna, otac je poginuo na frontu, ja sam živio sa maćehom...

A Korčnoj za šahovskom pločom, to je slučaj za sebe. On odbija ponude za remi: Borisa Spaskog u Majorci i Mihaila Talja u Bevervajku, i pobjeđuje dvojicu dobrih prijatelja, iako je i sa remijima oba puta mogao biti prvi.

Zašto? — pitam Viktora Ljvoviča Korčnoja.

— Borba je borba — kaže Korčnoj. Ja sam Spaskom rekao nakon trećeg poteza kad mi je ponudio remi: »Zašto remi, u trećem potezu, to još nikada nisam uradio«. Pored toga, nije bilo sportski da sa Spaskim brzo remiziram kad sam pobijedio Larsena, a njih dvojica su bili konkurenti za drugo mjesto.

— Pitate kako sam izgubio meč sa Spaskim? Taj mi je meč pokazao mnoge moje nedostatke. Spaski je znao da ih vanredno iskoristi. Za mene je to, da iskreno priznam, bilo sve korisno. Jednog dana ću komentarisati sve naše partije, dobro sam ih proučio.

— Mislite li da Spaski nije tako svestran velemajstor?

— Nije u poređenju s drugim najboljim igračima svijeta. U našoj šestoj partiji žrtvovao je figuru veoma efektno. Bio sam u izgubljenoj poziciji ali sam nastavio da igram. On se stalno čudio zašto se ne predajem. Ali, on je izgubio tu partiju. Ponekad i sitnice odlučuju. Za vrijeme druge partije meča odjednom sam osjetio da se nešto zatreslo. Pomislio sam da je zemljotres. Ja, inače, nikada ne čujem aplauze publike. Ali to je toliko djelovalo na mene da sam posije dvadeset minuta izgubio partiju. Bila je to, inače, proslava Dana tenkista.

— Rekli ste da će Spaski pobijediti Petrosjana i postati prvak svijeta?

— Rekao sam to u trenutku kada me je Spaski pobijedio. Bio sam pod utiskom te pobjede i razmišljao sam: kad je uspio da ovako ubjedljivo pobijedi mene, pobijediće i Petrosjana. Ali sada sam donekle izmijenio mišljenje i smatram da je ishod neizvjestan.

— Doduše, ja imam i srećnu ruku, i kada pobijedim nekog, on ubrzo postaje — šampion svijeta. Tako je bilo i sa Taljem i Petrosjanom. A sada sam pobijedio Spaskog...

— Vi kažete da bi mečevi Fišera sa Taljem, Korčnojem ili Spaskim bili interesantniji nego ovaj što nas očekuje Petrosjan — Spaski. Zašto?

— Zato što je to Fišer. On je veliki igrač, ali o njemu je najbolje rekao Najdorf: Nije tako strašan kao što on misli da jeste, ali je bolji nego što drugi misle o njemu.

— Da li bi ga Korčnoj pobijedio u meču?

— Ne znam, jer je on 12 godina mlađi od mene. To je, ipak, hendikep. Ja ne shvatam Bobija što je napustio Olimpijadu. Da je malo logički razmišljao, ne bi to učinio.

NAJBOLJI IGRAČ U ISTORIJI

— Može li on postati prvak svijeta?

— Da se to postigne, čovjek mora imati i sreće. Koliko znam, Fišer igra sa lakoćom protiv svih izuzev Gelera i Spaskog. Mislim da bi mogao postati šampion svijeta. Ali na našem prvenstvu bi osvojio prvo mjesto tek u četvrtom pokušaju, dok bi dobro upoznao protivnike.

— Ko su za Vas najbolji igrači svih vremena?

— Majstori 19. vijeka bili su tako blijedi u poređenju sa današnjim velemajstorima. To isto mislim i za Morfija i Laburdonea i zato ću početi svoju listu sa Štajnicom i Pilsberijem. Ostali najbolji igrači u šahovskoj istoriji su: Lasker, Kapablanka, Aljehin, Botvinik, Keres, Spaski, Fišer, Petrosjan.

— Zaboravili ste Talja?

— Nisam, jer ja nisam Taljev poklonik. On je uvijek igrao sa fantastičnom energijom. Ali njegovi protivnici nisu mogli izdržati takav tempo. Ja sam bio jedan od rijetkih koji je to mogao i zato sam sa njim postizao uspješne rezultate.

— Koji je od vaših mečeva bio kvalitetniji, sa Taljem ili Spaskim?

— Oba su bila slaba, bez kvalitetnih partija. Mislim da je Larsenov meč sa Portišem bio najbolji.

— Petrosjan i Spaski su za turnir kandidata umjesto mečeva. A Vi?

— Ja više volim mečeve. To sam rekao jer imam gorko iskustvo sa Turnira kandidata u Viljemstadu 1962. Keres, Petrosjan i Geler su između sebe remizirali po četiri partije, a ja sam se borio na sve ili ništa. Naravno, nisam mogao izdržati takav ubitačni tempo. Oni su imali dosta slobodnih dana, bili su odmorni. Fišer se bunio jer kaže da je oštećen a šta da kažemo Talj i ja.

— Botvinik kaže da će kompjuteri jednog dana igrati kao velemajstori, da mogu postati svjetski šampioni. Slažete li se s njim?

— Ne, ja se slažem sa Eveom, koji kaže da kompjuter ne može nikada biti tako veliki igrač kao čovjek i šampion svijeta.

TAJNA VELIKE POBJEDE

— Šta je tajna Vaše velike pobjede u Majorci?

— Izgledaće možda suviše skromno, ali ja sam imao sreće. Nisam zadovoljan svojom igrom. U Bevervajku sam gotovo sve partije mogao pokazati publici, bile su kvalitetne, a ovdje... Samo sa Larsenom i još dvije — tri...

— Fišer kaže da je naučio šah iz Kapablankinih partija i od ruske šahovske škole. A Korčnoj?

— Ja sam učio iz Aljehinovih, Nimcovićevih i Laskerovih, a u posljednje vrijeme i od Davida Bronštajna.

— Jeste li primijetili da uvijek uzimate žrtvovane pješake, zašto to radite?

— Mislim da je to moja loša navika. Ali svako igra svojim najboljim oružjem. Kada napadam, obično uzmem žrtvovanog pješaka i počinjem da se branim jer znam da sam bolji u odbrani. Ali to je loše što uvijek moram da uzimam žrtvovane pješake...

Smijali smo se tada svi zajedno. Bila je to topla decembarska noć Majorke. Gotovo tri sata je već prošlo od pola noći, ali grad oko nas je još živio. Pravi doživljaj je razgovarati o šahu sa Korčnojem, pa tako nismo ni primjećivali kako vrijeme leti.

— Sa kim igrate najteže?

— Sa Keresom, naravno. Sa njim sam izgubio četiri partije. On je jedini igrač sa kojim imam negativan rezultat.

— Ako ne računamo Holmova, dodao sam u šali...

— Ali ja sa Keresom nikad nisam imao bolju poziciju. Čudi me kako Matanović sa njim igra sa lakoćom.

ŠTIL ŠAHISTE, KARAKTER ČOVJEKA

— Šta je najvažnije u šahu?

— Neko misli da je to intuicija, — računanje, a ja vjerujem da je najvažnija objektivnost.

— Mislite da je Korčnoj objektivan igrač?

— Da, ali ne uvijek. Nekada mislim da imam bolju poziciju nego što zaista jeste. Ali to je bolje nego što je kod Petrosjana koji često misli da mu pozicija nije tako dobra pa pristaje na remi. Kad sam ga vidio kako daje remi na ovom turniru u veoma komplikovanim pozicijama, rekao sam: »On je srećan čovjek, živjeće dugo«...

— Za šahovskom pločom vi ste kao vuk žedni »krvi«. Za vas kao i za vuka važi isto pravilo. Jedna ovca nije dovoljna za ručak, vuk kolje čitavo stado. A izvan šahovske ploče sasvim ste drugi čovjek, pitom, miran, prijateljski raspoložen... Ko bi rekao da ste tako opasni?

— Po stilu šahiste lako možemo vidjeti kakav je čovjek. Postoji pravilo da dobri igrači imaju loš karakter...

— A kako igraju ostali velikani?

— Talj uvijek direktno napada. On napada računajući varijante, Keres traži inicijativu, a Spaski žrtvuje ne računajući varijante, nego jednostavno se oslanja na intuiciju.

Pitam ga zašto igra šah, a on se smije i govori:

— Počeo sam da igram i nisam mogao da se zaustavim.

Podsjećam ga na jednu partiju iz Majorke. Spaski je protiv Donalda Berna neshvatljivo došao u propalu poziciju, iako je Bern bio u vremenskoj oskudici. Poslije te partije Petrosjan mi je tiho rekao: »Kao što vidite svi smo mi samo ljudska bića«.

— Ta je partija pokazala da nema šahovskih bogova. Šah je takav, čovjek ne zna kad će dobro igrati. Ja bih želio da ovako igram bar još šest godina...

Bora Ivkov, koji je sjedio sa nama, nasmijao se i rekao: »Znam šta Korčnoj misli. Šest godina traju dva ciklusa borbi za svjetsko prvenstvo«.

— Da li ste ikada došli na neobičnu pomisao da ostavite šah?

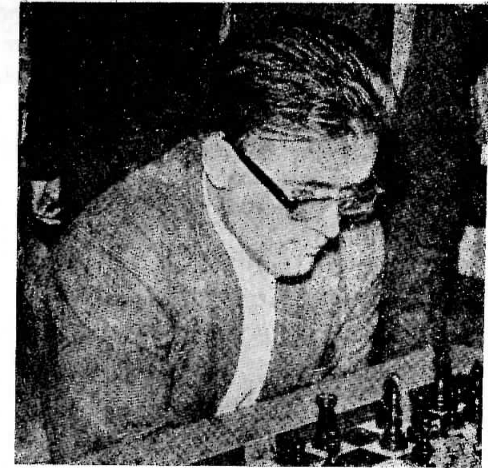
— Ne, jer sam sa šahom u čvrstoj vezi.

Sjetili smo se jedne anegdote. Razgovaraju dvojica pisaca. Jedan od njih kaže: — Poslije 30 godina pisanja shvatio sam da sam slab pisac.

— Ako je tako, zašto ne ostavite pisanje, kaže drugi?

— To je nemoguće, jer sam već slavan, objašnjava prvi...

BENT LARSEN

Rođen je 4. marta 1935. godine u Kopenhagenu. Titulu internacionalnog majstora osvojio 1954. godine, a velemajstora 1956. godine. Šahovski svijet je najprije čuo za Larsena 1951. godine, za vrijeme prvog omladinskog šampionata svijeta, na kome je naš Ivkov osvojio prvo mjesto. Kod nas je prvi put gostovao 1955. kada je na turniru mladih u Zagrebu podijelio prvo mjesto sa Švajcarcem Bendom.

Stein and Byrne disappointed apart from that there were not many surprises

Bent Larsen

Već sljedeće godine pobjeđuje na međunarodnim turnirima u Kopenhagenu i Hihonu, a na XII olimpijadi u Moskvi postiže najbolji uspjeh na prvoj ploči, i to mu donosi velemajstorsku titulu. Pobjeđuje zajedno sa Gligorićem na turniru u Hestingsu 1956/57. godine, dijeli treće i četvrto mjesto na velikim turnirima u Dalasu i Vageningenu 1957. u Mar del Plati 1958. prvi. Prvi i drugi sa Petrosjanom u Bevervajku 1960. i sa Ivkovom 1961. Drugi na zonskom turniru u Haleu 1963, a na međuzonskom turniru u Amsterdamu dijeli prvo mjesto sa Taljem, Smislovom i Spaskim. Pobijedio Ivkova u meču turnira kandidata, 1965. g. 5,5 : 2,5, izgubio sa Taljem 4,5 : 5,5. Bio je treći na velemajstorskom turniru u Santa Moniki, 1966. Pobjednik turnira u Havani, Vinipegu, Susu i Majorci 1967, u Monte Karlu 1968. Na Međuzonskom turniru u Susu pobijedio sa poen i po prednosti ispred Korčnoja, Gligorića i Gelera. Dobio »Šahovskog oskara« za 1967. godinu. U mečevima turnira kandidata 1968. pobijedio Portiša (5,5 : 4,5), a u polufinalu izgubio protiv Spaskog (2,5 : 5,5).

LARSEN — PORTIŠ

(Međuzonski turnir, Amsterdam, 1964)

Francuska odbrana

1. e4, e6; 2. d4, d5; 3. Sc3, Lb4; 4. ed5:, ed5:; 5. Df3, Sc6; 6. Lb5, Se7; 7. Lf4, 0—0; 8. 0—0—0, Sa5; 9. Sge2, c6; 10. Ld3, b5; 11. h4, Sc4; 12. h5, f6; 13. g4, Da5; 14. Lc4:, dc4:; 15. a3, Lc3:; 15. Sc3:, Dd8; 16. The1, a5; 17. Dg3, Ta7; 18. h6, g6; 19. Ld6, Te8; 20. Df4, Kf7; 21. Le5, f5; 22. Lb8, Tb7; 23. De5, Tg8; 24. g5, b4; 25. Df6:+, Ke8; 26. Dc6:+, Kf7; 27. Df6+, Ke8; 28. d5, Tf8; 29. Dc6+, Dd7; 30. Ld6, Tf7; 31. Le7:, bc3:; 32. Lb4+ Crni predaje.

Veliki turnir u Santa Moniki 1966. Bent Larsen je opet iskreno rekao da vjeruje u svoju pobjedu, iako su tu na okupu i šampion svijeta Petrosjan, i njegov izazivač Spaski i nekrunisani šahovski kralj Robert Fišer i stari asovi Reševski i Najdorf. Ali Larsen je opet bio pravi veliki Viking. Zajedno sa Spaskim i Fišerom nalazio se na vrhu, a onda je drugi krug odlučio da Spaski dobije prvu nagradu od 5.000 dolara, Fišer drugu (3.000) i Larsen treću. Portiš i Unciker su 4—5. Reševski i Petrosjan 6—7. Larsen je jedini pobijedio Petrosjana u obje partije. Evo kako je to bilo u prvoj . . .

LARSEN — PETROSJAN

(Turnir Pjatigorskog, Santa Monika, 1966)

Sicilijanka

1. e4, c5; 2. Sf3, Sc6; 3. d4, cd:; 4. Sd4:, g6 (Ovakvi sistemi nisu dobri protiv Larsena koji voli slobodnu igru figura i vladanje terenom.) **5. Le3, Lg7; 6. c4, Sf6; 7. Sc3, Sg4** (Nekad je i sam Larsen rado ovako igrao, ali su ga porazi odvukli od toga) **8. Dg4:, Sd4:; 9. Dd1, Se6; 10. Dd2** (Ne dopušta Lc3:) **10. . . d6, 11. Le2, Ld7; 12. 0—0, 0—0; 13. Tad1, Lc6; 14. Sd5, Te8.** (Nije dobro 14. . . Ld5:, 15. ed: i bijeli, pored lovačkog dobija i pješački majoritet na daminoj strani.) **15. f4** (Vatromet je počeo, prijeti f5) **15. . . Sc7, 16. f5, Sa6** (Crni vuče neutralne poteze, pa gubi vrijeme i prostor, dok bijeli pojačava svoj položaj. Trebalo je smaknuti konja sa 16. . . Sd5, 17. ed:, Ld7 pa šta ispadne), **17. Lg4, Sc5** (Crni je izveo tri poteza konjem da bi napao pješaka koga Larsen i onako ne misli da brani). **18. fg:, hg:; 19. Df2 Tf8; 20. e5!** (Prvo iznenađenje. Na 20. . . de: slijedi 21. Sf6+ itd.) **20. . . Le5:, 21. Dh4** (Bijele figure su potpuno zagospodarile prostorom na kraljevom krilu. Prijeti Se7:+ pa crni mora skloniti nesnosnog skakača.) **21. Ld5:, 22. Td5:, Se6** (Sve se okrenulo protiv prvaka svijeta. Tako ne ide 22. . . e6, 23. Dd8, Tfd8:; 24. Te5:, de:; 25. Lc5: itd.) **23. Tf3** (Sa grubom prijetnjom Th3) **23. . . Lf6, 24. Dh6, Lg7; 25. Dg6:!!** (Svaka mu čast i slava kad mu i ovakve ideje padaju napamet, u igri sa prvakom svijeta. Možda bih i ja to vidio, ali bih prije toga umro od straha.) **25. . . Sf4** (Ako odmah fg: onda 26. Le6+, Tf7; 27. Tf7: itd.) **26. Tf4:, fg:; 27. Le6+, Tf7; 28. Tf7:, Kh8; 29. Tg5!, b5; 30. Tg3** Crni predaje jer je mat neizbježan.

(Komentar dr Petar Trifunović)

»DOĆI ĆU DO PETROSJANA«

Neko je jednom rekao: »Najljepše su neviđenosti«. Jer, kažu, stvarnost bi svaki grad snova mogla razoriti poput tolikih iluzija.

Ova misao pala mi je na pamet kada sam prvi put zatekao Amsterdam bez zimskog ruha. Slučaj je htio da do sada četiri puta doživim Amsterdam u januaru i da tada razmišljam kako mora biti divan u maju.

I znam da ću Amsterdam uvijek zamišljati zajedno sa majem, sa kanalima, sa mostovima i sa malo šaha. Gledano kroz staklene pregrade turnirske arene Amsterdam podsjeća na platna starih majstora. Mora da je ovaj grad u maju 1964. izgledao još ljepši mladom Dancu Bentu Larsenu, jer je ovdje postigao svoj životni uspjeh. Podijelio je na međuzonskom turniru prvo mjesto sa trojicom Rusa, plasirao se prvi put za turnir kandidata i jedini uspio da dobije meč protiv sovjetskih velemajstora.

OD KOPENHAGENA DO DALASA

Put do ovog trijumfa bio je dalek i trnovit. Larsen mi je u Amsterdamu ispričao jedan dio svoje šahovske istorije. Da li je ona počela u onom moskovskom danu, za vrijeme olimpijade, kada je mladić sa crnim naočarima i dugom plavom kosom pobjeđivao sve redom na prvoj ploči i kada je bio najuspješniji igrač, pa mu je i sam Botvinik lično čestitao na vanrednoj igri. Njegovo ime do toga trenutka nije mnogo značilo u šahovskom svijetu, ali taj podvig je mladom Dancu donio titulu velemajstora.

Godine su prolazile, Larsen je putovao svijetom i igrao šah. Krstario je od svog Kopenhagena do Dalasa, od Hestingsa do Moskve. Uzgred je studirao i tehniku, ali ljubav za šahom ga je odvukla daleko od studija. Naučio je, igrajući na turnirima, i četiri strana jezika, pa je kasnije tehniku zamijenio lingvistikom. Slično Bobiju Fišeru, on je pažljivo izučavao ruske šahovske časopise, i to mu je pomoglo da sada postane odličan student ruskog jezika.

— Ja nikad nisam mnogo mario za šahovsku teoriju. Želio sam da uvijek uvučem partnera u svoje vode, zato sam i ovdje u Amsterdamu toliko eksperimentisao . . .

Ovim riječima Larsen je objasnio svoj zagonetni, pomalo čudni stil igre. Bez obzira da li preko puta njega sjedi jedan Vasja Smislov ili Mihail Talj, ili pak neki malo poznati majstor, Larsen uvijek igra

svojim mozgom, ne mari mnogo za varijante iz knjiga. A u tom Larsenovom otvaranju i veliki Vasja Smislov je bio prinuđen da nudi remi, Spaski i Bronštajn su potpisali poraze.

Za pločom on podsjeća na umjetnika u trenucima stvaranja. On napada, žrtvuje i pobjeđuje u svome stilu. A onda ustane od stola i lagano šeta arenom kao da ga ništa drugo ne zanima.

— Ja sam rekao da ću se sigurno plasirati, a pored mene Gligorić i Portiš, bez obzira na nastup Bobija Fišera...

Larsen govori o Bobiju slično onome što je Taraš govorio o Laskeru: »Tome gospodinu mogu reći samo tri riječi: šah i mat«.

Bolje upućeni će shvatiti da u ovim Larsenovim riječima ima i malog rivalstva sa Bobijem od vremena kada je on pomagao mladom Amerikancu na turniru kandidata. Ali ono što najviše impresionira u Larsenovoj igri jeste njegova samouvjerenost i lakoća sa kojom pobjeđuje. Ko je samo vidio njegovu partiju sa Portišem na međuzonskom turniru odmah će shvatiti kakve su moći Larsenove fantazije.

— Tajna moga uspjeha je možda samo veća koncentracija za vrijeme igre. Ili, pak, dvije godine provedene u vojsci koje su učinile da se dobro zaželim šaha i turnira...

— Ja ne igram da dobijem, nego jednostavno igram šah...

Ali i prije odlaska na odsluženje vojnog roka njegova igra je bila puna žara i fantazije. On je tako navikao da igra i da se vječito bori. Dobijao je i gubio, a samo u izuzetnim prilikama, kada se morao, potpisivao je remi. Takav stil igre i takvi igrači imali su uvijek najviše pristalica, pa je zato Bent Larsen jedan od najpopularnijih sportista svoje zemlje.

Sa svojim stalnim rivalom i dobrim prijateljem Islanđaninom Fridrihom Olafsonom odigrao je dvadesetak turnirskih partija i zabilježio jedinstven rekord da su samo jedan susret remizirali. Ili pak uzmimo primjer sa njegovim direktnim konkurentom u prvom meču turnira kandidata. Sa Borom Ivkovom je igrao šest partija, ali nijedna nije bila remi, tri je dobio Larsen a tri Ivkov.

»SVE JE TO ŠAH«

Larsen je ostao vječiti optimista. To je potvrdio još jednom, na »Turniru mira« u Zagrebu, 1965. Pitao sam ga čemu se, zapravo, nada na turniru kandidata.

Plavokosi mladić nije mnogo razmišljao. Rekao je iskreno ono što osjeća:

— I ja vjerujem da mogu doći do Petrosjana.

— A ostali mečevi?

— Portiš će pobijediti Talja, iako svi očekuju obrnuto. Ja sam možda isuviše smion u prognozama, ali govorim ono što mislim.

— Jeste, bio sam siguran da će Spaski pobijediti Keresa. Ali predviđao sam Smislovljevu pobjedu protiv Gelera. Moram priznati Geler me iznenadio.

— Spaski će pobijediti Gelera. On bi savladao i Smislova...

Larsen je rado govorio o kandidatima za novog šampiona, davao je prognoze. U svakom njegovom odgovoru činilo se da taj mladić dobro poznaje svoje velemajstorske kolege. Pitao sam ga sa kim bi, zapravo, želio da igra u prvom meču turnira kandidata. Iznenadio me njegov odgovor:

— Sa Vasjom Smislovom, zato što je sa njim lakše doći do inicijative. Iako je Botvinik smatrao Smislova za budućeg šampiona...

Naravno, iznenadio je i Larsenov odgovor kada je došlo pitanje ko će pobijediti na zagrebačkom turniru.

— Ja ću biti prvi, — rekao je. A na drugom mjestu... — Larsen se zamislio i počeo je da prognozira: — Ulman, Petrosjan i Portiš...

Baš toga dana pred njegov susret sa Petrosjanom, dugo sam razgovarao sa šampionom svijeta i rekao mu Larsenovu prognozu. Petrosjan se samo nasmijao i odgovorio da će sa njim igrati od prvog poteza na pobjedu. I održao je obećanje, dobio je partiju. Larsen je, zatim, izgubio i sa Bizgajerom i Parmom, ali je ostao i dalje optimista. On je našao snage da se podigne i da igra u svom stilu, daleko od šahovskih varijanti.

Uvijek nakon završenog kola Larsen je čekao telefonske razgovore, pisao je izvještaje i komentare o minuloj borbi u areni. On je i neobično pristupačan mladić i duhovit sagovornik. Kada se rukuje on uvijek dubokim naklonom posebno odaje počast. I još nešto. Nikada još nisam vidio Larsena da tuguje poslije poraza ili da razbija glavu zašto je izgubio neku dobijenu partiju. Sve je to za njega šah, i pobjede i porazi. To je šahovska borba u kojoj je moguće da i oni najveći osjete gorčinu...

Veliki turnir u Zagrebu bio je završen. Pitao sam Larsena zašto se nije ostvarila njegova prognoza. Bio je iskren. Rekao je:

— Slabo sam igrao. Ali, — dodao je mirno — ostaje utjeha da će biti bolje na turniru kandidata...

RADOST... I TUGA NA BLEDU

I, zaista, bilo je bolje. Larsen je došao na Bled sa svojom suprugom, jedini bez sekundanta. Dok je Portiš bio redovni posjetilac bledske plaže, Larsen je u svojoj sobi u hotelu »Toplice« kovao ratni plan za Ivkova i za — Talja. Da, on je vjerovao da mora pobijediti Ivkova, a taj optimizam je bio još veći nakon snažnog starta i vodstva od dva poena razlike.

U jednom trenutku, kada je već bio na domaku cilja, rekao mi je iskreno:

— Pregledao sam više od 300 Ivkovljevih partija, donio sam sa sobom dva puna kofera šahovskih knjiga...

A kada je dobio i osmu partiju sa Ivkovom i sa 5,5 : 2,5 savladao prvu prepreku na putu do Petrosjana dvoranom su odjekivali aplauzi.

Izlazili smo iz dvorane. Plavokosi velemajstor i njegova supruga Lisa primali su čestitke sa svih strana. Pitao sam Larsena šta će biti sa Taljem...

— Pobijediću ga sa 5,5 : 4,5 . . .

— A sa Spaskim?

— Mislim da će biti nešto teže, ali pobijediću i njega sa istim rezultatom. Ne znam šta će biti sa Petrosjanom . . .

Mladić je vjerovao u sebe i nije skrivao veliki optimizam . . . Prvi put u svojoj karijeri ušao je u najuži krug kandidata za svjetskog prvaka.

Predah od desetak dana nakon pobjede dobro je došao da se prikupe snage za meč sa velikim Mihailom Taljem.

Prva partija. Larsen s bijelim figurama uspijeva da dođe do prednosti. Prekid. Talj je izgubljen. Ali, drugu partiju dobija Talj, on osvaja figuru, kvalitet i u 37. potezu Larsen potpisuje predaju. Znači 1 : 1, jer Talj bez nastavka predaje prvu. Treća partija — remi. U četvrtoj se Larsen nalazi na domaku pobjede. On površno analizira, Talj spasava remi. Peta partija, koja označava polovinu meča, donosi Larsenu veliku radost, Talj igra oštro, neprecizno — 3 : 2 za Larsena.

Šahovski svijet je iznenađen. Nije li na pomolu veliki trijumf mladog Danca. Talj je u sljedećoj partiji preporođen, bilježi pobjedu, zatim — neriješeno. Sedma partija. Talj stoji bolje, mnogo bolje, ali Larsen nam govori da ne vidi kako će izgubiti. I Larsen je u pravu. Osma partija, malo zatišje, remi. U devetoj partiji Larsen propušta veliku šansu: Talj remizira. I najzad deseta, posljednja partija . . .

Igra se nervozno. Talj žrtvuje skakača za pješaka, Larsen ne ustaje od stola. On je u »cajtnotu« . . . Talj žrtvuje figuru, sve je gotovo. Još nekoliko poteza. Larsen mirno pruža ruku, dostojanstveno predaje i partiju i meč. Jedan veliki, izjednačeni duel je završen. Vanredan otpor je pružio mladi Danac bivšem svjetskom šampionu. Bent Larsen dokazuje da je u velikoj formi.

Pitam ga da li mu je ovaj rezultat dosad najveći uspjeh, jer se uspio da plasira među pet najboljih igrača svijeta . . .

— Mislim da je moj najveći uspjeh bio onaj u Amsterdamu kada sam podijelio prvo mjesto na međuzonskom turniru, iako je nastupilo pet sovjetskih velemajstora. I još moj rezultat na moskovskoj olimpijadi 1956. godine kada sam postao velemajstor . . .

GODINA TRIJUMFA

Nazvali su ga šahovski Viking. On je tako i izgledao u Susu na međuzonskom turniru 1967. godine. Sa velikom bradom uvijek ratoboran do posljednjeg poteza. Otišao je u Havanu i osvojio ubjedljivo prvo mjesto. Iz Havane ga je put odnio u Vinipeg i opet je bio prvi. Iz Vinipega je došao u Sus i u Cezarevom stilu — vidio i pobijedio. On je po svim ocjenama zasluženo prvi. Igrao je najbolje i najzad, odbranio je prvo mjesto sa posljednjeg međuzonskog turnira kada je, istina bio u društvu sa Taljem, Spaskim i Smislovom. Šta on misli o svojoj igri i o turniru?

— Prije svega mislim da ovdje nisam igrao tako dobro kao u Havani, kaže Larsen. Tamo sam imao više svježih ideja, a ovdje se malo

ko osim mene interesovao za prvo mjesto. Ostali su samo mislili na plasman.

— Vjerovali ste u svoju novu pobjedu?

— Kada je ovdje bio Fišer, vjerovao sam da će on biti prvi, a kad je otišao onda sam pomislio: Korčnoj ili ja.

—Recite nekoliko rečenica o Jugoslovenima na ovome turniru?

— Gligorić se plasirao lakše nego iko drugi. Pobijedio je Kavaleka i Štajna i našao se u poziciji da igra na prvo mjesto, ali to ga nije interesovalo. On je izabrao direktan put koji najlakše vodi do turnira kandidata. Ne znam šta se to desilo Ivkovu, da je samo malo bio pažljiviji plasirao bi se. Sa mnom je imao dobijenu partiju. Matanović nije ni pokušao da se plasira, a Matulović je, pokazao veliku borbenost i mogao se plasirati sa malo više sreće.

— Znači vi ste ipak zadovoljni svojom igrom?

— Ne, jer nisam imao ni jednu brilijantnu pobjedu, ali imao sam nekoliko sasvim loših partija.

— A kvalitet turnira?

— Bilo je dosta previda, jer su to odlučivali nervi. Ali sasvim kvalitetan turnir i, mislim da nije zaostajao iza amsterdamskog međuzonskog turnira.

— Najteže partije?

— Sa Kavalekom i Štajnom, jer sam obje igrao slabo.

— Sa kim biste željeli da igrate prvi meč turnira kandidata?

— Nemam specijalnih želja. Vjerujem u sebe, bez obzira sa kim ću igrati.

— Mislite li da ste vi ipak najbolji igrač izvan Sovjetskog Saveza?

ŠTA JE SA PETROSJANOM!

— To treba pitati Fišera, jer on nije ostao na turniru pa da riješimo to pitanje.

— Kada je Bobi otišao on je rekao: »Ostavljam ove pacere da se međusobno bore«. Kako ocjenjujete tu Bobijevu ljubaznu poruku?

— Mislim da tome ne treba obraćati posebnu pažnju.

— A da li se sada igra bolji šah nego prije deset godina?

— Ja tvrdim da se sada igra bolje. Osjeća se napredak kod mnogih igrača.

— Petrosjan u posljednje vrijeme slabo prolazi na turnirima. Šta se to događa sa njim i uzgred šta vi mislite ko će biti šampion svijeta u sljedećih deset godina?

— Sa Petrosjanom se događa isto ono što i sa Parmom kada je postao velemajstor. Neki ljudi se zadovolje kad postanu velemajstori, neki kad postanu prvaci svijeta. To se vjerovatno desilo Petrosjanu, a što se tiče drugog dijela pitanja ja iskreno mislim da će u sljedećih deset godina vladati dva šahovska kralja. Oni se zovu Tigran Petrosjan i Bent Larsen.

— Kad već govorimo o svjetskim šampionima, ko su za vas najbolji igrači svih vremena, Desetorica najboljih na primjer?

— Najjači je bio Filidor, jer on je bio mnogo dalje ispred svojih savremenika. Od ostalih šampiona poslije Filidora dolazi Morfi, zatim Štajnic, Lasker, Nimcović, Aljehin, Botvinik.

Poslije ovih sedam imena Larsen se zamislio, nije mogao da se odluči za još trojicu. Rekao je: to su sedmorica najjačih!

— Ali vi ste zaboravili Kapablanku, velemajstore?

— Ne, nisam ga zaboravio. Mislim da on nije dao šahu sve od sebe i zato i nije postigao ono što je mogao.

— Dobro, a možete li reći ko su najgenijalniji šahisti svih vremena?

— Filidor, Štajnic i Nimcović.

— Gdje je Miša Talj?

— On je genijalan ali na svoj način. On ima fantastičnu moć izračunavanja.

TELEGRAM IZ LENJINGRADA

— Kad smo spomenuli Talja zašto ste izgubili meč sa njim iako ste prognozirali svoju pobjedu?

— Možda zato što sam igrao prvi put na turniru kandidata.

— Sada jedno nešahovsko pitanje: Zašto ste tokom čitavog turnira nosili veliku bradu. Nije li u pitanju neka opklada ili . . .

Jedini razlog je da sam za vrijeme turnira u Vinipegu pokvario električni brijač i nisam imao čime da se obrijem i tako je brada rasla.

— A ovdje ste imali bar berbere u samom hotelu?

— Da, ali nije bilo vremena za to. Igrao sam šah, pisao izvještaje, komentarisao partije.

— Odakle ste to dobili naziv šahovski Viking?

— To su izmislili oni koji su od svega iz škole zapamtili u vezi sa Danskom — Vikinge i tako su me prozvali ali meni ništa to ne smeta.

— Slažete li se da završimo razgovor sa Fišerom, vašim velikim konkurentom. Mislite li da će on biti šampion svijeta?

— Iako znam da vam odgovor neće biti po volji nikad neće postati prvak svijeta. On je isuviše nervozan i isuviše se boji da ne izgubi partiju. Šteta je što je otišao sa turnira, ali sam je kriv. Mogao se kvalifikovati i sa ona dva poraza bez borbe.

— Poželio sam Larsenu uspjeh na novom turniru u španskoj Majorci.

— Ne vjerujem da ću biti prvi jer kažem da nisam zadovoljan igrom u Susu. Najviše me od svega interesuje na tome turniru susret sa Botvinikom.

I tako je šahovski putnik odlazio u nove pohode. U njegovoj sobi u hotelu »Palas« nalazilo se desetine telegrama, čestitke na pobjedi iz cijelog svijeta. Larsen ih prevrće i uživa u svome slavlju. Pokazuje mi najdraži telegram. Evo šta piše na njemu: Čestitamo veliku pobjedu. Vjerovali smo u to. Navijači iz Lenjingrada . . .

— Taj telegram je posebno drag jer je došao iz prve šahovske zemlje svijeta.

Rusi su Larsenu jedina prepreka do titule šampiona jer je Fišer sam sebe eliminisao.

MIGUEL NAJDORF

Rođen je 15. aprila 1910. godine u Varšavi. Majstor postao 1930, a velemajstor 1950. kada je uvedeno to zvanje. Za vrijeme Olimpijade u Buenos Airesu 1939. izbio je rat i Najdorf je ostao u Argentini zajedno sa mnogim evropskim majstorima. Njegova porodica u Poljskoj je nastradala. Prvak svoje nove domovine Argentine postao je sedam puta: 1949, 1951, 1952, 1955, 1962, 1964, 1968.

Mi deseo es volver
por tercera vez

Najdorf

U Brazilu 1947. postavio je svjetski rekord u igri naslijepo sa 45 partija.

Na tradicionalnim turnirima u Mar del Plati bio je prvi sam ili društvu: 1942—47, 1956, 1959, 1961, a drugi 1941, 1953, 1955. i 1957. U Buenos Airesu bio je šest puta prvi (sam ili je dijelio mjesto), pobjednik je turnira u Pragu, Barceloni, (1946), u Veneciji (1948), na Bledu, u Amsterdamu (1950), u Havani (1952. i 1962). Na turnirima kandidata učestvuje 1950. (pet) i 1953. (6—7).

GLUKSBERG — NAJDORF
(Varšava 1935, Poljska »besmrtna partija«)
Holandska odbrana

1. d4, f5; 2. c4, Sf6; 3. Sc3, e6; 4. Sf3, d5; 5. e3, c6; 6. Ld3, Ld6; 7. 0—0, 0—0; 8. Se2, Sbd7; 9. Sg5, Lh2:; 10. Kh1, Sg4; 11. f4, De8; 12. g3, Dh5; 13. Kg2, Lg1; 14. Sg1:, Dh2+; 15. Kf3, e5!; 16. de:, Sde5:+;

17. fe:, Se5:+; 18. Kf4, Sg6+; 19. Kf3, f4; 20. ef:, Lg4+!; 21. Kg4:, Se5+; 22. fe:, h5 mat.

NAJDORF — BOTVINIK
Groningen, 1946.
(Nimcoindijka)

1. d4, e6; 2. c4, Sf6; 3. Sc3, Lb4; 4. Dc2, d5; 5. cd:, ed:; 6. a3, Lc3:+; 7. bc:, c5; 8. Sf3, Da5; 9. Sd2, Ld7; 10. Sb3, Da4; 11. Db2, Sa6; 12. e3, c4 (bolje je 12... Tc8 ili čak cd:) **13. Sd2, 0—0; 14. Le2, b5; 15. Ld1, Da5; 16. Lc2, Tfe8; 17. 0—0, Tab8; 18. Sf3!, Dc7; 19. Se5, Le6; 20. f3** (priprema napada na kraljevom krilu) **20... Sc5; 21. Ld2, Sa4; 22. Db1, Tb6; 23. De1, Sd7; 24. Dh4, Sf8; 25. e4, f6; 26. Sg4, Sg6; 27. Dh5, Df7; 28. Tae1, Tbb8; 29. Se3, Se7; 30. Dh4, f5** (Bolje je 30... Sg6) **31. g4!, f4** (Ako 31... fe:; 32. fe:, Sg6; 33. Dh5 i dobija) **32. ed:!, Sg6; 33. de:, Te6:; 34. Lg6:, hg:; 35. Sg2, Tbe8; 36. Te6:, Te6:; 37. Sf4:, Tf6; 38. Dg5, Sc3:; 39. Lc3:, Tf4:; 40. Kg2** Crni predaje.

KADA REĆI POSLJEDNJU RIJEČ?

Bled 1961. godine. Veliki turnir na kome se igra bez kompromisa. Miguel Najdorf je u prvih sedam kola bez poraza. Njemu prigovaraju da je u svih sedam susreta nudio remije. A onda, kao osmi protivnik, dolazi Petrosjan. Veliki Miguel se bori i protiv Petrosjana i protiv sebe — da li da mu nudi remi... »Ne«, rekao je Miguel, »igram na sve ili ništa«.

Najdorf je tu partiju igrao hrabro — ne misleći na remi. Nije uspio i morao je da potpiše prvi poraz. Ali, trebalo je vidjeti ovog šahovskog velikana u trenutku te predaje. On je pružio ruku partneru, ali nije gledao u njega, nego u ploču. Ostao je da još satima pretražuje sve finese za šahovskom pločom.

NA PET SVJETSKIH JEZIKA

Te iste večeri našao se za stolom za kojim je sjedio i Petrosjan u bledskoj »Kasini«. U rukama je držao džepni šah i po ko zna koji put pitao:

— Tigrane, a što bi bilo da sam ovo igrao...

On se ne razdvaja od svog džepnog šaha ni u baru ni na ulici. Uvijek gleda, analizira šta se moglo igrati. Uvijek pita svoje velemajstorske kolege šta bi oni igrali. Takav je Veliki Miguel, »El grande«, kako mu tepaju Argentinci. Bez njega nema pravog turnira, bez njega bi atmosfera bila monotona. Za Najdorfa su vezane sve šahovske zgode svijeta.

Uvijek je veseo i srdačan. Ponekada je tužan kada neočekivano izgubi, ali on je i elegantan sa vječitom bijelom maramicom u džepu. Za vrijeme igre on na pet svjetskih jezika uspijeva da razgovara sa 15 do 20 učesnika turnira.

Jedne večeri izgubio je u baru novčanik sa 6.000 dolara i počeo je da viče, a onda se ubrzo umirio kada su mu predali novac. Ali, sve je to zaboravio veoma brzo i do kasno u noć je pričao o velemajstorima i njihovim partijama. Iako je sa svakim veoma srdačan i on je znao da plane, ali i da se brzo smiri. Neko je napisao da je sa njim nemoguće igrati u Južnoj Americi i kako je navodno i Tartakover davno rekao da između njega i Najdorfa mora stajati barem jedan okean...

Kada je čuo za ovo Miguel je uzviknuo:

— Zar moj najbolji prijatelj Tartakover da tako nešto kaže. To je nemoguće, to je izmišljeno...

Pred početak turnira Najdorf me je odvezao od Ljubljane do Bleda »fiatom« koga je iznajmio u Italiji. On tako uvijek radi u evropskim zemljama. Iznajmi kola da bi mu bilo ugodnije za vrijeme turnira. I prilikom ove vožnje veliki Miguel je stalno pitao o jugoslovenskim igračima, o nagradama, o šahovskim novostima. Bio je optimista, vjerovao je da će se plasirati među šestoricom prvih.

VJEČITO SA ŠAHOM

Prognoze se nisu ostvarile i Miguel se morao zadovoljiti plasmanom među ostalom desetoricom koji na završnoj svečanosti nisu ni spomenuti... Nije tugovao. Opet je pričao šahovske zgode i nezgode. On je znao najbolje da ih priča...

Na olimpijadi u Lajpcigu naljutio ga je Bobi pa je morao da izjavi kako Fišera više nikada neće pozvati da igra u Južnoj Americi. Ipak, Najdorf brzo oprašta. Pomirio se sa Bobijem i na završnom banketu je rekao da je Fišer — šahovski genije.

Najdorf je u tome olimpijskom šarenilu bio uvijek u centru pažnje. Tako je bilo i ranije u Minhenu i na svim olimpijadama na kojima je igrao. Ali, nije on igrao samo u turnirskoj dvorani. Vječito je šahirao i u hotelu i u baru i svugdje gdje se nalazio. On ne može ni da ruča bez šaha...

Dobijao je velike turnire kada to drugi nisu očekivali. Bilo je to veliko zadovoljstvo osvojiti prvo mjesto u Havani 1962. u 53. godini života i opet na istom turniru dvije godine kasnije ostvariti veliku želju. Tada je Miguel sijao od radosti, jer uspjesi ga najviše raduju, šahovski uspjesi iako on nikada ne priznaje da je profesionalni šahista. Tako je umjesto očekivanog trijumfa Smislova, Spaskog ili nekog drugog favorita, šahovski starac pjevao svoju labudovu pjesmu.

A životna drama ove zagonetne ličnosti šahovske arene počinje u onim danima 1939. godine kada se mladi poljski majstor našao sa svojim olimpijskim timom u Buenos Airesu da bi tamo ostao stalno, zbog izbijanja rata.

On se nikada nije vinuo u šampionske visine, ali je zadivio ljude kada je u Brazilu 1947. godine simultalno odigrao naslijepo 45 partija i tako postavio svjetski rekord, koga je 1962. oborio Mađar Fleš sa 52 partije.

Najdorf je poslovično vedar i srdačan. On je u stanju da satima priča na stranim jezicima, da pleše »ča-ča-ča« do kasnih sati i da u kockarnicama Mar del Plate za jedno veče izgubi 2.000 dolara.

Veliki Miguel ne igra napadačkim stilom kao Talj, on nema možda ni dubinu jednog Davida Bronštajna, on kaže da igra kao Najdorf...

U rano martovsko jutro 1942. godine kada je umro Kapablanka, Aljehin je napisao:

»Sa njegovom smrću izgubili smo najvećeg šahovskog genija, njemu ravnog nikada nećemo imati...«

Sigurno je da se Miguel ljuti na Aljehina zbog ove izjave, jer on i sebe smatra za šahovskog genija. Ne zbog svoje vanredne igre, nego zbog toga što on prilazi šahu gotovo iz zabave i jada se da slabije poznaje šahovsku teoriju od svih majstora na svijetu. U ovim njegovim riječima ima i mnogo istine. Najdorf radi u Venecueli u osiguravajućoj kompaniji, odvojen od porodice, šaha i prijatelja. Ali, on je u stanju da za trenutak napusti svoj posao i da bljesne u šahovskoj areni. I, ako je Kapablanka, po Aljehinovim riječima, bio vrela kubanska krv pretvorena u čudo šahovske tehnike, za Miguela Najdorfa bi se moglo reći da je čudo šahovske vedrine. Valjda jedino on može da partneru za vrijeme susreta ponudi remi desetak puta, da se raspita kod 15 igrača i još toliko gledalaca šta misle o njegovoj poziciji, da uzgred ispriča po neku vedru zgodu i da na kraju dobije partiju.

KAPITEN U TEL AVIVU

Zbog te svoje vedrine on je uvijek dragi gost svih turnira. A kako reče velemajstor dr Petar Trifunović »velikog turnira nema bez Najdorfa«.

Došao je sa argentinskim timom na olimpijadu u Tel Avivu, iako nije igrao. On je tu bio opet onaj stari Najdorf koji je stalno igrao blic partije i tako često zabavljao publiku. I on je obilazio sve stolove da vidi šta rade Petrosjan, Botvinik, Reševski i drugi velikani sa kojima je »Miguel el Grande« vodio tolike bitke.

Pitao sam ga šta misli o Fišeru, Talju, o svojoj mladoj ekipi. I on je sa oduševljenjem govorio kako ovi mladići znaju da igraju šah, kako je Fišer veoma čudan dečko, a Talj genijalan i dobar čovjek... A onda se zamislio. Trebalo je da odgovori koja je njegova partija života. Nije li to, možda, ona sa Gluksbergom iz Varšave, 1935. godine, koja je dobila naziv »Poljska besmrtna partija« ili pobjeda protiv Botvinika u Groningenu 1946. godine...

— Ne, — rekao je Miguel. — Stari Najdorf još nije rekao posljednju riječ. On još nije odigrao svoju partiju života...

Posmatrajući ga sada u olimpijskoj areni, kada nije igrao, činilo se da je to opet onaj veliki turnirski vuk, da se nije promijenio. Za jedno veče on bi razgovarao sa dvadesetak igrača, ispričao desetine vedrih zgoda i najzad pokazao svojim igračima kako je trebalo igrati...

Najdorf je tako postao jedna od najinteresantnijih ličnosti šahovskog svijeta. Niko sa njim nije dolazio u ozbiljnije sukobe, jer je on bio ljubimac arene, vedar, nasmijan, pristupačan. Gligorić je pričao o ovome velikanu, sjećao se njihovih susreta...

— Kada govori o šahu, Najdorf se izražava na njemačkom, ne na španskom. To je bio jezik starih evropskih majstora. Kada igra Najdorf postaje mlad. I dok lupa figurama po tabli, njemačke riječi su spontani pratioci njegovih poteza... Bio je uvijek veliki borac koji se bojao jedino — sebe. Zato je rado govorio:

— Moj najveći protivnik je — Najdorf.

U doba njegove pune snage nije mu bilo potrebno više samopouzdanja. U Groningenu 1946. godine kladio se u 100 dolara da će tući Botvinika. On to nije učinio zato što je vjerovao da će dobiti tu partiju, nego je želio da sebi podigne turnirski moral. Partiju je dobio.

JEDNE NOĆI U »TROPIKANI«

Takav je bio veliki Miguel i kada sam ga ponovo sreo, za vrijeme olimpijade u Havani, 1966. Otišli smo jedne večeri u »Tropikanu«, najveći noćni lokal svijeta. Zajedno za stolom su bili i Najdorf i Štajn i Spaski i Petrosjan i Talj. Proslavili smo Taljev 30. rođendan. »Tropikana«, to je centar zabave, raskoši i kostima. To su i stotine izvođača programa, i igračice crne, bijele, mulatkinje. To je tropsko nebo zapaljeno svjetlostima reflektora i šume palmi okolo, jer sve se ovdje odvija u jednoj ogromnoj bašti sa rampom preko koje dolaze i odlaze igračice.

Konferansje je najavio da je sljedeća melodija za svjetskog šampiona Petrosjana. Svi su aplaudirali, a Najdorf je ustao i rekao glasno: »Bravo Tigran«. Stari, veseli Najdorf bio je u ovoj noći srećniji nego ikada. On je plaćao cehove, naručivao pjesme. Nije ni čudo, samo nekoliko sati ranije efektno je pobijedio Ivkova i rekao okupljenim velemajstorima: »Gledajte kako igra stari Najdorf. Genijalna partija . . .«

Onda se okrenuo Petrosjanu i upitao: »Šta ćemo igrati sutra«. Svi su za trenutak zaboravili na šah i olimpijadu, nazdravljali smo Talju ali Najdorf nije mogao bez šaha. Kao da je jedva čekao da sutra zaigra u svom stilu. I opet je igrao Miguel svim srcem, ali nije uspio. Petrosjan je zabilježio zasluženu pobjedu, Najdorf je samo tužno srušio svog kralja, zaboravio je i da čestita šampionu. Takav je Najdorf i takav je šah.

TIRGAN VARTANOVIČ PETROSJAN

Rođen je 17. juna 1929. godine u Tbilisiju, novinar. Šah je naučio u 12. godini. Prvi veći uspjeh postigao je 1947. godine na prvenstvu Jermenije kada je dijelio 2—4 mjesto. Iste godine osvojio je titulu majstora pobjedom na svesaveznom turniru majstorskih kandidata. Velemajstor je postao 1953. godine.

Да здравствует Д. Бенуа – вечная [illegible] [illegible] крупных шахматных соревнований.
Т. Петросян

Najveći uspjesi: prvak Moskve postao 1951. godine; na 19. šampionatu SSSR dijelio drugo i treće mjesto; na međuzonskom turniru u Salčebadenu 1952. podijelio takođe drugo i treće mjesto, 1955. bio je četvrti, a 1958. podijelio treće i četvrto mjesto. Na sovjetskim šampionatima redovno je postizao odlične rezultate: na 25. drugi bez poraza, a na 26. prvi, takođe bez poraza (1959), na šampionatu 1961. opet prvi. Na turniru kandidata u Cirihu bio je peti, u Amsterdamu 3—7, na četvrtom turniru kandidata u Jugoslaviji treći i najzad na turniru kandidata u Viljemstadu 1962. godine prvi, kada je stekao pravo da igra meč sa Botvinikom. Postao šampion svijeta nakon pobjede u meču protiv Botvinika (12,5 : 8,5) 1963. godine.

Na turniru u Bevervajku 1960. podijelio prvo mjesto sa Larsenom, a na sovjetskom šampionatu iste godine bio je drugi. Na turniru u Cirihu 1961. godine osvojio drugo mjesto, u Kopenhagenu 1960. prvi, Bled 1961. 3—5, Turnir mira u Zagrebu 1965. —3. Odbranio titulu prvaka 1966. u meču sa Spaskim (+4 —3 =17). Ubrzo poslije toga uspjeha prošao slabo u Santa Moniki, dijelio 6—7. mjesto. Četvrti na turniru u Palma del Majorki 1968. Postigao najbolji rezultat na prvoj ploči na olimpijadi u Luganu 1968. Podijelio prvo mjesto na šampionatu Moskve 1968. Krajem 1968, odbranio u Ekevanu doktorsku disertaciju iz oblasti »Logike o šahu«.

PETROSJAN — LARSEN
(Bevervajk, 1960)
Filidorova odbrana

1. c4, d6; 2. d4, e5; 3. Sf3, Sd7; 4. Sc3, Sf6; 5. e4, Le7; 6. Le2, 0—0; 7. 0—0, c6; 8. d5, Sc5; 9. Sd2, a5; 10. b3, cd5:; 11. cd5:, Ld7; 12. a4, Db6; 13. La3, Tfc8; 14. Tb1, Da7; 15. Tc1, Tc7; 16. Lb5, Lg4; 17. De1, Sa6; 18. h3, Lh5; 19. La6:, Da6:; 20. Sc4, Tc4:; 21. bc4:, Dc4:; 22. f3, Se8; 23. De2, Dd4+; 24. Kh1, Lg5; 25. Tfd1, Db6; 26. Tb1, Dc7; 27. Sb5, Dd7; 28. Lc1, Ld8; 29. Le3, Lg6; 30. g4, h5; 31. Tbc1, Sf6; 32. Tc4, Sh7; 33. Tdc1, Lg5; 34. Lg5:, Sg5:; 35. Kg2, Dd8; 36. De3, f6; 37. Tc7, Kh7; 38. Tb7:, Tc8; 39. Tc8:, Dc8:; 40. Tc7, Df8; 41. Dc1, Dd8; 42. Dc6, Se4:; 43. Tc8, De7; 44. Da8, Kh6; 45. Tc7 Crni predaje.

Kada se popeo na šahovski prijesto Petrosjan je rekao da je peta partija meča sa Botvinikom bila njegovo najbolje ostvarenje. To je ujedno jedna od njegovih najdražih pobjeda i možda partija života. U njegovom Erevanu prikazivana je na velikim demonstracionim pločama. Za to vrijeme saobraćaj na nekoliko glavnih puteva Erevana je stao. Ljudi su gledali i vjerovali u Petrosjana. A kada je pobijedio radosti nije bilo kraja ... Za ovu pobjedu Kotov je napisao: »Ona će se dugo pamtiti.« Talj je svoje divljenje izrazio samo u jednoj riječi: »Sjajno!«

PETROSJAN — BOTVINIK
(Peta partija meča, Moskva, 1963)
(Grinfeldova indijka)

1. c4, g6; 2. d4, Sf6; 3. Sc3, d5; 4. Sf3, Lg7; 5. e3, 0—0; 6. Le2, dc: (Eve je protiv Lilijentala izjednačio na turniru u Hestingsu 1934. sa 6... b6; 7. Lc4:, Lb7; 8. cd:, Sd5:; 9. Db3, e6) **7. Lc4:, c5; 8. d5, e6; 9. de:, Dd1+:; 10. Kd1:, Le6:; 11. Le6:, fe:** (Pogledajmo nastalu situaciju: bijeli, istina, više ne može rokirati, ali pošto su kraljice izvan igre, kralj nije u opasnosti. Položaj crnih pješaka je ključ za bijelog) **12. Ke2, Sc6; 13. Td1** (bijeli želi da izmijeni jednog topa, kako bi onemogućio kontra-šanse svog protivnika) **13... Tad8; 14. Td8:, Td8:; 15. Sg5, Te8; 16. Se4, Se4:; 17. Se4:, b6; 18. Tb1, Sb4; 19. Ld2, Sd5; 20. a4, Tc8; 21. b3, Lf8; 22. Tc1, Le7; 23. b4, c4; 24. b5, Kf7; 25. Lc3** (Prijeti Ld4 i Sd2) **25... La3, 26. Tc2, Sc3:; 27. Tc3:, Lb4; 28. Tc2, Ke7; 29. Sd2, c3; 30. Se4, La5; 31. Kd3, Td8+; 32. Kc4, Td1** (Ništa ne daje 32... Td2 jer bijeli igra Kb3 prijeteći izmjenu topova.) **33. Sc3:, Th1; 34. Se4, Th2:; 35. Kd4, Kd7; 36. g3, Lb4; 37. Ke5, Th5+; 38. Kf6, Le7+; 39. Kg7, e5; 40. Tc6, Th1** (Ovdje je partija bila prekinuta. Mnogi su očekivali da će Petrosjan kovertirati 41. a5, što bi takođe bilo dobro, ali on je drugačije nastavio) **41. Kf7, Ta1; 42. Te6, Ld8; 43. Td6+, Kc8; 44. Ke8, Lc7; 45. Tc6, Td1** (Ne smije uzeti pješaka, zbog Sc3 i kasnije Sd5...) **46. Sg5, Td8+; 47. Kf7, Td7+; 48. Kg8** i crni predaje (Primjedbe: B. H. Wood).

Petrosjan je odbranio titulu šampiona u meču sa Spaskim. Tada mi je odgovorio na pitanje koja je bila najbolja partija meča.

— To je, mislim, bila sedma partija. Ona je odraz mojih stvaralačkih pogleda.

SPASKI — PETROSJAN
(Sedma partija meča za titulu šampiona, Moskva, 1966)
Igra daminog pješaka

1. d4, Sf6; 2. Sf3, e6; 3. Lg5 (Mali psihološki rat. Spaski bira nastavak, koji je Petrosjan često primjenjivao. Ovako je igrao Spaski i protiv Reševskog u Amsterdamu, 1964) **3... d5, 4. Sbd2, Le7; 5. e3, Sbd7** (Crni ne izvodi rokadu da ne bi dao povoda za napad protivniku). **6. Ld3, c5; 7. c3, b6; 8. 0—0, Lb7; 9. Se5** (Ovaj bi potez bio efektan da je crni već rokirao. Ovako on ne obećava mnogo). **9... Se5:, 10. de:, Sd7; 11. Lf4** (Riskantan potez koji lišava pješaka e5 jedine podrške f pješaka). **11... Dc7, 12. Sf3** (Slabo je 12. Dg4 zbog g5 13. Lg5:, Tg8; 14. h4, h6 ili 13. Lg4, h5 itd.) **12... h6!; 13. b4** (Žrtvujući pješaka Spaski se nada da će otvoriti linije za napad) **13... g5; 14. Lg3, h5; 15. h4, gh:!** (Poslije 15... g4; 16. Se1, Se5:; 17. Lb5+, Kf8; 18. bc!, bc!; 19. Da4 bijeli bi bez sumnje mogao loviti ribu u mutnoj vodi). **16. Lf4, 0—0—0; 17. a4!** (Dozvoljava crnom da zablokira damino krilo. Potrebno je bilo igrati 17. bc:, bc:; 18. Tb1. Iako je i u tom slučaju preimućstvo kod crnog, kako su pokazale analize). **17... c4!** (Važan potez koji omogućava punu bezbjednost crnom kralju). **18. Le2, a6; 19. Kh1, Tdg8; 20. Tg1, Tg4; 21. Dd2** (Bilo je bolje Sh2, Tg6; 22. Sf3, Thg8; 23. Dd2 i bijeli ima veće šanse na odbranu nego u partiji) **21... Thg8; 22. a5, b5; 23. Tad1, Lf8!; 24. Sh2, Se5:!** (Za kvalitet crni dobija dva pješaka i veliku inicijativu). **25. Sg4:, hg!; 26. e4, Ld6; 27. De3, Sd7; 28. Ld6:, Dd6:; 29. Td4, e5; 30. Td2, f5!** (napreduje lavina crnih pješaka). **31. ed:, f4; 32. De4, Sf6; 33. Df5+, Kb8; 34. f3, Lc8; 35. Db1, g3; 36. Te1, h3; 37. Lf1, Th8; 38. gh:, Lh3:; 39. Kg1, Lf1:; 40. Kf1:, e4; 41. Dd1, Sg4!; 42. fg:, f3; 43. Tg2, fg:+** Bijeli predaje (Komentar: Alberik OKeli).

SUNCE SE RAĐA NA ISTOKU

Kažu da je veliki Hoze Raul Kapablanka naučio da igra šah samo gledajući druge kako igraju. Nešto tako se dogodilo i igraču koga često porede sa Kapablankom, Tigranu Vartanoviču Petrosjanu. A ta priča iz Doma oficira u Tbilisiju ima i svoju romantiku. Najmlađi sin u porodici Vartana Petrosjana dolazio je u dom gdje je radio otac i gledao oficire kako igraju. Dječak je želio da pomiče te male čudesne figure, ali ko će mu pokazati poteze...

U domu je pored šaha imao na dohvatu ruke časopise, mogao je da satima sluša muziku i zato je često dolazio. On tada nije ni slutio da će jednoga dana, mnogo godina kasnije, doći na taj isti Prospekt Rusteveli, u zgradu pozorišta, i osvojiti sovjetski šampionat. I da će jednog divnog dana u Moskvi biti krunisan lovorovim vijencem šampiona... I tri godine kasnije, takođe u Moskvi pobijediti Spaskog i odbraniti titulu.

U PIONIRSKOM DOMU

Dvanaestogodišnji dječak došao je u Dom pionira. U šahovskom kružoku kojim je rukovodio majstor Arčil Ebralidze mali Tigran je gledao iznenađeno u knjige pune šahovskih brojki. I pitao se zar se svi ovi potezi sa ploče mogu sačuvati. Zavolio je šah...

Bila je zima, dolazio je rat u rodne Tigranove gore. Majka je umrla, kasnije i otac. Nesreća nikad ne dolazi sama. Da li će mu uzeti i sobu. Ipak ne, jer će petnaestogodišnji dječak umjesto oca raditi teški posao u Oficirskom domu. Čistiti velike naslage snijega, i budiće ga zbog toga u kasnu noć. On će igrati i šah. I voliće šah iznad svega. Šah samo može da učini da se zaboravi velika tuga. Ali, ona se ne zaboravlja...

Rat je prošao... Rekli su mladiću: »Tigar, spremi se za Lenjingrad, na omladinsko prvenstvo, ti ćeš predstavljati Gruziju.«

Mladić iz Gruzije podijelio je prvo mjesto na omladinskom prvenstvu SSSR... pisalo je krupnim slovima u šahovskom listu... Iznenađenje? Ipak ne, jer ubrzo zatim taj mladić će osvojiti i seniorski šampionat Gruzije. Jedna blistava šahovska karijera tako počinje... Mladić sa ponosom sada govori kako je pod miškom često nosio čuvenu Nimcovičevu knjigu...

Polufinale sovjetskog šampionata 1946. godine: Tigran je prvi put na ovakvom turniru. Teško je igrati kada gledaš sve sama poznata imena. Porazi, jedan za drugim, porazi... Tigran Petrosjan je pretposljednji. Još jednom šah je donio tugu mladoj zvijezdi. Ali on se ne predaje, igra dalje...

Još jedna godina. I pobjede i porazi. Najzad — majstor. Šahovski majstor Petrosjan juriša na šampionat. Još dvije godine. Moskva, Centralni dom kulture željezničara, 17. prvenstvo SSSR... Neiskusni mladić protiv čuvenih velemajstora. Pet prvih kola — Kotov, Smislov, Geler, Keres, Flor...

— Moram uspjeti, boriću se. »Jednom u životu biva 18 godina«, kaže stara ruska pjesma...

Porazi: jedan, dva, tri, pet. Pet kola, pet poraza!

— Zar da šah još jednom donese tugu. Šesto kolo, stojim bolje protiv Lilijentala, samo da mi je izvući remi. Da ponudim — »ničju«. Ali, nema smisla, ljutiće se velemajstor. Pa ja sam sve do sada izgubio. Ne, ne smijem.

Najzad pobjeda, prva na sovjetskim šampionatima. Ali šta vrijedi, ostali susreti — nekoliko remija, porazi i jedno od posljednjih mjesta.

Mladi majstor putuje tužno u Erevan, šampionat je završen. Šta će mu reći drugovi. Oni su vjerovali da će uspjeti. A šta se dogodilo u Moskvi...

— Ja se moram preseliti u Moskvu, tamo se igra mnogo, konkurencija, velemajstori. Da, ja moram...

Moskovska zima, prava, hladna. Ljudi žure umotani u vunene šalove sa šubarama na glavi. Novi stanovnik Moskve mladi šahovski majstor željan je pobjeda, željan je šaha.

— Pomoći će mi Lilijental, on je divan drug, iskusan šahista. I »Spartak«, moskovski... Moram pobijediti, uspjeti.

»PUTUJEM NA MEĐUZONSKI«

I najzad pobjede, pobjede. Prvak Moskve 1951. godine. Polufinale državnog prvenstva — prvo mjesto. Drugi i treći u finalu, sa Gelerom. Daleko su sada one nule iz Moskve i tužne noći.

— Putujem, znači, na međuzonski u Salčebaden. Prvi put igram za prvenstvo svijeta. A mogao sam postati šampion SSSR. Samo da sam savladao Keresa u pretposljednjem kolu. Mogao sam ga pobijediti. Čini mi se da je to i publika željela, njene simpatije su uvijek za mlade.

Salčebaden. Velemajstori, majstori, iz raznih krajeva svijeta.

— Moram priznati, imao sam malu tremu. Ali proći će dok se razigram. Još nisam poražen. Drugi i treći sa Tajmanovom, bez poraza. Zar već kandidat...

Velemajstor Tigran Petrosjan prvi put odlazi na turnir kandidata. U Cirihu 1953. godine okupili su se najjači velemajstori. Svi žele da se sretnu sa Botvinikom.

— Ja nemam ovdje šanse da budem prvi. Moram biti realan. Uostalom još sam mlad. Ima vremena za uspjehe. Igram mirno... Peto mjesto. Ja sam zadovoljan. Prvi put na turniru kandidata i peti...

Tri godine kasnije. Još jedan turnir kandidata. Amsterdam... Prvo kolo — poraz sa Gelerom. Drugo kolo — partija sa Bronštajnom. Petrosjan igra kolosalno, očekuje se vanredna pobjeda. Veliki David nema više šta da igra. On je i u »cajtnotu«, on mahinalno igra samo skakačem po ploči. I tako osam poteza. Petrosjan zaboravlja da mu je taj skakač napao kraljicu... Bronštajn se čudi, uzima čitavu kraljicu. Sve je gotovo, turnir je za Petrosjana završen...

— Ali ja se još ne predajem. Eve je napisao poslije prve polovine: »Ako Petrosjan počne da i kombinira, sa njim se neće moći da igra šah«. Da, ja moram poslušati Evea.

I Petrosjan ga je poslušao, prošla je kriza i na kraju dioba trećeg do sedmog mjesta...

Put prema šahovskom prijestolu je otvoren...

Deveti po redu šampion popeo se na šahovski Olimp. Iz moskovskog pozorišta »Estrada« javljeno je svijetu 1963. godine da je Tigran Vartanovič Petrosjan krunisan lovorovim vijencem i da je uz one tradicionalne svečanosti smijenio Botvinika na prijestolu.

Stotine čestitki sa svih strana, stotine želja, i velemajstor koji se popeo na vrh shvatio je u jednom trenutku ono što je rekao Botvinik kada je pobijedio Talja: »Lijepa je ali neprijatna dužnost biti prvak svijeta«.

PRVI INTERVJU NOVOG ŠAMPIONA

Dva dana prije njegovog ustoličenja pozivam iz studija Radio-Sarajevo Moskvu. Molim vas broj 330-186, stan Tigrana Petrosjana. Taj broj je ostao zabilježen u novinarskom notesu kada se prije dvije godine Petrosjan nalazio u ulozi izvještača sa meča Botvinik — Talj. I dok čekam vezu sa Moskvom zamišljam kako je to bio trnovit put do Olimpa. Uvijek je trebalo čekati pune tri godine do sljedeće šanse. Pred mojim očima kao da stoje one ispisane brojke sa turnira kandidata: u Cirihu peti, u Amsterdamu 3—7, na Bledu treći i konačno Viljemstad prvi. Samo jednom prvi, ali bilo je to dovoljno da se popne do vrha.

Moje razmišljanje prekinuo je glas sa pošte. Na telefonskoj liniji čujem onaj melodični glas djevuške sa moskovske centrale. I opet se uvjeravam da je tačna izreka »Kada Ruskinja govori ruski, to je prava muzika«. Daje mi vezu.

— Izvinite, da li je Petrosjan kod kuće?

— Ne, on se premjestio iz ovog stana u Ulici Doroga Baljšaja, pred početak meča.

Ovo govori, po glasu bih mogao zaključiti, neki stari čovjek, ali on ništa ne može da pomogne. Kaže da Petrosjan nije rekao svoj novi broj, možda zato da ga ne uznemiravaju navijači.

— Ali, zato sam ja »nastradao«, — žali se nepoznati sagovornik. Stalno me pozivaju sa raznih strana i čestitaju mi. Bude me uveče telefonski pozivi, neki ne vjeruju da ja nisam Petrosjan. Takva je atmosfera meča u Moskvi. I ja navijam za Petrosjana...

Nastavljam potragu za svjetskim prvakom. Djevojke sa međunarodne linije u Moskvi pokušavaju da mi pomognu. Osjećam se kao šahista u propaloj poziciji sa teškom vremenskom oskudicom. Kako je jednostavno bilo dobiti vezu sa Taljem u trenutku kada je postao šampion svijeta. Možda je on i sada spasonosna ideja. Ali iz hotela »Moskva« mi javljaju:

— Talj je izašao u redovnu večernju šetnju. Ne znamo kada će se vratiti.

Imam u notesu i broj Botvinikovog telefona u Podmoskovlju. Ali znam da je svrgnuti vladar sada najmanje raspoložen za razgovor, zašto da ga uznemiravam. Kasno je već, zamolio sam djevojke sa centrale da sutradan pokušaju pronaći novi Petrosjanov stan.

Ova trka za šampionom podsjetila me na jedno ranije uzaludno traganje, u Stokholmu, za Gretom Garbo. Znao sam da božanstvena Greta ne želi novinarske razgovore, ali uporno sam čekao. Čekaću i Tigrana.

MOSKVA NA LINIJI...

... Zovem ponovo Moskvu. Djevojke su konačno saznale broj, ali iz kuće javljaju da će Tigran čitav dan provesti na izletu, pred posljednju partiju. Preporučuju mi da zovem kasno uveče. Znam da su Botvinik i Talj redovno odlazili u Podmoskovlje, jer tako se odvajaju od znatiželjnih navijača.

Treći put zovem Moskvu.

— Da, ovo je taj novi Petrosjanov stan.

Čujem poznati glas, ali to nije Tigran. Rona Petrosjan, Tigranova supruga, stalni gost šahovskih turnira i pratilac novog šampiona objašnjava mi pojedinosti koje ranije nisam znao. Pred svaku partiju Petrosjan odlazi u ljetnjikovac i odatle direktno ide u turnirsku dvoranu. Telegrami, pisma, čestitke novom šampionu počeli su stizati kada je dobio osamnaestu partiju...

Pogledao sam u bilježnicu ispisanu raznim telefonskim brojevima. Možda je ovo već gotova reportaža o igraču kome u ovome trenutku treba poslati iskrene čestitke.

U njegovom stanu u Ulici Pjatnickaja bilo je mnogo prijatelja, poznanika i rođaka. Došli su da mu čestitaju. I Rona je bila uzbuđena, jer su sa svih strana stizali pozdravi i čestitke. Rekla je:

— Konačno, evo Tigrana.

— Tigrane Vartanoviču, primite iskrene čestitke iz Jugoslavije. Kako se osjećate u novoj ulozi.

— Hvala na čestitkama. Osjećam se divno, prosto neobično. Srećan sam što sam uspio da osvojim titulu prvaka. Mnogo su mi u tome pomogli i navijači koji su me bodrili puna dva mjeseca. Drago mi je što su među njima bili i brojni ljubitelji šaha iz Jugoslavije. Koristim se ovom prilikom da im se najsrdačnije zahvalim.

— Recite nešto o meču?

— Srećan sam i zadovoljan. Bilo je i teških i radosnih trenutaka, a o meču će reći moje partije.

— Razmišljate li već ko bi vam mogao biti protivnik za tri godine?

— Teško je reći šta će se dogoditi u tom periodu, ali vjerujem da najviše šansi imaju sovjetski šahisti. Od igrača izvan SSSR-a u obzir za meč dolaze Gligorić, Fišer i islandski velemajstor Olafson.

Veza sa Moskvom je prilično dobra, a kada se prekine, onda Rona priskače u pomoć.

— Botvinik je, izgleda, u finišu posustao, — kaže Tigran. — Nisam se toliko spremao za meč kao što neki misle. Igrao sam stoni tenis i bilijar. Ali, bio sam odmoran i odvojen od šahovskih navijača.

— Recite nešto o teoretskim dostignućima meča?

— Smatram da je bilo zanimljivih ideja, naročito u primljenoj varijanti daminog gambita.

PETA PARTIJA NAJBOLJA

Petrosjan je još spomenuo jednu varijantu, ali slabo ga čujem, čini mi se kavkaska. Nisam to ranije čuo, ali znam da na Kavkazu Tigran ima najviše navijača.

— Najbolja partija u meču?

— Možda i nema partije koja bi se mogla tako nazvati. Ali, peta bi ušla u tu grupu. I otvaranje je ovdje imalo udjela. Smatram da je peta partija moje najveće dostignuće u meču.

Došli su u stan novi gosti i čestitaju mu. Telefonska linija sa njegovim stanom stalno je zauzeta. Srećom, međunarodni razgovor ima prednost.

— Tigranov mlađi sin Vartan broji telegrame, — kaže Rona. — Ali ne može prebrojati do kraja našeg razgovora.

Razmišljam — da li će Tigran poći Botvinikovim stopama da rijetko nastupa na turnirima i zato ga pitam za planove o prvom turniru u ulozi šmapiona.

— Moj sljedeći turnir je — Los Anđelos.

— Znači, ipak će svjetski šampion igrati među najboljim velemajstorima svijeta.

Pitam ga koji mu je najradosniji trenutak u meču.

— To je momenat kada sam dobio osamnaestu partiju.

— A najteži?

— Svakako, početak meča, prva partija i prvi poraz.

— Da li su sinovi prebrojali koliko je stiglo telegrama?

Tigran se nasmijao, a Rona je »upala u liniju«.

— To je nemoguće sve prebrojati. Ima ih mnogo, mnogo. Stižu sa svih strana.

— Kako je analizirao Boleslavski?

— Mogu reći samo pohvalno.

Osjećam se pomalo neugodno, jer već dugo zadržavam Tigrana, a gosti čekaju kraj razgovora sa Sarajevom da bi mu čestitali. Ali znam da mi on neće zamjeriti, jer se i sam nalazio mnogo puta u ulozi šahovskog izvještača.

Zvanični dio razgovora bio je završen. Rekao sam mu još kako je Bobi izjavio da »nijedna partija meča nije dobra«.

— To se Bobi šalio, — kaže Tigran.

— Šta da poručim jugoslovenskim navijačima.

Petrosjan je poslije ovog pitanja rekao na našem jeziku:

— Mnogo pozdrava i doviđenja . . .

Zahvaljujem se i izvinjavam Tigranu i Roni. Preostala je još velika trka da za pola sata napišem intervju, jer su dani vojničkog odsustva prošli. Morao sam hitati na voz. Zakasnio sam na voz, ali sam bio srećan što sam ipak uspio napisati svoju najtežu ali i najdražu reportažu . . .

A raniji susreti sa Tigranom Vartanovičem. Dramatika portoroškog finiša. Trenuci kada su svi favoriti osjetili napetu atmosferu iščekivanja i nervoze. Svi, samo ne i Tigran Petrosjan, koji slično Keresu dobija bez velike pompe i gubi bez srdžbe.

Poslije jednog mirnog remija u finišu portoroške bitke pitali smo ga zašto nije igrao na pobjedu koja mu je otvarala put ka prvom mjestu.

— Ah, ne, — odgovorio je mirno Petrosjan. — Mnogi mi prebacuju zbog miroljubivosti. Možda to i nije miroljubivost. Ne igram ja striktno na remi, ali štedim svoje nerve koliko mogu. Znači, ne zapinjem tamo gdje nije neophodno. Ja, ipak, znam da igram i veoma oštro kad nema rizika. Na jednom našem šampionatu sam izgubio čak četiri partije i osam dobio, ali pred Portorož igrao sam samo da budem među prvom četvoricom. I, uspio sam, a Spaski koji je bio pri vrhu nije ovamo doputovao.

Tada sam, u našoj »luci ruža«, shvatio šahovsku filozofiju »mudraca sa Istoka« Tigrana Petrosjana, igrača koji je toliko zavolio šah da bi želio da ga igra dugi niz godina. I igrača koji nepotrebno ne rasipa svoju snagu, kao, na primjer, David Bronštajn.

Sjećao sam se i drugog susreta sa novim šampionom svijeta . . . Minhenska olimpijada 1958. Opet je igrao u svome stilu, sigurno i mirno i šetao onim svojim laganim koracima između stolova. Samo bi povremeno pogledao šta se dešava na ostalim frontovima. Bio je to trenutak da upitam Tigrana kome on daje najveće šanse na sljedećem turniru kandidata . . .

— Pitate ko će pobijediti? Većina daje šanse Smislovu, i to sasvim opravdano. To je pravi maraton, 28 partija, čitava vječnost. Samo Smislov ima nerve da to sve izdrži. A nervi često odlučuju velike turnire.

Rekli smo mu da će ovoga puta igrati i Miša Talj, a to znači . . .

— Da, i ja sam baš o tome mislio, — nastavio je Petrosjan. — Taj mladić zna da dobije po nekoliko partija redom, da pravi čitave serije pobjeda. Ako na Bledu počne tako igrati, sve će to da izgleda pomalo grozničavo i za samog Vasju Smislova.

— To će mi biti treći turnir kandidata. Na onom prvom u Cirihu, 1953. godine, još nisam imao potrebnog iskustva. Tri godine kasnije

napustila me sreća. Previdio sam damu protiv Bronštajna. Botvinik je kasnije rekao, sasvim opravdano, da je ta partija ubila dva čovjeka: Bronštajna i mene. A Bled, 1959? To je moja prava šansa.

TREĆI TURNIR KANDIDATA

— Nisam ni prvi ni drugi. Time sam vam sve rekao. U tome je bit svega što sam preživio na ovome dosad najtežem turniru. Bila su važna samo dva mjesta. Zašto nisam zauzeo nijedno od njih? Govorili su mi na Bledu kada sam vodio: »Tigran, ti si nepobjediv«. A sada su sigurno ti ljudi razočarani. Vjerovao sam da ću uspjeti, i jurišao sam. Ali, doživio sam dva poraza i — malaksao. Počeo sam se nervirati i moja kondicija je slabija. Nisam uspio i, naravno, nisam zadovoljan.

To je bio razgovor na rastanku sa turnirom kandidata i sa Tigranom Petrosjanom, koji je došao da pobijedi, ali nije uspio. I njemu se sigurno duboko urezao u pamćenje onaj trenutak doživljen u Zagrebu nakon poraza sa Olafsonom. Trenutak koji je tada izgledao simboličan za jednog velikog favorita. Te večeri pričao nam je dugo o fatalnom propustu, iznio je iskreno ono što je osjećao duboko u sebi, što ga je peklo:

— Izašao sam iz dvorane na ulicu ošamućen. Ali ja nisam još digao ruke od turnira, ja igram dalje, borim se...

I »Tigar iz Jermenije« stigao je na cilj treći, ispred Smislova, ali on nije zadovoljan, jer je već tada želio da ostvari životnu šansu: da se sastane sa Botvinikom.

Ponovo sam se našao sa Tigranom u tradicionalnom Bevervajku. Kada je u prvim kolima zabilježio nekoliko remija, upitao sam ga zašto igra tako pitomo, a on je, kao i obično spremno odgovorio »da proširuje prijateljske veze sa Holanđanima«. Duhoviti velemajstor je još dodao da ima vremena za pobjede, a onda je čekao sve do posljednjeg kola, kada mu je samo pobjeda protiv Larsena donosila podjelu prvog mjesta.

On je zaigrao u velikom stilu i pobijedio. Bila je to posljednja partija Bevervajka 1960. i čitava četa reportera i filmskih snimatelja okupila se oko njegovog stola. Samo se sa balkona moglo vidjeti šta se tu događa. A »događala« se čitava šahovska drama, u kojoj ste uvijek bili sigurni da će Petrosjan uspjeti. On je pobijedio u trenutku kada je bilo najpotrebnije, kao što je nekada pobjeđivao veliki Lasker.

U kući holandske književnice Luiting u Bevervajku priređivane su redovno »jugoslovenske večeri« na koje je ljubazna domaćica, veliki prijatelj Jugoslovena, pozivala i Petrosjana i Flora. Sovjetski velemajstori su se rado odazvali pozivu, probali su našu šljivovicu i ćaskali o šahu i turnirima.

Kada se avion sa amsterdamskog aerodroma spremao da uzleti u pravcu Lenjingrada, gdje je Petrosjana već sutra očekivao početak sovjetskog šampionata, poželio sam mu da odbrani titulu prvaka...

Bled 1961. veliki turnir na kome Petrosjan nije osvojio prvo mjesto. Njegov partner Portiš bio je nadigran, to su svi vrlo dobro vidjeli.

Skromni Mađar je to i sam priznao. A onda, u posljednjem potezu u velikoj žurbi, Petrosjan je pogriješio, izgubio je figuru. Samo je začuđeno pogledao u ploču, zatim u svog partnera, a onda mirno, kao da je dobio očekivani poen, potpisao predaju. Ustao je i pozvao Portiša da mu na drugom kraju dvorane pokaže kako je, zapravo, trebalo da igra, pa da dobije.

Već u sljedećem kolu Petrosjanov protivnik bio je Miguel Najdorf. Do ovog susreta veseli Miguelito je bio neporažen. Ali, sovjetski šampion je prebrodio krizu, igrao je u velikom stilu i pobijedio.

Rekao nam je tada kako se ipak sve na kraju nadoknadi i kako neki neočekivani poraz ne smije obeshrabriti čovjeka... Petrosjan je doživio dva poraza na Bledu, iako obično govore za njega da gubi »jednom godišnje«, ali doživio ih je mirno, bez tuge, jer veliki Jermenac tako uvijek gubi.

OSTVAREN CILJ U STOKHOLMU

Stokholm 1962. Činilo se da je Petrosjanov cilj bilo samo jedno od prvih šest mjesta i da ostane neporažen. Sa crnim figurama bi, kao po nekom pravilu, uvijek ponudio remi. Kasnije je satima analizirao kako se to moglo igrati na pobjedu. Valjda nikad ranije nije nudio toliko remija. Bila je to opet ona provjerena šahovska mudrost da se na međuzonskom turniru ne smije mnogo forsirati i da je, u stvari, jedino važno — prvih šest mjesta.

Tigran Petrosjan je ostvario svoj cilj, ostao je neporažen i plasirao se na turnir kandidata. Na završnoj svečanosti turnira rekao mi je samo:

— Znam da nisam obradovao svoje navijače, ali ostavimo to za kasnije, važno je bilo da se plasiram. Igrao sam možda i bojažljivo i remizirao, ali niko mi neće zamjeriti, jer sam se plasirao.

Petrosjan je došao u Viljemstad i u stilu velikog ratnika pobijedio. U jednom toplom junskom danu, kada se nalazio na domaku pobjede, proslavio je 33. rođendan. Na turniru kandidata ljepši poklon nije ni mogao poželjeti. Ipak, put do pobjede bio je težak...

Najprije pobjeda protiv Talja, ali poslije prvog kruga na čelu trke nije Petrosjan nego neustrašivi Viktor Korčnoj čitav poen ispred Gelera, Keresa, Petrosjana...

Trinaesto kolo. Petrosjan dobija Fišera. Jedna zaboravljena varijanta francuske partije donosi odluku. Petrosjan je to čuvao kao svoju tajnu u Stokholmu. Posljednje kolo drugog kruga. Još jedna pobjeda, sada je stradao Čeh Filip. Znači, najzad na čelu. Istina u društvu sa Gelerom, ali Korčnoj je počeo da zaostaje.

— Da, Korčnojevi živci su zakazali. On previđa figuru u boljoj poziciji protiv Fišera. A zatim poraz protiv Talja — prvi put u životu. Korčnoj je otpao, to je moja šansa, — rekao je Tigran Vartanovič.

Međutim, Paul Keres postaje nezadrživ. U trećem kolu on dobija sve redom. Samo dva remija i pet pobjeda. Ko će stići Keresa? Kraj trećeg kruga: Keres 14,5, Geler i Petrosjan pola poena manje.

— Ja sam umoran, teško da ću izdržati ovakav tempo...

Četvrti, posljednji krug. Keres i Geler remiziraju, Tigran se odmara, jer je Talj istupio zbog bolesti. A onda velika partija sa Korčnojem. Tu se ne smije ništa reskirati, jer sve što je do tada ostvareno može da ode zbog jednog poraza...

— Da li da žrtvujem figuru. Sada je tek 14. potez. Korčnoj sigurno misli da neću smjeti da rizikujem. Žrtvujem, igram na pobjedu.

Još nekoliko poteza, Korčnoj zaustavlja časovnik, predaje se... Geler gubi protiv Fišera. On ne igra potez koji je zapisao u formular. Geler je, znači, otpao.

Poslije 23. kola: Keres i Petrosjan 15 poena. Ko će pobijediti? Još jedno kolo. Nema odluke. Obojica remiziraju. Dolazi međusobni susret, ko pobijedi siguran je izazivač Botvinika. Ovakve partije je teško igrati, tu odlučuju nervi.

— Ne smijem izgubiti. To je najvažnije, sve ostalo je sporedno... Najveći derbi turnira, 14. potez. Keres brani pješaka, Petrosjan nudi remi. On još mora odigrati jedan potez, Keres razmišlja. Remi...

Još jedno kolo, još po jedan remi. Dva velemajstora idu ukorak, umorni i iznemogli prema cilju. Dva kola prije kraja sve je isto. Da li će se tako i završiti?

Pretposljednje kolo, Keres protiv Benkea. Petrosjan protiv Fišera. Tigran ima teži posao, ali on se nada, Keres je do ove partije sedam puta igrao sa Benkeom i osvojio sedam poena... Jednoga dana tradicija se mora prekinuti.

Keres je napravio grešku, iako je Benke bio u cajtnotu. Keres gubi, Petrosjan remizira sa Fišerom. Najzad pola poena prednosti...

Posljednje kolo. Petrosjanov protivnik je Filip, a Keresov Fišer...

— Ne smijem reskirati. Jer poraz bi upropastio sve što sam stvarao tokom 27 teških partija...

Bio je 14. potez... Keres stoji bolje, ima šanse na pobjedu. Petrosjan razmišlja 40 minuta. Da li da igra na sve ili ništa, jer Keres će vjerovatno dobiti.

Petrosjan je ponudio remi. On daje šansu Keresu da ga stigne. Šahovska istorija govori da je Paul Keres u posljednjim kolima turnira kandidata često doživljavao teške trenutke. Izgubio je protiv Bronštajna 1950, protiv Olafsona 1959...

Tigran je bio u pravu, on je prvi, a Keres i Geler drugi i treći. Brojke pokazuju da je taj »kavkaski orao« najbolje rasporedio snagu na teškom turniru. U 28 partija odigrao je 839 poteza, Keres 924, Geler 945. Petrosjan je utrošio 48 sati za razmišljanje, Keres i Geler po 59, Korčnoj 72, Benke 78...

U ULOZI ŠAMPIONA

U Tel Avivu 1964, na olimpijadi, prvi put se u olimpijskoj areni pojavio u teškoj ulozi šampiona svijeta. Očevidno, on nije navikao da bude centar pažnje, da svi najprije od njega traže autograme.

— Kako se osjećam kao prva ploča? Nisam u formi. Protiv Portiša i Padevskog sam se borio za remi. Ekipna takmičenja su poseban slučaj. Boreći se za svoj tim često smo prinuđeni i da forsiramo...

— O olimpijadi? Iskreno da kažem meni je ovdje dosadno bez Talja i Fišera. Prvo, nemam s kim da igram brzopotezne partije, drugo atmosfera je drugačija kada oni igraju.

Posmatrao sam dugo Petrosjana za vrijeme igre. Kada je došao u slabiju poziciju sa Portišem nije ustajao od stola. Laganim pokretom ruke je odigrao potez, zatim pogledao na časovnik, a na njegovom licu niste mogli primijetiti ni trunke promjene. Ustao je nakon te partije i ovako nam objasnio šta se događalo na ploči:

— Vidio sam da sam izgubljen samo da je skakačem dao jedan šah. Ali ja sam se nadao, prosto sam »gorio«... i Portiš nije iskoristio svoju šansu.

— Važno, zapravo jedino važno, u ovom našem šahovskom svijetu jeste dobro igrati. Jer, ako se igra slabo...

Šta misli o Fišeru kao igraču i kao čovjeku?

— Talentovan, jak igrač. Bobi kao čovjek? — Tigran se nasmijao i onda dodao: — Nisam sa njim vino pio da bih znao kakav je čovjek.

Pod ovim divnim mediteranskim suncem šampion svijeta je često odlazio na plažu, uveče bi dugo šetao, zatim je tražio partnera za brzopotezne partije, za stoni tenis. On voli da govori o šahu, ali i sve ostalo privlači šampiona. Upitao sam ga da li bi on iskreno želio da njegova dva sina pođu šahovskim putevima i da se kao i otac posvete toj igri?

— Oni ne vole profesionalni šah. Više ih privlači fudbal, hokej i filatelija. A ako oni nekada budu željeli da igraju šah, neka ga igraju — šah je, ipak, lijepa igra...

Svjetski prvak je došao i u Zagreb na »Turnir mira«. Postavljao sam mu desetine pitanja na popularnoj studentskoj tribini »Pet minuta poslije osam« i kasnije kada je trka bila završena, a Petrosjan stigao na cilj tek treći iza Ivkova i Ulmana. Zabilježio sam njegove glasne misli u monologu, iako ga je Rona često prekidala ponekom upadicom oslovljavajući ga sa — Vartanoviču...

— Jeste, ja sam protiv revanš mečeva, — kaže Tigran. — Možda to izgleda čudno jer sam svjetski prvak, ali... Sjećate se kako je Talj stalno govorio da je revanš potreban, ali već prvoga dana kada je postao šampion izjavio je — revanš treba ukinuti.

— Spaski i njegova pobjeda protiv Keresa... Boris je zaslužio taj uspjeh. On je dugo čekao. Možda bi istorija bila drugačija da nije izgubio onu partiju sa Taljem na našem šampionatu 1958.

— Talj... Ja ipak vjerujem da će pobijediti Portiš, iako Larsen tvrdi suprotno. Potrebno mu je samo mjesec dana odmora. Mislim da je igra koju je Talj pružao 1957. i 1958. godine bila nešto što se rijetko viđa u arenama. On je tada sve vidio na ploči, sve je znao.

— Smislov... Moram priznati Geler je iznenadio, ali njemu je bilo lakše, nije igrao na međuzonskom nego se odmarao i čekao.

— Pitate za Botvinika, zašto se odrekao mečeva. U redu, da je dobio Smislova. A onda Talj ili neko drugi, dug je put do najvećeg meča. Lakše je sačuvati titulu nego je osvojiti.

— Svi me pitaju koga očekujem u meču. Znam da bi bilo lakše kad bih igrao sa nekim velemajstorom izvan SSSR-a.

Rona je upala u razgovor. Rekla je:

— Neka to onda bude Larsen, dobio si ga već pet puta, a on tebe samo jednom.

— Ja vjerujem da će Talj dobiti ne samo Portiša. Jeste, sa Taljem sam mnogo partija remizirao. Šta bi bilo u našem međusobnom meču? Znači ja bih ostao prvak jer bi se sve partije završile remijem.

I Rona i Tigran su se nasmijali, onda je Rona spomenula da kod Korčnoja nikada remija nema.

»VRIJEME BRZO LETI«...

— U pravu ste, vrijeme brzo leti. To treba reći Fišeru. Ne znam zašto čeka i ne igra. On samo daje izjave, nudi opklade. Ali neka jednom sjedne za sto, neka položi pare i igraćemo...

— Sekundanti? Mislim da njihova pomoć nije velika. Ja sam siguran samo kad sam analiziram, iako moram priznati da mi je Isak Boleslavski odličan pomoćnik.

— Ja znam — dodaje Rona — da je dobro kada Tigran bez pomoći drugih pronađe remi ili pobjedu. Onda sam sigurna, je li tako Vartanoviču?

— Eto, šta mi se dogodilo — nastavlja opet šampion — u partiji sa Slivom 1946. godine. Čitav naš štab je analizirao i pronašao da lako dobijam. I ja sam u to povjerovao i nisam gledao poziciju. Dali su mi analize, ali već u drugom potezu čekalo me iznenađenje. Ponudio sam protivniku remi, analizatori su se čudili. Od tada vjerujem samo svojim analizama.

— Mladi talenti. Znate šta je bilo u jednom razredu srednje škole u Lenjingradu. Tamo su kao oglednu nastavu uveli čas šaha. Poslije nekoliko dana roditelji ostalih učenika su protestovali zašto i njihova djeca ne uče šah i taj predmet je uveden u sve razrede. Možda je i taj primjer jedan od odgovora na pitanje zašto smo mi prva šahovska zemlja svijeta.

Na završnoj svečanosti kada su, kao što to obično biva, upućivane lijepe riječi pobjednicima, Tigran nije tugovao zbog trećeg mjesta. On je svojim foto-aparatom snimio posljednje trenutke velikog turnira. U šahovski spomenar upisao mi je u šali ove riječi:

»Ja mogu biti prvi samo u Sarajevu. Tamo se ne igra ovako jako«.

Tigran Petrosjan je strpljivo čekao da vidi s kim će igrati meč za titulu šampiona. Talj ili Spaski, pitao se šahovski svijet. Petrosjan je došao u Tbilisi da iz blizine vidi taj posljednji kandidatski meč. U trenutku kada je već kraj meča bio blizu pozvao sam telefonom Petrosjanov hotel u Tbilisiju. Rona mi je rekla prije nego što sam počeo razgovor sa Tigranom:

— On stalno analizira, kao da i sam igra meč.

Pitam šampiona sa kim bi više želio da igra: sa Spaskim ili Taljem.

— Meni je svejedno. Ishod zavisi gotovo uvijek od nas.

— Počeli ste pripreme?

— Ne još, jer ne znam s kim ću igrati.

Dva dana kasnije Petrosjan je saznao da će igrati protiv Spaskog 11. aprila 1966. u Moskvi. Rekao mi je da kvalitet partija nije onakav kao što se očekivalo, ali da je to sasvim razumljivo, jer je meč pun nervoze.

Kažem Petrosjanu kako je Gligorić napisao članak o nazivu supermajstor i kako se broj velemajstora povećao toliko da treba nešto preduzeti.

— Naravno, imaćemo uskoro i 300 velemajstora, — dodaje Petrosjan.

— Znači i vi se slažete da se za najuži krug velemajstora stvori naziv supermajstor?

— A šta ako bude 100 supermajstora. Mislim da nije naziv, nego kako se osvaja titula.

U sobi sa Petrosjanom bio je Aleksandar Koblenc, Taljev učitelj. On je samo dodao:

— U finišu nismo mogli da prepoznamo Mišu. Navijači su povjerovali da ipak može spasiti meč, kada je izgubio devetu partiju.

Tada je sigurno i Petrosjan već bio ubijeđen da se mora pripremiti protiv Borisa Spaskog. Već dan kasnije je otišao u Moskvu da se priprema, jer poslije tri godine mirne vladavine na šahovskom tronu dolazi prvi izazivač, mlad i opasan.

Da li će uspjeti da zaustavi nalet Spaskog, koji je do ovog meča savladao i Keresa i Gelera i Talja?

ŠAMPION JE POBIJEDIO IZAZIVAČA

Da, zaustavio je Spaskog i pobijedio. Prvi put u posljednjih tridesetak godina šampion svijeta zadržava titulu pobjedom u meču. To je nezaboravni trenutak moskovske »Estrade«, juni, 1966. Kraj 22. partije. Dvorana aplaudira i uzvikuje: »Petrosjan, Petrosjan«. Slavlje na pozornici. Mnogobrojni foto-reporteri i snimatelji su uskočili da ovjekovječe taj momenat šahovske istorije. Novi i stari prvak će dugo pamtiti ovo veče samo dvije nedjelje prije svog 37. rođendana.

Sačekao sam nekoliko trenutaka iza pozornice i Tigran je ubrzo bio tu. Pozirao je filmskim snimateljima. Čestitao sam mu titulu prvaka i zamolio ga da te najradosnije minute odvoji za jugoslovenske čitaoce. Tako je počeo ovaj prvi Petrosjanov intervju u ulozi novog i starog prvaka svijeta. Počeli smo ga na pozornici »Estrade«, dok su prilazili mnogobrojni navijači, Petrosjanovi prijatelji i čestitali mu uspjeh. I nastavili smo ga kasnije probijajući se kroz veliku masu svijeta na putu Petrosjanovoj kući.

Prve riječi prvaka bile su:

— Srećan sam, sve je dobro što se dobro svrši. Kad sam se spremao za ovu partiju slušao sam ploču sa maršom iz Vagnerovih »Nibe-

lunga«. Divna muzika. Ona u meni budi želju za borbom, ona je ponos za čovjeka. Vagner bi morao da odjekne ako pobijedim, mislio sam . . .

— Osjećate li umor?

— Kako da ne, igrali smo puna dva mjeseca. Ali čini mi se da sam bio umorniji poslije meča sa Botvinikom. Možda sam se već privikao na mečeve.

— Kakav je kvalitet partija?

— Bolji nego što misle novinari, nasmijao se Tigran.

— Najbolja partija meča?

U tom trenutku prišla je i Petrosjanova supruga Rona i čestitala mu veliki uspjeh. Snimatelji su i dalje neumorno snimali devetog prvaka svijeta koji je sada produžio svoju vladavinu za još tri godine. U »Estradi« su odjekivali aplauzi i povici Petrosjanu.

— Mislim da je najbolja sedma partija. Ona je bila odraz mojih stvaralačkih pogleda; ograničenje mogućnosti protivnika, igra na cijeloj ploči i splitanje mreže oko protivnikovog kralja.

Naravno, najdraža je ova pobjeda, jer sam sačuvao titulu.

— Kako je igrao Spaski?

— Slabije nego što sam očekivao. Možda je bio umoran, a slažem se sa Botvinikom da potez Borisovog odlaska u Hestings nije bio najbolji. On je dobio trojicu čuvenih velemajstora u mečevima Keresa, Gelera i Talja i sigurno je mislio da će dalje sve ići samo od sebe.

— Najteži trenutak u meču?

— Svakako poslije 13. partije. Doživio sam prvi poraz. Tu partiju sam zapravo dva puta izgubio. Uspio sam da u nastavku steknem remi poziciju, ali sam u cajtnotu napravio grešku. U 12. partiji nisam do kraja sproveo efektnu kombinaciju, jer sam zbog cajtnota ispustio iz vida ponavljanje poteza. I, najzad, poraz u 19. partiji. Izgubio sam je u cajtnotu, ali taj poraz mi je dao novu snagu da se borim, on je bio gotovo slučajan.

— Koga očekujete u sljedećem dvoboju?

— U prvom redu to su sovjetski velemajstori. Možda opet Spaski. U budućnosti mogu biti opasni Korčnoj, Štajn, Polugajevski. A od stranih igrača najjači je Bobi Fišer.

— Šta kažete na prigovore zbog velikog broja remija?

— Ja sam još ranije rekao da niko u sportu ne osuđuje neriješen rezultat, pa zašto bi to radili i u šahu. Velemajstori nisu gladijatori.

Kažem Petrosjanu da postoje predlozi da se mečevi igraju do šest ili više dobijenih partija. Šampion pita:

— Zašto bi rezultat od 6 : 5 bio bolji od, na primjer, rezultata 4 : 3.

OPET LOVOROV VIJENAC

Najsvečaniji momenat »Estrade«. Na pozornici još jednom sjede Spaski i Petrosjan u svečanim odijelima. Pored njih predstavnici šahovskih organizacija, okolo cvijeće, veliki buketi cvijeća. Lovorov vijenac težak 12 kilograma donesen je da uveliča slavlje. Svi aplaudiraju, Tigran stoji ponosno na pozornici dok mu stavljaju vijenac oko vrata.

To se sve odvija pod svjetlostima reflektora uz zujanje kamera. Zvuci himne, aplauzi i povici. Jedan vjerni navijač Spaskog donosi svom ljubimcu veliki buket cvijeća. Govornici se smjenjuju.

Šampion prima i zlatnu medalju, a onda izlazi za govornicu i zahvaljuje se vjernim navijačima, koji su ga bodrili puna dva mjeseca. I pisali mu kao oni navijači iz Taškenta koji su javljali:

»Naše kuće se tresu, ali mi volimo šah, navijamo za vas . . .«

I vjerovali u njega kao i ona starica koja je proslavljajući svoj 100. rođendan uputila pismo sa željom da sačuva titulu, što će joj biti najdraži poklon.

Šampion je izlazio uz gromoglasne poklike. U jednom automobilu bili su buketi cvijeća i veliki lovorov vijenac, u drugom sekundanti, prijatelji. Slavlje je nastavljeno u Petrosjanovom domu u Ulici Pjatnickaja broj 59. U kući gdje živi šampion svijeta stajale su zidne novine sa velikim naslovom: »U našem domu — šampion«. A taj članak posvećen najpopularnijem stanovniku zgrade počinjao je stihovima: »Maladjec (junačina), maladjec, naš žilec (stanovnik)«.

Stotine telegrama na stolu. Pišu mu navijači iz čitavog svijeta. Mnogo ih je i iz Jugoslavije. Pitam Petrosjana koji mu je telegram najdraži. Kaže da ih je teško sve i pročitati. U ovim trenucima radosti on sluša drage melodije sa ploča. Sada želi da se odmori, a kasnije će početi pripreme za nove turnire i mečeve.

Čajkovski, Vagner, Verdi. To su ljubimci šampiona. Neobično voli operu, za koju kaže da je vječita. Od pisaca njegova ljubav je Ljermontov, od pjevača Benjamino Đilji.

Šampion je ostao na prijestolju. Ljudi su dolazili da mu još jednom čestitaju. Telefon je stalno zvonio. Pozdravljamo vas s pobjedom Tigrane Vartanoviču. U ovom srdačnom domu bilo je mnogo radosti i muzike.

Kada smo se rastali Tigran me upitao za knjigu o Fišeru. Pomislio sam da li je to rekao iz znatiželje, ili je pak Fišer postao opasan i za šampiona svijeta.

— Šahist za pločom, to je slučaj za psihologa — primijetio je Tigran Petrosjan kad smo u Moskvi, za vrijeme velikog turnira 1967, gledali film »Šahisti« u kojem je skrivena kamera hvatala izraze lica Petrosjana, Spaskoga, Talja i drugih šahovskih velikana.

A kako izgleda šampion svijeta izvan turnirske arene, u trenucima kad nema ni vremenskog tjesnaca ni aplauza? Na to pitanje pokušao sam pronaći odgovor u Petrosjanovu domu, u Ulici Pjatnicka broj 59 u Moskvi i nekoliko dana kasnije kad je svjetski šampion došao u Sarajevo i kad smo obilazili izletišta na Ilidži, na Jahorini . . .

U DOMU ŠAMPIONA

U centru Moskve, u prostranom lijepo uređenom stanu, porodica Petrosjan bila je na okupu: supruga Rona, sin Mišo i naš domaćin Tigran pripremali su se za nedjeljni izlet, a drugi sin, Vartan, bio je nekuda izašao.

Dok sam razgledao Petrosjanovu radnu sobu, pomislio sam da je ovog čovjeka teško zamisliti bez šaha: na sredini sobe je veliki šahovski sto iz Havane, poklon organizatora posljednje Olimpijade. Na tom su se stolu vodile olimpijske bitke, a sada se našao ovdje kao u nekom velikom šahovskom muzeju okružen suvenirima iz dalekih svjetova, peharima i fotografijama koje polako žute. U ovom toplom moskovskom danu, želio bih da vidim sve te trofeje što dočaravaju velike turnire, gradove, zemlje. Čitav šahovski svijet smješten je na jednom mjestu, ovdje u Ulici Pjatnicka.

Ljubazni domaćin nudi me čašom jermenskog konjaka, on inače nikad ne pije. Pokazujući suvenire, prisjeća se kako je to bilo u Cirihu, u Los Anđelosu, u Stokholmu i u drugim krajevima svijeta. Bezbroj šahovskih vojski u ormaru poredane da tu vječno miruju. Među njima i jedna toliko draga šahovska garnitura, figure napravljene od hljeba u koncentracionom logoru, poklon šampionu svijeta od prijatelja iz Jugoslavije. Rudarska lampa iz Dombasa, jermenski mramor, značka nogometnog kluba »Spartak« iz Moskve čiji je vatreni navijač. I bezbroj pehara za pobjede na turnirima.

— Ovo je takođe draga fotografija. To je naša reprezentacija u hokeju. Sliku sam dobio kad je ekipa osvojila prvenstvo svijeta — objašnjava Tigran i pokazuje novinarsku propusnicu s toga prvenstva.

Između zlatnih medalja osvojenih na olimpijadama šampion izvadi figuru Tigrana Petrosjana, duge kose, s onim svojim skrivenim osmijehom i sa šahovskom pločom pod miškom. To je dobio od prijatelja umjetnika, nakon pobjede u meču protiv Spaskog. I još mnogo dragih uspomena.

Na ormaru je fotografija Aleksandra Aljehina, tu su i knjige o velikom šampionu svijeta, mnogo šahovskih knjiga. Možda je Aljehin uzor Tigranov. Koga, zapravo, od devetorice svjetskih šampiona najviše cijeni, pitam ga dok se zagledam u taj šaroliki šahovski svijet, a on se šali:

— U svakom slučaju to nije sadašnji šampion.

Postati prvak svijeta, znači preći dalek i trnovit put. Šahovski je Olimp daleko. To je godina dana napornog rada, to su pripreme u nekom tihom kutku daleko od navijača. To su duge noći provedene u analizama. I aplauzi i zvižduci gledalaca. Sigurno sa šahovskog vrha sve sada izgleda lijepo, ali kako je bilo u početku toga puta prema šahovskim zvijezdama.

Dok govori, reklo bi se da je on živa šahovska enciklopedija. Sjeća se svih turnira, i pobjeda i poraza, ali ne tuguje nakon neuspjeha. Evo, sada sjedimo u njegovu domu nakon velikog neuspjeha na Moskovskom turniru, ali me šampion uvjerava da se on nije ni nadao dobrom plasmanu, zato što je imao malo vremena da se prije turnira odmori.

POSLIJE TURNIRA STOLJEĆA

— Ne sjećam se da sam u ovih dvadeset godina prošao tako slabo, (9—12 mjesto) ali moram priznati — slabo sam igrao. Uvijek sam govorio da je u našem vremenu prvak svijeta samo prvi među jednakim, bez obzira na to kako se zvao prvak, da li Talj, Fišer ili Botvinik. Sada prvak nema takvu prevlast kao u vrijeme Laskera, Kapablanke i Aljehina.

I tako smo odjednom prešli na razgovor o velikom moskovskom turniru, koji su mnogi nazvali »turnir stoljeća«, ali Petrosjan reče da je za njega bio veći onaj turnir kandidata u Cirihu 1953. godine.

— Pobjeda Leonida Štajna na moskovskom turniru za mene je iznenađenje ne samo zbog te pobjede, nego i zbog toga što je Štajn u proteklih šest mjeseci dobio tri velika turnira: naš šampionat, turnir u Sarajevu i turnir u Moskvi. Ta pobjeda pokazuje da Štajn spada među najbolje svjetske igrače i da je kandidat za titulu šampiona.

Petrosjan za trenutak zastade, raširi ruke i kao da hoće objasniti šta je postigao Štajn:

— Da su nastupili i Fišer, Larsen, Korčnoj i Botvinik, to bi bio turnir kakav nije poznavala istorija šaha, ali se i ovako vidjelo da dolazi do smjene u šahovskim vrhovima. Veliki matadori Smislov i Keres ustupaju mjesto Leonidu Štajnu.

Izvinjavam se šampionu na neugodnom pitanju, jer bih želio saznati ono što su ga već mnogi pitali ne dobivši odgovora.

Kako se, zapravo, moglo dogoditi da šampion svijeta prođe slabo i u Santa Moniki, i u Moskvi. A Petrosjan mirno odgovara:

— Pred odlazak na turnir u Santa Moniku bio sam u Jermeniji, sretao sam svoje navijače. To mi je bilo teže od šahovskih mečeva, i to me zamorilo, ali kao i sada pred moskovski turnir, ja sam rekao sam sebi: bolje je igrati pa i slabo prošao.

Zamolio sam Petrosjanovu suprugu da sjedne za šahovski sto nasuprot šampionu i da tako pozira fotoreporteru, a Tigran je dodao da čak mogu odigrati i neku partiju, jer je Rona vidjela ono što je njemu promaklo u partiji s Bilekom. Igrajući tako, mi smo nastavili razgovor. Pričamo o Bobiju Fišeru, koji je toliko želio da igra na moskovskom turniru, ali, eto, nije igrao. Zašto, može li Petrosjan objasniti?

— To je čisto organizaciono pitanje — kaže Tigran. — Poznato je da Fišer ne igra petkom i subotom i naša šahovska federacija je odlučila da pravila turnira ne podređuje religiji. Naravno, s njim bi turnir bio mnogo zanimljiviji. A kako bi se on plasirao, teško je reći. Možda bi bio i prvi, a možda i u društvu s Gelerom, Najdorfom, Keresom i sa mnom.

KO JE NAJBOLJI

Fišer je i za Petrosjana velika zagonetka. Kaže da je taj mladi američki prvak na poziv da igra simultanke u Australiji odgovorio da pristaje, ali uz nedjeljni honorar od tri hiljade dolara, i da ne bi bilo dobro za šahovski svijet da je Fišer šampion, jer bi za meč tražio desetak hiljada dolara. Razgovaramo o svjetskom šahu, o najboljim igračima. Tigran kaže da je interes za šah u svijetu sada veći nego ikada prije, da ima mnogo takmičenja, mnogo knjiga, ali da je gotovo sve neorganizovano i da sve zavisi od Svjetske šahovske federacije. A kad sam ga zamolio da nabroji deset najboljih igrača svijeta on je našao vješt izlaz:

— To i nije težak posao, jer među tom desetoricom svakako treba da budu Spaski, Štajn, Talj, Smislov, Fišer, Keres, Portiš, Geler.

Dok Petrosjan odgovara, razmišljam da li je možda moskovski turnir bio početak njegovih priprema za meč 1969, jer tada ga ponovo očekuje težak zadatak da brani titulu prvaka svijeta. I ko će biti sljedeći Petrosjanov protivnik?

— Kad bih rekao da je moskovski turnir bio priprema teško bi mi ko povjerovao. Ali mi je taj turnir ukazao na nedostatke i sad znam o čemu treba da razmišljam i na čemu da radim. A koga mogu očekivati u sljedećem meču, to je teško reći. Ja uvijek kažem: sa mnom će igrati — pobjednik turnira kandidata. Ali šalu na stranu, ja vjerujem da je najozbiljniji kandidat Boris Spaski, zatim Bobi Fišer, Mihail Talj i Leonid Štajn. Mislim da će ta četvorica igrati posljednje mečeve turnira kandidata.

David Bronštajn upitan jednom što je po zanimanju, odgovorio je iskreno: šahovski velemajstor. Šta bi drugo i mogao biti umjetnik koji se vječno bori za šahovskom pločom. A može li šahovski velemajstor živjeti od šaha? To pitanje statusa šahovskih umjetnika već odavno je riješeno u Sovjetskom Savezu. Tigran Petrosjan, na primjer, ima mjesečnu šahovsku platu od 300 rubalja. Svi velemajstori s malim izuzecima imaju šahovske plate, a uz to stalne mogućnosti za simultanke, predavanja, za pisanje teoretskih članaka, što sve donosi dobre honorare.

Ali još nisam odgovorio na pitanje — prvak svijeta izvan šahovske arene? Jesu li to možda rijetki trenuci odmora uz omiljene melodije, jer Tigran neobično voli muziku. Na mnogobrojnim magnetofonskim trakama, na pločama su svrstane najmilije pjesme. Ili pak velika strast — fotografisanje. On se ne odvaja od kamera. U Budvi na šahovski meč pošao je u ulozi foto-reportera šahovskog časopisa.

LAV ABRAMOVIČ POLUGAJEVSKI

Rođen je 20. novembra 1934. u Mogilovu (Bjeloruska), inženjer elektrotehnike. Živio je u Kujbiševu sve do 1962. godine kada je prešao u Moskvu. Istakao se veoma rano na omladinskim turnirima. Na šampionatu Sovjetskog Saveza 1961. godine podijelio prvo i drugo mjesto, kao i na sovjetskom prvenstvu 1968. (zajedno sa Taljem), prvi u Mar del Plati 1962, u Bad Libenštajnu 1963, u Marijanskim Laznima 1962.

Podijelio prvo do trećeg mjesta na turniru u Budimpešti 1963, drugo i treće u Havani 1962; podijelio prvo i drugo mjesto na turniru u Sarajevu 1964, a drugo i treće u Sarajevu 1965; prvi u Sočiju 1963. Naziv velemajstora osvojio 1962.

POLUGAJEVSKI — SABO
(Mar del Plata, 1962)
Kraljeva indijka

1. d4, Sf6; 2. c4, g6; 3. Sc3, Lg7; 4. e4, d6; 5. f3, 0—0; 6. Le3, Sc6; 7. Sge2, a6; 8. Dd2, Ld7!; 9. Sc1, e5; 10. d5, Sd4; 11. Sb3, Sb3:; 12. ab3:, Se8; 13. c5, f5; 14. b4, Sf6; 15. Ld3, fe4!!; 16. Se4:, Se4:; 17. Le4:, Dh4+; 18. Df2, Df2:+; 19. Kf2:, Lf5; 20. Ke2, Le4:; 21. fe4:, h5; 22. Thc1, Tf7; 23. c6, bc6:; 24. Tc6:, Tb8; 25. Tc4, Kh7; 26. Ta6:, Lh6; 27. La7, Tb7; 28. Lg1, Lg5; 29. Ta7, Tb8; 30. Tc7:, Tc7:; 31. Tc7:+, Kg8; 32. Tc4, Kf7; 33. Kd3, Ke8; 34. Kc3, Kd7; 35. Tc6, Ld8; 36. Kc4, Ta8; 37. Le3, Ta2; 38. Kc3 Crni predaje.

— Pobjeda protiv Petrosjana na 27. prvenstvu Sovjetskog Saveza, je moja partija života, rekao je Polugajevski. Taj susret nikada neću zaboraviti, ne zato što je Petrosjan kasnije postao šampion svijeta, nego mislim da sam tu partiju dobro igrao.

POLUGAJEVSKI — PETROSJAN
(Prvenstvo SSSR, 1960)
(Nimcoindijka)

1. d4, Sf6; 2. c4, e6; 3. Sc3, Lb4; 4. e3, 0—0; 5. Ld3, d5; 6. Sf3, c5; 7. 0—0, dc:; 8. Lc4:, b6; 9. De2, Lb7; 10. Td1, Sbd7!; 11. d5!, Lc3:; 12. de:, La5; 13. ed:, Dc7; 14. e4, Sd7: (na 14 . . . Se4:; 14. Sg5, a na 14 . . . Le4:; 15. Lg5, Lf3:; 16. Df3:, Sd7:; 17. Lf4, Dc8; 18. Ld6) **15. Sg5, Tad8** (prijetilo je Se6) **16. Lf7+!, Tf7:; 17. Se6, Dc8; 18. Sd8:, La6!** (na 18. . . Dd8: dobija napredovanje pješaka e4—e5 . . .) **19. De3** (Na 19. Dg4, Dd8:; 20. e5, De8; 21. e6, Te7!) **19. . . Te7; 20. Db3+, c4; 21. Da3, Sc5** (21 . . . Dd8:; 22. Lg5) **22. Le3, Te4:; 23. Lc5:, Dc5:; 24. Df3** Crni predaje, jer na Te7 ide Se6, a na De7, Sc6.

OD DEMONSTRATORA DO VELEMAJSTORA

Kotov ima običaj da kaže: »Turnir bez Najdorfa nije turnir«. Veseli argentinski senjor uvijek unosi u arenu onu svoju poznatu vedrinu. Isto tako nema turnira bez igrača Taljevog kova, koji uvijek igraju na pobjedu. Jedan od njih je Lav Polugajevski, mladi inženjer i velemajstor.

Sreo sam ga prvi put u Moskvi 1961. u vrijeme kada su Botvinik i Talj igrali svoj revanš meč. I u tome trenutku sjećao sam se sovjetskog šampionata od prije dvije godine kada je u novinskim naslovima pisalo: »Lav igra lavovski«. On je tada uspijevao ono što nisu mogli ni Botvinik, ni Talj, ni Smislov — da na sovjetskom šampionatu u seriji dobije po sedam ili osam partija.

IZ KUJBIŠEVA U MOSKVU

Doputovao je iz Kujbiševa da bi gledao partije Talja i Botvinika. Pitao sam ga šta misli o tom meču.

— Kada sam iz daljine analizirao njihove prve partije činilo mi se da je to sasvim drugi Botvinik, velemajstor koji poslovičnom mirnoćom vuče poteze da bi se kasnije duboko zamislio i najzad počeo da šeta laganim koracima. A Talj mi je izgledao nervozan, kao da ga je ljutilo Botvinikovo vodstvo.

— Kada je Talj dobio osmu partiju njegovi navijači u Kujbiševu su počeli da se raduju. Ali, Talj nije uspio. Zašto? Mislim da su odlučile pripreme. Botvinik je bio spremniji, naročito u otvaranju . . .

Tako je mladi šahista govorio o meču, o partijama i šahovskim velemajstorima. Govorio je mirno, slično Botviniku, i sa puno poznavanja.

Još jednom sam vidio Polugajevskog kada nije igrao. Na međuzonskom turniru u Amsterdamu 1964. Pomogao je Smislovu da se plasira za turnir kandidata, vrijedno analizirao i tražio skrivene puteve na šahovskoj ploči. Kao da to nije bio onaj Polugajevski koga sam sreo nekoliko mjeseci ranije na turniru u Sarajevu.

I nije li, ipak, velika razlika govoriti sa velemajstorom u vrijeme kad on igra neki teški turnir, ili kada je samo sekundant?

— Naravno, ne može se igrati uvijek taljevski, — govorio je Polugajevski kada je po drugi put igrao na sarajevskom turniru. On je prethodne godine 1964. bio prvi sa Ulmanom, a 1965. nije ponovio uspjeh. Umjesto njega pobjede je nizao Aleksej Suetin. Lav je opet

zadržao svoju srdačnost i vedrinu. Činilo mi se uvijek da on neobično voli šah, da ga igra sa lakoćom i da bi želio da svaku partiju igra punih pet sati...

Kad on priča ponekad imate utisak da je to Mihail Talj. Jer, često se usred razgovora sjeti neke vedre anegdote.

ŠESTORICA NAJBOLJIH NA SVIJETU

Razgovaramo o najboljim šahistima svijeta... Evo prve šestorice po njegovom ukusu: Botvinik, Petrosjan, Keres, Talj, Smislov i Fišer.

— A ko je najjači?

— Znam da Botvinik najbolje razumije šah. On je najveći strateg, a praktično najbolji je Petrosjan, jer je prvak.

Polugajevski neobično cijeni Botvinika, pošto je i sam izabrao za svoje zanimanje istu varijantu tehničkih nauka kao i Botvinik. Oni čak rade u istom preduzeću. A njemu su još kao mališanu govorili da igra kao pravi Botvinik.

— Gligorić i Fišer su najbolji igrači izvan SSSR-a. Ono što je Fišer postigao na američkom šampionatu dobivši sve partije više se nikada neće ponoviti ni njemu ni drugima.

Sjetili smo se i veselog Najdorfa. Na turniru u Mar del Plati Najdorf mu je rekao: — »Sa vama ću igrati oštro na pobjedu. Nema ni govora o remiju«. Lav se dobro pripremio za tu partiju, ali negdje oko 15. poteza Najdorf se počeo previjati od tobožnjih bolova, pogledao je u protivnika i rekao: »Dobro, slažem se sa remijem«. I odmah je potpisao formulare.

Jedan stari velemajstor je tvrdio da »šah treba mrziti pa da se dobijaju turniri«. U ovoj šetnji sarajevskim ulicama Lav Polugajevski je otkrio koliko on voli šah. U jednom trenutku on reče da bi mogao čitav dan igrati slobodne partije.

— Po četiri puta provjerim da li sam zapisao dobar potez...

Velemajstori se razlikuju po stilu i naravima kao i veliki pisci. Majakovski je govorio Pasternjaku: »Vi volite svjetlost na nebu, a ja u električnom vozu«. Isto tako svaki velemajstor ima nešto što voli, po čemu se razlikuje od ostalih.

— Šta bi, na primjer, Polugajevski posudio od ostalih velikana?

— Od Botvinika bih rado uzeo njegovu strategiju, od Smislova tehniku, pa možda i od Petrosjana, od Korčnoja upornost, od Fišera poznavanje otvaranja. I, naravno, od Petrosjana — titulu svjetskog prvaka, — nasmijao se Lav.

Kasnije smo se još više smijali. Polugajevski je ispričao jedan slučaj sa moskovskog turnira kada je protivnik majstora Blumenfelda uporno gledao u formular svoga partnera. Blumenfeldu je to dosadilo pa je napisao u formularu: »Bojim se žrtve dame na f7«, a onda je otišao da prošeta. Kada se vratio vidio je da je protivnik odigrao baš taj potez. Blumenfeld je sjeo na ploču i mirno napisao u formular: »Kao što sam pretpostavljao, žrtva je bila nekorektna«.

Sa nama je bio i majstor Gufeljd. Ovaj vedri mladić iz Kijeva je, zatim, ispričao događaj sa jednog sovjetskog šampionata kada su igrali on i Polugajevski. Lav je ponudio remi, ali je uvidio odmah da ima dobijenu poziciju. Gufeljd je to takođe vidio i rekao je u šali prisutnim velemajstorima: »Lav mi je ponudio remi pa me sada ubjeđuje da ne prihvatim«. I tako se anegdote i vesele zgode smjenjuju jedna za drugom. Polugajevski ih priča sa posebnim darom.

NAJTALENTOVANIJI — TALJ

Pitam ga koji bi meč za titulu svjetskog prvaka želio vidjeti?

— Za mene je najinteresantnije bilo gledati dvoboj između Botvinika i Talja. Talj i Fišer bi zaista igrali zanimljivo, ali ja bih sa zadovoljstvom pogledao meč Botvinik — Keres.

— Ako govorimo u superlativima najtalentovaniji je Talj, — kaže Lav. — Najsvestraniji — Spaski, a najviše vjeruje u sebe Leonid Štajn. On, pored toga, posjeduje vanrednu sportsku kondiciju.

Lav se mnogo interesuje za Bobija Fišera. Ispričao sam mu nekoliko anegdota o tom mladom šahovskom geniju. A onda je on, za uzvrat, pronašao najvedriju zgodu iz Moskovskog šah kluba.

Igralo se ekipno prvenstvo za omladinke. Jedna djevojka je povukla potez kraljicom i odmah uvidjela da je gubi. Počela je da plače. Njena protivnica nije znala šta da radi. Rekla je treneru ekipe:

»Mogu da uzmem čitavu kraljicu, ali će zbog toga protivnica još više plakati«.

»Vi morate igrati sportski i uzeti figuru, a suze ne pomažu«, odgovorio je trener.

Djevojka ga je poslušala, prišla stolu i uzela ponuđenu kraljicu. A njena protivnica je, brišući suze, dala mat u prvom sljedećem potezu...

Pričao mi je dugo i o svojim dječačkim godinama u Kujbiševu. Posljednji ešaloni su odlazili iz Mogilova. Bombe su padale, ljudi su nastojali da se sklone. Išli su prema Kujbiševu. U toj koloni bio je i dječak malog rasta, slabe snage. Zvao se Lav Polugajevski. Taj bijeg od smrti urezao mu se duboko u sjećanju. Bio je neobično srećan kada je osjećao radost djetinjstva, kada je shvatio da je prohujao ratni vihor.

Njegovo rodno Mogilovo je već bila prošlost, dolazili su veseli dani. Čuveni šahovski majstori, došli su u Kujbišev da 1941. igraju turnir. Dječak je bio srećan što su ga izabrali da demonstrira poteze gledaocima. Prvi put je imao u ruci pravu velemajstorsku partiju kada je slučajno dobio prepis susreta Botvinik — Lilijental sa sovjetskog šampionata 1944. godine. Satima je to analizirao i čudio se kako se pomoću tih brojki može prikazati velika šahovska bitka. Od toga dana Mihail Botvinik mu je postao uzor.

On je znao napamet desetine Botvinikovih partija. Svaki turnir je pažljivo upisivao u svoj šahovski dnevnik. Imao je 19 godina kada

je poslije jednog neuspjeha na sovjetskom polufinalu upisao u dnevnik: »Nisam se spremio ni teoretski, ni fizički. Moralo je tako da bude. Kasno sam odlazio na spavanje, dešavale su se greške zbog toga:.

— Ali, došli su i uspjesi. Njih sam toliko čekao. Kada sam postao student, 1953. godine, osvojio sam i majstorsku titulu. Tri godine kasnije igrao sam na šampionatu SSSR u Lenjingradu. Osam kola — tri i po poena. Prvi put u finalu. Ipak, biće bolje. A onda pobjede jedna za drugom i na kraju peti do sedmi sa Taljem i Holmovom.

Veliki uspjeh za mladog debitanta. Počinje šahovska karijera mladića koji se zarekao da će igrati na velikim turnirima kada je nekoliko godina ranije na demonstracionoj ploči samo pomicao tuđe poteze.

LAJOŠ PORTIŠ

Rođen je 4. aprila 1937. u Zalaegersegu. Šah je naučio još kao mališan. Njegov šahovski razvoj bio je veoma brz. Osvojio je titulu majstora 1955. Prvi veliki međunarodni uspjeh postigao na turniru u Balatonfiredu, na Blatnom jezeru, 1958. godine, kada je u jakoj konkurenciji osvojio prvo mjesto. Te godine je prvi put postao šampion Mađarske. Titulu prvaka je osvajao pet puta. Majstor postao 1955, a velemajstor 1961.

Plasirao se za turnir kandidata na međuzonskom turniru u Amsterdamu 1964. nakon pobjede u meču sa Reševskim. Sa Uncikerom bio je najuspješniji igrač Olimpijade u Tel Avivu 1964. Na velikom »Turniru mira« u Zagrebu podijelio četvrto i peto mjesto, ali je savladao dvojicu pobjednika, zatim svjetskog prvaka Petrosjana, Larsena i druge.

Izgubio prvi meč na turniru kandidata protiv Talja na Bledu 1965. (2,5 : 5,5).

Prvi do četvrti na zonskom turniru u Madridu (1960), na međuzonskom u Stokholmu 1962, 9—10, u Sarajevu iste godine 1—2. Podijelio četvrto i peto mjesto na velikom turniru u Santa Moniki, 1966. Na međuzonskom u Susu 1967. osvojio peto mjesto i plasirao se za turnir kandidata, ali je izgubio prvi meč protiv Larsena (4,5 : 5,5).

Prvi na turniru u Skoplju 1968, dijelio drugo mjesto u Bevervajku 1968.

PORTIŠ — ŠTAJN
(Međuzonski turnir, Amsterdam, 1964)

1. d4, Sf6; 2. c4, c5; 3. d5, d6; 4. Sc3, g6; 5. e4, Lg7; 6. Sf3, 0—0; 7. Le2, e5; 8. Lg5, h6; 9. Ld2, Sh5; 10. Dc1, Kh7; 11. h4, Sf4; 12. Lf4:, ef4:; 13. Df4:, f5; 14. Dd2, fe4:; 15. Se4:, De7; 16. Ld3, Lg4; 17. 0—0—0, Lf3:; 18. gf3:, Sd7; 19. f4, Df7; 20. h5, Df4:; 21. hg6:+, Kg8; 22. Df4:, Tf4:; 23. Sd6:, Se5; 24. b3, Tf2:; 25. Lc2, b6; 26. Sf5, b5; 27. Tde1, Te8; 28. d6, Lf6; 29. cb5:, h5; 30. Thg1, Tf5:; 31. Lf5:, Kg7; 32. d7, Td8; 33. Te4, h4; 34. Td1, Sf3; 35. Te8, Lg5+; 36. Kb1, Sd4; 37. Lh3, Kg6:; 38. Tg1 Crni predaje.

ISTORIJA SE PONOVILA

Kažu da se karakter čovjeka često odražava i na šahovskoj ploči. Možda to najprije važi i za ovoga smirenog mladića što laganim pokretima ruke vuče poteze, a onda duboko razmišlja kao da od svake partije zavisi prvo mjesto...

Bilo je to za vrijeme zonskog turnira u Madridu 1960. godine. Portiš je uspio da savlada Gligorića i kao da je bio srećniji nego ikada ranije. Iskreno mi je priznao da se nije nadao toj pobjedi, jer Gligorića posebno cijeni. Često smo odlazili i do stadiona Real Madrida gdje je igrao Portišev zemljak Puškaš. U šali smo ga nazvali »šahovski Puškaš«, a skromni mladić se na to samo nasmijao. Izgledao je pomalo zatvoren u sebe. Spremao se satima za svoje partije...

Pošli smo na izlet u »Dolinu palih« i Eskorijal, vječito boravište španskih kraljeva. Portiš je svojom foto-kamerom hvatao jedinstvene prizore. Nekoliko dana kasnije gledali smo koridu. Gligorić je rekao: »Ovdje ima dovoljno uzbuđenja za čitav mjesec dana«. A Portiš je to sve gledao mirno, činilo se da se nije uopšte uzbuđivao. On je takav i u šahovskoj areni. Kada pobjeđuje ne zanosi se uspjesima, niti tuguje nakon poraza. Ali, on je uspio da na cilj stigne prvi zajedno sa Gligorićem, Pomarom i Donerom. Kasnije je Doner otpao.

FATALNE PARTIJE

Svoj prvi međuzonski pohod, u Stokholmu 1962. godine, Portiš je počeo izvrsno. Vjerovao je da će se plasirati za kandidatski turnir, iako je znao da će biti teško.

Igrao je sa posljednjim sa tabele Indijcem Aaronom. Iako je kolijevka šaha u postojbini Aaronovoj, ovaj crnomonjasti mladić nije predstavljao ozbiljnijeg partnera favoritima. Samo, dogodilo se nešto što će Portiš, sigurno, uvijek pamtiti. Taj Aaron je sa njim zaigrao u takvom stilu da ga je teško bilo prepoznati. Indijac je žrtvovao skakača i došao do strašnog napada. Portiš samo nevoljno vuče poteze i ne ustaje od stola. On više ne gleda partije direktnih konkurenata Gligorića, Benkea i ostalih.

Samo još nekoliko metara do kraja trke i sreća mu se mogla osmijehnuti. A ovako — sve je propalo. On je u posljednjem kolu slobodan i samo će moći da gleda kako njegovi konkurenti odmiču.

Aaron izvodi i pobjedonosni manevar. Portiš mirno pruža ruku u znak predaje. Čuju se aplauzi u dvorani gdje se rijetko kada aplaudira. Šveđani su takvi navijači, suzdržljivi i tihi. Oni nagrađuju samo neočekivane pobjede.

Kao da mu je sve bilo tužno u toj stokholmskoj noći. Izašao je iz arene i pokušao da zaboravi tu fatalnu partiju. Pitali smo ga kako mu se tako nešto moglo dogoditi... Portiš nema običaj da mnogo priča. Sa nekoliko jednostavnih riječi on je objasnio da je otišlo bespovratno sve ono što je stvarao više od mjesec dana.

— Nikada mi neće biti jasno kako sam došao u propalu poziciju. Ne, ja nisam potcijenio partnera. Dugo sam razmišljao, ali... Tako to biva na turnirima gdje se grozničavo čeka i gdje se nada...

Došao je i na posljednje kolo, iako je bio nemoćan, jer nije igrao. Njegove lađe su potonule u partiji sa Aaronom i mala mu je utjeha da je slična sudbina zadesila i Volfganga Ulmana sa kojim je podijelio deveto i deseto mjesto. Sa pobjedom protiv Aarona on bi imao isti broj poena kao Benke i Gligorić, igrao bi naknadni meč...

Nije prošlo mnogo od toga stokholmskog susreta Portiš — Aaron. U istoj godini Portiš je imao šansu da se revanšira. Olimpijada u Zlatnim Pijescima okupila je mnogo čuvenih imena. Ko se još osvrtao na duel Mađarska — Indija u polufinalnim borbama. Sve oči su tada bile prikovane za Fišera, Botvinika, Talja...

Lajoš Portiš, nesuđeni učesnik turnira kandidata, vodio je svoju veliku bitku. Za njega je to bila prava drama. Želio je da se osveti Indijcu, ali kao po nekoj čudnoj igri slučaja ponovo je došao u slabiju poziciju. Prilazili su majstori njegovom stolu da se čudom načude. Mali broj njih se sjećao da je prvi čin ove drame odigran u Stokholmu i da je tada Portiš izgubio mnogo važniji poen...

Ne, Portiš se nije uzbuđivao, niti je jadikovao zbog poraza. Mirno je vukao poteze i onda sa skrivenim osmijehom pružio ruku, namještajući odmah zatim figure u početni položaj. Još nekoliko trenutaka analiza i mladi velemajstor je ustao od stola ni sam ne shvaćajući kako je moguće da se u arenama šahovskih turnira događaju takve stvari. Ovakvim pobjedama se stvara istorija velikih turnira, to je i Portiš vrlo dobro znao. Jedino nije znao kako je moguće da se istorija ponovi dva puta sa istim igračem koji je po šahovskom znanju daleko iza njega.

Pošao je u Amsterdam sa čvrstom željom da se konačno plasira na turnir kandidata. Pogledao je listu učesnika i radosno uzviknuo da tu nema Aarona i da je to njegova šansa. Možda je u tome uzdahu velikog borca bilo i malo tužne ironije, ali on je shvatio da sada mora biti lakše. Nekoliko kola prije velikog finiša niko mu nije davao šanse, ali se on nadao. Vjerovao je da mora uspjeti.

AMSTERDAM: NAJZAD KANDIDAT...

Zračak nade bio je dovoljan. Lajoš Portiš je tek nakon posljednjeg poteza u Amsterdamu izborio pravo da igra meč sa Reševskim za ulazak na turnir kandidata.

— Taj meč je nepotreban, — govorio je Doner — jer je poznato da je Reševski nepobjediv u mečevima. Rezultat se unaprijed zna...

Mladi Mađar nije mislio tako. Valjda je on jedini bio siguran da mora uspjeti. I uspio je, dobio je Reševskog i prvi put se plasirao za turnir kandidata.

— Sada sam srećniji nego ikada, — rekao je u trenutku kada je »Sami« zaustavio časovnik u posljednjoj partiji. — Vjerovao sam da ću uspjeti, iako je bilo teško. Najzad sam kandidat za svjetskog prvaka.

Portiš rijetko kada govori o sebi. On zapravo ne voli ni novinske intervjue. Ali, nakon velikog uspjeha ispričao je nešto što ranije nismo znali. On nije počeo najprije da juri za loptom da bi kasnije izabrao šah za svoj poziv. Mališan je satima sjedio u svojoj sobi i gledao šahovske partije. Sam je učio kako se kreću figure i bio je srećan kada je napokon dobio šahovsku ploču.

Posljednji čin olimpijske drame u Tel Avivu. Portiš protiv Uncikera. Čitav jugoslovenski tim je tu pored njihovog stola, jer ako Portiš dobije mi smo drugi. Nijemci su bili naši veliki konkurenti. Portiš je opet zaigrao izvrsno. Nekoliko kola ranije mogao je dobiti i svjetskog prvaka Petrosjana.

On je mirno igrao kao da se u okolini ništa ne dešava. Savladao je Uncikera i zajedno s njim postao najuspješniji igrač na prvoj ploči. Svi Jugosloveni čestitaju mladom Mađaru, jer i on je doprinio da osvojimo drugo mjesto ispred Nijemaca...

— Ja sam vjerovao u pobjedu, ali nikada neću zaboraviti partiju protiv Petrosjana. Bio sam toliko blizu velikog trijumfa... Takav je šah. Ne treba tugovati poslije neuspjeha. Ono što propustimo danas doći će sutra.

Kao da je taj ćutljivi mladić znao da će uskoro doći jedan veliki turnir na kome se Petrosjan neće izvući. Na kome će dobiti sve igrače sa samog vrha...,

Zagreb, 1965. godine, Turnir mira. Među 15 velemajstorskih imena Lajoš Portiš igra u velikom stilu. On dobija i Petrosjana i dvojicu pobjednika Ivkova i Ulmana, a zatim Larsena, Matanovića. Ipak on nije prvi, nego četvrti i peti. Ivkov kaže: »Moram priznati — Portiš je igrao najbolje, iako smo nas dvojica na prvom mjestu. Bio je u vanrednoj formi i samo nekim slučajem je ispustio konačnu pobjedu«.

— Ne, ja nisam zadovoljan, — rekao mi je Portiš kada je završen veliki turnir. — Nisam ni igrao dobro. Ivkov i Ulman su zasluženo prvi. Iznenadili su me Petrosjan i Gligorić...

Tako je Portiš govorio, kao i obično, veoma malo, ali on je i sada igrao u velikom stilu i pobjeđivao je. Sa sedmoricom pobjednika on ima daleko najbolji rezultat i zato su možda Ivkov i ostali bili u pravu kada su rekli da je on bio moralni pobjednik ovog velikog turnira.

DUEL SA TALJEM

Došao je i toliko očekivani meč sa Taljem u prvom kolu turnira kandidata na Bledu 1965. Divno Bledsko jezero je još jednom dočekalo

kandidate za prvaka svijeta. Istina, ovoga puta samo četvoricu: Talja, Portiša, Ivkova i Larsena. Mečevi su bili burni, velemajstori su igrali do krajnjih mogućnosti.

Upitao sam Portiša šta očekuje sada?

— Iskreno da kažem, nisam imao sreću, jer igram protiv Talja. Jedino, ako se on bude slabo osjećao zdravstveno imam šanse. Inače . . .

Duel sa Taljem je počeo. Prva partija — prekid nakon velike borbe. Portiš stoji slabije. Druga partija — efektna Taljeva pobjeda. Nastavak u kome se Portiš bori za remi. Nije jednostavno igrati, ali mađarski velemajstor prelazi u završnicu sa pješakom manje i nada se remiju. I poslije deset sati igre Portiš uspijeva da otkine pola poena.

Polazeći na treću partiju Portiš je rekao da Talj sada igra bolje nego ikada ranije. On je sigurno bio pod utiskom efektne Taljeve pobjede, ali . . . ta treća partija donijela je malo nade. Talj neoprezno žrtvuje pješaka. Portiš igra izvrsno, ponovo prekid, ali Talj predaje bez nastavka nakon četvrtog kola i svoje druge pobjede.

Talj ponovo vodi. Portišu u finišu nestaje snage. U dva posljednja susreta on gubi, oprašta se sa turnirom kandidata.

— Na kraju nisam više imao snage, — rekao je Portiš. — I ta čitava uzbuna i prognoze pred početak meča na mene su djelovali deprimirajuće, kao da sam osjećao pritisak Alpa. U Mađarskoj su uobražavali da ja moram pobijediti Talja. A ja sam znao da ie Tali — Talj.

SAMI REŠEVSKI

Rođen je 26. novmebra 1911. u Ozerkovu (Poljska). Šah je naučio već u četvrtoj godini, a u petoj je bio toliko jak da je već igrao simultane produkcije. Postigao je veliki broj izvanrednih turnirskih rezultata. Preselio se u Njujork krajem 1920.

The Interzonal Tournament in Tunisia was in my opinion, an improper test for qualification because it contained some weak players, who by luck spoiled the chances of logical contenders.
S Reshevsky

Najveći uspjesi: učestvovao kao najbolji igrač izvan SSSR-a na meč turniru za prvenstvo svijeta 1948. godine; sa Keresom i Bronštajnom dijelio 2—4 mjesto na turniru kandidata u Cirihu 1953. godine; bio je pobjednik turnira u Tulsi 1931, u Sirakuzi 1934, u Margatu (Engleska) 1935, kada je pobijedio, između ostalih, i Kapablanku; nekoliko puta bio šampion SAD; na velikom turniru u Dalasu 1957. godine dijelio sa Gligorićem prvo mjesto, a sa Korčnojem podijelio prvu nagradu na turniru u Buenos Airesu 1960; u Amsterdamu 1964. na međuzonskom turniru podijelio je osmo mjesto sa Portišem, ali je izgubio sa njim meč za ulazak na turnir Kandidata.

Pobijedio u mečevima Najdorfa (+8 —4 =6) i Gligorića (+2 —1 =7), oba 1952, a 1962. sa Fišerom meč prekinut (+2 —2 =7).

Plasirao se za turnir kandidata 1968, nakon podjele 6—8 mjesta na međuzonskom u Susu, sa Štajnom i Hortom, ali je u naknadnom tromeču osvojio prvo mjesto (zbog boljeg Soneborna). — Izgubio meč sa Korčnojem u okviru turnira kandidata 1968. (2,5 : 5,5).

REŠEVSKI — KAPABLANKA
(Margate, 1935)
Damin gambit

1. d4, Sf6; 2. c4, e6; 3. Sc3, d5; 4. Lg5, Sbd7; 5. cd5:, ed5:; 6. e3, Le7; 7. Ld3, 0—0; 8. Dc2, c5; 9. Sf3, c4; 10. Lf5, Te8; 11. 0—0, g6; 12. Lh3, Sf8; 13. Lc8:, Tc8:; 14. Lf6:, Lf6:; 15. b3, Da5; 16. b4, Dd8; 17. Da4, a6; 18. b5, Te6; 19. Tab1, Tb8; 20. Tb2, Le7; 21. ba6:, Ta6:; 22. Dc2, Se6; 23. Tfb1, Ta7; 24. a4, Sc7; 25. Se5, De8; 26. f4, f6; 27. Sg4, Dd7; 28. h3, Kg7; 29. Sf2, La3; 30. Ta2, Ld6; 31. Sfd1, f5; 32. Sb5, Ta5; 33. Sc7:, Lc7:; 34. Sc3, De6; 35. Df2, b6; 36. Df3, Td8; 37. Tab2, De7; 38. Tb4, Td7; 39. Kh1, Ld8; 40. g4, fg4:; 41. hg4:, Dd6; 42. Kg1, Lc7; 43. Kf2, Tf7; 44. g5, Ld8; 45. Ke2, Lg5:; 46. Tb6:, Da3; 47. Kd2, Le7; 48. Tb7, Ta4:; 49. Dd5:, Ta5; 50. Dc4:, Th5; 51. Kd3, Da8; 52. De6, Da3; 53. Td7, Thf5; 54. Tb3, Da1; 55. Te7:, Df1+; 56. Kd2 Crni predaje.

Da Sami zna igrati u stilu Talja i Morfija sljedeća partija će biti vječiti primjer.

REŠEVSKI — VASKONSELOS
Boston, 1944.
Francuska odbrana

1. e4, e6; 2. d4, d5; 3. e5, c5; 4. dc:, Sd7; 5. Sf3, Lc5:!; 6. Ld3, Se7; 7. 0—0, Sc6; 8. Lf4, Dc7; 9. Sc3, a6; 10. Te1, Db6; 11. Lg3, Db2:; 12. Sd5!!, ed:; 13. Tb1, Da3; 14. e6, Sf6!; 15. ef:+, Kf7:; 16. Lh4, Sb4! (jače je 16. . . Le7) **17. Se5+, Kf8; 18. Lf6:, Sd3!** (Na 18. . . gf: ide strašno 19. Dh5, fe:; 20. Te5: sa matiranjem). **19. Lg7:+!, Kg7:; 20. Tb7:!+** (drugi grom još strašniji) **20. . . Le7** (Na uzimanje topa 20. . . Lb7: ide naravno 21. Dg4+, Kf6; 22. Df3+, Kg7; 23. Df7+, Kh6; 24. Df6+, Kh5; 25. g4 mat) **21. Dh5, Tf8; 22. Dg5+, Kh8; 23. Sg6+, hg:; 24. Dh6+, Kg8; 25. Dg6+, Kh8; 26. Tbe7:** Crni predaje.

NE — REKAO JE SAMI . . .

Među onih 200 majstora koji su svakog dana vodili borbe na XIII olimpijadi u Minhenu 1958. godine bilo je šest svjetskih šampiona i jedan nesuđeni prvak Sami Reševski. On je ipak, bio najveća atrakcija olimpijade. Da li zbog svoje šahovske slave ili zbog čudnovatih običaja, ili možda nečega drugog? Kada je on igrao, stolu se nije moglo prići od brojnih posmatrača. U hotelu i na ulici uvijek je bio okružen simpatizerima. Toliko puta sam sa njim razgovarao u namjeri da napravim intervju, ali redovno sam zatvarao bilježnicu. Ne zbog toga što on nije odgovarao na pitanja, baš naprotiv . . . Razgovor sa njim se obično pretvarao u intimnu priču Samija Reševskog. Tu priču pomalo romantičnog junaka šahovske arene slušao sam i ranije, Bobi Fišer mi je u Portorožu pričao o njemu.

— Možda zbog zavisti prema mojim uspjesima, Sami se stalno ljutio na mene. Govorio mi je poslije osvajanja prvenstva Amerike da sam slabo igrao. Šta li će sada reći, pričao je Bobi. Lombardi je drukčije govorio, a Sami, čudnovati Sami, uvijek je priželjkivao meč sa svjetskim šampionom. FIDE je razradila neumoljive paragrafe o nekakvim zonskim, međuzonskim i kandidatskim turnirima . . .

— Ne, — rekao je Sami. — To je suviše glomazan sistem.

Tako nije došao ni do pretposljednje stepenice svjetskog šampionata, ali je još uvijek junak šahovskog romantizma . . .

A ta njegova šahovska ispovijest, koju sam zapisao te hladne oktobarske večeri u Minhenu, počela je 1915. godine . . .

Četvorogodišnji dječak igrao se bezbrižno sa svojim vršnjacima u rodnom mjestu, malom gradu Poljske. Tada je naučio kako se kreću dama, top, lovac, a već u petoj godini igrao je simultanke. Ne vjerujete? Preda mnom je slika tog dječaka, koji igra simultanku protiv 30 starih protivnika duboko zamišljenih nad šahovskom pločom. To je Sami na početku karijere. Jednom, kada su njegov grad okupirali Nijemci, general ga je pozvao u štab da u dokolici sa njim odigra po koju partiju šaha. Dječak ga je pobjeđivao kao od šale. Njemački general bio je ljut, pitao je za mišljenje o svojoj igri.

— Vi znate voditi ratove, a ja znam igrati šah . . .

Kada se završio rat, pošao je taj daroviti dječak na turneju po Evropi. Putovao je, igrao simultanke i — pobjeđivao. Među njegovim tadašnjim partnerima nalazio se i Maks Eve, koji je kasnije postao šampion svijeta.

Taj mladić je preko noći postao ljubimac šahovskog svijeta. Gdje je on igrao, dvorane su uvijek bile prepune. Kada mu je bilo osam godina, već je imao majstorsku snagu. Ljudi su mu se divili.

Švajcarski psiholozi su izvodili sa njim brojne testove. Rekli su samo: »Izvanredna obdarenost«. Došao je i poziv da posjeti Ameriku. Mladić se uputio preko okeana, a tamo mu je Čarli Čaplin ponudio da radi na filmu.

Odlučili su neki vjerski razlozi, on nije postao filmska zvijezda.

Neki dobroćudni mister Rozenvald želio je da ga finansira za vrijeme školovanja, pod uslovom da se odrekne šaha.

— Ne, — rekao je opet Sami.

Šahovska mađija je ovladala njime. Tulsa 1931, Sirakuza 1934. godine... Pobjeđivao je ispred svih američkih majstora. Otputovao je, zatim, ponovo u Evropu da bi tamo negdje u zemlji gordog Albiona pobijedio i samog Kapablanku i osvojio prvo mjesto.

Došao je na minhensku olimpijadu. Šahovska pera su u lirskom raspoloženju pisala da će se tu, u zgradi pored zelenog Izara, odigrati dugo očekivana partija Botvinik — Reševski.

— Ne, — kazao je Sami.

Bila je subota, tada Jehova zabranjuje rad do zalaska sunca...

Prolazile su godine od minhenskog susreta sa Reševskim. Veliki Sami je rijetko igrao, nije dolazio u Evropu. I kada je počeo da polako pada u zaborav, došla je vijest iz Buenos Airesa. Bilo je to 1960. godine. Maratonski turnir sa mnogo slobodnih dana i još više dolarskih nagrada djelovao je iscrpljujuće i pravo je čudo da su svi izdržali taj tempo.

SLATKA JE UTJEHA

Sami Reševski je bio radosniji nego ikada ranije. U Americi su ga skinuli sa prijestolja, a on sada osvaja sa Korčnojem prvu nagradu. Niko mu prije početka turnira nije davao šanse, ali je on uspio. Borio se stari Sami i zasluženo povratio vjeru u sopstvene snage. Nije to bio turnir u okviru svjetskog prvenstva, ali utjeha je ipak slatka... Jer, on se godinama borio da dokaže da je i dalje među najboljima i da postojeći sistem takmičenja nije pravedan.

Do šahovskog Olimpa put je, ipak, trnovit i težak. U Americi mu je Bobi Fišer zagorčio sudbinu i zato je trijumf u Buenos Airesu značio i nešto više od velike pobjede. Učinilo mi se kao da sada gledam ozareno lice Samija Reševskog u trenucima radosti. Fišer je ostao daleko iza njega za čitavih 4,5 poena. Sami, znači, još nije rekao svoju posljednju riječ. On će i dalje da igra i da pobjeđuje.

Godine su opet prolazile. Sami je čekao, ni sam valjda nije znao šta je čekao. Turniri su prolazili jedan za drugim, prolazile su i šanse, dok konačno Samiju Reševskom nije dosadilo da čeka. Zaigrao je ponovo sa željom da dođe do turnira kandidata.

Bio je juni, Amsterdam 1964, jedna od toplih večeri kada su velemajstori ratovali i borili se na nervoznom međuzonskom turniru. Sami Reševski sa svoje 52 godine tiho je igrao, radovao se svakoj pobjedi i pomalo tugovao za minulim vremenima. Imao je skrivenu želju da se sastane sa Botvinikom, ali nakon meča protiv Portiša želja je ostala potopljena, negdje duboko u amsterdamskim kanalima.

Uoči toga posljednjeg Samijevog pokušaja da dođe do Botvinika, koji je trebalo da igra na turniru kandidata, zabilježio sam nekoliko iskrenih misli čuvenog velemajstora, iako ni sada one nisu bile vesele, jer Sami nije uspio.

— Želio bih da odigram turnir na kome nema nervoze kao u Amsterdamu, tada se, čini mi se, ne bih bojao, igrao bih na sve ili ništa. A ovdje — to je pravi pakao.

— Da, i ja sam dugo čekao, nisam želio da igram na turnirima za svjetsko prvenstvo, ali mi je dosadilo čekati. Sada je Bobi preuzeo moju ulogu. Njemu se više isplati da igra simultanke po Americi nego da nastupi ovdje za male pare.

— Pitate kako je Bobi uspio da nas pobijedi sve na američkom šampionatu. Tačno je da je dobro igrao, ali ipak to je srećan slučaj. Bio je izgubljen u nekim partijama.

— Moji odnosi sa Bobijem su ostali isti i čudi me zašto je i mene stavio među deset najboljih igrača svijeta. Sada ga privlači izučavanje Biblije... Ali to je veliki igrač.

— Naš, američki tim. Vjerujem, zapravo siguran sam da ćemo na Olimpijadi u Tel Avivu biti drugi ispred Jugoslavije, iako šah u Americi nije tako popularan kao što je slučaj kod vas.

— Da li je Petrosjan ipak najjači? Mislim da na svijetu ima šest ili sedam velemajstora koji zaslužuju da nose titulu svjetskog prvaka. Teško je reći ko je najbolji, zato ni Petrosajn nije izuzetak. Može se samo govoriti o različitim stilovima i prilazu šahovskoj partiji. U Amsterdamu sam, na primjer, prvi put igrao sa Taljem i Spaskim. To su veoma opasni igrači. Talj uvijek žrtvuje, a Spaski je drugačiji. Sa njim sam izgubio partiju, ali dugo mi nije bilo jasno gdje sam pogriješio.

VELIKA ŽELJA — MEČ SA BOTVINIKOM

— Zašto rijetko nastupam na turnirima? Prije svega ja nemam dovoljno slobodnog vremena. Nisu u pitanju moji posebni zahtjevi. Eto ja bih došao kod vas da igram na Bledu kad god me pozovete. I Dubrovnik mi je ostao u divnoj uspomeni.

— Da, u pravu ste, da sam više posvećivao vremena izučavanju šaha i ja bih možda došao do titule, ali uvijek sam šah shvatao kao razonodu i ljubav, a ne kao profesiju koja donosi novac. Moj sin ima 15 godina, izvrsno igra bezbol i, nećete vjerovati, šah ga uopšte ne zanima. Ja mu nisam želio naturiti tu svoju pasiju. A šah sam volio, mnogo sam ga volio...

— I ja sam čitao u »Lajfu« onaj Bobijev članak u kome kritikuje sovjetske igrače zbog navodnog dogovaranja. Vjerujem da to Bobi

nije sam napisao, pomogli su mu i drugi. Ali ako govorimo o sistemu takmičenja, i ja se slažem da nešto treba mijenjati. Ipak sovjetski igrači nisu krivi što njih ima najviše na samom vrhu.

— Zašto želim da igram sa Botvinikom? Pa, mi pripadamo istim generacijama. On je bio svjetski šampion i tada sam povjerovao da bi ga mogao pobijediti. Želja je ostala i dalje, iako je Botvinik izgubio titulu.

A jedna od mojih životnih partija je pobjeda protiv Botvinika u meču SAD — SSSR 1945.

VASILIJ VASILJEVIČ SMISLOV

Rođen je 24. marta 1921. godine u Moskvi. Imao je šest i po godina kada je naučio da igra šah, a prvi veći uspjeh postigao je u 17. godini, kada je na prvenstvu Moskve, 1938. godine, dijelio prvo mjesto i osvojio titulu majstora. Učestvovao je na pet turnira kandidata i dva puta bio pobjednik. Tri puta je igrao meč za titulu Svjetskog šampiona. Velemajstor je postao 1950. godine.

На добрую память о шахматном турнире в Амстердаме.
22/VI-64 г.

Najveći uspjesi: tri puta šampion Moskve (1942—44); na 13. šampionatu SSSR drugi, iza Botvinika; na 17. šampionatu dijelio prvo mjesto sa Bronštajnom, kao i na 22. šampionatu sa Gelerom; drugi na meč-turniru za prvenstvo svijeta 1948; pobjednik Turnira kandidata u Cirihu 1953. i Amsterdamu 1956. godine, treći na turniru kandidata 1950, a na turniru kandidata u Jugoslaviji 1959. četvrti; u prvom meču sa Botvinikom 1954. godine igrao 12 : 12 (+7—7=10) u drugom 1957. pobijedio (+6—3=13) i postao šampion svijeta, a u trećem meču 1959.

poražen sa 10,5 : 12,5 (—7+5=11) i ponovo ustupio titulu prvaka Botviniku; prvi i drugi sa Botvinikom na Aljehinovom spomen turniru u Moskvi 1956; pobjednik turnira u Zagrebu 1955; prvi i drugi na turniru u Moskvi 1959; na međuzonskom turniru u Amsterdamu 1964. podijelio prvo do četvrto mjesto i plasirao se za Turnir kandidata. Izgubio meč protiv Gelera 1965. u okviru Turnira kandidata. Pobijedio na turniru u Havani 1965. godine.

Postigao najbolji pojedinačni kvalitet na olimpijadi u Luganu 1968. sa 11,5 iz 12 partija. Prvi u Poljanice Zdroju 1968. i Hestingsu 1969.

SMISLOV — GLIGORIĆ
(Turnir kandidata, Bled, 1959)
Nimcovičeva indijka

1. d4, Sf6; 2. c4, e6; 3. Sc3, Lb4; 4. e3, c5; 5. Sf3, d5; 6. a3, Lc3:+; 7. bc3:, 0—0; 8. cd5:, ed5:; 9. Ld3, Sc6; 10. 0—0, Lg4; 11. De1, Lf3:; 12. gf3:, Te8; 13. Dd1, Sh5; 14. Kh1, Dh4; 15. dc5:, Se5; 16. Le2, Sf6; 17. Tg1, Df2:; 18. Tb1, Tad8; 19. Tg2, Dh4; 20. Dg1, Sg6; 21. Tb7:, Dh3; 22. Ta7:, Tb8; 23. c6, Tb1; 24. c7, De6; 25. Ld3, Tb3; 26. La6, Tc3:; 27. Lb2, Tc7:; 28. Tc7:, Da6:; 29. Dc1, d4; 30. Ld4:, Sd5; 31. Tc6, Da8; 32. e4, Sdf4; 33. Tgc2, Sd3; 34. De3, Sdf4; 35. Lb2, Se6; 36. Tc1, Sgf4; 37. T6c2, h6; 38. Le5, Sg6; 39. Lg3, Sg5; 40. Dd3, Se6; 41. Dd7, Sgf8; 42. Dc6, Dd8; 43. Tc3, Te7; 44. Ld6, Td7; 45. e5, Dg5; 46. De4, Sg6; 47. Tg1, Dd2; 48. Tc2, Da5; 49. Tc8+, Kh7; 50. Dc6, Da7; 51. Tf1, Sef4; 52. Ta8, De3; 53. Dc8, Sh4; 54. Dc2, Sd3; 55. Ta5, Sf3:; 56. Dg2, Sh4; 57. Dg3, De4+; 58. Kg1, Dd4+; 59. Kh1, De4+ Remi.

(52. Ta8 bila je velika greška, crna dama je došla u protivnički tabor. Jače je bilo 52. Lc5 sa izmjenom dama. Još težu grešku napravio je Smislov u sljedećem 53. potezu Dc8, jer je dozvolio brzo uvođenje i drugog skakača u igru. Najbolje je, po Gligorićevom mišljenju, bilo 53. Dc2, Sd3; 54. Ta4 i bijeli stoji dobro. Naravno da nije valjalo 53. Dd7 jer bi crni sa sljedećim Dd2 odmah dobio). Gligorić je poslije partije pokazao da je mogao pomišljati i na pobjedu jer 60. Kg1, Tb7; 61. Ta4 (ne ide 61. Lf8, Dd4+; 62. Kh1 itd.) 61 . . . Da4:; 63. Dd3:+, g6 i bijeli kralj je izložen napadu.

Vasja je jednom rekao da će se uvijek rado sjećati svog prvog međunarodnog susreta. Bila je to borba sa nevidljivim partnerom, sa čuvenim Samijem Reševskim u radio meču SSSR — SAD. Smislov je dobio oba susreta, i to je ujedno bio početak uzleta u šahovske vrhove. Uz onaj remi sa kojim je u posljednjoj partiji meča sa Botvinikom postao šampion svijeta, ovo je jedna od partija života Vasje Smislova.

SMISLOV — REŠEVSKI
Radio meč SSSR — SAD, 1945.
(Španska partija)

1. e4, e5; 2. Sf3, Sc6; 3. Lb5, a6; 4. La4,Sf6; 5. 0—0, Se4:; 6. d4, b5; 7. Lb3, d5; 8. de:, Le6; 9. c3, Lc5; 10. Sbd2, 0—0; 11. Lc2, f5; 12.

Sb3, Lb6; 13. Sfd4, Sd4:; 14. Sd4:, Ld4:; 15. cd:, f4; 16. f3, Sg3 (Ranije je smatrano da je ova žrtva dobra i da se ne smije uzeti skakač. Ali . . .) **17. hg:, fg:; 18. Dd3** (to je taj strašni potez), **18. . . Lf5; 19. Df5:, Tf5:; 20. Lf5:, Dh4; 21. Lh3, Dd4:+; 22. Kh1, De5;** (Do ovog poteza Reševski je utrošio za razmišljanje sat i po, a Smislov jedan jedini minut! To dovoljno govori samo za sebe . . .) **23. Ld2, Db2:; 24. Lf4, c5; 25. Le6+, Kh8; 26. Ld5:** (lovački par dolazi do punog izražaja) **26. . . Td8; 27. Tad1, c4; 28. Lg3:, c3; 29. Le5, b4; 30. Lb3, Td2; 31. f4, h5; 32. Tb1, Tf2; 33. Tfe1, Dd2; 34. Tbd1, Db2; 35. Td8+, Kh7; 36. Lg8+, Kg6; 37. Td6+, Kf5; 38. Le6+, Kg6; 39. Ld5+, Kh7; 40. Le4+, Kg8; 41. Lg6** i crni predaje.

»BUDUĆEM ŠAMPIONU SVIJETA«...

Vasilij Osipovič, inženjer iz Moskve, imao je svoje velike ljubavi — šah i muziku. U mladosti je jednom uspio da savlada i velikog Aljehina, a što se muzike tiče zar je i mogao imati dražu pohvalu od samoga Šaljapina... I ove ljubavi su postepeno prelazile na njegovog sina Vasilija Vasiljeviča Smislova. Zajedno su pjevali, svirali klavir i igrali šah. Sin je brzo učio, počeo je da dobija partije. Mališan je pažljivo gledao u bogatu šahovsku biblioteku svoga oca. Želio je da pročita do kraja jednu knjigu. Zvala se »Zdrava misao u šahu«. Autor Emanuel Lasker...

I gledao je taj mladić 1935. godine, na turniru u Moskvi, sve same šahovske veličine: Aljehin, Lasker, Kapablanka, Čigorin.

»Možda ću i ja jednoga dana ovako igrati na velikim turnirima«, razmišljao je Vasja. »Da, tu je i Botvinik. Taj mladi, ozbiljni čovjek izgleda dobro igra.«

Govoreći ovo Vasja nije ni slutio da će jednoga dana i on sjesti nasuprot toga ozbiljnog čovjeka i da će mu oduzeti tituli šampiona.

ŠAH I MUZIKA

U 14. godini dobija sve redom u Dvorcu pionira u parku kulture Gorki... Godine su prolazile, ljubav prema šahu i muzici je rasla. Sedamnaestogodišnji Vasja je završio desetljetku. Pobijedio je na omladinskom prvenstvu SSSR, postao je kandidat za majstora. Ta godina donosi mu i šampionat Moskve i majstorsko zvanje.

Godine 1940, 12. prvenstvo SSSR. Botvinik, Keres i prvi put Vasja Smislov. Mladić se ne plaši titula. On odbija remi Botviniku... Poslije 11. kola je među vodećim, zatim sam na čelu. I najzad prvi poraz u 15. kolu protiv Makaganova. Smislov je na kraju treći, iza Bondarevskog i Lilijentala, ali iza njega su Keres, Botvinik... Zar to nije veliki podvig, Visilij Osipovič je bio radostan. Njegov sin je postigao ono što nije mogao ni sam slutiti.

Prošla je još jedna godina. Počinje meč šestorice prvih sa 12. šampionata za titulu apsolutnog prvaka SSSR. Vasja opet igra izvrsno. Emisija vijesti nakon završenog turnira počinje ovim riječima:

»Botvinik i Keres su osvojili prva dva mjesta, ali trećeplasirani Vasilij Smislov postigao je vanredan rezultat. U dvadesetoj godini on je opet treći i on je velemajstor, najmlađi velemajstor svijeta.

Septembar 1945. godine. Smislov igra svoju prvu međunarodnu partiju. Radio-meč SAD — SSSR. Na prvoj ploči Botvinik — Denker, na drugoj Vasja ima najteži posao protiv čuvenog Samija Reševskog. Vasja dobija obje partije... To je početak velikih uspjeha na međunarodnoj areni. Sljedeće godine on će otići u Groningen na veliki turnir, osvojiće treće mjesto. On će na meč-turniru za prvenstvo svijeta biti drugi iza Botvinika kome pripada titula šampiona, a ispred Keresa, Reševskog i Evea...

Doći će i dan koji je toliko čekao. Meč sa Botvinikom. Taj teški meč počinje tužno za Vasju. Prva partija poraz, druga poraz, treća remi, četvrta opet poraz... peta i šesta — remi. Zar je tako brzo sve gotovo. Botvinik je, izgleda, nepobjediv. Kako dobiti partiju protiv njega... Vasja ne gubi nadu. I, evo, najzad pobjede, jedna zu drugom, iz pet partija 4,5 poena. Prvi put u životu Botvinik potpisuje tri poraza uzastopno.

»Bravo Vasja!«, — uzvikuju navijači. Ali, Botvinik se podiže. On poslije 18. partije vodi sa dva poena prednosti 10:8... Smislov ne klone, juriša. Izjednačenje. Još samo jedna partija, posljednja — 24. Ako pobijedi — Vasja je šampion svijeta. Remi je ravan porazu. Botvinik uspjeva da remizira, Botvinik je još uvijek šampion svijeta.

»Vasilije Vasiljeviču, vi ste igrali izvrsno«, govore mu prijatelji. Ali zašto utjeha kada je titula izmakla. A bila je toliko blizu.

— Čekaću još tri godine, — govori Vasja. — Moram igrati još jednom protiv Botvinika. Ne predajem se, igram dalje.

Još jedan turnir kandidata, još mnogo iskušenja. I Cirih 1953. godine i Amsterdam 1956. imali su istog pobjednika. Vasju Smislova. Znači, još jednom Botvinik — Smislov. Za mnoge te tri godine su brzo proletjele, ali ne i za Vasilija Vasiljeviča. On je čekao, i vjerovao da taj dan opet mora doći.

I došao je taj dan. Vasja igra u velikom stilu. Samo jednom, poslije pete partije, Botvinik prelazi u vođstvo. Sve ostalo protiče u znaku Smislovljeve premoći. Pobjede jedna zu drugom. Čelični Botvinik je uzdrman. On je dobio samo četvrtu i petu partiju.

NAJDRAŽI REMI

Smislov dobija 20. partiju — 11,5:8,5. Još jedna partija, još jedan remi. Vasja je već pred ciljem. U ranijem meču Botviniku je bio dovoljan remi u 24. partiji. A sada su uloge izmijenjene. I Smislov mirno igra tu svoju nezaboravnu partiju. Botvinik se brani francuskom odbranom. Da li će pristati na remi... Mijenja se po jedan pješak. I po jedna figura. U desetom potezu Smislov nudi izmjenu kraljica. Ako Botvinik uzme, znači da se već pomirio sa remijem i sa... Botvinik uzima damu na g5. Smislovu je laknulo. Vasja nudi remi. I Botvinik još nekoliko trenutaka gleda u ploču...

— Da, remi. Čestitam Vasilije Vasiljeviču. Ispod širokih naočara onaj mirni Botvinikov pogled bio je upućen novom šampionu svijeta.

Telegrami, cvijeće, čestitke sa svih strana. Hiljade pisama i telegrama. Među njima i jedan toliko drag paket. Vasja ga je otvorio i počeo čitati pismo od penzionera iz Saratova:

»Učinili ste mi toliko divnih trenutaka. Šaljem vam nešto što sam čuvao čitavog života, šah sa kojim je mnogo puta igrao Aljehin na Kazanskom univerzitetu 1909. i 1910. godine«.

Jedan hroničar spomenuo je tada i takmičenje održano 1928. godine. Stric Vasilija Vasiljeviča Smislova Kiril Osipovič igrao je sa malim Vasjom partije dajući mu ustupak topa. Sedmogodišnji šahista se nije osvrtao na ustupke nego je ređao pobjede. Stric se, izgleda, radovao tome uspjehu maloga Vasje. Nagradio ga je Aljehinovom knjigom »Moje najbolje partije«, a na naslovnoj strani je napisao: »Budućem šampionu svijeta, Vasji Smislovu, 29. maja 1928. godine«.

Ta mala šala postala je stvarnost. Vasja Smislov je 1957. godine krunisan lovorovim vijencem šampiona. I kao ekššampion, dvije godine kasnije, došao je na kandidatski turnir u Jugoslaviju. Izgubio je revanš-meč sa Botvinikom. Stara mudrost kaže: »Lakše je steći nego sačuvati«. Sada je jedini od osmorice ratnika sa titulom bivšeg šampiona i zato je bio proglašen za bledskog favorita.

Čvrsto je riješio da mora uspjeti, ali je otišao najtužniji i dobio naziv »tragična figura četvrtog turnira kandidata«. Iz ovog bledskog susreta sa Vasjom Smislovom ostalo je u sjećanju i jedno veče, jedno tužno Smislovljevo veče.

KAO NEPOMIČNA STIJENA

Vasja Smislov je sjedio duboko zamišljen nad propalom pozicijom sa Benkeom. Tražio je spas, ali spasa nije bilo. Mirno je pružio ruku u znak predaje, ustao je od stola i gledao na demonstracionu ploču, baš kao što umjetnik gleda svoje djelo.

On je i tada podsjećao na nepomičnu stijenu. Mirno je šetao arenom i valjda se u sebi tješio da će za nekoliko časaka i on osjetiti radost pobjede. Očekivao ga je nastavak dobijene pozicije sa Gligorićem.

Ali, avaj! Bivši šampion svijeta bio je toliko ošamućen da je vukao upravo neshvatljive poteze. Pobjeda mu je izmakla u posljednjem trenutku, sa njim se poigrao čudan bič sudbine.

Gligoriću se ukazala prilika da čak pobijedi čovjeka koji se otisnuo niz ponore. Ali izgleda da je jugoslovenski šampion osjetio da bi to bilo nezasluženo, shvatajući položaj u kome se našao Vasilij Vasiljevič. U tome trenutku Gligorić se možda sjetio i tradicije Vimbldona, gdje se smatra za loš ukus ako se aplaudira igraču koji nepravedno izvojuje pobjedu. Ili se možda sjetio zakona šahovske pravde i nepravde, po kojima jedan velikan sada posrće da se možda više nikada ne podigne i ne ostvari svoje snove i da dođe tamo gdje je već bio, na šahovski Olimp. Iako u boljoj poziciji, Gligorić je ponudio remi.

Samo nekoliko trenutaka ranije Vasja se grozničavo borio za spas protiv jednog autsajdera — Benkea. I on je potpisao tada četvrti po-

raz na Bledu, a na svim ranijim kandidatskim turnirima imao ih je ukupno pet. Kako se odigrao taj najdramatičniji trenutak u bledskoj areni teško je opisati. To je trebalo doživjeti.

U istoj zgradi gdje su se kandidati borili bio je, te večeri, priređen koncert zabavne muzike. Pošto su preostale samo dvije partije, sala je bila poluprazna. Sekundanti i ostali igrači poželjeli su da to kišovito i tmurno veče provedu uz zvuke džeza. Ostali su na podijumu njih četvorica do kasno u noć.

Fišer, Olafson, Smislov i Gligorić, nisu ni čuli melodije koje su dopirale u turnirsku arenu. I sve se odigravalo tiho, dok Vasja Smislov serijom slabih poteza nije došao u tešku poziciju. Tada je u dvorani nastala prava zabuna.

Smislovljev sekundant Bondarevski je konstatovao: »Vasja je izgubljen«. A samo prije nekoliko trenutaka mnogi posmatrači su otišli iz dvorane jer su bili sigurni da Gligoriću nema spasa. Oni nisu vidjeli ovaj tužni izraz na Vasjinom licu kada je shvatio da su sve nade propale. Nisu vidjeli ni onu paniku u novinarskoj sobi kada su reporteri morali ispravljati svoje izvještaje.

TUŽNA JE NEDJELJA

Pomislio sam tada i na ekipu filmskih snimatelja koja je strpljivo prenosila na traku svaki detalj turnira, ali su te večeri propustili da ovjekovječe najdramatičniji trenutak, kada jedan šampion doživljava totalni fijasko i kada se ljubimac pubilke Gligorić spasio u poziciji gdje je izgledalo da spasa nema.

A veliki Vasja kao da nije shvatio šta se to sve događa. Dok su se iz telefonskih kabina čuli pozivi Moskve, Londona, Njujorka i drugih gradova, iz kojih su pitali šta je sa tom partijom, najtragičnija figura i sudbina Vasja Smislov usamljen se uputio prema izlazu.

Nekim slučajem iz plesne dvorane dopirala je melodija »Tužna je nedjelja« i taj nezaboravni trenutak koji je, kažu, davao areni gotovo i nešto od tragike grčkih tragedija učinio je da se sve ostalo zaboravi.

— To što se desilo sa mnom, moglo se i svakom drugom dogoditi, — rekao mi je Smislov.

— Ja bih, naravno, želio da budem prvi. Već sam dva puta bio pobjednik turnira kandidata, i prvak svijeta. Znam da neće biti lako, ali da iskreno priznam ja očekujem uspjeh. Šah je alfa i omega moga života i tu su najbolje došle do izražaja moje životne sposobnosti.

Vasja je vjerovao u sebe, on to nije krio. Ne samo Vasja. Zar većina prognozera nije rekla: »Pobijediće Smislov«. Njegov sekundant Igor Bondarevski, sa kojim je dijelio radosne i tužne trenutke dugi niz godina, sa kojim se popeo na šahovski vrh rekao je: »Ja vjerujem u Smislova bez obzira na njegov nesrećni start na turniru«.

Smislov nije uspio da pobijedi po treći put, ne zbog računa vjerovatnoće, nego možda baš zbog ubitačnog tempa koji je nametnuo Mihail Talj. U Zagrebu je Vasja krenuo, počeo je pobjeđivati, ali suviše kasno. I opet jedno tužno veče. Nadigrao je Talja, nedostajao je samo

jedan trenutak do pobjede. Ali, mladić iz Rige se spasio i u Zagrebu i u Beogradu, a Smislov, veliki Smislov, podsjećao je na Sala Flora, koga su proglašavali za Aljehinovog izazivača, ali je na onom nezaboravnom AVRO turniru prije dvadesetak godina doživio totalni slom, veći čak nego i Smislov u Jugoslaviji.

RANJENI BORAC . . .

Vasja se borio, posrtao i pjevao. Nije uspio da napravi čudo i da u finišu zablista. Kada je lebdio nad provalijom i protiv autsajdera on se nije ljutio. U jednom trenutku je rekao:

— Osjećam se kao ranjeni borac na kome se ne vide rane. Sada sam umoran i kao da nemam onaj svoj duboki mir. U mojoj se igri osjećao zamor, jer, inače, kako da drugačije objasnim one brojne propuste u nadmoćnijim pozicijama. Šta mi se samo dogodilo u dvije posljednje partije sa Taljem . . .

Kao i da se sam čudio kako je doživio onaj poraz u meču sa Botvinikom. Možda zbog slabe forme? Vasja se nije žalio na formu. Požalio se da ga je za vrijeme meča izdalo zdravlje, da nije mogao izdržati do kraja. I tada je Vasja bio čvrsto riješen da ponovo zaigra sa Botvinikom. A, eto, na turniru kandidata, četvrti put, nije uspio.

Velemajstor Matanović je jednom rekao: »Ono što igra Smislov to je vječnost. Tu se nema šta dodati, izmijeniti«. Možda je Smislovljev stil najbliži velikom Kubancu Kapablanki, što znači da on šahu prilazi s manirom naučnika i da ima istu zadivljujuću tehniku. Ali, kao da Vasja prilazi šahu sa više širine i od nezaboravnog »kubanskog senjora«, koji je ipak šah smatrao igrom.

Smislovljeva mirnoća je neprobojna, jedna od njegovih najvećih vrlina. Mirnoća sa kojom dobija i gubi, pa zato i ne primijetite kada Vasja tuguje. Jer i on kao i svi veliki šampioni se uvijek nada i bori . . .

Posljednje kolo u Amsterdamu 1964. godine . . . Veliki Vasja Smislov se grčevito bori da remizira protiv Larsena i da tako još jednom dođe do turnira kandidata. On ne ustaje od stola punih pet sati, Larsen samo šeta. Njemu je lako, nema šta da izgubi, već se plasirao, pa je zato i odbio remi u početku. Ali u toj nervoznoj partiji Vasja je uspio, održao je remi i podijelio prvo mjesto sa Spaskim, Larsenom i Taljem . . .

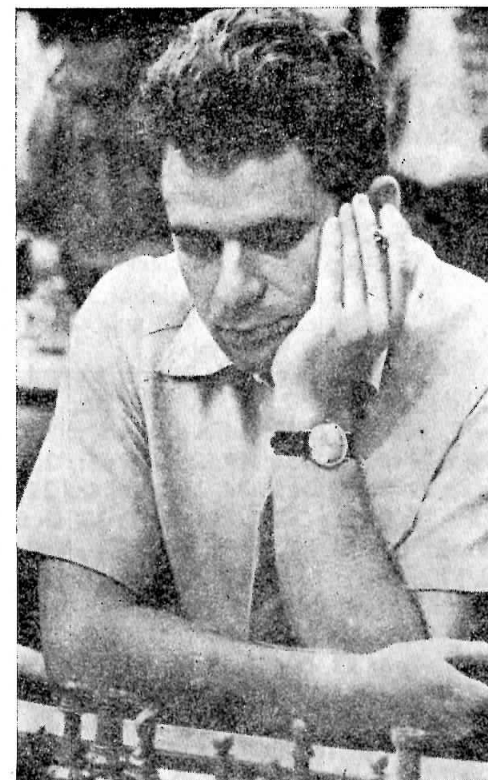
Tada se najbolje mogla vidjeti ona poslovična čvrstina Vasje Smislova, njegova vanredna koncentracija i želja da uspije. On sada nije imao vremena da pjeva, jer je naporni maraton međuzonskog turnira učinio svoje.

Ali, Vasja je opet pjevao i radovao se . . . Bilo je to za vrijeme olimpijade u Tel Avivu. Vraćali smo se sa izleta iz Nazareta. U »šahovskom autobusu« nagovarali su velikog šampiona da otpjeva neku svoju omiljenu melodiju. I Vasja je pjevao, svim srcem. Pjevao je umjetnik koji je isto tako mogao biti kao i u šahu velemajstor operske pozornice. Ljubav prema šahu bila je veća. Ona je pobijedila Vasju Smislova pjevača. I šah mu je donio toliko dragih trenutaka, i titulu šampiona i brojna putovanja u daleke svjetove.

Poslije olimpijade ga je čekao naporan posao pripreme i kasnije meč sa Botvinikom u prvom kolu turnira kandidata. Ali, desetak dana prije početka meča došlo je iznenađenje, umjesto Botvinika nastupio je Geler. Mora da je velikom Vasji to bilo neugodno, jer se spremao za obračun sa bivšim šampionom. Tako je Efim Geler, taj borac bez straha, u jednom naletu prosto nokautirao Smislova, iako je on pripremajući se za šahovski meč boksovao sa asovima plemenite vještine . . .

Još jedan pokušaj Vasje Smislova da se podigne prošao je sa vihorom. I on kao i Paul Keres ima slabu utjehu da se nova šansa opet javlja za tri godine. A godine prolaze, »sve najbolje godine«, kako bi rekao pjesnik . . .

BORIS VASILJEVIČ SPASKI

Rođen je 30. januara 1937. godine u Lenjingradu, završio studije žurnalistike. Majstor je postao 1952, internacionalni majstor 1953, velemajstor 1955. godine. Treći po redu omladinski prvak svijeta, pobjednik 29. šampionata SSSR. Počeo je da igra veoma rano. Već u petoj godini naučio je kako se kreću figure. U jednom domu mladih, u kirovskoj oblasti, ušao je u tajne šahovske igre, 1942. godine.

Б. Спасского на добрую память с наилучшими пожеланиями: 21.06.64 г. Г. Александровой

Б. Спасский

Ovdje se nalazio sa ostalom djecom evakuisanom iz Lenjingrada na početku rata.

Prve svoje velike uspjehe zabilježio je 1949. godine, kao 12-godišnji dječak na omladinskim takmičenjima. Tada je već bio majstorski kandidat. Prvi značajan međunarodni uspjeh zabilježio je u Bukureštu 1953. godine, podijelivši četvrto mjesto sa Boleslavskim i Saboom. U Anversu, 1955. godine, postao je omladinski prvak svijeta, a ubrzo zatim kvalifikovao se za turnir kandidata. Na trećem turniru kandidata u Amsterdamu dijeli treće do sedmo mjesto. Pobijedio sa Fišerom na turniru u Mar Del Plati 1960. godine.

Na međuzonskom turniru u Amsterdamu podijelio prvo do četvrto mjesto, i plasirao se na turnir kandidata. U prvom meču toga turnira pobijedio Keresa (6:4), u polufinalu Gelera (5,5:2,5) i u finalu Talja (7:4). Izgubio meč sa Petrosjanom za titulu šampiona 1966. (+3—4=17). Pobjednik velemajstorskog turnira u Santa Moniki 1966, i Bevervajku 1967.

U mečevima turnira kandidata 1968, pobijedio Gelera 5,5:2,5, Larsena 5,5:2,5 i Korčnoja 6,5:3,5 i tako ponovo postao izazivač svjetskog prvaka. Podijelio II—III mjesto sa Larsenom u Majorci 1968.

SPASKI — TALJ

(Šampionat SSSR, Riga 1958)

Nimcoindijka

1. d4, Sf6; 2. c4, e6; 3. Sc3, Lb4; 4. a3, Lc3:; 5. bc3, c5; 6. e3, Sc6; 7. Ld3, e5; 8. Se2, e4; 9. Lb1, b6; 10. Sg3, La6; 11. f3, Lc4:; 12. Sf5, 0—0; 13. Sd6, Ld3; 14. Ld3:, ed3:; 15. Dd3:, cd4:; 16. cd4:, Se8; 17. Sf5, d5; 18. a4, Sd6; 19. Sd6:, Dd6:; 20. La3, Sb4; 21. Db3, a5; 22. 0—0, Tfc8; 23. Tac1, De6; 24. Lb4:, ab4:; 25. Kf2, Dd6; 26. h3, Kf8; 27. Tc2, Tc2:; 28. Dc2, g6; 29. Tc1, Dd7; 30. Dc6, Dc6:; 31. Tc6:, Ta6; 32. a5, b3; 33. ab:, b2; 34. b7, b1D; 35. Tc8+, Kg7; 36. b8D, Ta2+; 37. Kg3, De1+; 38. Kh2, De3:; 39. Tg8+, Kf6; 40. Dd6+, De6; 41. Df4+, Df5; 42. Dd6+, De6; 43. Dg3, De3; 44. h4, Te2; 45. Dd6+, De6; 46. Df4+, Df5; 47. Dh6, Ke7; 48. Df8+, Kf6; 49. Dg7+, Ke7; 50. Ta8, Dd7; 51. Df8+, Kf6; 52. Ta6+, Te6; 53. Dh8+, Ke7; 54. Ta8, Te1; 55. Kg3, h5; 56. Kf2, Te6; 57. Tc8, Td6; 58. Df8+, Kf6; 59. Te8, Te6; 60. Dh8+, Kf5; 61. Dh6, Kf6; 62. Dh8+, Kf5; 63. Td8, Dc6; 64. Tc8, Da6; 65. Kg3, Dd6+; 66. Kh3, Te1; 67. g3, Tg1; 68. f4, Te1; 69. Tc2, De6; 70. Tf2, Th1+; 71. Kg2, De4+; 72. Tf3, Kg4; 73. Dc8+, f5 Bijeli predaje.

Ovaj poraz sa Taljem Spaski je izabrao kao svoju partiju života. U 23. potezu Talj je ponudio remi u jednakoj poziciji, Spaski je odbio ponudu. Samo tri poteza kasnije Talj je pogriješio i njegov položaj je bio slabiji. Kako su analize pokazale, Spaski je mogao dobiti sa 58. g4. Bijeli je pogriješio u 64. potezu. Trebalo je igrati 64. Kg3. U 67. potezu Spaski je ponudio remi, ali sada je Talj odbio.

Zbog toga poraza Spaski je morao da čeka još tri godine da se plasira za međuzonski. I još tri, jer je sličnu sudbinu doživio sa Štajnom. Ali 1964. na sovjetskom zonskom turniru u Moskvi Spaski je prvi. Put za međuzonski je otvoren, a kasnije i do Petrosjana. Među najdraže pobjede toga turnira sedmorice spada ova protiv Korčnoja.

SPASKI — KORČNOJ

(Sovjetski zonski turnir, Moskva, 1964)

Damina indijka

1. d4, Sf6; 2. c4, e6; 3. Sf3, b6; 4. g3, Lb7; 5. Lg2, Le7; 6. 0—0, 0—0; 7. Sc3, d5; 8. cd:, ed:; 9. Se5, Dc8 (Poznato je da je ovdje 9... Sbd7 sumnjivo zbog 10. Da4 s dosadnom prijetnjom 11. Sd7) **10. Lg5, De6; 11. Tc1, c5!** (Crni je svojeglav, otvaranje pozicije koristi bolje

razvijenom bijelom. Crni je trebalo da se zadovolji sa 1... c6) **12. Sd3!** (Ovaj potez koji partiju napola odlučuje, Korčnoj je po svemu sudeći jako potcijenio. Protiv prijetnje 13. Sf4 nema sada nikakve odbrane) **12... cd:; 13. Lf6:, Lf6:!** (Čini se da je Korčnoj imao slab dan. Ovdje je trebalo pokušati još 13... dc: mada njegov položaj ni tada nakon 14. Lc3: ne bi bio ružičast. Potez u partiji vodi do gubitka materijala) **14. Sd5:!** (Ovaj protiv-potez je Korčnoj vjerovatno previdio). **14... Ld5:; 15. Sf4, Dd6;** (Na 15... Lg2:; 16. Se6:, Lf1; 17. Sf8 crni dobija za damu premalo materijala) **16. Sd5:, Lg5; 17. f4, Ld8; 18. Sc3, Sa6; 19. La8:, Db8; 20. Sd5, Da8:; 21. Dd4:, Sc5; 22. b4, Se6; 23. Dd3, Te8; 24. e4** Crni predaje. Rijetko je ko ovako strašno »udesio« Korčnoja (Primjedbe: Paul Keres).

IZAZIVAČ NA NAJVIŠEM NIVOU

Majka Borisa Vasiljeviča Spaskog teško je živjela za vrijeme okupacije. Morala je zarađivati za troje maloljetne djece. Sin Boris će kasnije postati šahovska zvijezda, a kćerka sovjetska prvakinja u igri šaški. Ali put do zvijezda bio je dalek. Najprije je dječaka privlačio boks i atletika. Skakao je uvis 185 santimetra, ali ipak šah će mu ostati najveća ljubav.

Zajedno sa djecom evakuisanom iz Lenjingrada, našao se i jedan plavokosi mališan. Dom mladih, Kirovska oblast. Dječaci nagnuti nad šahovske ploče vuku prve, nevješte poteze. Mali Borja, kako su ga zvali vršnjaci, pobjeđuje sve protivnike. On igra oprezno i sigurno. Počeo je da osvaja prva mjesta i na pravim kategornim turnirima. Desetogodišnjak Spaski je igrač prvog razreda, a dvije godine kasnije majstorski kandidat. Talj kaže da tu titulu niko nije osvojio tako mlad.

PRVI MEĐUNARODNI TURNIR

Bilo je to 1953. godine. Šesnaestogodišnji majstor odlazi na svoj prvi međunarodni turnir u inostranstvo. Pošto još nije napunio 16 godina on ne može da dobije pasoš. Kako će otputovati u Bukurešt? Tamo ga čekaju čuvena imena Smislov, Boleslavski, Sabo, Toluš.

Nađeno je rješenje. Boris putuje na pasoš zajedno sa svojim sugrađaninom Tolušem. I došao je u Bukurešt. Dječak željan slave i pobjeda gledao je sa nepovjerenjem velemajstore o kojima je ranije samo čitao u šahovskim izvještajima... Imao je i malu tremu, ali odlučio je da igra oštro da mu opet ne bi prigovorili zbog isuviše velike opreznosti. Odlučio je to sam za sebe, nikome nije govorio.

Najmlađi učesnik pobjeđuje Saboa u efektnom napadu. To je prvorazredna senzacija. Još nekoliko kola i novine pišu o mladiću iz Lenjingrada koji je u nimcoindijskoj odbrani prosto pregazio i velikog Vasju Smislova. Ljudi se pitaju: Ko je taj mladić. Zar je moguće da već u 16-toj godini dobija takve partije protiv renomiranih velemajstora.

Kraj turnira, Spaski je četvrti. Svi mu čestitaju na sjajnom uspjehu. To je početak blistave karijere šahovskog velemajstora, budućeg Petrosjanovog izazivača i nesuđenog atletičara.

Dalje sve ide vratolomnom brzinom. Zonski sovjetski turnir — efektno dobija Gelera. Čuvenom Keresu žrtvuje dva pješaka, ali partija je remi. Zadaje muke i Botviniku, opet remi. Pobjeđuje Tajmanova i onda odlučujuća partija sa Korčnojem.

Spaski igra svim srcem, on vjeruje u pobjedu i dobija tu partiju i tako se prvi put plasira za međuzonski turnir.

Geteborg 1955, međuzonski turnir za prvenstvo svijeta. Sve to za 18-godišnjeg mladića izgleda nestvarno. Odjednom se našao među šahovskom elitom svijeta. I još dok se nije dobro pribrao ređaju se porazi sa Keresom, Najdorfom, Panoom. Mladić ne gubi nadu. Finiš mu donosi pravi podvig: diobu sedmog mjesta i plasman na Turnir kandidata. On je, poslije Fišera, najmlađi učesnik jednog takvog turnira u istoriji šaha.

OMLADINSKI ŠAMPION

U međuvremenu između Međuzonskog i Turnira kandidata Spaski odlazi u Anvers da tamo osvoji i titulu omladinskog prvaka svijeta...

Zanimljiv detalj iz ovog vremena ispričao mi je Talj:

— Prije početka Turnira kandidata održano je prvenstvo SSSR. Da bi taj šampionat bio što jači pozvani su svi naši predstavnici za turnir kandidata... I svi su otkazali, izuzev Spaskog, jer su željeli da se što bolje pripreme za taj važni turnir. Spaski je osjećao dug prema vjernoj publici. Šampionat se igrao u njegovom Lenjingradu.

Amsterdam 1956. Turnir kandidata prolazi u znaku Vasje Smislova. Jedini poraz Vasja doživljava baš protiv Spaskog, koji je na kraju tek treći do sedmi, ali igra odlično. Njemu predskazuju veliku karijeru.

A šta se događa kasnije? Spaski čeka, godine prolaze. Nikako nema sreće da ponovo dođe do turnira kandidata. Devet punih godina čekanja i nadanja do ponovnog kandidatskog turnira u Amsterdamu. A odatle put ga je vodio do Petrosjana. Istina na tome trnovitom putu morao je savladati Keresa, Gelera i Talja, ali uspio je i došao pred sama vrata. Svijet je očekivao da će se taj trijumfalni let u šahovske visine završiti krunisanjem novog, desetog šampiona. I Spaski je u to povjerovao, ali izazivač na najvećem nivou nije uspio. Doživio je poraz i tužno se rastao sa pozorištem »Estrade«. Dolaze nove godine čekanja i nadanja.

Moskva 1961, dvorana pozorišta »Estrade«. Prvi put sreo sam Borisa Vasiljeviča Spaskog. Svake večeri javljao je Lenjingradu poteze revanš-meča Botvinik — Talj. Izgledao je vrlo mlad, gotovo dječak. Bio je neobično srdačan u razgovoru.

Pitao sam ga najprije o meču. Rekao je da se igra borbeno i da zbog toga ima grešaka.

— Ko će pobijediti?

— Ja mislim Talj iako nije dobro startovao. Talj je bolji u kombinatornoj igri. Pored toga, on zna da nametne svoj stil igre. Na mene je, na primjer, veliki utisak ostavila četvrta partija meča kada je Talj bio izgubljen. On je tačno psihološki shvatio šta je najbolje da igra i izabrao je jedini dobar plan.

U novinarskoj sobi gdje se svake večeri sakuplja čitava četa velemajstora Spaski je, zajedno sa Petrosjanom, Keresom i Smislovom, pažljivo analizirao svaki potez velikog meča. Možda je i on osjećao, kao i ostali šahovski svijet, da mu je mjesto u najužem krugu velemajstora, ali po nekim čudnim zakonima šahovske pravde, on nije dolazio do toga mjesta dugo, dugo . . .

»STARI SISTEM BIO JE BOLJI«

Za vrijeme Olimpijade u Zlatnim Pijescima dva mlada velemajstora Spaski i Talj bili su u centru pažnje. Ova dva šahovska genija i dva nerazdvojna druga nalazili su se uvijek zajedno i u šetnji i u turnirskoj dvorani. Postavljao sam im ista pitanja.

— Kako ste vi vidjeli turnir kandidata u Kirosau?

Talj: — Ja mogu reći da mi je to bilo najveće dostignuće, ali bojim se da to neće niko povjerovati.

Spaski: — Nisam bio pirsutan u Kirosau, znači da ga nisam ni vidio, ali turnir je bio neobičan po postignutim rezultatitma.

— Sada je uveden novi sistem takmičenja za svjetsko prvenstvo i turnir kandidata će se igrati po eliminacionim mečevima od deset partija. Mislite li da je to bolje od dosadašnjih turnira?

Talj: — Vojnici kažu: »Naređenja vodnika se ne kritikuju, nego se izvršavaju«.

Spaski: — Ja sam ovdje konzervativan. Iako nisam imao mnogo sreće da se probijem na turnir kandidata, mislim da je bolji bio stari sistem. Za mečeve su potrebne velike pripreme.

— Iduće godine Botvinik i Petrosjan se sastaju u meču za titulu svjetskog prvaka. Pošto ste obojica sa njima odigrali veliki broj partija, kakav biste im savjet dali pred taj duel?

Talj: — Mihail Mojsejevič, igrajte onako kao što ste igrali sa mnom u revanš-meču. Petrosjanu, nemoj igrati kao ja u istom meču.

Spaski: — Ja im savjetujem: Botviniku da igra botvinikovski, a Petrosjanu da igra kao Petrosjan.

— A vaša prognoza toga meča?

Talj i Spaski: — Tu su naša mišljenja sasvim suprotna, a ko je u pravu vidjeće se poslije meča.

— Bobi Fišer je napisao u jednom članku da su sovjetski velemajstori brzo remizirali međusobne partije i da su se dogovarali za vrijeme turnira. Kakav je vaš komentar o tome?

Talj: — Da, mi smo se dogovarali da pobijedimo Fišera. A što nije mogao osvojiti prvo mjesto kriv je njegov rezultat sa trojicom prvih — pet poena iz 12 partija.

Spaski: — Ako su naši velemajstori međusobno remizirali, to je bila Bobijeva jedina šansa da pobijedi.

— Mislite li da već sve znate o šahu?

Talj: — Neka na to pitanje odgovori Fišer.

Spaski: — Ja mislim da malo znam o šahu. Ali što ja ne znam, zna Talj i obratno. Tako ispada da naša hotelska soba u Zlatnim Pijescima ipak zna sve.

— I vi ste sigurno imali svoj najradosniji i najtužniji trenutak u šahovskoj karijeri. Koji je to?

Talj: — To je onaj trenutak kada sam u 20. partiji revanš-meča sa Botvinikom analizirao poziciju za koju sam mislio da je dobijena, ali sam se uvjerio da je ipak remi. A najsrećniji? Osjetio sam veliko zadovoljstvo kada sam na posljednjem sovjetskom šampionatu u Bakuu izgubio partiju protiv Nežmetdinova nakon vanredne igre moga partnera. Kakva divna pobjeda!

Spaski: — Najtužniji sam bio kada sam na sovjetskom šampionatu u Rigi 1958. godine izgubio odlučnu partiju protiv Talja, pa zato nisam otišao na međuzonski turnir u Portorož. Ne znam kad sam bio najsrećniji.

ŠAHOVSKI IDOL: EMANUEL LASKER

— Vaš šahovski idol?

Talj: — Emanuel Lasker.

Spaski: — Kao i kod Talja.

— Možete li zamisliti kako će izgledati šahovski svijet za deset godina?

Talj: — To je, ipak, mali period da bi se moglo šta izmijeniti.

Spaski: — Neka bude kao i sada.

— Da li je tačno da ni u Sovjetskom Savezu nema mladih šahovskih talenata?

Talj: — U jednom vremenskom periodu 1955. i 1956. godine kod nas se pojavilo nekoliko mladih zvijezda koje sada već ulaze u red najboljih igrača svijeta. Nakon takvog blijeska možda je i normalno da nastupi mala praznina.

Spaski: — Ja bih još dopunio Talja da će na idućem omladinskom prvenstvu svijeta u Lenjingradu naš igrač vjerovatno osvojiti prvo mjesto.

— Šta iskreno mislite jedan o drugome?

Talj: — Spaski je dobar drug i težak protivnik.

Spaski: — Ja isto mislim o Talju.

— Šta da poručimo jugoslovenskim navijačima o Taljevoj igri?

Talj: — Ja sad ćutim.

Spaski: — Poručite da je Talj uvijek — Talj.

— A kako je moguće da igrač tako blistavog talenta kao što je Spaski ne može da dođe do međuzonskog turnira?

Talj: — Ranije su ga sprečavali živci, ali je naš posljednji šampionat pokazao da igrač vanrednog starta može takođe biti i majstor finiša.

Spaski: — Možda nisam imao sreće, ali sve je to ipak bilo normalno . . .

Borisa Vasiljeviča je život naučio da sve nedaće prima bez mnogo tugovanja. Na njegovom mjestu bi već mnogi izgubili strpljenje če-

kajući sljedeću šansu. Ali on je uporno čekao, iako je doživio sličan udes kao i nekoliko godina ranije.

Za šahovskim stolom, to je gotovo sušta suprotnost Mihailu Talju. On mirno puši cigarete jednu za drugom, laganim pokretom ruke zapiše potez i onda počne da razmišlja, kao i Keres, mirno, bez nervoze, čak i u najtežim cajtnotima. On šeta često nakon odigranog poteza, ali ne kao Talj. Laganim koracima Borja obilazi arenu i kao da ga ništa drugo ne zanima, dok Talj ne može a da ne pogleda šta se događa na svim pločama.

A kada se partija završi on je u stanju da još satima pretražuje sa partnerom šta se moglo igrati da onda u tim analizama pokaže sa kakvom on neiscrpnom snagom i velikom moći raspolaže u svim fazama partije.

AMSTERDAM I BEOGRAD — VELIKI USPJESI

Ovaj razgovor je zabilježen uoči posljednjeg kola velikog beogradskog turnira 1964. godine, ali, svejedno, bio je to intervju pobjednika, jer je Boris Spaski već ranije obezbijedio prvo mjesto. Simpatični mladić iz Lenjingrada govorio je o minulom turniru, o Bobiju Fišeru, o olimpijadi i mnogo čemu.

Za našim stolom u beogradskom hotelu »Palas« nalazili su se još i Korčnoj i Bronštajn, pa će ovaj razgovor biti ponegdje i prekidan, jer je bilo zanimljivo čuti misli i ove dvojice velikana.

— Najteža partija?

Borja se zamislio i onda pokazao na Korčnoja:

— Vidite, Bronštajn je, na primjer, tu partiju igrao sa lakoćom.

Bronštajn: — To se samo čini na prvi pogled. Znao sam da ni Korčnoj ni ja ne želimo remi, pa smo mogli da igramo slobodno.

— Kada sam shvatio da ću biti prvi? Tek jedno kolo prije kraja. Gotovo neočekivano, ali to tako obično biva.

— A prije početka turnira?

— Kada sam polazio u Beograd pomislio sam: »Biće dobro ako osvojim drugo ili treće mjesto«.

— A prvo ste ostavili za...?

— Vjerovao sam da će Korčnoj biti prvi.

— A zašto nije?

— Neka to Korčnoj sam objasni.

Korčnoj: — Iskreno da kažem vjerovao sam u pobjedu. Pokleknuo sam na startu, nadao sam se ipak sve do susreta sa Bronštajnom.

Nekom čudnom igrom slučaja dva puta je gubio u posljednjim kolima trka koje su odlučivale o učešću na međuzonskom turniru. U posljednjem kolu sovjetskog šampionata 1958. Spaski je igrao sa Taljem. Sa pobjedom on bi bio prvi, sa remijem drugi, a poraz je značio — zbogom Portorož. Kako se to sve dogodilo ispričao mi je Spaski u vrijeme kada je Talj doživljavao svoje Kosovo sa Botvinikom, 1961. godine, u Moskvi.

— Moja pozicija prilikom prekida bila je potpuno dobijena. To je priznao i Talj koji je čitavu noć analizirao sa Koblencom. U času totalne iscrpljenosti, u nastavku te maratonske partije, učinilo mi se u podsvijesti da mogu još brže dobiti nego što sam vidio u analizi. Taj moj »dobitak« bio je fatalan. Mogao sam tada remizirati i sa diobom drugog mjesta otići u Portorož. Drugo mjesto, međutim, nije me interesovalo.

Za šahovski svijet bilo bi, naravno, interesantnije da ga je i to interesovalo, jer ko zna šta bi on uradio u Portorožu. Spaski je dobro zapamtio taj poraz sa Taljem i za utjehu pobijedio ga je u tri naredna susreta nakon toga duela.

ISTORIJA SE PONAVLJA

I da sve bude fantastično, tužna istorija se ponovila još jednom. Kao i obično bio je na čelu tabele sovjetskog šampionata, ali je ostalo da posljednje kolo odluči ko će otići na međuzonski iz Bakua. Protivnik Borisa Spaskog sada nije bio Talj, nego mladi student fiskulture Leonid Štajn, kome je ovo bio prvi nastup na šampionatu. I taj tada gotovo nepoznati majstor Štajn dobio je svoju partiju života i tako ostavio Spaskog da tuguje, jer drugog puta na međuzonski više nije bilo.

Jedna fatalna partija odlučila je da na međuzonskom turniru u Stokholmu igraju mnogi od kojih je Spaski daleko odmakao, ali to je bila mala utjeha.

Boris Spaski je strpljivo čekao svoju šansu i dočekao je. Došao je u Amsterdam i sjećao se kako je u ovome gradu kao 18-godišnjak igrao na turniru kandidata i jedini uspio da dobije Smislova. Desetak godina je prohujalo od toga turnira, ali on se više nije borio zajedno sa pretendentima za šampiona svijeta.

Amsterdam 1964. godine, — to je bila šansa. Znao je to dobro i Spaski i njegov sekundant Igor Bondarevski. Igrao je opet izvrsno, stalno je bio na vrhu. On, Štajn i Talj bili su nerazdvojni drugovi. Često sam ih gledao kako sjede u holu hotela »Renders« i igraju brze partije, analiziraju i rješavaju šahovske probleme.

Kraj maratonskog turnira donio je radost Borisu Spaskom. On je prvi, istina u društvu sa još trojicom, ali je radostan što se plasirao i što je pobijeđena neslavna tradicija.

A kada se sve završilo Borja je pričao kako mu je već bilo dosadilo da čeka i da gleda kako godine prolaze.

— Najzad, nisam nesrećni junak, — dodao je Spaski.

U jednoj dvorani hotela »Renders« Folke Rogard ima sastanak sa kandidatima za šampiona. Ostali učesnici međuzonskog turnira već su spakovali kofere i odlaze. Iako je pristup za novinare zabranjen, ulazim na sastanak da zabilježim misli velemajstora.

Svi govori se prevode na nekoliko jezika. David Bronštajn protestuje protiv postojećeg sistema takmičenja za svjetsko prvenstvo. Rogard odgovara da će se o tome diskutovati na sljedećem kongresu

FIDE, a zatim dolazi najinteresantniji dio izvlačenje parova za mečeve turnira kandidata. Sjedim pored Spaskog i pitam — čemu se nada.

— Neka kocka odluči, — kaže Borja — i izvlači Paula Keresa.

— A sada, šta mislite, na čijoj su strani šanse?

— Iskreno da kažem neizvjesno. Meni se čini da ovdje u ovim susretima nema favorita. Pa čak nisam siguran ni da će Talj pobijediti, na primjer, Portiša.

Spaski je obradovao svoje navijače. Iako nije imao sjajan start savladao je Paula Keresa sa 6:4, a zatim i Efima Gelera 5,5:2,5.

Veliki meč sa Mihailom Taljem, finale turnira kandidata.

Tbilisi, novembar 1965. Zar se bolji meč može i poželjeti. Talj je došao desetak dana ranije, a Spaski uoči same bitke.

OVDJE, TBILISI

Zovem telefonom hotel »Tbilisi«, sobu 207. Upravo je završena treća partija meča. Spaski je zadovoljan, zabilježio je prvu pobjedu.

— Kako teče meč? — pitam ga.

— Uglavnom sve normalno. Talj nije igrao treću partiju u svom stilu, mijenjao je figure; to mu se osvetilo.

— Ko ima više navijača?

— U početku mi se činilo da ima Talj, sada smo: fifti — fifti.

— Potpuno je neizvjesno ko će pobijediti. Meč je naporan i težak, poslije trećeg susreta rekao sam Talju da »bacimo novčić« uvis, pa kome se sreća osmijehne. On je pristao, ali sudije i sekundanti se ne slažu, — šali se Spaski.

— I ponudio sam Talju da meč počnemo od osme partije!

— Zašto?

— Tako bi nam bilo mnogo lakše. Teško je igrati ovakav meč pun nervoze. Poraženi će se teško osjećati, izgledaće mu kao da nije ni došao gotovo pred cilj. Moram reći da naš meč uopšte nema smisla. Zašto da mi u meču rješavamo ko će igrati sa Petrosjanom. Sistem takmičenja je nepravedan. Mnogo je bolje da se igra turnir kandidata, jer u meču može da odluči i sitnica i stil igre protivnika.

— Kako igra Talj?

— Odlično, jedino me iznenadio u trećoj partiji. Sutra Talj proslavlja 29. rođendan . . .

Četvrta partija remi. Peta remi ali interesovanje za meč je veliko. U dvorani nema slobodnog mjesta. Dva mlada velemajstora i prijatelja igraju oprezno i nervozno, jer svaki potez može da bude odlučujući.

Talj uspijeva da spasi remi. Razgovaram sa njegovim sekundantom Šamkovičem:

— Atmosfera velikog meča je takva da svakodnevno dobijamo pisma. Navijači bodre Talja, vjeruju u pobjedu. Spaski nastoji da nametne svoj stil igre da brzo uprosti poziciju. Ali ja ipak vjerujem da će Talj odnijeti konačnu pobjedu.

Remiji se redaju. I dalje je neriješeno — 3:3, još dva remija — 4:4. Čeka se odluka. Talj u devetoj partiji ima bijele figure. On napada svim snagama, stoji bolje. Spaski se virtuozno brani, svojom kraljicom izvodi bravure. Talj ostaje sa pješakom manje, ništa nema od napada. Prekid . . . i u nastavku Spaski dobija i prvi put prelazi u vođstvo.

Deseta partija. Sada ponovo Talj igra na pobjedu, na sve ili ništa. Opet stoji povoljnije, ali Spaski kao da je nepomična stijena, teško ga je pobijediti. Još jedna pobjeda Spaskog, prva sa bijelim figurama. Dva boda razlike — 6:4. Navijači Mihaila Talja su tužni oni još ne vjeruju da je sve gotovo. On bi morao dobiti dvije preostale partije da se spasi. Ali nema spasa. Spaski dobija i 11. partiju. Talj podsjeća na grogiranog boksera u ringu. Tri puta uzastopno doživljava poraze.

Spaski je srećniji nego ikada. Došao je do najvećeg meča, poslije toliko čekanja i nadanja. Njegovi navijači mu upućuju velike aplauze. Oni vjeruju da će pobijediti i Petrosjana.

Govori pobjednik:

— Meč je bio nervozan, ja sam nastojao da izbjegnem mogućnost da Talj kombinuje. Ova pobjeda me neobično raduje.

Među stotinama čestitki i telegrama upućenih Borisu Spaskom našao se i pozdrav pjesnika Jeftušenka.

— Igraću rado protiv Petrosjana u bilo kom gradu SSSR-a izuzev Erevana. Tamo Tigran ima najviše navijača, — kaže mi Spaski.

Poprište velikog meča je Moskva. Prije toga Spaski je na novogodišnjem šahovskom sastanku u Hestingsu, osvojio prvo mjesto.

PONOVO »ESTRADA«

Znači opet »Estrada«. Poslije pet godina našao sam se ponovo na obali rijeke Moskve, u centru šahovskog svijeta. Jer ako je Majakovski rekao za Crveni trg »da odavde svijet počinje«, onda se to s pravom može reći i za ovo veliko zdanje gdje se rješava šahovska sudbina šampiona. Groznica počinje svakoga dana u 16.30 po moskovskom vremenu. Pred vratima »Estrade« vječita gužva, a unutra slike kao u ranijim dvobojima. Demonstracione ploče, stotine navijača u prepunoj dvorani i dvojica junaka na pozornici.

Tabori su podijeljeni. Za Spaskog i za Petrosjana. U sobi iza pozornice sjedi često Igor Bondarevski, sekundant Spaskog i gleda na džepni šah. U velikoj bici nerava on nekoliko puta odlazi ranije iz pozorišta, jer ne može da izdrži napetu atmosferu.

Petrosjanov pomoćnik stari Isak Boleslavski izgleda mirniji. On sjedi u parteru i prevrće figure na malom džepnom šahu. A kada dođe do cajtnota, on odlazi na pozornicu i krišom iza zavjese gleda u Petrosjana.

Najvjerniji Petrosjanov navijač je supruga Rona. Ona se nađe i u novinarskoj sobi i iza pozornice i u gledalištu. Često je sa njom u društvu David Ojstrah, čuveni violinista. I on navija za Petrosjana.

Svako veče u novinarskoj sobi gledam čuvena šahovska imena. Sve to mi izgleda kao novi veliki turnir. I zaista je prijatno raditi sa takvim slavnim igračima kao što su Keres, Talj, Kotov, Bronštajn, Averbah, Flor, Lilijental, Suetin i drugi velemajstori, koji bi mogli sastaviti ekipu da osvoji šampionat svijeta.

Ističu posljednji minuti sedme partije. Rezultat prvih šest susreta je šest remija. Dvorana u kojoj je svako veče preko 1.000 navijača čeka prvu pobjedu. Petrosjanovi pješaci jurišaju na bijelog kralja. Šampion šeta pozornicom, a Spaski duboko razmišlja u propaloj poziciji. Gledam u Boleslavskog i njegov radosni izraz na licu govori sam za sebe: Pozicija je lako dobijena. Petrosjan za trenutak prilazi stolu i opet nastavlja da šeta. Svi gledaoci su ustali, čekaju prvu pobjedu.

Boris Spaski se ne predaje. U jednom trenutku on više ne gleda na ploču nego razmišlja da li da prekine ili da preda bez nastavka. Ili razmišlja nešto treće. Kako bih želio znati o čemu, zapravo, misli. On se odlučio da odigra potez, Petrosjan kovertira. Dvorana bruji od aplauza. Stojim iza pozornice i čekam tužnog junaka ove moskovske večeri.

DVA RAZLIKE ZA PETROSJANA...

Petrosjan, sav radostan prolazi i kaže:

— Vjerovatno dobijeno.

To već znači da Spaskom nema spasa. Svi znaju da je došla prva pobjeda, a ja hoću da vidim kako veliki šampioni doživljavaju poraze. Spaski me primjećuje za pozornicom i prilazi sa malim gotovo neprimjetnim osmijehom. On se kao i obično rukuje i kao da se ništa nije dogodilo govori mi da je pogriješio u 29. potezu...

— Ima li ikakve nade na spas?

— Nade nema, ali sve je to normalno...

Preda mnom je bio šahovski velikan koji je shvatio da je izgubio bitku. Naravno bitku, ali ne i rat. On je shvatio da se sada mora boriti do kraja, na sve ili ništa. I znam da ću se uvijek sjećati ove partije i Spaskog koji nije gubio nadu nego je to sve primao kao najobičniju stvar na svijetu. Takvi trenuci i takve partije čine veliku istoriju šahovskog svijeta.

Osma partija remi, deveta remi. A onda se istorija ponavlja u desetoj partiji. Petrosjan žrtvuje kraljicu, efektno dobija. Dvorana uzvikuje, aplaudira. Dva razlike za Petrosjana, kome je dovoljan i neriješen rezultat u meču pa da sačuva titulu. Da li je to već kraj dvoboja. O'Keli, glavni sudija meča, mi govori:

— To je kraj, to se više ne može dostići.

— Ne, još nije meč gotov, govori mi samouvjereno Boris Spaski dok se probijamo kroz ogromnu masu svijeta na obali rijeke Moskve. Ovi ljudi su čekali Petrosjana da mu upute aplauz, to su većinom njegovi navijači. A pobornici Spaskog su već tužno napustili bojište.

— Sve to tako mora da bude. Ostalo je još dosta partija i dosta nade u konačni uspjeh. Ja sam čak intimno računao da će Petrosjan

dobiti prvu polovinu meča sa dva poena razlike, ali ja se nadam u finiš, u pobjedu.

Spaski je zaista pogodio. Petrosjan dobija prvo poluvrijeme sa 7:5. Za mnoge to je već kraj, ali ne i za Spaskog. On počinje, kako to Talj reče, revanš-meč od 12 novih partija.

Trebalo je doživjeti 13. nezaboravnu partiju i vidjeti tu lakoću sa kojom je igrao Spaski. On se našao pred svojom prvom pobjedom. Petrosjan je zapisao potez i otišao iz »Estrade«. Opet dvorana aplaudira, navijači Spaskog su čekali ovaj trenutak čitav mjesec dana. Od ukupno 23 susreta sa Petrosjanom sada je na pomolu prva pobjeda Spaskog.

Gogoljev bulevar, Centralni šahovski klub. Poznata slika sa stotinama navijača koji čekaju okupljeni u grupama, nagnuti nad male šahove. Sa balkona im javljaju poteze. Unutra sve dvorane su pune, igraju se dvije partije, početak »drugog poluvremena«. Prvu je Petrosjan predao bez borbe, ali i u drugoj se bori za remi. Da li će Spaski izjednačiti? Ipak ne. Tigran, željezni Tigran, spasava remi. Jedan poen razlike, bitka tek počinje. Obojica vjeruju u pobjedu.

...I IZJEDNAČENJE

Još dva remija, ali poslije 15. partije Spaski je tužan. Kaže:

— Ispustio sam divnu šansu, mogao sam izjednačiti.

Spaski juriša svim srcem. Petrosjan se brani. Još jedan remi, dva, tri i najzad osveta izazivača. Prvo izjednačenje 9,5:9,5. Gogoljev bulevar je prepun svijeta. Saobraćaj je zaustavljen. Vozač trolejbusa je izašao da upita je li to Spaski izjednačio rezultat.

— Izjednačio je, čuju se povici Spaskom, aplauzi. Petrosjan izlazi sa osmijehom na licu. Spaski je zbunjen, iznenađen. On izlazi na ulicu, a za njim stotine navijača. Spaski ništa ne govori, odlazi u svoju hotelsku sobu da se priprema za odlučujućih pet partija.

Išli smo zajedno na 21. partiju. Kažem Spaskom kako mi je Talj sinoć rekao da ne bi smio potcijeniti Petrosjana nakon poraza. To se događalo Botviniku, pa je gubio. I kažem da ne forsira, nego da se zadovolji remijem...

— Da, i ja tako mislim, — mirno odgovara Spaski, a znam da u dubini duše vjeruje da će još danas slaviti novu pobjedu.

Petrosjan napada. Ranjeni lav je najopasniji. Spaski se brani, žrtvuje najprije pješaka, pa figuru, zatim kvalitet. U »Estradi« košnica. Poslije svakog poteza aplauzi na »otvorenoj sceni«. Šta se to događa? Jedni uzvikuju Petrosjan, drugi Spaski. Petrosjan dobija. Da li su u ovoj čudesnoj moskovskoj noći potonule sve lađe Borisa Spaskog?

Ostala su još samo četiri susreta. Petrosjanu su dovoljna tri remija, Spaskom tri poena. Teško, vrlo teško. Ali veliki šampioni ne tuguju, ili kako bi rekao Talj »garda se ne predaje, ona gine do posljednjeg«.

Spaski u ruci drži buket cvijeća. Ne, nije on tužan. On sjeda iza pozornice i objašnjava mi da su mu taj veliki buket donijeli članovi

ovog pozorišta »Estrade«. Ali, cvijeće nekada znači i tugu. Teško je u tim trenucima govoriti o šahu, ali ipak govorimo.

— Čemu se ja sada nadam? Praktično šanse su male, i ja to vrlo dobro znam, ali meč još nije završen. Nada još postoji i nadam se dok nade ima.

— Gdje je bila greška?

— Najveća moja greška je što nisam uzeo odmor poslije izjednačenja. Tada je nastupio novi momenat u meču, trebalo se skoncentrisati.

— Talj kaže da se mogla remizirati ova partija?

— Da, mogla je, ali ja sam promijenio odluku, nisam se savladao, počeo sam da igram hazardno.

— Čemu sve one žrtve?

Spaski je nevoljno raširio ruke. Kao da je htio da nađe objašnjenje za nešto što ni sam nije znao . . .

— Jednostavno, bio sam ljut i na sebe i na poziciju i počeo sam da tražim utjehu u žrtvama.

— Moram priznati, Petrosjan je igrao dobro. Ali čini mi se da u ovom našem meču nema mnogo stvaralaštva, jer se igra nervozno.

Još jedna partija i jedan remi. Petrosjan je veoma blizu pobjedi. Ostaju mu dva remija iz preostala tri susreta.

Ipak ne. Petrosjan pobjedom osigurava titulu šampiona. To je ta burna 22. partija. Spaski razmišlja za 35. potez. On ga ne igra, nego ustaje i čestita protivniku titulu.

Gotovo je, šampion ostaje Petrosjan. Ostale dvije partije su formalnost. I tada dolazi, neočekivana brza pobjeda Spaskog 11 : 12. Igra se, znači, i posljednja partija.

— Nije mi to trebalo, samo produžavam agoniju, — žali se Spaski dok u njegovom apartmanu na desetom spratu hotela »Moskva« razgovaramo o minulom meču.

KRAJ SVIH NADA

Na stolu je još pozicija one tužne 20. partije, u uglu televizor, ali Spaski nema vremena da gleda program. Sada je kraj svih nada i početak novog puta da se opet dođe do najvećeg meča. Kažem Spaskom šta mi je Ivkov rekao kada sam ga telefonom pitao o meču:

— Spaski me podsjetio na čovjeka koji je tri godine kotrljao veliki kamen uzbrdo i kada je došao do vrha onda ga je ispustio . . .

Ivkov je mislio na 20. partiju, jer to je već bio kraj. Ostalo je sve formalnost, pa i 24. partija koja se završila remijem i tako je Petrosjan dobio meč sa četiri pobjede, tri poraza i 17 remija.

— Ne tugujem zbog poraza, — kaže Boris. — Iz ovog meča sam izvukao veliku korist. Borba u meču bila je iscrpljujuća. Ali ipak ja sam dobio na težini 5,5 kilograma, a Petrosjan je izgubio 6 kilograma. On je, čini mi se, sve probleme u meču rješavao prirodnim putem. Ja sam igrao nekako nasilno.

Dva mjeseca su prohujala u velikoj borbi. »Estrada« je ostala da čeka još tri godine. Ko li će sjediti umjesto Spaskog nasuprot Tigrana Petrosjana. Šampion kaže da on vjeruje da će doći do revanš--susreta sa ovim istim protivnikom. Da li je u pravu . . .?

Čitajući brojne telegrame i pisma u sobi Borisa Spaskog pomislio sam: Možda će opet ovaj daroviti velemajstor doći do vrha. Navijači su vjerovali, nadali su se kao što se i on nadao. Na njegovom stolu ostala je otvorena knjiga Igora Bondarevskog »Spaski juriša na Olimp«. Kada je pisao te redove Igor je vjerovatno pomislio da će se Olimp osvojiti dok knjiga ugleda svijet. Ali naslov ostaje neizmijenjen za nove juriše.

PONOVO IZAZIVAČ

Boris Spaski, je po drugi put uzastopno izazivač svjetskog prvaka. Prešao je sve prepreke do velikog cilja. Pobijedio je i Gelera i Larsena i Korčnoja i ostao mu je jedino dvoboj sa Petrosjanom . . . Očekivao sam da je poslije ovih uspjeha radosniji nego ikada ranije ali . . .

Sljedeće redove ispričao mi je Spaski dok smo dugo šetali uz obalu ljupkog jezera Lugano, u vrijeme dok se u olimpijskoj areni 1968. vodila bitka za poene i prestiž. Ove iskrene riječi gorčine protiv sistema natjecanja za svjetsko prvenstvo izgovara igrač koji je najviše okusio tu gorku čašu mečeva . . .

— Možda će vas iznenaditi ono što sada kažem, ali to je moja čvrsta, definitivna odluka. Ako izgubim meč sa Petrosjanom, nikada više neću igrati kratke mečeve. Ja znam da se tako odričem od borbe za svjetsko prvenstvo i od šanse da ipak osvojim titulu, ako je ne osvojim u meču s Petrosjanom. Ali isto tako ja znam kakva je to nervna napetost igrati mečeve u okviru turnira kandidata.

Poslije ovih riječi, staloženi, tihi Boris Spaski odjednom je postao uznemiren. Nastavio je da objašnjava:

— Još samo jedan ovakav ciklus takmičenja i ja mogu da odem u bolnicu! To je strašno teško, to je najveća nepravda prema šahovskim velemajstorima i kandidatima za titulu šampiona, to je Danteov pakao. Ja imam izvrsne nerve ali siguran sam da ovako nešto više ne bi izdržali. Odluke koje je donijela Svjetska šahovska federacija nisu odluke ljudi koji su istinski šahisti. Možda je ovo što kažem isuviše oštro, ali svjestan sam svega toga i mislim da imam pravo da to kažem, jer niko kao ja nije osjetio šta znače ovi mečevi. Kada se igra deset partija svaka od njih se mora igrati kao odlučujuća. To je težak posao, to je vanredan napor, svakoga časa se mora raditi i onda kada se spava.

— Da, za vrijeme turnira se može i odmoriti, nastavlja Spaski, ali u tako kratkom meču odmora nema. Svaka partija daje neku informaciju o protivniku i onda čitavo vrijeme radiš u jednom pravcu. A poslije takvog meča nervni sistem oslabi, potreban je najmanje mjesec dana odmora. Od moga meča sa Korčnojem prošlo je više od mjesec

dana, ali ja još nisam došao sebi. Takvi mečevi utiču na zdravlje šahista, ali o tome FIDE ne vodi računa. Osim toga ovakve napore mogu izdržati samo velemajstori oko 30 godine, a oni stariji su praktično isključeni.

»TAJNA I ZA MENE«

Ostavimo za trenutak ove sumorne misli, da pređemo na vedrije teme. Boris Spaski je uvijek zahvalan sagovornik. Njegovi odgovori su kao i njegova igra, staloženi, sigurni. Prije svega zanimalo me šta Spaski misli o tome kako je uspio postići takav kolosalan rezultat i dobiti sve svoje protivnike u kandidatskim mečevima. Gdje leži ta tajna uspjeha Borisa Spaskog . . .?

— Ta tajna je ostala i za mene tajna, odgovara Spaski, dok njegov pogled luta daleko. Svi mečevi su bili neobično teški, a možda najteži onaj koji svima izgleda najlakši. A zaista je bilo tako, najteže sa Gelerom, jer je to bio prvi meč, jer dugo nisam igrao.

— A kako je Larsen doživio onakav pravi nokaut? To je najbolje upitati Larsena, jer ni ja tako nešto nisam očekivao.

— Da li sam već počeo pripreme za taj meč? Ja i nemam prava da govorim o tome meču, moram samo da mislim na taj meč, da njemu sve podredim i želje i planove i pripreme. Nisam još počeo da se spremam, ali šahista se priprema i kad ne misli o šahu.

— O Petrosjanu razmišlja Boris Spaski sve od onog trenutka kad je izgubio sa njim najveći meč i kad se zarekao da će ponovo doći.

— On je kolosalan šahista, on ima vanredan potencijal.

Sa Petrosjana prelazimo na Fišera. Nestašni američki šampion još jednom je iznenadio šahovski svijet i otišao sa olimpijade bez traga i glasa, nezadovoljan što mu organizatori nisu omogućili da igra pod boljim uslovima. Fišer je šahovski umjetnik, on žrtvuje čitavih 6.000 dolara koje bi dobio od američke šahovske federacije da je nastavio da igra, ali on ostaje vjeran svojim principima i odlazi. Šta o tome misli Spaski?

— To je tužna činjenica, jedino je Fišer može objasniti. On je sam odgovoran za svoje postupke.

— Može li on postati prvak svijeta?

— Teško mi je odgovoriti na to pitanje, ali moje su simpatije na Bobijevoj strani. Kao šahista on mi je neobično drag, mnogo ga cijenim. Zapravo ja mnogo više cijenim njega nego on mene. Ali to je i razumljivo, ja više igram profesionalni šah, mečeve u okviru svjetskog prvenstva, a on igra na turnirima izvan borbe za prvenstvo svijeta. To je ipak drugačije.

— Pitate da li bih ga pobijedio u meču? Ne mogu reći da bih ga pobijedio, ali u svakom slučaju sa zadovoljstvom bih igrao taj meč. Sa Fišerom bi bilo veoma zanimljivo igrati.

— Fišer mi je nedavno rekao da se sve više smanjuje premoć sovjetskih šahista, da je ta razlika bila prije desetak godina velika i da je sada sve manja i manja. Je li to zaista tako, i šta je razlog tome?

— Da, u tome ima dosta istine, ali pokušaću da objasnim zašto je to tako. Ako atletičar stalno trči 100 metara za 10 sekundi i pokušava da trči još bolje, za 9,9 to će mu teško poći za rukom. Ali ako je 100 metara trčao za 13 sekundi, on će mnogo lakše i mnogo brže popravljati vrijeme. Ipak položaj sovjetskih šahista je i dalje na vrhunskim pozicijama. Na zapadu se pojavljuju blještave jedinke kao Fišer i Larsen, a kod nas ima bar desetak igrača ekstra klase. Dužan sam takođe reći da mi neobično imponuje kako igraju muški i bez kompromisa Fišer i Larsen. Zbog toga oni predstavljaju prave predstavnike sovjetske šahovske škole.

DA LI SLAVA SMETA?

— Od savremenih šahista najviše mi se sviđaju Fišer i Talj. Inače Fišer je najbolji igrač izvan SSSR, zatim Larsen, pa Portiš.

Šta bi atletičar Spaski postigao da je nastavio da i dalje skače uvis, da li žali što je ostavio tu ljubav iz mladićkih dana?

— Ne žalim što sam ostavio atletiku, jer ja sam je volio ne profesionalno nego amaterski. Maksimalno što bih mogao postići u atletici je da skočim uvis oko 2,02. To su uostalom postigli sa lakoćom moji drugovi sa kojima sam počinjao da se bavim atletikom.

— Umjesto čuvenog atletičara postali ste slavan šahista. Da li vam ta slava pomaže ili smeta?

— Ni jedno ni drugo. O tome nikada i ne mislim, to me ne zanima.

— Ali kao slavan šahista imate vanredan status u svojoj zemlji?

— Taj status velemaistora kod nas nije tako dobar kao što se misli. Moramo mnogo igrati. Postoji i velika konkurencija. Svi misle da su naša primanja mnogo bolja nego što zaista jesu, ali plate nam nisu velike.

— Sada se mnogo govori o osvajanju mjeseca. Ko će tamo prije stići SAD ili SSSR, da li biste i vi pošli tamo kad bi vas pozvali, šta biste ponijeli sa sobom?

— Takav poziv nikad ne bih otkazao. Ubijeđen sam da će tamo čovjek stići. Ne znam hoće li to biti Amerikanac ili Rus, ali znam da će to biti čovjek ove zemlje. Ja bih na takav put ponio flašu ruske votke i poveo bih dobrog druga, ali tamo ipak dugo ne bih želio ostati.

Vratili smo se u turnirsku arenu poslije prijatne šetnje oko jezera Lugano. Među igračima koji su se nalazili pred vratima dvorane bio je i Bent Larsen. Sjetio sam se da nam on duguje odgovor na jedno pitanje upućeno Spaskom . . . Larsen je rekao da je bio ljut pred početak njihovog meča zbog uslova i nagrada, ali da to ne umanjuje sjajnu pobjedu Borisa Spaskog . . .

LEONID ZAHAROVIČ ŠTAJN

Rođen je 12. novembra 1934. godine u Kamenac — Podoljsku. Prvu šahovsku školu prošao je u Dvorcu pionira u svome Lavovu pod nadzorom majstora R. Gorenštejna. Kada se nalazio na odsluženju vojnog roka (1955. godine) postigao je zapažene rezultate, podijelio je prvo mjesto na prvenstvu oružanih snaga SSSR.

В Сараево все было прекрасно.

Počeo je sa uspjesima na ukrajinskim turnirima. Godine 1959. osvojio je treće mjesto na prvenstvu Ukrajine. Velike uspjehe postigao je 1961. godine: Podijelio je treće i četvrto mjesto sa Gelerom na 28. šampionatu SSSR, dobio titulu internacionalnog majstora i osigurao učešće na međuzonskom turniru. Taj turnir mu donosi naslov velemajstora. Pobjednik tri sovjetska šampionata. Na dva međuzonska turnira u Stokholmu 1962. godine i Amsterdamu 1964. u posljednjim »metrima« ispustio da se plasira za turnir kandidata, oba puta bio prva rezerva tog velikog turnira (u Stokholmu osvojio šesto do osmo mjesto, a u Amsterdamu bio peti), zajedno sa Ivkovom pobijedio na turniru u Sarajevu, 1967. Pobjednik velemajstorskog turnira u Moskvi, 1967, na međuzonskom turniru u Susu 1967. podijelio 6—8 mjesto sa Reševskim i Hortom, ali se nije plasirao za turnir kandidata. Podijelio drugo mjesto na turniru u Havani 1968.

SPASKI — ŠTAJN
Lenjingrad, 1963, meč turnir 31. šampionata SSSR
(Grinfeldova odbrana)

1. d4, Sf6; 2. c4, g6; 3. Sc3, d5; 4. cd5:, Sd5:; 5. e4, Sc3; 6. bc3:, Lg7; 7. Lc4, 0—0; 8. Se2, Sc6; 9. h4, Sa5; 10. Lb3, c5; 11. h5, Sb3:; 12. ab3:, cd4; 13. cd4:, Ld7; 14. hg6:, hg6:; 15. Dd3, Db6; 16. Ld2,

Tfc8; 17. Ta5, a6; 18. Tc5, Tc5:; 19. dc5:, Dc7; 20. Lc3, e5; 21. b4, Td8; 22. Dg3, Lb5; 23. f4, Dd7; 24. Kf2, Le2:; 25. Ke2:, a5; 26. Kf2, ab:; 27. Le5:, Le5:; 28. fe5:, Dd4+; 29. Kf3, Dd3+; 30. Kf4, Dd2+; 31. Kg4, Td4; 32. Tf1, Te4+; 33. Kh3, Dh6+ Bijeli predaje.

— Moja partija života je remi sa Kvinonesom na međuzonskom turniru u Amsterdamu 1964. godine, — rekao mi je Štajn. — Postigao sam samo remi, a to je značilo da se još jednom ne kvalifikujem za turnir kandidata. Još jednom bio sam prva rezerva. Ali, bolje je da se ne sjećam toga remija. Izaberimo nešto vedrije, draže.

Izabrali smo efektnu Štajnovu pobjedu protiv Petrosjana, na sovjetskom šampionatu 1961. godine, kada je veliki Tigran bio prvi, ali je jedini poraz doživio u ovoj partiji...

ŠTAJN — PETROSJAN
(Sovjetski šampionat, Moskva, 1961)
(Francuska odbrana)

1. e4, e6; 2. d4, d5; 3. Sc3, Lb4; 4. e5, Se7; 5. a3, Lc3:+; 6. bc:, c5; 7. Dg4, Sf5; 8. Ld3, h5; 9. Df4 (Dobro, kao i 9. Dh3, za što ima više primjera u praksi) **9... Sc6; 10. Se2** (U knjigama se navodi 10. Sf3 do prednosti bijeloga, ali i ovaj elastični potez ima dobrih strana. Na 10... c4; 11. Lf5:, ef:, bijeli bi s 12. h4 i daljim Df3 i Sf4 postigao odličnu igru.) **10... Sce7; 11. Sg3, Sg6!** (Bijeli stoji bolje i nakon 11... c4; 12. Le2, g6 što je ipak bila manja nevolja od nedosljednog partijskog poteza) **12. Dd2, Ld7** (Na 12... cd:; 13. cd: i na 11... Sd4? ide 14. Lg6) **13. Tb1, Tb8; 14. 0—0, c4; 15. Le2, Sg3:!** (Tako će crni sa kiše doći na pljusak na f liniju. Bijeli bi zadržao prednost i nakon 15... h4; 16. Sf5:, ef:; 17. Lf3, Le6; 18. a4, ali partijski potez vodi u propalu poziciju.) **16. fg:, h4; 17. Lg4, hg:; 18. hg:, De7; 19. a4, La4:; 20. Ta1, b5; 21. La3, Dd7; 22. Tf2, Tb7; 23. Taf1, Dd8; 24. Dd1, Th6; 25. Lc1, Th7; 26. Le6:** crni predaje, jer na 26... fe: dobiva 27. Dg4. Zastrašujući primjer uspjele antifrancuske strategije (Primjedbe V. Vukovića).

ZAKONI ŠAHOVSKE PRAVDE I NEPRAVDE

Još samo jedno kolo do kraja teškog međuzonskog turnira u Amsterdamu 1964. godine. Leonid Štajn, mladi šampion Sovjetskog Saveza, igra protiv Kvinonesa. Naizgled sve gotovo jednostavno. On će tu partiju sigurno dobiti i tako sačuvati velike šanse da se plasira na turnir kandidata. Ali, u onim nervoznim potezima kada se i nada i strepi nije bilo lako igrati. Štajn je, po običaju, brzo vukao poteze, a onda bi ustao i šetao dvoranom da vidi šta rade njegovi konkurenti Talj, Smislov, Spaski...

PARTIJA ŽIVOTA

Taj Kvinones je redom gubio sa favoritima, ali je iznenadio u ovoj čudnoj atmosferi čekanja. Šampion nije mogao da dođe do prednosti. Još nekoliko izmjena i — senzacija večeri. Leonid Štajn gleda na ploču i kao da ni sam ne može da vjeruje — nema ništa više od remija! A bio je potreban cijeli poen. Nije li to opet ona tužna istorija iz Stokholma kada je isto tako propustio šansu da se plasira na turnir kandidata. Štajn ipak, ne tuguje...

On sa svojim dobrim drugom Mišom Taljom odlazi iz arene kao da se ništa nije dogodilo. Ali, ovu partiju »Ljolja«, kako mu tepaju Spaski i Talj, nikad neće zaboraviti. Dok smo iz turnirske arene izlazili i uputili se prema hotelu »Renders«, Štajn je pokušavao da nam objasni kako se to sve moglo dogoditi. Kao da se već pomirio sa sudbinom.

Posljednje kolo i remi sa Dargom nisu mogli ispraviti ovaj fatalni remi. Štajn je još jednom rekao zbogom turniru kandidata kao i u Stokholmu dvije godine ranije.

Zato je ovaj amsterdamski susret sa Leonidom Štajnom neminovno podsjećao na Stokholm i malu dramu u partijama sa Gligorićem, koje je Štajn redom dobijao. Njihova prva partija bila je prekinuta u nešto boljoj poziciji za Štajna. Satima su kasnije igrali nastavak u kući Folke Rogarda, predsjednika FIDE, odvojeni od publike u potpunom miru. Štajn je samo lagano šetao i po običaju pušio cigarete jednu za drugom...

On je tu partiju dobio. Ali, učinilo mi se da mu je prosto bilo žao Gligorića, jer mu je umanjio šanse...

Štajn se borio, nadao se da će se plasirati za turnir kandidata, iako je bilo mjesta samo za trojicu sovjetskih predstavnika. A tamo su još igrali Petrosjan, Geler i Korčnoj...

Nada je postojala sve do posljednjeg kola i partije sa Olafsonom. Ali, to je čitava drama u velikom holu Gradske kuće u Stokholmu. Korčnoj protiv Janovskog, Štajn protiv Olafsona. Jedan od dvojice sovjetskih velemajstora mora otpasti. Štajnova pozicija je komplikovana, on ne ustaje od stola. Kotov je javio TASS-u: »Sigurni su Fišer, Petrosjan i Geler«. Tada se i sam upitao: Štajn ili Korčnoj? Za to vrijeme u jednom kraju »zlatne hale« prodavane su fotografije pobjednika turnira Fišera. Tamo je bila i njegova bista.

Ali, Štajn kao da ne vidi ništa osim svoje partije koja mu odlučuje učešće na turniru kandidata. Olafson nema šta da izgubi, igra oštro. Žrtvovao je pješaka i nastavio da napada. Najzad u 22 sata Olafsonova pozicija je dobijena. Štajn potpisuje valjda najteži poraz turnira i bez riječi izlazi iz dvorane.

Pitamo ga kako se sve dogodilo. On tužno govori:

— Bolje je ništa ne pitajte.

Štajn više i nema živaca da gleda da li će Korčnoj savladati Janovskog. Njihovom stolu prilaze svi gledaoci. Ali, tamo će biti remi, iako je Fišer govorio da će Janovski pobijediti. Za Štajna je to značilo — oproštaj sa turnirom kandidata.

Porazi se teško zaboravljaju, a pogotovo ovakvi porazi. Ipak Štajn je pokušao da sve zaboravi. Počeo je naknadni meč sa Gligorićem i Benkeom. U maloj dvorani na periferiji Stokholma igrao je prvu partiju sa Gligorićem i dobio. Tako je bilo i sa drugom, iako je »Gliga« stajao kolosalno... I dok je Gligorić nakon nekoliko grešaka razmišljao o propaloj poziciji, Štajn nam je govorio. Iskreno je govorio ono što je osjećao:

— Ja znam da je »Gliga« bolji, i od mene i od Benkea, ali takav je šah. I meni je nedostajalo samo malo sportske sreće da se plasiram na turnir kandidata. Ali ja ne tugujem zbog toga...

PRVA PLOČA IZ LAVOVA

Sjetim se uvijek i prvog susreta sa Štajnom. U Moskvi 1961. godine, za vrijeme revanš meča Talj — Botvinik. U prostorijama Moskovskog šah kluba na Gogoljevom bulevaru igralo se ekipno prvenstvo Sovjetskog Saveza. Bronštajn me tu upoznao sa mladićem koji je, ne znam zašto, podsjećao više na atletsku zvijezdu nego na šahovskog velemajstora. David Jonovič je, sjećam se, tada rekao:

— Ovo je Štajn, naša velika nada i prva ploča ekipe iz Lavova...

Štajn je tada želio i čekao Taljevu pobjedu, jer Talj je njegov šahovski idol. Vjerovao je u njega.

— Ali, Talj me razočarao — rekao je pomalo zabrinuto Štajn. — Sviđa mi se, ipak, što se ne predaje do kraja, hrabro se drži.

Tada je Štajn imao 26 godina, bio je još student Fiskulturnog instituta. Na prvoj ploči postigao je nekoliko divnih pobjeda.

Olimpijada u Tel Avivu 1964. godine. Leonid Štajn niže pobjede za sovjetsku ekipu. Treba gledati kako on pobjeđuje. Kao da se poigrava sa partnerima. On uvijek tako igra, sa lakoćom kao da su to

slobodne partije. Slično svome idolu Mihailu Talju i on najbolje poteze nalazi za pločom. Talj nije došao u Tel Aviv i Štajn je najviše slobodnog vremena provodio sa Borisom Spaskim. Kada sam ga upitao koje bi partije mogao da izdvoji kao najdraže, on nije mogao da ne spomene pobjedu protiv Spaskog u naknadnom tromeču sovjetskog šampionata 1963, jer je zahvaljujući toj partiji postao šampion SSSR.

— Najbolji igrač svijeta?

— Moja lista je: Petrosjan, Talj, Geler, Keres, Botvinik, Korčnoj, Fišer, Bronštajn. Rezerve: Spaski, Smislov i Reševski.

U SARAJEVU, 1967...

Došao je, na jubilarni sarajevski turnir, marta 1967. i svi su ga proglasili za glavnog favorita. On nije vjerovao da će biti prvi jer kaže da je to bilo davno kada je osvojio prvo mjesto na međunarodnom turniru, prije desetak godina u Bukureštu. Vodio je sve do finiša, tada ga je zaustavio Bern i na kraju Štajn i Ivkov su zajedno osvojili prvu nagradu.

Kada je završen turnir Štajn mi je rekao da je zadovoljan i igrom i plasmanom. Spomenuo sam da će treći put igrati na međuzonskom i upitao da li će se opet ponoviti priča iz Stokholma i Amsterdama:

— Ne vjerujem da bi se to moglo dogoditi i treći put. Ako se dogodi, onda... Nešto nije u redu ili sa mnom ili međuzonskim turnirom.

— Najteže igrate?

— Sa Gelerom, naravno.

— Najlakše?

— Nema lakih protivnika.

— Matirali ste Nikolića, u dvadesetom potezu?

— Da, to mi se dogodilo prvi put u životu. Inače protivnici se uvijek predaju prije mata.

— A kada ste vi pred matom, kakav je to osjećaj?

— Tada nastojim da ne izgubim. Naravno ko igra šah mora da gubi.

— Poraz vas ljuti?

— Ni govora, tada još više želim da igram šah.

— Osim šaha?

— Volim život, ali i šah je moj život.

Kad bi se od pojedinih velemajstora mogle posuditi najbolje osobine, šta bi izabrao Štajn od Botvinika, Petrosjana...

— Od Botvinika šahovsku kulturu, od Petrosjana njegovu pozicionu igru i osjećanje opasnosti. Od Talja...

Velemajstor je ovdje stao. Kao da je htio da kaže kako je bar to jednostavno reći šta bi posudio od Talja...

— Jasno, to je Taljeva fantazija. I to bi bilo dosta. Da, zaboravio sam — završnice bih uzeo od Smislova.

Kad Štajn igra on podsjeća na Talja. Takav je i kada govori. O šahu zna veoma mnogo. Ali dok se kod Talja primjećuje da je potpuno

utonuo u šahovske kombinacije za pločom, Štajn se gotovo poigrava sa figurama. Svaka kombinacija, svaki potez, kod njega izgleda kao nešto an pasan. Nešto tako obično, tek da se igra. Tu je sličan Efimu Geleru. Neobično cijeni Talja. Zato se naslućivao odgovor na pitanje: Ko je najgenijalniji šahista u istoriji. On je samo začuđeno pogledao: Zar bi mogao biti ko drugi osim Talja.

Petrosjan će za dvije godine igrati meč za titulu šampiona. Ko će mu biti protivnik?

— Moja prognoza Spaski ili Talj, naravno, zavisi od Taljevog zdravstvenog stanja.

— Od koga je Štajn najviše naučio, šah?

Kao da ga je iznenadilo ovo pitanje, ali imao je spreman odgovor. Kaže: svi smo mi učili od Mihaila Botvinika.

— Postoji li neka (šahovska) izreka koju volite?

— Sudbina se igra čovjekom, a čovjek igra šah.

— Mnogo ste putovali, koja je najljepša zemlja, najljepši grad?

— To je moja zemlja. A grad, svaki grad je lijep na svoj način.

I svaki velemajstor igra na svoj način. Štajnov način je jedinstven u svijetu. Njega još niko nije vidio da se napreže nad pločom, da dolazi cajtnot. On može izgubiti od autsajdera, ali njegove najljepše pobjede su protiv pravih šampiona.

NAJDRAŽA POBJEDA

Dvorana Doma Sovjetske Armije. Moskva u junu 1967. godine. Igraju se posljednji potezi jednog od najvećih turnira u istoriji šaha. Sve partije su završene samo Keres i Spaski već pet sati zabavljaju publiku. Štajn je mirno remizirao protiv Davida Bronštajna u partiji koja je i počela i završila se aplauzima. Na svoj prvi potez veliki David je razmišljao čitavih 25 minuta, a onda se odlučio za tako običan, svakodnevni potez pješakom na d4 i gledaoci su se velikim aplauzom našalili na njegov račun. Još je veći aplauz bio u trenutku kada je potpisan remi u ovoj partiji, što je značilo da Leonid Štajn osvaja prvo mjesto, a da su iza njega četvorica igrača zajedno na drugom mjestu: Talj, Smislov, Bobocov i Gipslis.

U maloj sali iza pozornice namijenjenoj za novinare sjedim sa pobjednikom turnira. On je radostan, on to i ne krije i on je sada govorljiviji nego ikada ranije. Nije ni čudo, u ovoj dvorani je prvi put igrao 1955. godine. Imao je titulu majstorskog kandidata i kao vojnik, na odsluženju kadrovskog roka, pobjeđivao je svoje protivnike i postao šampion Sovjetske armije. Tako je počinjala jedna blistava karijera. I sada se u ovoj toploj moskovskoj noći, sjećao Štajn toga dragog uspjeha.

Ali ovo što je postigao sada ne može se porediti ni sa jednim turnirom, iako je već tri puta postajao sovjetski šampion. Ovo je bio jedinstven turnir na kome su svi imali velemajstorsku titulu.

— Mislio sam da ću biti prvi, kaže Štajn, ali to su bile moje skrivene želje. Znao sam da će biti velika borba i srećan sam i radostan što sam uspio.

— Pitate kada sam pomislio da neću biti prvi? U početku turnira kada nisam uspio da pobijedim Gelera u nastavku. Imao sam nadmoćnu poziciju, ali se Geler izvukao i ostavio me da razmišljam zašto protiv njega teško igram.

— Moja najteža partija bila je protiv Gligorića. Vidjeli ste šta se tu događalo. U početku sam stajao bolje, zatim sam došao u slabiju, vjerovatno izgubljenu poziciju, ali sam se nekako izvukao. Dugo sam analizirao tu partiju zajedno sa Gligorićem. Ja sam iskoristio protivnikovu neshvatljivu grešku . . .

— Kada biste ovaj turnir poredili sa ostalim čuvenim turnirima u istoriji . . .?

— Možda je neskromno da kao pobjednik turnira kažem kako je ovo dosada najveći turnir u istoriji šaha, ali vjerujte to bih rekao i da nisam osvojio prvo mjesto.

— A koji su igrači nedostajali pa da ovo bude stvarno prvenstvo svijeta?

— Larsen, Fišer, Korčnoj i Ivkov.

— Ko me najviše iznenadio? U prvom redu Bobocov i Gipslis, zatim Portiš.

— Petrosjan?

— Svjetskom prvaku nije bilo lako da ovdje igra. Protiv njega su svi zapinjali, mnogi su jedino željeli remi sa njim pa su tako i igrali ali on nije bio u formi.

— Bilo je mnogo grešaka na turniru?

— Da, ali to je neizbježno za ovakve turnire gdje se igra borbeno i veoma oštro.

— Vaša najbolja partija?

— Veoma sam zadovoljan pobjedom protiv Keresa. Mislim da mi je to najbolje ostvarenje na turniru.

MIHAIL NEHEMEJEVIČ TALJ

Rođen je 9. novembra 1936. godine u Rigi, novinar. Na takmičenjima učestvuje od 12. godine života. Prvak Letonije postao 1953. godine. Titulu majstora osvojio je 1954. (poslije pobjede u meču sa Sajginom). Na studentskoj olimpijadi u Upsali 1956. skrenuo na sebe pažnju postigavši najbolji rezultat na trećoj ploči. Prvi put učestvovao na XXI šampionatu SSSR-a i podijelio 5—7. mjesto.

А всё-таки Блед лучше подходит для Таля (а может быть, Таль для Бледа)
[illegible]
[illegible]

Najveći uspjesi: pobjede na sovjetskim šampionatima 1957. i 1958. godine, prva mjesta na međuzonskom turniru u Portorožu 1958, na turniru u Cirihu 1959, na turniru kandidata 1959, najbolji pojedinačni rezultat na XIII olimpijadi u Minhenu 1958. (devedeset odsto poena na četvrtoj ploči), prvo mjesto na velikom turniru na Bledu 1961. i kao kruna svih uspjeha pobjeda u meču protiv Botvinika (+6 —2 =13) u Moskvi 1960, kada je postao najmlađi prvak svijeta u istoriji šaha. Izgubio revanš meč sa Botvinikom 1961. sa rezultatom (—10 +5 =6). Sa međuzonskog turnira u Amsterdamu 1964. godine plasirao se za turnir kandidata. U prvom meču kandidatskog turnira na Bledu 1965.

pobijedio Portiša (5,5 : 2,5), a u drugom Larsena (5,5 : 4,5). U finalu izgubio protiv Spaskog u Tbilisiju 4 : 7. Zajedno sa Čirićem pobijedio u Sarajevu 1966. Pobijedio zajedno sa Polugajevskim na sovjetskom šampionatu 1968. u prvom meču turnira kandidata, 1968. pobijedio Gligorića (6 : 4), a u polufinalu izgubio protiv Korčnoja (4,5 : 5,5). Podijelio II mjesto u Bevervajku 1968.

FIŠER — TALJ
(Turnir kandidata, Beograd, 1959)
(Sicilijanka)

1. e4, c5; 2. Sf3, d6; 3. d4, cd4; 4. Sd4:, Sf6; 5. Sc3, a6; 6. Lc4, e6; 7. Lb3, b5; 8. f4, b4; 9. Sa4, Se4:; 10. 0—0, g6; 11. f5, gf5:; 12. Sf5:, Tg8; 13. Ld5, Ta7; 14. Le4:, ef5:; 15. Lf5:, Te7; 16. Lc8:, Dc8:; 17. Lf4, Dc6; 18. Df3, Da4:; 19. Ld6, Dc6; 20. Lb8:, Db6+; 21. Kh1, Db8:; 22. Dc6+, Td7; 23. Tae1+, Le7; 24. Tf7:, Kf7:; 25. De6+, Kf8; 26. Dd7:, Dd6; 27. Db7, Tg6; 28. c3, a5; 29. Dc8+, Kg7; 30. Dc4, Ld8; 31. cb4:, ab4; 32. g3, Dc6+; 33. Te4, Dc4:; 34. Tc4:, Tb6; 35. Kg2, Kf6; 36. Kf3, Ke5; 37. Ke3, Lg5+; 38. Ke2, Kd5; 39. Kd3, Lf6; 40. Tc2, Le5; 41. Te2, Tf6; 42. Tc2, Tf3+; 43. Ke2, Tf7; 44. Kd3, Ld4; 45. a3, b3; 46. Tc8, Lb2:; 47. Dd8+, Kc6; 48. Tb8, Tf3+; 49. Kc4, Tc3+; 50. Kb4, Kc7; 51. Tb5, La1; 52. a4, b2 Bijeli predaje.
(nije išlo 12. . . ef: zbog 13. Dd5, Ta7; 14. Dd4 i pada top.) Potezom 22. Dc6+ Fišer je ispustio preimućstvo iz ruke. Trebalo je izmijeniti najvažniju crnu figuru u odbrani topa na e7. Znači, 22. Tae1, Kd8 (prijetilo je 23. Df7 što bi slijedilo i na 22. Te1:, a nije išlo 22. . . Tg7 zbog 23. Dc6+, Kd8; 24. Td1+ sa matom) 23. Te7:, Te7:; 24. Df7:, Tg6 (jedino jer prijeti 25. Td1+) 25. Dh7: i bijeli bi imao tri pješaka za figuru kao i pritisak na crnog kralja koji nema sigurnog skloništa. (Primjedbe S. Gligorića).

Mihail Talj nikada neće zaboraviti svoju 11. partiju iz prvog meča s Botvinikom. Tada je kod stanja 5,5 : 4,5 mladić iz Rige zaigrao u velikom stilu, potukao je Botvinika njegovim sopstvenim oružjem. Bio je to, začudo, Talj pozicionista i bila je to partija koja je vjerovatno odlučila da na prijesto dođe najmlađi šampion u istoriji šaha, jer se razlika od dva poena prednosti više nije mogla nadoknaditi. Dakle:

TALJ — BOTVINIK
Moskva, 1960, meč za titulu šampiona

1. Sf3, Sf6; 2. g3, g6; 3. Lg2, Lg7; 4. 0—0, 0—0; 5. c4, c6; 6. b3, Se4; 7. d4, d5; 8. Lb2, Le6; 9. Sbd2, Sd2:; 10. Dd2: (na Sd2:; 10. . . c5!) **Sa6; 11. Tac1, Dd6; 12. Se5, Tfd8; 13. Tfd1, Tac8; 14. Da5, dc:; 15. Sc4:, Dc7** (izmjenama Botvinik želi da uprosti poziciju) **16. De1, Db8; 17. e4, Lc4:!; 18. Tc4:, Sc7; 19. Lh3, e6; 20. Lc1, Da8!; 21. Lg5, Te8; 22. Dd2, f5!; 23. Lh6, Lh6:; 24. Dh6:, Te7; 25. Te1, Tf8; 26. Tc5, Dd8; 27. Te5, Tef7** (Na 27. . . Dd4:; 28. ef:, ef:; 29. Lf5 i bijeli ima prednost) **28. Dd2, Dd6; 29. Lf1!, Td7; 30. ef:, Tf5:; 31. T5e4, Tf6!** (Potezom Td5 crni je mogao forsirati remi: 32. Lc4, Td4:; 33. Td4:, Dd4:; 34. Dd4:, Td4:; 35. Le6. . .) **32. h4!, Kg7; 33. h5, gh:; 34. Th4, Kg8; 35. Ld3, Tg7; 36. Te5!, T6f7; 37. Dh6, De7; 38. T5h5:, Sd5!; 39. Dd2!, Sf6; 40. Th6, Dd6; 41. Tf4** ovdje je Botvinik razmišljao 40 minuta i onda kovertirao. . . **41. Df8.** (Analize su pokazale da je položaj crnog vrlo težak) **42. De3, Sd5; 43. Tf7:, Df7:; 44. De5!, Sc7; 45. Dc5:, Df3; 46. Lh7!:, Th7:; 47. Dg5+, Kh8; 48. Dd8+, Kg7; 49. Th7+:, Kh7:; 50. Dc7+:, Kg6; 51. Db7:, De4; 52. Da6!** (bijeli ima dva pješaka više, ali realizacija zahtijeva majstorsku tehniku) **52. . . De1+; 53. Kg2, De4+; 54. Kf1, Db1+; 55. Ke2, Dc2+; 56. Kf3, Df5+; 57. Ke3, Dg5+; 58. Ke2, Dh5+; 59. Kd2, Kf6; 60. Dc6:, Da5+; 61. Dc3, Da2+:; 62. Ke3, Kf7; 63. d5!, ed:; 64. Dc7+, Kf6; 35. Dc6+, Ke7; 66. Dd5:** i crni se uskoro predao. Tada je Talj dobio telegram donskog kozaka Fetisova: »Mihail, ti moraš pobijediti. Sinovi su jači od očeva. Ako tako ne bi bilo, svijet se ne bi kretao naprijed«. (Primjedbe Aleksandra Koblenca).

«KRALJ JE MRTAV, ŽIVIO KRALJ«...

Školski odmor u 22. srednjoj školi u Rigi. Crnokosi mladić, golman školskog fudbalskog tima, bio je oznojen od naporne utakmice. Branio je izvanredno. Mnogi su mislili da će jednoga dana postati fudbalska zvijezda. Tako su mnogo godina ranije govorili i za Svetozara Gligorića, ali obojica su umjesto lopte izabrali — šah.

Taj mališan, Mihail, Miša se zvao, igrao je na odmoru između dva školska časa ponekad i partiju šaha. Bio je prvak škole u igri »šaški«. Neobično je volio Čajkovskog i Šopena. Stizao je i na koncerte, i na fudbalsku utakmicu, i u Dvorac pionira na šahovske partije. Bio je i odličan učenik, ali profesor matematike se ljutio na njega. Ne zato što Miša nije volio jednačine ili komplikovane zadatke. Profesoru je bilo krivo što Mihail Talj u svoju školsku svesku ne upisuje zadatke, nego ih rješava napamet.

Počeo je da igra i na turnirima. Samo tri godine nakon što je došao u Dvorac pionira nastupio je i na prvenstvu Letonije. Bilo je to 1953. godine, 17-godišnji Mihail Talj ubjedljivo je osvojio prvo mjesto... Njegov šahovski učitelj bio je Aleksandar Koblenc, izvanredan pedagog. On se starao o razvoju mladića koji će kasnije zadiviti svijet.

MUZIKA, FUDBAL, ŠAH...

Mišin otac, ljekar u Rigi, bio je neobično popularan čovjek, zvali su ga često noću telefonom i on je odlazio da pomaže ljudima u nevolji. Majka Ida Grigorijevna je voljela muziku, pa je ta ljubav kasnije prešla i na sina. Mališan je veoma brzo napredovao u svemu.

Već u trećoj godini života znao je da čita. Pročitao bi stranicu i onda bi to pokušao da ponovi. To vanredno pamćenje se razvijalo, pa nije ni čudo što će mnogo godina kasnije, poslije turnira u Cirihu 1959. godine, zadiviti sve prisutne fenomenalnom memorijom. Tada je igrao simultanku na 38 tabli. Poslije Taljeve pobjede, prišao mu je šahista Majer, koji je inače dobio partiju, i rekao nešto o partiji.

— Ali u 17. potezu sam mogao igrati bolje — odgovorio je Talj...

— Nećete reći da pamtite čitavu partiju, — začudio se Majer.

— Ja pamtim sve partije, — mirno mu je saopštio Talj.

Naravno, niko nije povjerovao. Sklopljena je opklada i Talj je uzeo olovku i na papiru napisao poteze svih 38 partija ne gledajući na ploču...

Petogodišnji dječak se bezbrižno igrao kada je izbio rat. Porodica doktora Talja se evakuisala u Jurlu na Uralu. Kada je pošao u školu Miša je sa lakoćom množio trocifrene brojeve. Samo dva dana je proveo u prvom razredu i odmah zatim su ga prebacili u treći. Tako će biti i sa šahovskim razredima...

Krajem 1944. godine Taljevi su ponovo u Rigi. Miša se opet vraća svojim ljubavima: muzici, fudbalu, šahu.

Kada je završio školu bilo mu je 16 godina i po specijalnom odobrenju Ministarstva prosvjete mogao je tako mlad da se upiše na univerzitet. Bio je odličan student.

Jednom prilikom je polagao važan ispit. Na prva dva pitanja je dao veoma brz i dobar odgovor. Profesor mu je rekao:

— Sada pazite dobro, ovo je najvažnije i najteže pitanje.

Talj se skoncentrisao za odgovor... A profesor je lagano počeo da pita:

— Šta biste igrali da je u onoj partiji sa vama Spaski povukao potez damom na h8...

Talj se zamislio i našao je odgovor i na ovo, treće, pitanje...

Put prema zvijezdama bio je uskoro otvoren. Taj daroviti mladić će poći sa šahovskom pločom pod miškom da igra protiv Botvinika... Čuo je da šampion nastupa na simultanci u Rigi i nije mogao da čeka. Otišao je u hotel i rekao:

— Ja želim da igram sa šampionom. Zovem se Talj.

Dječaku su tada odgovorili da Botvinik spava i tako je propao taj prvi njihov susret. On će se odigrati tek u najvećem meču za titulu prvaka svijeta...

PRVI PUT PROTIV VELEMAJSTORA

Talj će postati igrač prve kategorije 1950, preskačući nekoliko stepenica. Srešće se prvi put sa čuvenim imenima sovjetskog šaha u Lenjingradu 1953. Bilo je to ekipno prvenstvo. Sa poštovanjem i malim strahom gledao je slavne igrače o kojima je do tada samo čitao u novinama. Pobijedio je u sjajnom stilu internacionalnog majstora Iljevickog. Osvojio je četiri i po poena iz sedam partija. Poslije ovoga uspjeha stekao je pravo da igra meč za titulu majstora. A taj majstor Sajgin, koga je Talj pobijedio u meču sa 8 : 6, ostaće u šahovskoj istoriji poznat po tome što je promovisao novog majstora Mišu Talja, koji će u silnom naletu osvojiti šahovski svijet...

Talj je došao da prvi put odmjeri snage sa najjačim majstorima prve šahovske nacije svijeta na 23. šampionatu SSSR u Lenjingradu. Uspio je da u velikoj borbi podijeli peto do sedmo mjesto ostavši iza pobjednika samo za jedan poen.

Zatim je došla Upsala 1956. godine, kada su novinari pisali: »Talj — zapamtite to ime«. Posljednjih novembarskih dana iste godine u Tbilisiju je počelo polufinale 24. šampionata SSSR. Ali, Taljev start je neuspješan, jedan poraz i šest remija. On ne gubi nadu, dijeli na kraju peto mjesto i ulazi u finale...

Sjećajući se toga polufinala Petrosjan mi je za vrijeme Turnira mira u Zagrebu rekao:

— Možda se tada šahovska istorija mogla izmijeniti — da Talj nije ušao u finale. A to mu se lako moglo dogoditi...

Ipak, nije se dogodilo, Talj će dobiti ne samo taj finalni turnir nego i sljedeći. I Portorož 1958, i turnir kandidata, i sve turnire na kojima je tada igrao, pa i meč za titulu šampiona sa Botvinikom. Popeće se u meteorskom blijesku na vrh. Talj, zapamtite to ime...

A zapamtili su ga najprije na studentskoj olimpijadi u Upsali 1956. godine. Tada je taj gotovo nepoznati mladić pobijedio Ivkova u nekih 30 poteza. Ko je taj Mihail Talj, pitali su se mnogi. Ivkov je govorio: »Odličan igrač, samo čudno se ponaša. Ne miruje nijednog trenutka. Za njega je šah sve. Neumoran je u tome. Izgleda strašno nervozan, ali »strašno« igra«.

Poslije olimpijade u Upsali ime Mihaila Talja pojavljuje se sve češće u šahovskim rubrikama svih listova svijeta. Dva sovjetska šampionata imala su istog pobjednika — Talja. A u Portorožu, on je opet prvi ispred deset velemajstora. Neki su ga nazvali »Aljehin naših dana«, drugi su mu proricali titulu prvaka svijeta...

TRIJUMF U PORTOROŽU

Nakon što je portoroška bitka bila završena, zamolio sam ga da kaže nešto o minulim događajima.

— Žao mi je Bronštajna, — rekao je Talj. — Ali Šahovska federacija bi morala da razmisli o sistemu takmičenja za svjetsko prvenstvo, jer pored Bronštajna na turniru kandidata neće igrati Sabo, Matanović, Pahman i drugi.

— Najteža partija?

— Protiv Roseta i Panoa. Sa njima nisam igrao dobro u otvaranju pa sam kasnije morao da se »vadim«.

— A dosad najljepša partija u karijeri?

— Još je nisam odigrao. Kad god sjednem za ploču imam namjeru da je odigram, ali eto još je nema.

— Kada ćete postati prvak svijeta?

Talj se nasmijao i odgovorio:

— Reći ću vam to na olimpijadi u Minhenu. Moram prvo da se »dogovorim« sa ostalim velemajstorima.

— Mislite li da Botvinik igra najjače na svijetu?

— Ne mislim, nego znam.

— Sa kim biste najradije igrali meč za titulu šampiona: sa Smislovom, Botvinikom ili Keresom?

— Najradije simultanku sa svom trojicom!

— Kako biste sastavili reprezentaciju svijeta od igrača izvan SSSR?

— 1. Gligorić, 2. Reševski, 3. Olafson, 4. Sabo, 5. Larsen, 6. Pano, 7. Matanović (Ivkov), 8. Najdorf, 9. Fišer, 10. Pahman.

(Vremena se, ipak, brzo mijenjaju. Talj bi sada, sigurno, Fišera stavio na prvo mjesto.)

— A sovjetsku?

— To je već lakše: 1. Botvinik, 2. Smislov, 3. Keres, 4. Bronštajn, 5. Talj, 6. Petrosjan, 7. Spaski, 8. Geler, 9. Averbah, 10. Tajmanov (Korčnoj).

Povodom prve liste Talj je napomenuo da se nije mogao odlučiti između Ivkova i Matanovića, jer ako bi izabrao Ivkova onda bi svi rekli da je izostavio Matanovića zato što ga je Matanović pobijedio.

Talj je toliko puta stajao slabije, ali je redovno pobjeđivao. Uvijek će ostati u sjećanju onaj prizor kada mu je Roseto ponudio remi u potpuno jednakoj poziciji. Talj ga je samo začuđeno pogledao i odmah povukao potez. A Roseto kao da je bio hipnotisan. Njegova pozicija je brzo doživjela slom.

Mnogi su ga upoređivali sa Laskerom.

— Ali ne, rekao je Talj. Postoji tu velika razlika. Za Laskera kažu da je bio izgubljen u svakoj drugoj partiji, a za mene govore da sam izgubljen u — svakoj . . .

POBJEDE, POBJEDE . . .

Prvi susret, u našem Portorožu, drugi na minhenskoj olimpijadi, treći u Cirihu, a onda dva mjeseca na turniru kandidata u Jugoslaviji.

Portorož i Cirih imali su istog pobjednika — Mihaila Talja.

Na olimpijadi je proglašen za najboljeg, a veliki kandidatski maraton donio mu je naziv izazivača svjetskog šampiona. Čudnovato, uvijek sam prisustvovao njegovim trijumfima. Duboko su se urezale u pamćenje njegova srdačnost i neposrednost, žeđ za šahom i hrabrost u najkomplikovanijim pozicijama. Uvijek mi je pred očima nasmijana figura tamnih prodornih očiju. U Cirihu je izgledalo da se nije mnogo promijenio od Portoroža. Pa on je i u našoj »luci ruža« i u Minhenu imao gotovo iste navike kao i u tom švajcarskom gradu.

Najmanje ste ga mogli vidjeti za pločom. Šetao je između stolova i uvijek je mogao reći gdje je Bobi Fišer, na primjer, trebalo da započne kombinaciju, Keres da žrtvuje neku figuru i tako redom. On je u ciriškoj areni uvijek bio prvi.

Kada su se igrale prekinute partije dolazio je rano izjutra, bez obzira da li je igrao ili ne. Morao je biti tu, da poslije u analizi pokaže šta je trebalo igrati. A kad bi majstori dugo »guslali« svoje pozicije, ne prekidajući i ostavljajući ga »bez posla«, on je nekako čeznutljivo gledao, nalazi li se među prisutnim neko ko bi s njim odigrao jedan brzopotezni meč. Za te »blic-partije« dovoljna mu je bila samo jedna minuta, a svojim partnerima obično je davao fantasličnu »foru« od pet minuta, i redovno izlazio kao pobjednik.

Kada je na ciriškim svečanostima već bio proglašen pobjednikom, primijetio sam kako bi bio red da poslije tolikih trijumfa pobijedi i na Bledu i da zaigra s Botvinikom. Uvijek raspoloženi mladić samo je odmahnuo rukom i nasmijao se:

— Još nisam igrao s Botvinikom, ali Smislovu nije dovoljno ni sto partija, nego bi želio novi meč.

— Ali, vidite, — nastavio je pomalo zabrinuto Talj — Smislov zaista ima najveće šanse na Bledu. Taj turnir nekako najbolje odgovara njegovom temperamentu. I ne zaboravite još nešto: Smislovljeva igra najbolje odgovara Botviniku. Prema tome . . .

Talj još nije završio svoju misao da Botvinik opet ima šanse da ostane šampion, a slijedilo je novo pitanje o ostalim kandidatima.

— Realno gledajući, Olafson i Benke nemaju šanse, a ostali . . . Poslije Ciriha sam promijenio mišljenje o Bobiju Fišeru. On je ovdje igrao izvrsno.

SIMBOLIKA NA BLEDU

Bled 1959. godine. Sve je spremno za veliku predstavu, turnir kandidata. Mihail Talj je došao na ljupko jezero i najprije je razgledao turnirsku dvoranu u kojoj je Aljehin prije 30 godina slavio ubjedljivu pobjedu. Rekli smo mu da je sadašnja dvorana modernija, a on je spremno odgovorio da se sada igra i moderniji šah.

Ovdje je bilo i malo simbolike, jer je Talj nazvan »Aljehinom naših dana«. I on je došao, kao nekada Aljehin da osvoji prvo mjesto. Započeo je turnir u tom stilu.

Igralo se drugo kolo. Talj protiv Gligorića. Dok Averbah diktira Moskvi poteze iz telefonske kabine, Talj kao po navici šeta, ili bolje reći juri arenom kao tigar koji očekuje veliki plijen. Onda prilazi stolu od koga Gligorić nije ustajao i odmah odgovara na odigrani potez. Bila je to još jedna pobjeda u Taljevom stilu.

Trebalo je vidjeti Taljevu prvu partiju sa Fišerom. Dva mlada velemajstora napadala su na dva fronta, ali Talj je opet šetao i vukao jake poteze. U jednom trenutku njegov napad je počeo da prodire i Bobi je samo nevoljno gledao šta se događa. Tako je Miša Talj ređao pobjede. Kada bi došao u dobijenu poziciju počinjao je da kruži oko stola, da izvodi pravi ritualni ples oko svoje žrtve.

Talj je takvom napadačkom igrom nametnuo pakleni tempo velikom turniru. Možda je zbog toga i vladalo takvo interesovanje za ovaj događaj. Zbog toga je i Riga tražila poteze svakih pola sata. Riga je čekala da li će se Talj revanširati Keresu za dva poraza na Bledu. I revanš je došao u Zagrebu. Talj je dobio partiju i satima je kasnije analizirao u svojoj hotelskoj sobi. Pitao sam ga kada je Keres pogriješio, a on je u šali rekao:

— U pola deset.

Dodao je da je Keres pogriješio zato što je prvi potez igrao kraljevim pješakom.

Talj je dobijao, ponekad bi se našao i na ivici poraza kao, na primjer, protiv Smislova u Beogradu, ali . . . Talj je žrtvovao figuru. Sve oči su gledale taj susret. Smislov je prihvatio žrtvu. Izgledalo je da je Talj izgubljen. On ipak hrabro juriša. Prošlo je punih pet sati i kao grom iz vedra neba Talj ostavlja čitavog topa pod udarom. Sada

se Šmislov zamislio. Dvorana je ustala. Vasja je uvidio da spasa nema. Dvorana aplaudira i uzvikuje: »Miša, Miša!« Čuje se tiha primjedba: »To može samo Talj«.

Takvi aplauzi čuli su se i u posljednjoj rundi kada je Mihail Talj remijem protiv Benkea osigurao prvo mjesto i pravo da igra protiv Botvinika. Nakon gotovo dva mjeseca borbe ovaj mladić bilježi sjajnu turnirsku pobjedu. Bilježi je potpuno zasluženo, jer je igrao u svom taljevskom stilu. On je tako navikao da igra i da pobjeđuje. Neko je primijetio da je Talj znao da lebdi i na ivici poraza, ali on je i u najtežim trenucima imao snage da zadrži hladnokrvnost, kao da se ništa ne dešava.

Za ovo će najljepši primjer ostati njegova partija sa Fišerom kada je mladom Amerikancu bio dovoljan samo jedan potez pa da sve bude gotovo. Talj je na protivnikovom formularu vidio taj potez. Vidio je i onaj ispitivački pogled Bobijev poslije koga je trebalo da pocrveni ili pobijedi. Ali, Talj je ostao hladan kao da je taj potez bio normalan i Fišer je »shvatio« da mora igrati nešto bolje...

»IMAO SAM SREĆE...«

— Ne krijem, imao sam sreće, — rekao mi je Talj nakon trijumfa. — Možda je Keres zaslužio da bude prvi. Ali dogodilo se ono u što sam vjerovao.

— Šta će biti u meču sa Botvinikom?

Talj se nasmijao. Rekao je:

— Znam da se neće igrati 24 partije. Botvinik će me prije savladati...

Naravno, Talj nije tako mislio. Vjerovao je opet u svoju pobjedu. Jedne večeri, na usmenim novinama za beogradske studente, postavljao sam Talju desetine pitanja. Kada je on odgovarao, čuli su se aplauzi, jer je Talj kao i uvijek bio duhovit. I bio je iskren, govorio je ono što je osjećao.

Poslije ove priredbe, na drugarskoj večeri, moglo se vidjeti kako je on radosno očekivao taj trenutak — da se poslije dva mjeseca napornih borbi može bezbrižno zabavljati. On je, zajedno sa Petrosjanom i Averbahom, do u kasnu noć igrao ruski kazačok i činilo nam se da je u tim trenucima bio radosniji nego ikada. Tada sam sa Jurijem Averbahom dugo razgovarao o Mihailu Talju.

— Vraćali smo se iz Tbilisija za Moskvu sa 26. sovjetskog šampionata, — priča Averbah. — Pored mene je u »Tu-104« sjedio Miša Talj. Negdje na polovini puta iznenada me upitao da li bih pristao da budem njegov sekundant na turniru kandidata. Začuđeno sam ga pogledao misleći da se šali. Ali on je i dalje insistirao. Rekao je da ima povjerenja u mene. Naravno da sam prihvatio ponudu, jer mi je Miša i od ranije bio drag.

— Ja opet vjerujem u Talja, on je u stanju da svakoga pobijedi.

Talj ili Botvinik? Ko će primiti lovorov vijenac pobjednika? Da li mladić koji se u 23. godini života popeo do samog vrha, velemajstor

koji je u rekordnom roku završio studije na fakultetu, postao najpopularnija ličnost svoje Rige i pobijedio na toliko velikih turnira, poslanik riškog parlamenta... Ili šampion koji je silazio sa prijestolja i opet se tamo popeo.

Petrosjan je rekao:

— I ja mislim da je Talj u stanju da svrgne Botvinika, jer on je hrabar. On može da pravi čuda.

Smislov:

— Ja vjerujem da će Botvinik pobijediti...

Fišer:

— Botvinik će ga smrviti...

Benke:

— Talj će biti novi šampion...

OSMI ŠAMPION SVIJETA

Miša Talj je ostvario svoj veliki san, pobijedio je Botvinika u meču i 7. maja 1960. godine proglašen je za osmog šampiona svijeta.

Nisam ni slutio da će mi Talj dati svoj prvi intervju nakon osvajanja titule prvaka. On mi je poslao pozdrave preko stenografa »Vjesnika« i dao broj svoga telefona.

Kažu da je skromnost vrlina velikih. Novi šampion svijeta se uopšte nije ljutio što je čekao 20 minuta pred telefonskom kabinom u moskovskom hotelu. Tada smo se sjetili jednog našeg razgovora na turniru u Cirihu kada sam mu dao šahovsku knjižicu u kojoj je bio naš intervju iz Portoroža i, pola u šali, napisao: »Budućem šampionu svijeta od prijatelja«.

Pozvao sam ga telefonom iz Sarajeva, ali je prvi pokušaj razgovora propao, jer je Talj već bio izašao sa svojim navijačima. Ostavio sam poruku da ću ga ponovo zvati u 23 sata po moskovskom vremenu. I Talj je čekao...

— Mišenjka, zove Sarajevo — čuo se najprije glas portira hotela »Moskva«, a onda, poslije čestitki i pozdrava sa novim šampionom, Talj me podsjetio na onaj ciriški razgovor. On je prvi počeo da pita:

— Ko vodi na zonskom turniru u Budimpešti? Da li je Gligorić otputovao u Madrid?

— U Budimpešti vodi Bertok, »Gliga« je prije desetak dana otišao u Švajcarsku, a onda produžava za Španiju, ali, Miša meni treba intervju sa svjetskim prvakom...

— Samo ti pitaj.

— Kako se osjećaš u ulozi šampiona?

— Neobično sam srećan, ali je moja žena još srećnija.

— Da li si u toku meča nekada pomislio da nećeš biti prvak?

— Za vrijeme meča tražio sam odgovore na neko bolje pitanje.

— A prije meča?

— Da su me to pitali, vratio bih se odmah u Rigu.

— Kada si bio siguran da ćeš osvojiti titulu prvaka?

— Juče.

— Najbolja partija meča?

— Vjerovatno posljednja, jer sam postao prvak.

— Ne, Miša, najbolja je bila 17. čuo se glas Taljevog sekundanta Saše Koblenca.

— Ako tako kaže Koblenc, onda je to najbolja partija, — složio se Talj.

— Šta je rekao Koblenc kada je završena 21. partija meča?

— Rekao je: »Mišenjka, konačno možemo biti spokojni«.

— Najteži trenutak u toku meča?

— Poslije osme partije, jer sam shvatio da sam izgubio lako dobijenu poziciju.

— Da li si tada pomislio da nećeš biti prvak svijeta?

— Nisam imao vremena da o tome razmišljam. Mislio sam kako sam izgubio.

— Da li već razmišljaš o revanšu u Rigi?

— Da, o tome treba razmišljati.

— A ko će tamo pobijediti?

— Reći ću kada dođeš u Rigu.

POZDRAV BOBIJU

— Bobi Fišer je rekao prije meča »da će te Botvinik smrviti«. Šta poručuješ sada Bobiju?

— Iskreni pozdravi Bobiju Fišeru od mene i supruge. Čestitke za uspjeh na turniru u Mar del Plati.

— Da li je Botvinik igrao kao što se očekivalo ili možda slabije?

— Botvinik je igrao vrlo dobro, ali je griješio u završnoj fazi partije.

— A da je umjesto Botvinika igrao, na primjer, Korčnoj, šta bi se dogodilo?

— To je moja sreća, jer mi je ljekar već davno rekao da bolujem od »korčnojitisa«.

— Šta misliš o Botvinikovom Karo — Kanu?

— Ništa izuzev dobrog. Da, mislim da ću i ja igrati to otvaranje u meču protiv Jugoslavije.

— Kao urednik kulturne rubrike u listu sigurno ćeš sada napisati osvrt na neki pozorišni komad ili film koji je prikazan u Moskvi.

— Ne, moraću da napišem nešto o meču, jer me u redakciji podnose samo zbog šaha.

— Još samo jedno pitanje. Kakav je bio komentar tvog prijatelja Petrosjana poslije meča?

— On mi je rekao samo: »Čao, čao, bambina . . .«

Sa ovim pozdravom došao je i kraj našeg razgovora. Razmišljao sam o mladiću koji je ostao skroman u trenutku kada se popeo na šahovski Olimp. Mislio sam i o onome što su mi rekli prije meča Smislov i Keres — da će sigurno pobijediti Botvinik. Možda po onoj životnoj istini »da svi žele pobijediti favorita« stručnjaci su davali prednost Botviniku. Razmišljao sam i o onome što mi je Talj već ranije rekao: »Ja uvijek vidim jedini izlaz — pobjedu. Dogodi li se da budem poražen, ne tugujem zbog toga. Izgubim li danas pobijediću sutra«.

Poslije dolaska na šahovski prijesto izgledao je isti, sa istim srdačnim osmijehom na licu prilazio je poznanicima. Da je došao na početak olimpijade u Lajpcigu, doček bi možda bio normalan. Ovako, svi su iščekivali kada će šampion stići.

Konačno, kada se pojavio sa nekoliko dana zakašnjenja, primio je bukete cvijeća i ispričao kako je imao komplikacije sa avionom. Morao je zbog nevremena da čeka na jednom aerodromu tri sata i umoran je doputovao automobilom sovjetske ambasade iz Berlina. To mu nije smetalo da do u kasne sate igra blic partije u salonima hotela »Astorija«. Prvo je razljutio Bobija Fišera pobijedivši ga sa 4 : 1, a onda je Najdorf zamijenio Bobija i slično se proveo.

U Lajpcigu sam ga prvi put vidio da puši. I kao da sada nije onoliko šetao za vrijeme partije. Zamolio sam ga jednoga dana da za Radio-Sarajevo snimimo telefonski intervju i on je bez trunke nervoze ostao sa mnom u telefonskoj kabini više od pola sata. On se čak nije ljutio što je zbog slabe veze neke odgovore na pitanja morao ponavljati i po nekoliko puta.

Otišao je na fudbalski stadion. Preko razglasne stanice su objavili za vrijeme utakmice: »Pažnja, na tribini se nalazi Mihail Talj«.

— Vi mnogo ličite na Talja — dobacio mu je prolaznik.

— Da, to su mi već više puta rekli.

U MOSKVI 18. MARTA . . .

Kada je »Balt ekspres« polazio iz Beograda prema Moskvi, Radio-Beograd je emitovao kratku vijest:

»Prva partija revanš-meča Talj — Botvinik prekinuta je sa velikim šansama Botvinika na pobjedu«.

Negdje između Budimpešte i sovjetske granice javljeno je da je Talj predao tu partiju bez nastavka i onda je svaka emisija vijesti završavana saopštenjem o Taljevom porazu.

Kažu da su i Botvinik i Šahovska federacija bili spremni da se dva mjeseca prije početka odloži meč zbog Taljeve bolesti.

Talj je odmahnuo rukom:

— Čekati još nekoliko mjeseci na tako interesantan susret. Nikako. Igramo pa šta bude.

Dugo putovanje u udobnim kupeima našeg voza skraćivale su ruske romanse, a putnici podijeljeni u dva tabora, kao i čitav šahovski svijet, čekali su vijesti iz Moskve. U kasnu noć smo čuli da je druga partija prekinuta u komplikovanoj poziciji . . .

Moskva, 18. marta 1961. godine. U hladno zimsko jutro ukazale su se siluete velegrada. Nedaleko ispred nas kao iz zemlje je izbijala

podzemna željeznica i onda se opet gubila. Uputio sam se kod Talja u hotel »Moskvu«. U sobi 427 sreo sam šampiona svijeta. Za jednim stolom Saša Koblenc, Taljev sekundant, bio je duboko zamišljen nad prekinutom pozicijom. Na drugom kraju sobe Talj je pregledao telegrame navijača. Klavir je ovdje vjerovatno postavljen po želji maestra Koblenca, jer Mišu Talja treba veseliti kada ne ide. Radio sa gramofonom i pločama, mali televizor i Taljev sto na kome se nalaze porodične fotografije. Sve je to raspoređeno u prostranom apartmanu i kao da na svakom ovom predmetu stoji po neka šahovska knjiga ili listić iz šahovske kartoteke.

Koblenc je poslije dužeg razmišljanja nad pločom pozvao Talja i počele su analize.

— Ovaj odmakli pješak će biti opasan, — rekao je Koblenc. Onda je Talj brzopotezno odigrao desetak poteza i saopštio:

— Imam šanse na pobjedu.

Sa mnom je još i kolega iz lista »Literaturnaja gazeta«. On čita telegrame upućene svjetskom prvaku. Jedan navijač iz Stokholma javlja gdje je Talj pogriješio u prvoj partiji. Fudbaleri iz Rige pišu: »Radovaće nas svaka pobjeda našeg zemljaka, nadamo se i navijamo . . .«

Telefon je prekinuo analize. Grupa navijača, koji su strpljivo analizirali drugu partiju, javljaju: »Botvinik će sljedeći potez sigurno igrati skakačem na d3«.

Pitam Talja kako je izgubio prvu partiju.

— Igrao sam slabo.

— Šta je rekao Botvinik poslije sinoćnjeg prekida?

— Poželjeli smo jedan drugom laku noć.

Analize su nastavljene još čitav sat. Svakog trenutka znatiželjni »boljeljščiki« su telefonirali i pitali kakve su šanse.

PREDSTAVA U »ESTRADI«

Mnogo svijeta se okupilo na Gogoljevom bulevaru, pred zgradom gdje se igraju nastavci. Svi čekaju poteze iz dvorane. Šahovska groznica je uhvatila Moskvu. Mihail Botvinik je povukao nekoliko poteza i potpisao predaju — 1 : 1. Šta će biti dalje . . .

Uz samu obalu rijeke Moskve nalazi se pozorište »Estrada«. Ispred ulaza su dva velika panoa. Na jednom piše da se tu igra meč između Botvinika i Talja, a na drugom se najavljuje gostovanje trija »Los Paragvajos«. Ovdje se igra taj veliki »meč revanš«, ovdje se Talj oprostio sa titulom šampiona, nakon jedne godine vladavine. Sve karte su već odavno rasprodane za ovu šahovsku predstavu i zato je redovna slika da ljudi satima stoje pred ulazom i da traže kartu više.

U prostranim hodnicima teatra dočeka vas stotine navijača koji se prepiru da li je bilo bolje da je Talj uzeo topom na f6 ili da je igrao damom na d7. Na drugom spratu je turnirska arena koja uvijek ima istu sliku: Dva glavna junaka Botvinik i Talj nalaze se na pozornici. U jednom uglu je sudijski sto, a na zidovima demonstracione

ploče i električni časovnici na kojima i posmatrači sa galerije mogu vidjeti koliko je ostalo još vremena za razmišljanje.

Tako je izgledao početak velikog susreta. Poslije prve trećine meča Talj mi je kao u monologu počeo da govori o svojim nedaćama.

— Sada je tek trećina, Botvinik vodi sa 4,5 : 3,5 . . . Ja sam pokleknuo na startu. Priznajem, mnogo razmišljam. Porodica, sin, brige, — Talj se nasmijao. — Mora se razmišljati. Ali ostavimo šalu na stranu. Ja ne smatram da se može govoriti o cajtnotu ako imam još tri minute na časovniku. Ne slažem se sa izvještačima da i Botvinik nije dolazio u cajtnot. Na primjer, u drugoj, pa u osmoj partiji. Ipak moram priznati, to nije onaj prošlogodišnji Botvinik. Njegove najbolje partije su, po mome mišljenju, treća i sedma.

— Moja majka kaže da u odnosu na prošlogodišnji meč Botvinik igra kao da je deset godina mlađi, a ja kao da sam deset godina stariji. Možda je i to tačno, ali ima vremena da se »podmladim«. Majka još kaže da se nisam dovoljno odmarao pred partije. Ona sigurno misli da su moje analize na šahovskoj ploči zamorene. Ali to je moj odmor.

»ZABORAVIO SAM KAKO TALJ IGRA«

— A kada sam dobio osmu partiju mnogi su rekli: »Najzad je Talj igrao — taljevski«. Ne, još ne. Ja sam zaboravio kako Talj igra. Čini mi se da ranije nisam uvijek igrao nimcoindijku, a ovoga puta je stalno igram. Dokle ću je igrati, pitaju me ljudi, jer sam sa tim otvaranjem postigao samo jedan blijedi remi. Mislim, ipak, da ovo otvaranje neće biti u svih 12 partija sa crnim figurama. Ali ni ja se ne mogu požaliti na Botvinikov Karo-Kan i zašto on ne prestane igrati to otvaranje kada je sa njim postigao samo dva remija.

— Po dolasku iz Rige supruga mi je rekla da moj rodni kraj »čitav navija za mene«. To me raduje i ja se uvijek borim da razveselim svoje navijače, ali naravno ne može se uvijek pobjeđivati. To znaju i navijači, jer ko igra šah mora biti spreman i na radost i tugu koje donose turniri.

— Šta je mene radovalo najviše u ovom meču? Naravno, osma partija kada sam shvatio da sam u stanju da pobijedim. Jedna slučajna podudarnost: u prošlogodišnjem meču bio sam najtužniji baš poslije osme partije, jer sam je izgubio u dobijenoj poziciji, ali zaboravimo prošlu godinu. Ovoga puta mi je bilo najteže poslije sedmog susreta. Nikada neću zaboraviti to veče. Tada sam pomislio: »Ja moram dobiti osmu partiju«. Moram, ali da sam je izgubio, onda bih igrao devetu na pobjedu, pa desetu i tako redom, dok mi sudija ne bi rekao: »Dosta je, ne morate više igrati«.

Deseta partija meča . . . Botvinik je sam na pozornici. Niko od posmatrača ne izlazi, iako je prošao peti sat. Svi očekuju da stari ratnik ustane pa da mu prirede aplauz. Čujem jedan tihi uzdah: »Sumrak šampiona« i jednu primjedbu: »Talj opet na turniru kandidata«.

Kao da slušam poznati glas spikera:

»Mihail Botvinik u ovom trenutku prima lovorov vijenac svjetskog prvaka«.

Foto-reporteri, cvijeće, aplauzi. Botvinik stoji ponosno na pozornici sa lovorovim vijencem oko vrata. Kao da bi htio da se nekako zahvali navijačima. On je srećan, jer je uspio da vrati titulu od mladića kome su gotovo svi prognozirali novu pobjedu. Čini mi se da mu sada prvi put vidim osmijeh na licu. Gledam kroz velika stakla prema Kremlju. Ništa se ne vidi od magle. Kao da se spustila u ovoj noći da prikrije nečiju tugu...

Ali ne, to mi se samo učinilo da je meč završen. Ostalo je još 14 partija i nada u mladog šampiona, mala nada.

Kraj se ipak približavao neumoljivo. Završena je 18. partija. U jednom kraju dvorane stajao je usamljen Miša Talj, palio je cigaretu. Teško je u tim trenucima i tražiti izjavu i govoriti o šahu, jer Botvinik je dobio još jednu partiju i sada vodi sa pet poena razlike.

— Miša, SSSR je pobijedio Poljsku u košarci, — rekao sam mu tek da bih nešto rekao.

— Bravo, dobro igraju, — odgovorio je Talj. Ali ipak nije mislio o košarci.

I on je sam prešao na priču o ovoj tužnoj večeri:

— Propustio sam u 37. potezu siguran remi. Trebalo je igrati pješakom na a4. To je bila šansa.

Dvadeseta partija... Ovaj susret će se spominjati uvijek kada se budu tražile najborbenije partije u analizama velikih mečeva. Igrana je, u tri nastavka, 14 sati i 20 minuta i povučen je 121 potez. Nije tu uračunato vrijeme provedeno u napornim analizama, ali se na licu velemajstora vidio umor od najteže partije.

Talj je imao čitav sat više vremena za razmišljanje, stajao je bolje. Ali, finale te čuvene partije je izgledalo ovako: Botvinik šeta arenom. Talj odvaja pogled od ploče i zove protivnika. U 121. potezu on potpisuje možda svoj najteži remi. Bili su to posljednji dani Taljeve vladavine. Botvinik je čekao još jedan remi do titule.

BOTVINIK SE REVANŠIRAO

Tri susreta prije predviđenog kraja borba je obustavljena. Mihail Botvinik je dobio 21. partiju revanš-meča, u 33. potezu, i tako vratio titulu šampiona dobivši meč sa 13 : 8.

U ovih nekoliko redova napisanih u 56. danu od kako su počeli meč, sadržana je i radost pobjednika i tuga poraženog. Počeli su meč u hladnom martovskom danu, a završili u proljeće koje kao da je htjelo da uveliča Botvinikovo slavlje. Sjetio sam se tada scene iz filma »Osmi šampion«, viđene u dvorani »Estrade« u danima kada se spremao drugi film i kada je na prijesto stupao drugi čovjek. Kamera je uhvatila trenutak kada Talj izlazi iz voza na željezničkoj stanici u svojoj rodnoj Rigi. Oko vrata mu je lovorov vijenac svjetskog prvaka. Hiljade ljudi na peronu uzvikuju i raduju se.

Kakva će sada biti ta scena, nakon Taljevog povratka u Rigu. gdje su svi čvrsto vjerovali u njegovu pobjedu, pitao sam se gledajući

svrgnutog vladara kako gleda negdje daleko, daleko, dok dvoranom odjekuju ovacije Botviniku.

Trenutak kasnije postavio sam mu to pitanje. Talj nije tugovao. Odgovorio je mirno:

— Doček će se, svakako, razlikovati od prošlogodišnjeg.

Svi su hitali da u trenucima Botvinikovog trijumfa pitaju pobjednika, rijetko ko se osvrtao na poraženog. Nisam mogao da ne upitam Talja kako se osjeća, šta misli...

Bio je to opet onaj susretljivi velemajstor koji je shvatio da je izgubio titulu, ali ne i nadu da će je vratiti.

— Kakva je razlika između Talja i Botvinika u ovome trenutku?

— Prije svega razlika je u zvanju i u tome što je Botviniku sada teže. On je opet postao kralj, i mora da se brani, a ja sam revolucionar. Osjećam se kao Napoleon, kada su ga poslali na ostrvo Elbu, ali se nadam da nisam na Svetoj Jeleni.

— Kada sam u toku meča pomislio da bih mogao izgubiti, a kada sam se pomirio sa sudbinom? Mislio sam da mogu izgubiti tokom čitavog meča, a shvatio sam da je došao kraj kada sam oko našeg stola vidio televizijske i filmske snimatelje.

— Kada mi je u toku meča bilo najteže, kada najlakše, a kada najsmješnije? Najteže mi je bilo pred 21. partiju, najlakše kada je ona završena, a najsmješniji trenutak će biti kada budem pregledao partije meča.

— Da je Talj bio izvještač sa meča kako bi opisao onaj trenutak kada je svirana himna i Botviniku stavljan lovorov vijenac oko vrata?

— Gledajući to sa strane lijepo je izgledalo. Botviniku sam malo zavidio i malo saosjećao.

— A onaj trenutak kada je završena posljednja partija i svi novinari i foto-reporteri utrčali na pozornicu?

— »Kralj je mrtav«, »živio kralj«!

»SVE JE DOBRO, ŠTO SE SVRŠI«

— Već sada i Fišer i Talj razmišljaju o idućem turniru kandidata, ali šta razmišljaju?

— Fišer sigurno misli ko će osvojiti drugo i treće mjesto, a ja poručujem: »Kada je svijet mogao vidjeti tri meča Botvinik — Smislov, zašto ne bi vidio i tri meča Botvinik — Talj«.

— Botvinik je rekao: »Talj se nije dobro pripremio«. Šta kaže o tome Talj.

— Dobro bi bilo da je to samo Botvinik rekao, nego, na žalost, on je to i dokazao.

— Šta mislim o Karo-Kanu? Kada bih igrao protiv Karoa ili Kana možda bih dobro mislio, ali protiv Botvinika...

— Da moj mali sin zna govoriti kako bi prokomentarisao igru svoga oca u revanšu? Tako ružne riječi srećom on još ne zna.

— Kada je čuo za rezultat meča, Bobi Fišer je nešto izjavio, ali šta?

— Moja supruga kaže da je Bobi sigurno rekao: »Miša, ku-ku«. Ali ja mislim da je on samo odmahnuo rukom i rekao: »Obojica su paceri!«

— Dvadeseta partija meča bila je sigurno najteža. Šta je rekao Koblenc kada se završila?

— Rekao je samo: Sve je dobro, što se završi.

— A Talj i njegova supruga?

— Ja sam rekao: »Tako mi i treba kad ne slušam suprugu« (ona je jedina, naravno slučajno, pregledala u analizi potez topom na b5, i to je dobijalo, ali ja sam igrao drugačije). I najzad supruga je rekla poslije te partije: »Neće biti loše sa Mišom da otputujem na daleka ostrva, u Kirosao, gdje se igra turnir kandidata«.

— Da li ću napisati knjigu o revanš-meču? Mogu je napisati, ali ne znam ko će je štampati.

— Kako se Talj osjeća kao bivši prvak svijeta?

— Dosad sam bio bivši prvak SSSR-a i Letonije, a u ovom kratkom vremenu otkako sam bivši prvak svijeta nisam se još potpuno saživio sa novom ulogom. Ali, kada mi je dosadilo da godinu dana budem prvak svijeta, nadam se da će mi »dosaditi« i dvije godine da nosim »ovu« titulu.

— Sa kojim ranijim turnirom se može uporediti ovaj meč?

— Nikada ranije nisam igrao protiv dvadeset i jednog tako jakog protivnika.

Nije se dugo čekalo da svrgnuti vladar ponovo dokaže svojim navijačima da je u stanju da pobjeđuje u taljevskom stilu. On je zapravo jedva čekao taj trenutak. I valjda zbog toga mi je na rastanku u Moskvi odgovorio na pitanje — šta da kažem jugoslovenskim navijačima:

— Postaraću se da im sam nešto kažem kada u septembru dođam na bledski turnir...

I Talj je dokazao, iako je već u drugom kolu prvi put doživio poraz protiv Fišera. Pružio je ruku Bobiju u znak predaje i činilo se da je pružio sa osmijehom na licu. Izgledao je miran kao da se ništa nije dogodilo, namjestio je figure i počeo da objašnjava Bobiju gdje je pogriješio.

ŠAMPIONI SE VRAĆAJU

Mihail Talj je nestrpljivo čekao sljedeće kolo da se osveti. Poslije Fišera na redu je bio Olafson. Bezazleni Islanđanin stradao je u partiji koju Talj smatra svojim najboljim ostvarenjem na Bledu.

Talj je i dalje pobjeđivao, igrao je u svome stilu.

Posljednje bledsko kolo. Foto-reporteri i televizijski snimatelji uperili su svoje kamere na partiju Talj — Najdorf. Oni čekaju trenutak kada će Miša Talj dobiti još jedan veliki turnir. Bobi Fišer, koji je prije nekoliko minuta završio svoj susret sa Ivkovom, sve to posmatra sa prizvukom tuge.

Dvoranom odjekuju aplauzi mladiću koga je Botvinik svrgnuo sa prijestolja, ali on dokazuje da je to bio prolazni neuspjeh i sada na

Bledu dobija jedan od najvećih turnira u istoriji šaha. Čuju se uzvici »Miša! Miša!« A Talj bi želio da se svima zahvali. Prve čestitke prima od Najdorfa, a onda mu svi ostali prilaze i čestitaju. Jedna stranica šahovske istorije je okrenuta. Hitam da dobijem intervju pobjednika i za trenutak razmišljam kako se sve to ponavlja — Portorož 1958, Minhen, Cirih, Bled, susreti sa Botvinikom, uvijek je Talj bio predusretljiv, uvijek je davao odgovore. Kada bi se svi ovi intervjui našli na jednom mjestu bila bi to istorija jednog od najvećih igrača svih vremena.

— Da li si nekada pomislio da nećeš osvojiti prvo mjesto?

— Još nisam uspio pomisliti ni da ću sigurno biti prvi, tako da nisam imao vremena za drugo razmišljanje.

— O Bobijevom rezultatu 3,5:0,5 protiv sovjetskih velemajstora?

— Dobro je da nas je pobjeđivao i drugi Amerikanac. Tako je sve ublaženo sa Bizgajerom.

— A šta će, nakon toga rezultata, reći u SSSR-u?

— Valjda će nagraditi Keresa.

— Da li si sada promijenio mišljenje o Fišeru?

— Nisam. Uvijek sam govorio da je on veliki igrač.

— Kada bismo poredili ovaj turnir sa turnirom kandidata...?

— Kandidatski turnir je bio naporniji, ali onda se slabije igralo.

— Zašto sovjetski velemajstori nisu između sebe postigli nijednu pobjedu?

— Da, ali nisu nijednu partiju izgubili.

— Kako sada gledaš na turnir kandidata?

— Istim očima, bez tamnih naočara.

— A da si podijelio prvo mjesto sa Fišerom?

— To nikako. Da smo podijelili prvo mjesto, onda bismo morali pjevati u duetu na završnom banketu...

Miša Talj je i dalje pobjeđivao, dokazivao je svijetu da se može vratiti. I radovao se što je uz Smislova pokazao da se istinski šampioni uvijek vraćaju. On možda nije pao sa vrha, jer su njegovi protivnici bili jači, nego zato što je bilo tako suđeno da igrača koji je zadivio svijet udari čudni bič sudbine i da bolest omete ono što je silno želio.

PJESNIK ČUDESNIH FIGURA

Talj je pjesnik onih čudesnih figura i on će uvijek proklinjati onaj ljekarski konzilijum što mu je naredio da istupi sa turnira kandidata 1962. u cilju očuvanja zdravlja. On je žalio ne zbog toga što neće pobijediti, on to nije ni mogao, nego zato što neće igrati.

I nije li tada Mihail Talj shvatio da možda više nikada neće doći na šahovski Olimp. Ili se zarekao da mora vratiti izgubljeno i sjećao se onih riječi u trenutku kada je izgubio titulu — »Kralj je mrtav, živio kralj!«.

Uvijek je polazio u turnirske pohode poput drevnih Spartanaca, da se vrati »sa štitom ili na štitu«. Igrao je, kao i Vasja Smislov da

dokaže svijetu kako se može vratiti. I zar nisu najbolji primjeri za to Budimpešta, Havana, Moskva, Amsterdam, Bled. Turniri i mečevi na kojima je Talj igrao u svom stilu. On je uvijek radio ono što je Balzak jednom napisao: »Ako gađaš nešto na nebu, onda gađaj u boga«.

Takvi šampioni i takvi veliki ratnici, koji stvaraju istoriju šahovske ploče, brzo sagorijevaju igrajući, jer oni su istinski umjetnici. Talj uvijek juriša naprijed, pobjeđuje, vraća se. A život, kažu, vječito kotrlja i dobro i zlo.

Tačno je da su stari Grci govorili kako ništa na svijetu nije tako stalno kao promjene, ali Mihail Talj je, čini se, uvijek isti. Pristupačan, vedar, strastveni šahista. Posmatrao sam ga kada izlazi iz arene međuzonskog turnira u Amsterdamu. On odmah hita da u salonima hotela »Renders« odigra desetine brzopoteznih partija i da šahirajući čeka sljedeće kolo.

Jednom nedjeljno on piše komentar za list »Sovjetska Rusija«, ali on to sve diktira napamet, dajući uzgred komentare i neke komplikovane partije, iako nema zabilježen nijedan potez.

— U pisanju je kao u šahu, — žali se Talj.

— Plasiraće se oni velemajstori koji mogu najbolje izdržati naporni maraton, — pomaže mu Reševski.

— Ali ja sam to već napisao prije početka turnira.

Tako je govorio Miša Talj, velemajstor od čijeg dodira prstiju oživljava i dosadna pozicija.

KROZ AMSTERDAMSKE ULICE

Jedna šetnja sa Taljem kroz amsterdamske ulice podsjećala je na ranije turnire i gradove gdje je igrao ovaj, možda najveći velemajstor današnjice.

Možda će ovaj razgovor, zabilježen pored kanala Amsterdama ličiti na monolog. Možda to i nije bio pravi intervju. Svejedno, riječ ima bivši a možda i budući šampion svijeta.

— Nikada ranije nisam igrao tako naporan turnir.

— Pet sati borbe, a onda malo predaha i nastavci prekinutih partija. Osjetio sam u jednom trenutku da vidim halucinacije na ploči. Protiv Pereza, na primjer, nisam mogao izračunati da li dobijam ili će biti remi. Ili još bolji primjer, moja partija sa posljednjim na tabeli Bergerom. Gledao sam do dva sata poslije pola noći, ali spasa ipak nisam mogao naći. Berger je na moju sreću previdio topa i tako sam pobijedio.

— Naravno, teško je reći ko će se plasirati kada su u pitanju sovjetski velemajstori, a od ostalih... Larsen je odstranio avanturizam iz svoje igre i sada je u velikoj formi. On dobro igra. I Ivkov je veoma siguran.

Ko će igrati s Petrosjanom i ko su osmorica najboljih šahista svijeta? Odgovoriću na drugo pitanje. Da sam kapiten svjetske reprezentacije sastavio bih ovakav tim: 1. Petrosjan, 2. Botvinik, 3. Keres, 4. Geler, 5. Bronštajn, 6. Spaski, 7. Fišer, 8. Smislov.

Talj se zamislio i odmah rekao:

— Za rezervu bih uzeo u obzir Leonida Štajna.

Možda je to rekao zato što je sa nama bio u šetnji i Štajn. I kada je Štajn počeo da nabraja svoju listu najboljih Talj mu je skrenuo pažnju:

— Ne zaboravi Mihaila Botvinika.

— Sjećam se Štajna kad sam ga prvi put vidio. Bilo je to, mislim, u Rigi. On mi je stidljivo prišao i rekao: »Kako ste tovarišč Talj?« A sada... — Talj se nasmijao — ... ne bi mi ni remi ponudio.

— Večeras moram odigrati nekoliko slobodnih partija, — rekao je Talj u jednom trenutku. I te večeri igrao je čitavih sedam sati, ali kao da to nije bilo dovoljno. Kada nije imao protivnika počeo je da postavlja probleme na šahovskoj ploči...

Miša Talj je ponovo uspio, podijelio je prvo mjesto, sa Larsenom, Smislovom i Spaskim, plasirao se za turnir kandidata. Bilo je teško. On se toliko puta požalio da je tempo turnira iscrpljujući, jer se iste večeri igraju nastavci prekinutih partija. Kao da sada više nije djelovao onako svježe kao na onim turnirima kada je dobijao sve redom. Ali veliki šampion se vraćao. Ponekad bi došao u slabiju poziciju, onda je igrao taljevski. Jer, on je takav, navikao je da se bori i da se nada. I u novom kandidatskom ciklusu on se nadao da će uspjeti. Nadali su se i njegovi vjerni navijači.

Došao je još jednom na Bledsko jezero. Zaigrao je u svom stilu. Savladao je najprije Portiša (5,5:2,5), igrača koji je prije početka njihovog duela izjavio da je Talj najbolji igrač svih vremena. Posebno je bilo uživanje gledati Taljeve analize nakon završenih partija. Tada se najbolje vidjelo sa kakvim bogatstvom ideja raspolaže ovaj velemajstor.

TREĆI PUT NA BLEDU

Jedna prepreka na putu do Petrosjana je savladana. Još jedna teža, čekala ga je za desetak dana. Prva partija sa Larsenom je odložena. Talj je uganuo nogu igrajući tenis. On mi kaže da mu je dosadno bez šaha, da je jedva izdržao 10 dana. Kad će već taj meč da počne...

Burni meč donosi naizmjenično radosti dvojici velikih boraca. Larsen pruža vanredan otpor Talju, ali...

Igrala se deseta, odlučna partija. Ko pobijedi ide dalje. Stanje je 4,5:4,5. Talj prije partije odlazi na malo ostrvo, on želi da se za trenutak odvoji od šahovskih misli. Ta posljednja partija je nervozna. Larsen bira sicilijanku, jednu varijantu gdje rijetko kada dolazi do remija. U 16. potezu Talj žrtvuje skakača za pješaka. Počinje šahovska drama. Larsen je u velikom cajtnotu, on ide u kontranapad. Talj opet žrtvuje figuru. U 37. potezu Larsen se predaje. Veliki aplauz u dvorani. Čuje se opet uzvik: »Bravo Miša!« Tako je bilo ovdje kada je Talj pobjeđivao na turniru kandidata 1959. i na velikom turniru 1961. Talj je na Bledu uvijek pobjeđivao.

Talj ustaje otpozdravlja mnogobrojnim navijačima koji su čekali ovaj trenutak i ovaj dan da mu upute aplauze.

Kažem pobjedniku, nakon novog trijumfa, da je uvijek na Bledu osvajao prvi mjesta i pitam ga je li to »tradicija« ili nešto drugo.

— Larsen je sada prvi put igrao na Bledu i on je želio takvu tradiciju. Moglo se dogoditi... uspomene su lijepa stvar.

— Zašto si prije roka završio susret protiv Portiša?

— Zar sam ja kriv. Moram priznati da sam većinu svojih mečeva završavao prije roka.

— Larsen je rekao da će pobijediti sa 5,5:4,5.

— Da, bilo je tako, ali u moju korist.

Ovaj vedri, srdačni velemajstor iznad svega voli šah. On je u stanju da satima igra brze partije, a kada ne igra on mora da pomaže. Njegov sekundant Koblenc ponudio mi je da odigram »blic partiju« u kojoj on neće gledati na ploču. Počeli smo, ali odmah je Talj preuzeo moje figure a ja sam diktirao poteze kao da sâm igram. Na kraju Talj je žrtvovao nekoliko figura i matirao svog trenera. U čudu Koblenc se nije snašao, posumnjao je da je tu Talj nešto morao pomoći i kada smo otkrili tajnu nastao je smijeh.

Za vrijeme partija Talj je i sada mnogo šetao i mnogo je pušio. Ali šetajući on je razmišljao šta da igra dalje.

Pitam Talja da li bi Fišer ovdje izborio pravo na finalni meč.

— Prije četiri godine sam rekao da ne bi, to kažem i sada.

— Šta mu sada poručuje Talj?

— Bobi, vraćaj se šahu!

— O Botvinikovom povlačenju sa arene...

— Jednostavnom računicom, Botvinik je vidio da bi morao odigrati 56 partija da bi ponovo došao do titule šampiona. Osim toga on se posvetio izradi šahovskih mašina. Možda će se uskoro pojaviti njegova djeca: mašine koje će zamijeniti velemajstore.

— A šta će onda velemajstori raditi?

Talj se nasmijao. Rekao je:

— Mi ćemo biti sekundanti. I kako je spomenuo i Botvinik možda ćemo uskoro gledati dva prvenstva svijeta, jedno na kome će igrati mašine a drugo sa velemajstorima.

— Da li je sadašnji svjetski šah u krizi?

— Sada nema eksplozija kao ranije, ali se ipak mnogo šta događa.

»ATEISTI SU ME NAZVALI ĐAVOLOM«

Pitam ga da li je promijenio mišljenje o najboljim igračima svijeta, zapravo o listi koju mi je dao u Amsterdamu.

— Lista je i sada ista, jer godina dana je ipak mala za revoluciju u šahovskom svijetu.

— A je li Petrosjan zaista najjači na svijetu?

— Tako je, jer tako treba da bude.

U jednom trenutku Talj reče:

— Ipak ovaj sistem takmičenja za svjetsko prvenstvo nije pravedan. Najbolje bi bilo — turnir sa 12 igrača i ko pobijedi neka igra sa šampionom. Samo, ko nas velemajstore pita da li je pravedan, izuzev novinara.

— Kako će izgledati šahovski svijet za deset godina?

— Znam samo da će šahovska omladina slušati moje memoare, a mi velemajstori ćemo govoriti kako se sada igra slab šah.

Talja su nazvali »đavo šahovske ploče«, jer je on uvijek bio u stanju da na tom malom kvadratu izvodi vratolomne plesove, da se poigrava sa protivnikom i da dobija kada su svi vjerovali da je pozicija propala.

— Ne — rekao mi je Talj. — Ateisti su me nazvali — đavolom. Oni nemaju pojma šta je to đavo... Ja nisam crna mađija nego običan velemajstor...

Kada je došao na Sarajevski turnir, marta 1966. još na željezničkoj stanici me upitao:

— Kakve danas imam figure?

Kada sam mu rekao da igra sa bijelim protiv Damjanovića, odmah je odgovorio da partiju neće odložiti, iako nije spavao čitavu noć.

— Nikada još nisam odložio susret sa bijelim figurama, — dodao je Talj.

I naravno Talj je igrao tu partiju i dobio je, kao što je dobijao i kasnije. Publika je dolazila zbog njega u turnirsku salu. A kada bi Talj završio, pola dvorane je ostajalo prazno. Talj je sa Ćirićem podijelio prvo mjesto, ali on je pored ovog turnira odigrao stotine brzopoteznih partija. Uvijek je igrao. Nekoliko puta smo osvanuli igrajući. Davao mi je »foru« od četiri minuta i sa tim jedinim minutom za razmišljanje on je izvodio prave vratolomije i pobjeđivao. Davno je prošlo vrijeme kada sam mu u Moskvi 1961. uspio da izvučem 5:5 u neravnopravnom meču gdje sam imao za svaku partiju pet, a on jedan minut.

Najveći dio slobodnog vremena provodili smo zajedno i u Sarajevu, i kasnije dva mjeseca u Moskvi, na meču Petrosjan — Spaski. Talju dugujem zahvalnost za mnoge nezaboravne trenutke u Moskvi.

Pitao sam ga pred početak meča ko će pobijediti Spaski ili Petrosjan? Rekao je:

— Spaski, zato što sam do sada gubio mečeve jedino sa šampionom svijeta, pa će valjda i sada tako biti.

KAD SU RUKE ZAVEZANE NA LEĐIMA...

— Kako sam izgubio protiv Spaskog u Tbilisiju? A kako da igram kada su ruke svezane na leđima. U posljednjoj partiji nisam vidio potez a4, jer sam gledao na kraljevo krilo, — kaže u šali Talj.

Mnogo anegdota mi je ispričao na ranijim turnirima, ali bilo ih je još dosta neispričanih. Talj zna da najljepše priča, on se sjeća uvijek svih sitnih detalja.

— Igralo se prvenstvo SSSR-a u Moskvi, 1957. Prešao sam na nedozvoljenom mjestu ulicu i milicioner me poveo u stanicu milicije jer kod sebe nisam imao legitimaciju. Toga dana sam prekinuo partiju sa Boleslavskim u propaloj poziciji. Došao sam kod komandira, koji je analizirao baš tu poziciju. Upitao me kako se zovem. I ja sam rekao: »Talj«.

— Komandir me začuđeno pogledao govoreći: »Dosta mi je muka sa ovim šahistom Taljem«. Pritekao sam mu u pomoć, ali nismo našli spas sve do jutra. Na kraju sam mu rekao da sam ja taj šahista Talj...

Lako je tada bilo kada smo imali šahovske figure. A u bolnici sam jednom igrao simultanku naslijepo protiv četvorice pacijenata. Dobio sam dvije partije, a jednu remizirao.

— A četvrta?

— U četvrtoj partiji sam stajao slabije, ali sam je ipak dobio. Moj protivnik se predao, jer je hitno morao ići na — operaciju.

Za vrijeme moskovskog meča Petrosjan — Spaski Talj je bio najzaposleniji. Kada je on analizirao partiju u foajeu pozorišta »Estrada«, onda je tu dolazila gotovo sva publika iz turnirske sale. U novinarskoj sobi Talj je neumorno analizirao, davao autograme, diktirao komentare i govorio pred televizijskim kamerama.

Kažem Talju kako mi se Spaski požalio da mu se nakon pojedinih poteza velemajstori smiju.

— Pjesnik je rekao: »Svako misli da je junak gledajući bitku sa strane«, — odgovorio je Talj.

— Miša, Petrosjan, Spaski i Botvinik su mi rekli da je Fišer najbolji igrač izvan SSSR-a. Da li je zaista tako?

— Nijedan od njih trojice još nije igrao meč sa Larsenom...

Često smo uveče odlazili na moskovski aerodrom. Tamo je prijatno sjediti do u kasnu noć i gledati divna prostranstva koja nas okružuju. Shvatao sam i ovdje kako je popularan ovaj mladić. Ljudi bi nam prilazili i pitali Talja šta misli o meču, da li se nada za tri godine da će opet zaigrati u najvećem susretu. Činilo mi se da Talj vjeruje u to i da se nada. On je uvijek bio srdačan i sa stotinama navijača koje smo sretali na raznim stranama. Sa svakim od njih je mogao satima da diskutuje o šahu.

Ispričao sam Talju, u jednoj od mnogobrojnih šetnji moskovskim bulevarima, kako je Botvinik rekao da će titula šampiona otići iz SSSR-a, jer su jedino Talj i Spaski u stanju da je održe.

— Ni govora, — odgovorio je odmah Talj.

— Titula neće otići tako lako. Spaski i ja ćemo promijeniti profesiju i preći u carinike, pa nikome nećemo dozvoliti da je iznese. Za to vrijeme ćemo naći zamjenu u šahovskoj areni.

Kada smo se rastajali, poslije dva mjeseca provedena zajedno u Moskvi, carinici na aerodromu Šermetjevo su me odmah propustili, iako sam zakasnio čitavih 15 minuta i avion je trebalo već da odleti. Naravno, prepoznali su Talja. To su bili njegovi navijači. Činilo mi se uvijek, dok smo odlazili na utakmice, na izlete, u restorane, da on ima najviše navijača na svijetu. I bez obzira ko bio prvak svijeta, Talj će

uvijek biti šampion masa, veliki ljubimac publike i najdivniji čovjek i drug.

PONOVNI POKUŠAJ, BEOGRAD 1968.

Bivši prvak svijeta Mihail Talj doputovao je u Beograd, u maju 1968. da u dvoboju sa Svetozarom Gligorićem, ponovo pokuša preći težak put do najveće titule. Kada je stigao sa svojim sekundantom Koblencom u beogradski hotel »Slavija«, pozvao sam ga telefonom, i dugo smo govorili o predstojećem meču, o ostalim kandidatima za šahovski prijesto i o događajima iz turnirskih arena.

— Osjećam se sasvim dobro, dvoboj može početi...

Očevidno Talj je dobro raspoložen. On brzo odgovara na svako pitanje. Pitam ga — kako se spremio za meč sa Gligorićem, koliko je njegovih partija pregledao?

— Takve statistike ne vodim, ali pripreme sam počeo odmah nakon turnira u Bevervajku.

— Da li sam se pripremio i za Korčnoja? (pobjednik dvoboja Gligorić — Talj sastaje se sa pobjednikom iz meča Reševski — Korčnoj). — Gligorić je toliko opasan protivnik da su mi bile sasvim dovoljne i pripreme za njega.

— Korčnoj je do sada bio za Talja najneugodniji protivnik. Hoće li to biti i sada u polufinalu?

— Šta ja tu mogu. U prvom redu to zavisi od Gligorića i mene, zatim od Korčnoja i Reševskog, a treće — ako bude sreće...

— Gligorić sigurno ne bi igrao protiv Talja ovaj dvoboj u Rigi, a Talj je odmah prihvatio da igra »na Gligorićevom terenu« u Beogradu. A zašto?

— Prije svega Gligorića niko nije pitao hoće li igrati u Rigi, a ja sam često igrao u Jugoslaviji i navikao sam se. Imam ovdje mnogo prijatelja, a to što će oni navijati za Gligorića, oprostiću im, nasmijao se Talj.

— Šta Talj iskreno očekuje od ovog meča u deset partija?

— Iskreno da kažem, očekujem mnogo neprijatnosti.

SPASKI JE IZNENADIO

— Ko je najveći kandidat da se sastane sa Petrosjanom ?

— Ja samo znam da od osam kandidata za titulu jedino Geler nije opasan, jer je već izgubio meč protiv Spaskog.

Prelazimo na druge turnire i druge velemajstore. Talj je kao i uvijek pažljivo pratio šta se događa u šahovskoj areni. Iznenadio me njegov odgovor, kada sam ga pitao kako komentariše upravo završeni dvoboj Spaski — Geler 5,5 : 2,5.

— Taj rezultat je za mene veliko iznenađenje. Vjerujem da ni Geler tako nešto nije očekivao, iako je sa istim rezultatom izgubio sa Spaskim i na posljednjem turniru kandidata. Geler je dobro stajao u drugoj i četvrtoj partiji, nije ih dobio i to je odlučilo. Očevidno,

Špaski se dobro pripremio ne samo za ovaj dvoboj nego i za ostale. Za mene je posebno neobično bilo što je to jedan od rijetkih dvoboja za koje znam, u kome su igrana samo dva otvaranja — zatvorena sicilijanka i francuska odbrana.

— A serija pobjeda Benta Larsena, koji je u Monte Karlu dobio peti turnir uzastopno, osvojio je i »Šahovskog Oskara« za prošlu godinu. Da li je Larsen tako opasan i hoće li se ostvariti njegova prognoza da on postane svjetski prvak?

— Znam da je Larsen osvojio naziv najboljeg šahiste minule godine, takođe znam da je veoma opasan. On je interesantan, prekrasan šahista, ali on nije favorit u dvoboju sa Portišem.

I ovo je bio iznenađujući odgovor Mihaila Talja, sličan njegovim iznenadnim potezima za šahovskom pločom.

Neminovno je bilo i pitanje o Bobiju Fišeru. Talj kaže: »Bobi bi bio veoma opasan da je nastavio turnir u Tunisu. Šteta za njega i šteta za šahovski svijet što nije igrao«.

U sobi broj 51 hotela »Slavija« zajedno sa Taljem nalazio se i njegov šahovski učitelj i sekundant Aleksandar Koblenc. Njihovo prijateljstvo potiče još od onih dana kada je mladi Miša Talj bio golman u nogometnoj ekipi svoje škole.

Naš razgovor bio je završen, Talj i Koblenc su nastavili posljednje pripreme pred početak prve partije sa Gligorićem . . . Ta partija se neočekivano završila Gligorićevom pobjedom, ali Talj je našao snage da kasnije izjednači i da pobijedi.

Put prema Petrosjanu bio je otvoren. Talj se nadao, ali izgubio je protiv Korčnoja. Oprostio se sa željama da osvoji titulu, a onda još i poraz u meču protiv Larsena (2,5:5,5) za direktno učešće na međuzonskom. Znači, sve mora početi iznova, od sovjetskog prvenstva.

Mihail Talj je navikao da se bori i da počinje iznova.

Odlomci iz »Velemajstora izbliza« u inostranim časopisima

CITATI . . .

. . . Već deset godina taj neumorni šahista i novinar bilježi svoje susrete, dojmove i doživljaje s najeminentnijim majstorima svijeta. Rezultat je knjiga kakve, kažu, dosada još nije bilo ne samo u našoj već i u svjetskoj šahovskoj literaturi.

Na dvije stotine stranica dati su portreti 20 najpoznatijih igrača svijeta. Kratak životopis, jedna uzbudljiva partija i onda intervju — to su tri elementa s kojima Bjelica približava čitaocu lik i narav nekog velemajstora . . .

Opisi života su obično pregnantni, partija uzbudljiva, a intervjui toliko čitki i nabijeni podacima . . . Tom knjigom autor indirektno daje i svoj vlastiti portret. Komunikativan, neposredan i pismen Bjelica je uvijek bio u stanju da nađe najkraći put do velikih zvijezda, da postane sa njima prisan . . . Sve je tu dato dinamično da čovjek nehotice pomišlja kako dobra knjiga, koju možemo pročitati u jedan dan ne može nastati preko noći, već joj treba dugi niz godina upornog rada, znanja i solidne akribije.

Mladen Stary, »Vjesnik«, 7. VIII 1967.

. . . Najveća vrijednost ove knjige je u tome što su je objeručke prihvatili i svjetski šampion i oni koji tek počinju da igraju šah . . .«

Velemajstor Dragoljub Čirić,
Emisija »Sedam dana« Televizija,
Sarajevo

». . . Autor ove knjige je svjedok svih najvećih šahovskih događaja posljednje decenije. I »Velemajstori izbliza« kao i »Šahovska čitanka« su takoreći rasprodati čim su izašli iz štampe . . .«

Georgij Markovič Kofman,
»Literaturnaja gazeta, Moskva,
juni, 1967.

». . . Već desetak godina se poznajem s autorom »Velemajstora izbliza«. U Švajcarskoj, Istočnoj i Zapadnoj Njemačkoj, Švedskoj, Španiji, Kubi, svugdje možete sresti toga talentovanog komentatora. Bio je tri puta i u našoj zemlji. O svojim utiscima, razgovorima sa najjačim šahistima svijeta Petrosjanom, Spaskim, Botvinikom, Fišerom, i mnogim, mnogim, drugima on je divno ispričao u ovoj knjizi . . .«

Velemajstor Mihail Talj,
iz predgovora za sovjetsko izdanje »Velemajstora izbliza«

. . . Bjelica je poznat čitaocima lista »Chess life«, po svojim prodornim intervjuima sa vrhunskim igračima svijeta. On je internacionalni čovjek, uvijek na putovanjima, ali on je svugdje kao kod kuće. Za ovu knjigu je dobio novinarsku nagradu. Njen šarm je kompletan . . .

Burt Hochberg »Chess life«,
Njujork, mart, 1969.

PREVOD RUKOPISA VELEMAJSTORA OBJAVLJENIH U OVOJ KNJIZI

Posveta autoru, Stokholm, Međuzonski turnir 1962, Pal Benke.

». . . i ko zna može li se u tim godinama (1967—1972) učiniti nešto i za šahovsku umjetnost«. David Bronštajn, poslije turnira u Moskvi 1967.

Početak pisma autoru kao odgovor na pitanje o partiji života. Maks Eve, Amsterdam 1960.

»Moja varijanta protiv Karo-Kana je dobra, ali nisam imao mnogo sreće sa njom«. Bobi Fišer, Bled 1959, Turnir kandidata.

»Radujem se da sam ponovo na Turniru kandidata, na najvišem šahovskom turniru«. Efim Geler, Stokholm, 1962, poslije Međuzonskog turnira.

»Sve prolazi«, Svetozar Gligorić, poslije Turnira kandidata, Bled, Zagreb, Beograd, 1959.

»Igrao sam manje loše od ostalih«, Bora Ivkov, poslije pobjede na turniru u Zagrebu 1965.

»Poslije jednog turnira koji traje trideset dana, ali još uvijek nije završen . . .« Paul Keres, Bled 1959, Turnir kandidata.

»Zadovoljan sam prvim mjestom, ali ostario sam, malo poena sam sakupio«, Viktor Korčnoj, poslije trijumfa u Majorci, 1968.

». . . Štajn i Bern su razočarali, a ostalo nije bilo mnogo iznenađenja«, Bent Larsen, poslije pobjede na Međuzonskom turniru u Susu, 1967.

»Moja želja je da dođem i treći put na Bled«, Miguel Najdorf, Turnir na Bledu, 1961.

»Pozdrav „vječitom ante portas" najvećih šahovskih turnira«, Tigran Petrosjan, Olimpijada u Havani, 1966.

»Pozdravi od velemajstora . . .«, Lav Polugajevski, Havana, 1966.

»Madrid je divan grad . . .«, Lajoš Portiš, Zonski turnir, Madrid, 1960.

»Međuzonski turnir u Tunisu po mome mišljenju nije bio odgovarajući ispit za kandidate jer su nastupili i neki slabi igrači koji su kvarili šanse«, Sami Reševski, u Susu, 1967.

»Na dugo sjećanje sa Međuzonskog turnira u Amsterdamu«, Vasja Smislov, Amsterdam, 1964.

»Sa najljepšim željama iz Amsterdama«, Boris Spaski, Međuzonski turnir, 1964.

»U Sarajevu je sve bilo divno«, Leonid Štajn, poslije pobjede na Turniru velemajstora u Moskvi, 1967.

»Ipak, Bled je više odgovarao Talju. (A može biti Talj Bledu). Doviđenja«. Mihail Talj, Međuzonski turnir u Amsterdamu, 1964.

POGOVOR

Gotovo da nema značajnijeg turnira, olimpijade ili meča za prvenstvo sveta koje nije posetio i opisao Dimitrije Bjelica. Sprečen je bio »višom silom« da neposredno prati veliki susret za titulu najboljeg među najboljima, meč Botvinik — Petrosjan. Bio je tada u uniformi, a odsustvo koje bi i mogao da dobije bilo je odviše kratko. Pa, ipak, Bjelica je uspeo da dobije intervju (prvi!) od novog šampiona dok se još, tako reći, pripremao završni ceremonijal proglašenja pobednika.

Od Stokholma i Moskve do sunčane Španije, od maglovitog Londona do mediteranskog Tel-Aviva, Susa, Havane, pratio je Bjelica najvažnija zbivanja u šahu u periodu poslednjih desetak godina. Pratio je i posmatrao najveće turnirske borce i virtuoze 64 polja. Upoznao se i sprijateljio jednako dobro sa Taljem i Fišerom, Najdorfom i Reševskim.

Oni koji se bave novinarstvom zacelo znaju koliko je ponekad teško dobiti intervju od »zvezde«, bez obzira kome nebu pripadala. Fišer je, na primer, zahtevao od Najdorfa honorar za autogram. Bjelici će u svako doba noći i dana otvoriti srce i poveriti svoje najskrivenije misli i želje. Kao što je veštim reporterskim manirom dočarao lepote raspevane Andaluzije i zgrozio čitaoce strahotom španskih klanica koje nazivaju još i koridama, preneo miris amsterdamskih lala i ukus holandskog sira, ogrejao tradicionalnim engleskim kaminima u svojim mnogobrojnim reportažama, autor ove jedinstvene knjige ispričao je dvadesetak priča o najvećim šahovskim majstorima današnjice. Ne samo koja otvaranja primenjuju i kojim se odbranama služe, kada su i gde rođeni, koje su im najdraže, »životne« partije u karijeri, već i niz najzanimljivijih detalja iza kulisa turnirske pozornice. A to je moguće bilo samo stoga što je sa većinom svetskih velemajstora vrlo dobar prijatelj, kao i sa svojim kolegama u redakciji. Po mome mišljenju on je najbolji šahovski reporter u svetu.

Zahvaljujući specijalnom reporterskom daru da se približi najvećim zvezdama iz galaksije savremenog šaha (kao, uostalom, i jednom Nikolajevu, Leonovu, Arturu Mileru, Edi Fišeru, Peleu, Jašinu, Bitlsima i mnogim drugim iz raznih zvezdanih sistema), da osvoji njihovo poverenje i zadobije njihovu naklonost, Bjelica je prezentirao sijaset podataka iz prve ruke na koje, inače, nije moguće naići ni u jednoj drugoj knjizi ili časopisu. Način i stil kojim se pri tom služio ne podseća mnogo na Šekspira, no to je možda samo potvrda da se

Šekspir nije bavio mnogo novinarstvom. »Storije» o Fišeru, Talju, Keresu, Petrosjanu i ostalima lako su razumljive, dostupne i privlačne ne samo za velemajstore: uživaće u njima šahisti svih titula, kategorija i — bez kategorija, zanimljive podjednako i za one najbrojnije koji se za šah interesuju samo preko šahovskih rubrika i rezultata u novinama. Oni navijači što su po povratku sa letovanja 1959. u vozu živahno diskutovali i izražavali svoje oprečne simpatije za Talja i Fišera imaće u ovoj knjizi zanimljivu literaturu. A šahovski majstori i kategornici podsetiće se ili videti prvi put najmilije i najvažnije partije dvadesetorice velemajstora sveta.

Knjiga Dimitrija Bjelice jedinstvena je u svetu — nešto novo, što nikome, još, ili nije palo na pamet, ili nije bilo moguće da napiše.

Bora IVKOV

SADRŽAJ

Strana

Dimitrije Bjelica rođen je 1935. godine u Vrbici, Crna Gora. Novinarstvom je počeo da se bavi još kao student germanistike (Filozofski fakultet, Sarajevo). Svoju ljubav za šah izrazio je ne samo pisanjem nego i aktivnim učešćem na turnirima. Kao igrač prve kategorije bio je omladinski prvak Bosne i Hercegovine (1954) i učestvovao na omladinskom prvenstvu Jugoslavije, zatim na 12 međunarodnih turnira i festivala u Italiji, Španiji, Holandiji, Engleskoj . . .

Kao šahovski komentator prisustvovao je gotovo svim velikim šahovskim događajima u posljednjih 12 godina, i to mu je pružilo priliku da pobliže upozna najbolje velemajstore današnjice, i da obiđe sve kontinente izuzev Australije.

Nagrađen je prvom nagradom »Veselin Masleša« za najbolja novinarska ostvarenja 1960. godine. Autor je knjige »Šahovska čitanka« (1967. i 1969). Zajedno sa velemajstorom dr-om Petrom Trifunovićem objavio je knjigu »Bobi Fišer ante portas« (1966), a pripremio je i knjigu putopisa »Od specijalnog dopisnika«, zatim »Kraljeve šaha«. Stalni je saradnik šahovskih časopisa »Chess« (Engleska), »Šahmati« (SSSR), »Jaque mate« (Kuba), a objavljivao je u »Chess life« (SAD), »Šahmatnoj Moskvi« (SSSR), »Ajedrez espanjol« (Španija), »New York timesu« (SAD), »Literaturnoj gazeti« (SSSR) i u raznim drugim listovima i časopisima.

Za knjige »Velemajstori izbliza« i »Šahovska čitanka« i za šahovsko novinarstvo nagrađen novembarskom nagradom »Veselin Masleša« 1968. Član žirija za dodjelu Šahovskog Oskara 1967. i 1968. u Majorci.